

ACTA

ACADEMIAE VELEHRADENSIS

QUORUM EDENDORUM CURAM GERIT
AD. ŠPALDÁK.

VOLUMEN XI. 1920—1922

PRAGAE BOHEMORUM 1924.
SUMPTIBUS ACADEMIAE VELEHRADENSIS. TYPIS GRAPHIA BRUNAE.

ACTA ACADEMIAE VELEHRADENSIS

QUORUM EDENDORUM CURAM GERIT
AD. ŠPALDÁK.

VOLUMEN XI. 1920—1922.

PRAGAE BOHEMORUM 1922.
SUMPTIBUS ACADEMIAE VELEHRADENSIS, TYPIS GRAPHIA BRUNAE.

Praefatio.

Tertium lustrum incohantes et scriptores et lectores rogamus, ne aegre ferant quod Acta tarde nec sua lege edantur. Nec enim belli exitus rationibus nostris sumptuariis profuit; nec profuit litteris Slavorum theologicis augendis aut cognoscendis. Pro-
fuisse videtur et occidentalium et orientalium contentioni in reconciliandis ecclesiis adhibendae, quae Academiae nostrae utilitatem nondum attulit.

Pergimus autem modeste dare operam, ut veritatis studio pacis restitutionem expediamus et rerum divinarum scientiam perficiamus atque propagemus.

Qua in re efficienda a ratione quam secuti sumus recedendum esse non videtur. Etenim inde ab initio firmæ in acceptandis commentationibus Actis Academiae Vel. inserendis regulæ statuendae esse nobis visae sunt, ne semidoctorum vel inhabilium partes ageremus qui res oculis metiuntur.

Ratio a qua proficiscimur haec est: Psychologiae leges aliter non sinunt adversario persuadere eum errare, nisi eum proprio exemplo nostro permoveamus, ut suas sumptiones et argumenta exactissimo iudicio examinet. Cum nos ad errorum fundamenta undique consideranda descendimus, eo veritas non tollitur sed veritatis cognitio expeditur. Praeterea logices legibus resisteremus, nisi nostram opinionem adversario probaturi ea quoque quae nos sponte sumimus, quae tamen ab eo sive prudenti sive imprudenti negantur doceremus. Insuper, ut argumentatio sit perfecta, postulatur, ne adversarius habeat quo pedem referat aut ubi denuo muniri possit.

Itaque petimus id, ut habeamus de quavis controversia commentationem ut ita dicam perfectam: i. e. eam, qua controversia omnis exhaustiatur, qua omnibus quae obici possint et omnibus opinionibus praeiudicatis in considerationem vocatis veritas modo psychologica apto exponatur vel saltem alicuius opinionis praeiudicatae falsitas similiter ostendatur. Commentationes quae hoc propositum seu institutum prae se ferunt etsi id plene non assequuntur solutoriae vocari possunt, sive orthodoxorum dogma iis defenditur sive catholicum.

Praeter has commentationes aliae sunt praeparatoriae. Haec eo praecipue spectant, ut status quaestionis explicetur, opiniones praeiudicatae quae utrimque latent accurata sumptionum logicarum analysi detegantur, simul ut argumentorum quae antea proponebantur vis aequae aestimetur; vel saltem ut fontes indicentur, e quibus eiusmodi opiniones praeiudicatae cognosci possint. Commentationes praeparatoriae maximi momenti sunt ad nostra studia, utpote fundamenta quibus solutoriae methodo doctrinae propria superstrui possint.

Ab utrisque theologis commentationes accipimus, ut nostro exemplo etiam orthodoxi ad opiniones suas serio considerandas adducantur et ut eas argumentorum nostrorum partes cognoscamus quae, etsi nobis maxime perspicuae videantur, eos ab assentiendo coërceant.

Ut ab orthodoxis commentationes accipiamus, haec postulamus: ut, si nostra dogmata vel ea quae ex iis manifeste concluduntur, aggrediantur, nos refutationem adiungere patiantur; sin autem solum quid ipsi sentiant exponunt vel res ab ecclesia catholica non definitas aggrediuntur, non postulamus ut idem patiantur.

A catholicis commentationibus postulamus ut 1. via ac ratione sint conscriptae; 2. ut psychologicis legibus saltem negativis satisfaciant, i. e. ne positive fastidium afferant; 3. ne quid inepti contineant; 4. ne ullam ecclesiae declarationem quae quocumque modo nos tenet violent aut ullam conclusionem quae inde manifesto fluat negent; 5. ne quid controversiam dogmaticam habeant quod talis controversia non sit; quapropter bene distinguendae sunt opiniones theologorum a dogmatibus et studendum est, ut quam pulcherrimas opiniones afferantur, ne orthodoxi propter opiniones praeiudicatas, quibus hanc vel illam opinionem improbant, ipsum dogma impugnent.

In his legibus applicandis haec ratio a nobis initur: Opinio quae defendi potest, permittitur; opinio quam ipsi pro aperte falsa habemus, permittitur, si alii boni iudicii viri inveniuntur, qui negant id manifestum esse. Nisi enim haec ratio statuitur, arbitrio et studio partium fores aperiuntur. Posse hoc modo fieri, ut in commentationibus a nobis acceptis errores contineantur vel etiam haereses, manifestum est. Sed si ut molinista bannezianni commentationem excludere non possum (qua in re ecclesiae decretum certe legem naturalem non mutavit sed secutum est),

si Thomas Aq. eiusque secta usque ad XIX saec. impune haeresim immaculatae conceptionis dogmati oppositam docere et defendere potuit, si omnes theologi etiamsi inter se maxime dissentiunt hanc illamve definitionem afferunt et eas, quae iis incommodae sunt, quocumque modo detorquere vel earum auctoritatem in dubium vocare conantur, non potest per se excludi commentatio ideo, quod dubitatur an aliquid haeretici contineat.

Ac de ratione quidem nostra rerum disputandarum satis nobis videtur dixisse.

In aestimandis libris et commentationibus illud semper observavimus, ut solum iis daremus operam, quibus novi aliquid promitteretur vel offerretur. Difficillimum sane negotium, si aliud non noveris nisi operis inscriptionem, ut fere fit in bibliographia scribenda.

Si profuimus aliquid amicis nostris, gaudemus. Nostrum autem non est in meritis contemplandis commorari, sed omne studium consumere in veritatis victoria, pacis triumpho, i. e. in Dei gloria et ecclesiae bono sequendis.

A. Š.

De vi consensus universae ecclesiae.

Quaerenti mihi aliquid commune inter catholicos et orthodoxos, unde ad componendas ecclesiarum dissensiones proficisci posset, sua sponte animo se obtulit consilium quaerendi quid valeret universae ecclesiae de aliqua re certo aliquo tempore consentientis iudicium, seu potius quae esset auctoritas rei de qua iam universa ecclesia aliquo tempore consensit.

Nemo non videt eam quaestionem proximam esse quaestioni de ratione qua concilia oecumenica ab errore praeserventur. De qua si quaerimus quid orthodoxi sentiant, invenimus plerosque auctoritatem decretorum a conciliis oecumenicis editorum a consensu fidelium repetere. Nemo autem eorum eam conciliorum auctoritatem in tuto collocare videtur posse quin universae ecclesiae consensionem errori obnoxiam esse neget.

Oecumenica vocabantur concilia quia episcopi civitatum principalium imperii romani aderant ut legati quidam provinciarum (Cf. Sl. litt. th. III p. 306 ubi affertur К. ЗАПРУДСКІЙ Вселенскій Собор М. 1906 p. 8.). Hoc quidem negat SAMUILOV in *Cerk. Vēd.* 1906 3103; at certum est, quod sane etiam Samuilov agnoscit, ea non fuisse ita oecumenica, ut omnes adfuerint episcopi.

Iam quo iure consensus illorum praesentium episcoporum evadere potest regula quam christiani omnes tuto sequi possint et debeant? Unde tale ius orthodoxi repetere possunt? Non putant vi ordinationis aut iurisdictionis suae episcopos ad concilia legari; nam neminem vicarium eo mittere possent, si ita res esset; neque eos legari ut ecclesiae suae personam gerentes; a synodo enim iudicari non possent et delegatione suorum indigerent. Item negant ecclesiam regendam solis episcopis commissam esse. Itaque concludunt populum decretis assentientem concilia reddere oecumenica. Ita ratiocinatur N. AKSAKOV in libro *К вопросу о sostavē cerkovnago sobora.* Cf. Sl. I. th. III 242; II 281.

Et quamquam episcoporum congregatorum est etiam inquirere quid sit credendum, id in formulas redigere, discernere, quid ab omnibus credendum sit, id ad credendum proponere, tamen ut sunt testes traditionis, necessario ad universam ecclesiam referuntur quae rerum revelatarum sequestra est. Ergo nisi ortho-

doxi ideo concilia oecumenica errare non posse tenent quod ab episcopo romano approbantur, restat ut aut congregatorum episcoporum consensum habitum esse consensum ecclesiae universae (id quod iure praeiudicatum esse ne ecclesiae ordo et unitas periret) aut auctoritatem decretorum deberi dicant assensui populi, id quod rebus gestis efficere conatus est PAVEL GIDULIANOV in opere Mitropolity v pervye tri vĕka xristianstva (Cf. Sl. litt. th. III 11). Si sibi persuadent consensus ecclesiae praeiudicium tantam habere vim ut decreta concilii oecumenici errore eximat, ea vis vero ecclesiae universae consensui negari sine dubio non potest. Sin ab assensu populi eam auctoritatem repetunt, quam proxime sequitur universae ecclesiae de aliqua re certo aliquo tempore consentientis iudicio dogmatis omnibus credendi vim esse tribuendam. Id orthodoxos saltem usu et tacite agnoscere¹⁾ sumere licet.

Quod ita ex iis quae conceduntur suadere conati sumus iam veris argumentis probemus.

Itaque statuimus *primum*: ecclesiam saltem ita de rebus revelatis errare non posse, ut omnes fideles contrarium teneant eius quod revelatum est.²⁾

Haec res facile probatur. Non contendimus eam clare enunciari in libris sacris ecclesiae traditis; nec omnia argumenta quae afferuntur apta nobis videntur esse ad efficiendum ecclesiam de aliqua re consentientem errare non posse; velut argumentum sumptum e Mt 16, 18 (GENNADIUS II., Or. 2 ad synod. M, 160, 461) vel e 1 Tim. 3, 14. 15 (THOM. STAPLETON, Principior. fidei doctrinalium demonstratio methodica. Par. 1582 l. 8 p. 293; IGN. OTTIGER, Theol. fund. II 326—34); qui loci nisi patrum interpretatione de ecclesiae ab errore libertate explicantur, obscuriores sunt quam ut ad eam demonstrandam adhiberi possint; certe enim ecclesia vocari potest columna et firmamentum

¹⁾ Diserte rem agnoscit MAKARIJ, Introd. à la theol. orth. Par. 1857 p. 550.

²⁾ Ex iis qui de hac re exposuerunt commemorantur hic: MELCH CANO, De locis theologicis l. 4 c. 4, ap. Migne, Theol. curs. compl. I. 1837 p. 298—305; BELLARMIN., De eccl. l. 3 c. 14; SUAREZ, In III. p. disp. 3; VASQUEZ In III. p. d. 117 c. 6; GREG. DE VALENTIA, In II II d. I q. 1 p. 7 § 47 (Comment. theol. t. III Ven. 1608, col. 312); Anal. fid. l. 8 c. 9; IO. FISHER, Pro Henr. c. Luther. c. 3; DOM. GRAVINA, Catholicar. praescript. t. 4 p. 1a Neap. 1635 p. 96—9; PETAV., De incarn. 14 c. 3; SCHRADER, De theologor. test. fonte 1878 p. 323—6; SCHEEBEN, Handbuch d. Dogm. I n. 168 ss.; IO. PERRONE, De immaculato B. V. M. conceptu. 1848, 138—52; DE LA BARRE Vie du dogme p. 2 c. 2; A. PALMIERI, Il progresso dommatico 1910 cap. 4.

veritatis, si veritatis testis est in aliquibus rebus quae a mundo non cognoscuntur vel negleguntur. Maiorem vim videtur habere Ierem 31, 31—4 de quo loco haec monet FRANZELIN, De div. trad. et scr.³ p. 108—9: confertur hic id quod praevalet in antiquo pacto, scriptio sc. in tabulis lapideis atque oeconomia externa et temporaria cum eo quod praevalet in N. T., cum scriptio nimirum in cordibus per gratiam, cum oeconomia sanctificationis interna et numquam desitura. Cf. AUG., De sp. et lit. n. 37—41. Praeterea afferri potest Mt 28, 20 (cf. PATR. MURRAY, Tract. de eccl. Christi II 194—214), unde efficitur ecclesiam universam debere ita a peccato et errore liberam esse, ut rem a Christo ei propositam assequi possit. Id quidem verum est ecclesiam errantem non esse idem atque ecclesiam a Christi praeceptis desciscentem (quae confundi videntur ab Ottigero p. 334); tamen aliunde constat non solum capitum fundamentalium aut praeceptorum moralium integritatem conservandam partem instituti ecclesiae esse, sed alias quoque res. Neque dici potest Christum ecclesiam deserere posse, si corrumpatur; nullam enim condicionem excepit cum diceret se cum ea esse futurum.

Maximi autem momenti videtur nobis esse illud quod Christus apostolis dixit ap. Io 14, 16. 17; 16, 13: Ego rogabo Patrem et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum... et ille Spiritus docebit vos omnem veritatem, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν. His enim verbis promittitur Spiritus veritatis seu is, cui error vel mendacium repugnat; is perpetuo aderit docentibus. Tali auxilio constanti adiutam ecclesiam manifestum est errare non posse. Si erraret, vana esset sollemnis Domini promissio. Cf. MURRAY l. c. 214—23.

Idem in ecclesia semper traditum est. Nam inde ab initio catholicitas habitum est criterium verae fidei christianae. Ea sectae ab ecclesia distinguebantur.

Irenaeus, quem in *Passione Polycarpi* (Lightfoot, The Apost. Fathers vol. II s. 2. p. 986) legimus regulam catholicam a Polycarpo accepisse, e fidelium consensu quid credendum esset colligit. In hunc modum inter a. 180—92 scripsit: τοῦτο τὸ κήρυγμα παρειληφύα καὶ ταύτην τὴν πίστιν... ἡ Ἐκκλησία, καίπερ ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει, ὡς ἓνα οἶκον οἰκοῦσα. Adv. haer. I 10, 2: M. 7, 552.

Tertullianus ante a. 206 etiam clarius huius criterii usum testatur. Nec enim novi quicquam attulisse credendus est

(cf. O. BARDENHEWER, Geschichte der altkirchl. Litteratur II 1903 p. 362¹). Age nunc, inquit, omnes erraverint. neglexerit officium Dei villicus, Christi vicarius sinens ecclesias aliter interim intellegere, aliter credere quod ipse per apostolos praedicabat: ecquid veri simile est, ut tot ac tantae in unam fidem erraverint... Interea perperam evangelizabatur, perperam credebatur, tot millia millium perperam tineta, tot opera fidei perperam ministrata; tot virtutes, tot charismata perperam operata; tot sacerdotia, tot ministeria perperam functa, tot denique martyria perperam coronata." De praescr. c. 28, 29 M. 2, 40—1.

Idem cc. a. 217 novas opiniones catholicae traditioni opponit: De monog. 2 M. 2, 931: aliquid tale docuisse quod aut novum deputari possit adversus catholicam traditionem aut onerosum adversus levem sarcinam Domini.

Origenes cc. a. 230, De princ., praef. n. 8 (ed Koetschau p. 14) dicit: Totius ecclesiae una sententia est esse quidem omnem legem spiritualem, non tamen ea quae spiret lex esse omnibus nota nisi his solis quibus gratia Spiritus S. in verbo sapientiae condonatur; ubi certe auctoritatem concilii aut aliam particularem non spectat.

Postea a. cc. 244, In Gen hom. 3, 2 opinionem quandam reicit ut alienam ab ecclesiae fide. M. 12, 176.

Denique cc. a. 248, C, Celsum 5, 22 (ed. Koetschau p. 23) affert τὸ βούλημα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Eodem fere tempore (a. 250) CYPRIANUS Ep. fidem catholicam praedicat: CSEL III 2, 538: respondit se quoque nobiscum in eodem consilio secundum catholicam fidem stare. (Voce „catholica“ fidei natura significatur etiam in *Martyrio Pionii*, mortui a. 250, n. 18 ap. RUINART, Acta martyrum sincera 1859, 196; cf. *Martyrium Epipodii et Alexandri* n. 5 ibid, p. 121; Aug., C. ep. Manich. 6 CSEL 25. 200). Similiter Ep. 70, 1, scripta 254 vel 255 de regula catholica loquitur CSEL III 3, 2, 767: de qua re quamquam et ipsi veritatem et firmitatem catholicae regulae teneatis, tamen...

Paulo ante a. 268 synodus antiochena scribens Paulo Samosateno (Mansi I 1033) iudicii de haeresi hoc modo reddit rationem: ἀλλότριον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος ἡγούμεθα καὶ πᾶσαι αἱ καθολικαὶ ἐκκλησίαι συμφωνοῦσιν ἡμῖν.

A. cc. 307 Lactantius, Inst. l. 4 c. 30 M. 6, 542 veritatem catholicitate contineri dicit: sola catholica ecclesia est quae ve-

rum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc domicilium fidei, hoc templum Dei.

A. 325 *synodus nicaena*, ut narrat a. 359 Athanasius, De synodis n. 5 M. 26, 688 non decrevit quid credendum esset (sicut decrevit quae disciplina sequenda esset), sed quid ecclesia catholica crederet, testata est: *περὶ δὲ τῆς πίστεως ἔγραψαν οὐκ ἔδοξεν, ἀλλ' οὕτως πιστεύει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία*. Quem usum in posterioribus conciliis servatum esse acta testantur.

A. 348 Cyrillus Hieros., Cat. 4 c. 33 M. 33, 496 ab ecclesia discendum esse quid credendum sit monet; Cat. 18 n. 23 M. 33, 1044 dicit ecclesiam esse catholicam *διὰ τὸ διδάσκειν καθολικῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἅπαντα εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν ὀφείλοντα δόγματα περὶ τε ὁρατῶν καὶ ἀοράτων πραγμάτων, ἐπουρανίων τε καὶ ἐπιγείων*.

Athanasius, Ep. ad episc. Aeg. et Libyae scripta a. 356 n. 13 M. 25, 568 abhorret a sententia quam videt *ἀλλοτρίαν εἶναι καὶ ξένην τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως*. Idem a. 359, De synodis n. 4 M. 26, 688 absurdum esse iudicat nova credenda fingere et a. 363 in Ep. ad Iovian. n. 1 M. 26, 815 universarum totius orbis ecclesiarum consensionem urget.

A. 364 Basilius, Adv. Eunom. l. 3 n. 1 M. 29, 654 similiter atque Athanasius nova proscribit et audaciam a communi opinione recedentium acriter reprehendit.

A. cc. 370 Athanasius in Ep. ad Epictet. n. 3 M. 26, 1056 criterium consensionis decretorium esse dicit: *ἀρκεῖ ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὐδὲ ταῦτα οἱ πατέρες ἐφρόνησαν*.

Paulo post (inter 370—8) Basilius in Ep. 204 ad Neocaes. n. 7 M. 32, 753 similiter testimonium de catholici orbis consensione adhibuit.

A. cc. 377 Epiphanius in Penario, Haer. 75 n. 7 M. 42, 512—3 decipi posse singulos sed universam ecclesiam ab errore liberam esse docet (*ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ συμπεφώνηται*); Haer. 59 n. 12 M. 41, 1036 ecclesiae sententia opponitur haeticorum decretis; ecclesia dicitur *ἡ ἑδοιορία τῆς ἀληθείας*. Cf. Haer. 51 n. 2 M. 41, 890: *ἔχουσα τῆς ἀσφάλτου τὴν δύναμιν ἀποδιώκουσαν τὰ δεινὰ καὶ ὀλετήρια ἐρπετώδη διδάγματα*.

A. cc. 382 Greg. Naz. in Ep. 2 ad Cledon. M. 37, 200 aut ecclesiam non errare aut fidem eius martyrumque sanguinem inania esse contendit.

A. 396 Paulinus Nol. in Ep. 4 admonet, ut „de omnium fidelium ore pendeamus, quia in omnem fidelem Spiritus S. spirat.

A. cc. 400 Theophilus Alex. in Ep. ad Epiph. M. PL 22, 757 Deum dicit ecclesiae providere, ne unquam in errando consentiat, ne haeticorum dogmatum venena praevaleant: Dominus singulis temporibus eandem ecclesiae largitur gratiam, ut integrum corpus praeservetur.

Augustinus a. cc. 415 In Ps 30 s. 3 n. 8 M. 36, 253 haec scribit: Diversae haereses, diversa schismata personant: tu curre ad tabernaculum Dei, ecclesiam catholicam tene, a regula veritatis noli discedere. Idem, Serm. 294 c. 18 M. 38, 1346 dicit: Hoc habet auctoritas matris ecclesiae, hoc fundatus veritatis obtinet canon: contra hoc robur, contra hunc inexpugnabilem murum quisquis arietat ipse confringitur. Antea c. 17 haeticos auctoritate ecclesiae represserat, quemadmodum alias saepe, velut De 2 animab. c. Man. c. 11; De cura pro mort. ger. 1; De peccator. mer. et rem. I 34; C. Iulian. 1 n. 31—2 (M. 43, 662: quod toto orbe diffusa non a se discrepat); De dono persev. n. 63 (M. 45, 1031: in hac fide nata est et crescit et crevit ecclesia). Cf. Fulgentius, Ep. 12 c. 10 M. 65, 389.

Cassianus a. 430—1 C. Nest. I 6 CSEL 17, 245 clarissimis verbis rem enuntiat: sufficere ergo solus nunc ad confutandum haeresim deberet consensus omnium, quia indubitatae veritatis manifestatio est auctoritas universorum et perfecta ratio facta est ubi nemo dissentit.

Cyrillus Alex. a. 430 in Ep. III ad Nestorium M. 77, 107 consensus auctoritatem urget quam in comment. ad Zachar. (ap. Leont. Byz., De sectis act. 9 M. 86, 1257—60) hoc modo explicat: ἵνα νοῶμεν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ γεγονότες κατοψόμεθα τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν... καὶ αὐτὸν εὐρήσομεν ἐκ παντὸς ἡμᾶς τρόπου συναγείροντα τὸν Χριστὸν, καὶ συνδέοντα πνευματικῶς εἰς ὁμοψυχίαν.

A. 434 Vinc. Ler., Comm. c. 33 quam absurdum sit putare totum populum christianum in re credenda errasse ostendit Celeberrimum¹⁾ autem canonem suum „ut possimus catholicae

¹⁾ Quem theologi orthodoxi (velut Čelčcov, Drevnija formy simvola vëry, Spb. 1869, 152—84; Běljaev, Osnovnyj princip rimskago katolicizma 1895, 60—63; Petruševskij, Učenie Vikentija Lirinskago o predanii, Kiev 1896; Filievskij, Učenie sv. Vikentija Lirinskago o svjašč predanii i ego značenii Spb. 1897; P. Světlov, Kurs apolog. bog.² 1905, 22) passim pro fundamentali regula habent.

fidei veritatem ab haereticæ pravitatis falsitate discernere, id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus traditum est“ hoc modo explicat: sequemur universitatem hoc modo, si hanc unam fidem veram esse fateamur quam tota per orbem terrarum confitetur ecclesia. Cur? Sane quia errare nequit. Ne obi-ciatur Vincentium consensu recenti contentum non esse sed consensus postulare omnium qui fuerunt et qui sunt, animadver-tendum est, seriem sententiarum dubium non relinquere quid significare voluerit: Cum iam de aliqua re dubitas et alii circa te dubitant, investiga quid credat quæ tunc est ecclesia universa. Quodsi hoc modo quaestionem absolvere non potes, recurre ad antiquitatem seu quid antiqui qui in ecclesia floruerunt de re senserint inquire; sin antiquitas ipsa satis clare non indicat quid sit tenendum, consensus ecclesiae temporis præteriti adhibe. Itaque tria illa necesse non est simul omnia esse explorata sed satis est docere unum ex iis verum esse. Etenim postquam primum criterium quo verum a falso dignoscere possemus exposuit, consensus dico ecclesiae, quaerere pergit: Quid, si novella aliqua contagio non iam portiunculam tantum sed totam pariter eccle-siam commaculare conetur. Tunc (i. e. si quis, sive propter rei obscuritatem sive quod inquirendi copiam non habet, consentire de re suæ ætatis ecclesiam eruere non potest) item providebit, ut antiquitati inhaereat, quæ iam prorsus non potest ab ulla no-vitatis fraude seduci. Quid, si in ipsa vetustate duorum aut trium hominum vel certæ civitatis unius aut etiam provinciae alicuius error deprehendatur? Tunc omnino curabit, ut paucorum temerit-ati vel inscitiae, si qua sunt universaliter antiquitus universalis concilii decreta præponat. — Et postea quaerit: Quid si tale aliquid (i. e. contagio haeretica) emergat, ubi nihil eiusmodi re-periatur (i. e. neque consensus ecclesiae recentis neque antiquo-rum sententia pateat)? Tunc operam dabit, ut collatas inter se maiorum consulat interrogetque sententias, eorum dumtaxat qui diversis licet temporibus et locis in unius tamen ecclesiae catho-licae communionem et fide permanentes magistri exstiterunt, et quidquid non unus aut duo tantum sed omnes pariter uno eodem-que consensu aperte frequenter perseveranter tenuisse scripsisse docuisse cognoverit, id sibi quoque intellegat absque ulla dubita-tione credendum. — His allatis clara videtur esse Vincentii sententia.

A. 447 Theodoret., Eran. I M. 83, 80 similiter atque Cyr. Alex. distantium inter se ecclesiae partium eandem senten-

tiem a Spiritus S. operatione manare ait: ἀλλὰ τὴν συμφωνίαν οὐκ ἐπήμανε·ν ἢ διάστασις· ὑπὸ μιᾶς γὰρ ἅπαντες ἐνηχῆθησαν χάριτος.

A. 448, cum Eutyches hanc consensionis auctoritatem verbis εἰς κανόνα δὲ πίστεως οὐ δέχομαι contempsit, maximam invidiam habuit (Mansi VI 700).

Quae cum ita sint satis probatum nobis videtur esse illud quod primum posuimus: ecclesiam saltem ita de rebus revelatis errare non posse, ut omnes fideles contrarium eius teneant quod revelatum est.

Iam vero hac re effecta dicimus: Si ecclesia consentiens de rebus revelatis ab errore libera est, consensus eius quem de aliqua re aliquo tempore cognoscimus, veritatis certissimum est testimonium, si a) ecclesia rei momentum videt et consentit non solum rem esse veram sed etiam rem esse revelatam. Nam si tamen revelata non esset, fallerentur christiani. De multis autem rebus minoris momenti vel ad fidem non pertinentibus haurire possunt fideles in hominum societate vel doctorum doctrina sententias quae parum veritati postea videbuntur consentaneae. Item a re revelata distingui debet eius enuntiatio, quam alicuius temporis culturam philosophicam vel communes opiniones redolere incommodum non est, dummodo clare ab illo vestitu ipsa veritas revelata innotescat

Vel si b) res est eiusmodi, quae nec lumine naturali attingi possit nec ex alia re revelata ratiocinio deduci; nam in rebus reliquis potius ex integritate ratiocinii pendet enuntiati veritas, quare mirum non est aliquando adesse errorem. Si patres omnes, ut contendit RICCIOLIUS, Almagest. l. 9 consenserunt systema copernicanum adversari scripturae, omnes erraverunt — non de re revelata, sed de re inde concludenda.

Non negamus etiam alias ecclesiam ab errore liberam esse, sed id non contendimus. Et certe aliqua res revelata ita obscurari potest vel ignorari ad tempus, ut a multis negetur; velut cum „miratus est mundus se esse arianum“. Etiam facilius ignorari potest aliquid quod e rebus revelatis concluditur. Per longum tempus enim christiani non credebant se debere cum discrimine ultimo vitae baptizare infantes in periculo mortis constitutos. Nec videtur negandum aliquam rem revelatam oblivioni tradi potuisse, modo ne contrarium teneretur. Potuerunt certe aliquaes. Pauli vel s. Ioannis epistulae perire; ergo etiam quaedam res in iis divinitus inspiratae ex hominum memoria evanescere;

nisi putas revelari nihil posse nisi quod ad mores vel ad fundamentalia, essentialia dogmata, quibus vita nostra instituitur, pertineat nec epistulas illas quicquam eiusmodi sive diserte sive tacite continuisse.

Huic argumento quod scripturae et patrum testimoniis superstruximus proximum eiusque quasi confirmatio peti potest a necessitate primae ecclesiae. Quaero enim: In ecclesia quam Christus ab errore immunem instituit, ante concilia quae fuit regula fidei? Verum est adfuisse episcopum romanum; sed tum minime clarum erat dogma eius privilegii. Si ecclesia tum de re aliqua fidei contraria universa firmiter consentire potuisset, inane fuisset Christi institutum. Cf. P. SINTHERN in AAV VII 32. — Dices regulam fuisse scripturam¹⁾ et auctoritatem prophetarum ecclesiae; hanc solam a Iustino observari (cf. A. HARNACK, Lehrb. d. Dogmengesch. I³ 1894 p. 324¹⁾). At cum protestantibus hic dimicare nobis in animo non est.

Aliud argumentum ex iis quae ratio ex effectibus seu a posteriore colligit sumi potest. Quid enim videmus? Ecclesiam ante schisma ortum consensisse de plurimis rebus quae extra eam negantur. Unde intellegitur Deum ipsum providere, ut ecclesia verum assequatur. Ut vis argumenti pateat, sedulo distinguenda sunt vera ratione cognoscenda et vera revelata seu ad fidem pertinentia. Consensum de illis non negamus fieri naturaliter; eo quoque saepe utuntur ad aliquid probandum; quod enim omnibus placet videtur rationi consentaneum et verum; sed, ut aliquid certum inde concludatur, rem argumentis confirmari necesse est, quibus rationi sine circuitu vera appareat. Verum non de rebus humanis sed de revelatis quaeritur, de iis quibus cognoscendis mens humana impar est, ad quas intellegendas aut credendas auxilio Dei opus est. Quae appetitui naturali ingratae si a fidelibus multis, diversis, inter se alienis, natione, studiis, disciplina separatis quorum suae quisque proprietatis tenacissimus est, verae esse credendae sunt. Etenim, sive cum fabulis paganorum sive cum commentis recentiorum comparatio instituitur, ubi invenies omnes vere de aliqua re difficili consentire? Quod alter affirmat, alter negat; quod alter ridet alter acriter defendit. „Nullus inter multos eventus unus est exitus“. Tertull., De praescr. c. 28 M. 2, 40. Haec vides extra ecclesiam. In ecclesia de re quidem difficil-

¹⁾ Non scripturam sed traditionem fuisse criterium urget M. N. SKABALANOVIC in Trudy KDA 1910 III 35 ss.

lima, maiore quam ut hominis ratio consequi possit, una est sententia hominum quam diversissimorum. Nonne haec unitas mira miraculo proxima, Dei ipsius effectus manifestus videtur? Quis talia Deo tribuenda esse negabit? Quis Deum esse credens talem consensum esse de re falsa defendet?

Unde hic totius ecclesiae consensus eveniat quaeris? Estne fides supernaturalis accepta quae ad modum sacramenti operatur? Estne providentiae divinae effectus, ut vult G. VASQUEZ In III dp. 117 c. 6 Lgd 1619 p. 26? An actionis divinae, quae Spiritui S. tribuitur, ut ait THEODORETUS loco quem commemoravimus et indicat iam cc. a. 210 CLEMENS ALX. Strom. VII 16, 104 Gr. Chr. Schr. 17, 73? (Cf. PAULIN. NOL. l c.; CYRILLUS ALX. l. c. M. 86, 1260.) Rem docere facilius est quam causam et modum explicare.

Addi potest etiam argumentum rationis e causis effectum colligentis. Deus enim omnes illuminare credendus est qui ad veritatem pervenire cupiunt; πανταχοῦ φαίνει καὶ φωτίζει πάντας ἀνθρώπους τοὺς βουλομένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. IREN. l. c. M. 7, 553. „Neque enim consentaneum est frustra natos esse homines, cum nemo veritate orbatus salutem consequi possit“ GENNAD. II. Or. 2 ad synod. M. 160, 461; et etiamsi veritas non omnis necessaria sit cognitu ad salutem consequendam, tamen facilius concedi potest homines errare in rebus vitae huius mundi quam in rebus ad religionem pertinentibus; atqui Deum homines aptos fecisse ad cognoscenda quaecumque ad huius vitae commoda pertinent, manifestum est. Ergo aptos eos fecit etiam ad caelestia cognoscenda. Iam vero si universi de aliqua re errare possent, aptos eos esse negandum esset.

Praeterea a priore videtur apparere Christum ecclesiam non potuisse instituere errori obnoxiam. „Hoc enim illi velut eximium donum largitus est, sine quo mysterium dispensationis non esset magna res, si futurum erat, ut etiam post οἰκονομίαν insanabili morbo laboraret et oppressa mendacio vel penitus neglecta iaceret, vel pharmacis indigeret potentioribus. Et a falsitate quidem agitari illam permittit sed non permittit, ut fallaciae succumbat.“ GENNAD. II Or. 2 ad syn. M. 160, 461.

Itaque exploratum videtur credendum esse si quid aliquo tempore a tota ecclesia creditum est. Certe igitur id quod et ab ecclesia catholica universa et a cunctis ecclesiis orthodoxis simul

aliquando creditum est, dogma immutabile habendum est etiam ab orthodoxis. Quid inde efficitur ad eos arguendos?

Est quaedam confessio fidei de qua expressa est una universae ecclesiae orthodoxae sententia, confessionem dico orthodoxam a PETRO MOGILA compositam.¹⁾ In hac fidei professione multa cum decretis concilii tridentini conveniunt; omnium igitur ecclesiarum de iis consensus certus est. Nec solum conclusiones theologicae ibi aguntur; est enim confessio fidei. Quae cum ita sint, ea negandi orthodoxis libertas non est.

Similis consensus invenitur de rebus quae in confessione Dosithei, promulgata a. 1672 in concilio hierosolymitano, continentur; quam patriarchae orientales a. 1723 synodo petropolitana miserunt ut fidei ecclesiae orientalis enuntiationem immutabilem, cui nihil addi, a qua nihil auferri possit (cf. MANSI-PETIT 37, 537—40, 541—3). Licet a. 1838 synodus petropolitana eam corruptam ediderit et licet nonnulli contendat a Russis septemtrionalibus eam receptam non esse,²⁾ tamen dubium esse non videtur quin huius monumenti auctoritas saltem tacite agnita sit.³⁾ Itaque etiam quae in hac Dosithei confessione cum ecclesiae catholicae decretis conveniunt dogmatum auctoritatem immutabilium habent, credenda sunt orthodoxis nec unquam reicienda.

PIERRE GAIME*)

¹⁾ Cf. S. GOIUBEV in Sl. l. th. I 255; I. KOSTOMAROV in V. Evr. 1874 No 5.

²⁾ Cf. W. PALMER, Notes of a Visit to the Russian Church. L. 1882 p. 242—3.

³⁾ Cf. A. PALMIERI, Theol. orth. I c. VIII.; W. PALMER l. c. p. 469; EVG. BOLKOVITINOV ap. E. ŠMURLO, Biografič. spisok lit. tr. kiev. mitrop. E. B. Vyp. I 65—6.

*) Nescio qua ratione motus quidam in ČKD 1921 dixit ea, quae in Actis Acad. Vel. vol. X. edita sunt, omnia fere mei unius esse, etsi varia nomina subscripta essent. Verum est etiam huic scriptori me rerum copiam praeuisse, commentationem conscriptam emendasse, multa addidisse et mutasse, quod mirum non est, cum scriptor eiusmodi quaestionibus vacandi paulo ante initia posuerit, non tamen opiniones affinxisse; ideoque eius opiniones, non meas, edo eiusque nomen subscribo. Qui antequam ex Anglia ad bellum proficisceretur, unde non rediit, mihi copiam mutandi addendique quae viderentur omnem diserte dedit. Š.

Quomodo Mt 16, 18 Anglicani interpretentur.

De celeberrimo Matthaei loco, qui romani primatus charta appellari potest, acriter certare pergunt. Nota sane est commentatio, quam nuper HARNACK edidit, quae inscribitur: *Der Spruch über Petrus als den Felsen der Kirche* (SB preuss. Akad. 1918 p. 687 ss.) Praeter ea, quae theologi acatholici contra eum scripserunt (velut in ipsa Theol. Litz.) refutandae commentationi dederunt operam germanice J. SICKENBERGER in Theol. Rev. 1920 febr., latine L. FONCK in commentariis qui Biblica inscribuntur 1920 f. 2 p. 240, gallice paucis LAGRANGE in Rev. Bibl. 1920 p. 298, copiosius SCHEPENS in Rech. Sc Rel. 1920 sept.—dec.¹⁾, bohémice T. HUDEC in Hlídka 1921. — Haud scio an inutile non sit de Britannorum sententia scribere.

Qui in defendenda ecclesiae doctrina versantur, vulgo antiquorum suae partis interpretum vestigia premunt; quam rationem imprius apud eos Anglicanos inveniri, qui proxime ad catholicos accedunt, quique catholici esse posse sibi videntur, etsi papatum non agnoscunt²⁾, RONGY in Rev. ecclés. de Liège 1921 f. 1 p. 22 bene animadvertit. Eadem ratio inde ab ultimo consilio lambethano, quod de ecclesiis inter se reconciliandis habitum est, vim quandam recipiavit.

A nostro proposito alienum est scriptores excutere, qui ad locum interpretandum sectae suae tuendae causa accedunt. Verum virorum doctorum sententias audire libet.

A. 1907 w. c. ALLEN³⁾ hoc statuit: Veri dissimile non est verba Matthaei, ut nunc inter se conexas sunt, ab evangelista e verbis Christi alias dictis compilata esse, ut s. Petrum honoraret. Unde id concluditur? Certe metaphoras inter se aptas non esse contendi non potest; aptissime enim omnia cohaerent⁴⁾. Praecipua ratio hauritur e v. 19b; quem versum repetere 18, 18; itaque insertum eum esse ab evangelista et accommodatum, ut Petro

¹⁾ Cf. Nouv. Rev. theol. t. 48 (1921) p. 322.

²⁾ V. *Catholic or Roman Catholic* by the Rev. THOMAS J. HARDY. Lond. Scott 1917.

³⁾ The international critical Commentary. S. Math. Edinb., Clark p. 180.

⁴⁾ Quod hic fatetur, memoria dignum est, cum maxime in Germania viri docti in loci vel partium eius origine diiudicanda niti soleant ficta quadam

proprie tribueretur quod de omnibus dictum fuisset. Inde difficile esse non concludere totum locum 17—19, narrationi simili, quae apud Marcum invenitur, insertum, ab evangelista adiunctum esse. Ac dicendum esse idcirco id factum esse, ut auctoritas, qua re ipsa Petrus in communitate christiana potitus esset, praedicaretur ut a Christo praenuntiata et decreta. Ceterum toto s. Matthaei evangelio apostolorum auctoritati melius provideri quam apud Marcum. (ib. p. 180). — Rem ita adiunctam esse indicatur aliquo modo etiam ipsa clavium promissarum incertitudine (p. 179). Denique commemorandum est Allenium ab anti-qua protestantium interpretatione non recedere, quae totiens iam refutata est atque a theologis recentioribus, quos rationalistas vocant, deserta: Petri saxum esse Petri fidem.

ALFRED PLUMMER etiam maiore attentione dignus est¹⁾, In verbis, quae nunc scripta leguntur, interpretandis ad interpretes catholicos propius accedit, quos alii plerique sequuntur. Haec enim scribit p. 229: Actorum capita 1—10 argumento sunt, qua ratione Petrus fuerit fundamentum. Agnoscebatur enim collegii apostolici caput et auctor fuit gentilium in ecclesiam recipiendorum. Quotquot moliti sunt aliam vim voci saxi tribuere, miserrime decepti sunt; nec Petri confessione nec Petri fide res satis explicatur. — Sed statim addit haec: manifestum est Petro rem promissam esse propter fidem, quam professus esset, (id quod verissimum est) atque *prout* confessus esset fidem nomine 12 apostolorum, (id quod, si falsum non est, saltem ambiguum est.) — Hanc plurimi anglicani sequuntur interpretationem. P. hoc quoque addit: Petrus non solum saxum est, quo

imaginum inter se conciliandarum difficultate. V. 17 dicit convenire cum contextu; coici posse v. 18 ab evangelista compositum esse, quod scriptum legatur *οικοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν*, quae verba videantur sane redolere sententias quas historia et progressus christianismi primis aetatis apostolicae annis tulerit. At, si Christus, ut Petri fidem laudaret, ex nomine eius saxi metaphoram sumpsit, ut veritatis revelatae, quam Petrus modo professus erat, symbolo exprimeret vim ac momentum, haec saxi metaphora illam de constructione sententiam subicit innuitque potius quam ullam aliam, qualis sit: discipuli mei labefieri non poterunt. Ecclesiae voce reddi potuit aliqua vox aramaica, qua communitas, societas, secta significaretur. Deinde haec de communitate christiana solide fundata sententia ducere poterat ad usurpanda verba sollemnia „portae inferorum“ ad describendas vires inimicas. Ac veri simile est ipsam hanc sententiam ansam fuisse adhibendae imaginis clavium regni caelestis, qua aliquod Petri privilegium significaretur. Si sumitur vv. 17—19 ea occasione enuntiatos esse, vera difficultas sita est in incertitudine sententiae, quae significatur: quae sunt illae claves?

¹⁾ An Exegetical Commentary on the Gospel according S. Math. Lond. 1909.

ecclesia nititur, est etiam is, qui operi praeest, qui claves tenet. . . est etiam magister qui auctoritate decernere potest (p. 231). — Plummer praeterea docet metaphoras illas varias inter se sua sponte coniungi. Quodsi de origine versuum 17—19 quaeritur, vir doctus anglicanus idem fere sentit atque ALLEN: veri simile est ea similiter atque alios locos, quibus Petro primae partes tribuuntur, hausta esse ex iis, quae in ecclesia hierosolymitana tradebantur. Fortasse etiam sententiarum dispositio evangelistae tribuenda est. Credi potest etiam hoc logia, quae in Christum conferuntur, non esse omnia enuntiata ea occasione, sed fortasse variis temporibus dicta a scriptore huc translata atque etiam explicata et aucta esse. Verum credendum minime est locum universum 17—19 confictum esse. Christi ad Petri confessionem responsum gaudii plenum; Beatus es . . . verae originis signum habet ac tantopere cum loci proprietate convenit, ut hac occasione id enuntiatum esse sumi oporteat (p. 227).

Itaque longe remoti sumus a Germanorum loci auctoritatem evertentium temeritate apparetque quid Anglorum mens sobria sentiat de illis „dici non potest“ quae interpretes criticae partes exaggerantes hoc loco fingunt.

Quaedam PLUMMERI de v. 18b dubitatio viros doctos movit, ut haud inania inter se disputarent. Sententia huius incisi ab interpretibus verbis „portae inferorum non praevalent adversus eam“ recte significari ei visa non est. Ecclesiae super petram constructae inferi (i. e. mors) opponuntur ut arx portis solidis clausa. Ut rem in Latinum convertere solent, certamen futurum atque ecclesiam victuram significatur. Quam esse loci sententiam veri simile non est. Si enim sumeretur agi impetum faciendum, non intellexeretur, cur imago aedificii portis instructi adhiberetur. Portarum est impedire, quominus ii, qui foris sunt, intrent et ii, qui domi sunt, egrediantur, necessariae sunt ad locum tuendum, ad loci securitatem, sed non pugnant. Animus praecipue refertur ad ecclesiae robur ac firmitatem, non ad aptitudinem ad pugnandum. Mortem saepe dicunt potentiam longe firmissimam (Cant 8, 6). Hic ecclesiam firmiorem esse morte dicitur (p. 229. 230). Quae interpretatio nova non est, iam a KNABENBAUERO impugnatur. Tamen iis rationibus denuo expositis J. H. BERNARD, protestantium dublanensium archiepiscopus adductus est, ut in rem inquireret in commentariis

Expositor (iun. 1916). Is metaphoram putat minus continentem esse quam ut credi possit a Christo esse enuntiata aut ab evangelista scripta. Argumentatur autem hoc modo: PLUMMER, inquit, bene intellexit portarum metaphoram abhorrere ab aggradiendi sententia. Quam ob rem interpretes, velut Allen, sententiam verbis „inferorum potestates“ explicantes sibi consulunt. Atqui certissime errant qui eam ita explicant. Nulla enim invenitur in oriente elocutio, ubi portae vox potentiam significet nisi summum in quibusdam christianorum scriptorum sententiis Matthaei loco obnoxiiis; quod nunc Turcorum summa potestas porta sublimis vocari solet, nullius certe momenti est ad locum primi saeculi explicandum. Voces πύλαι ἄδου apud scriptores hebraeos et graecos saepe inveniuntur, nunquam autem voce πύλαι potentia significatur. Respondent nonnulli interpretes fore, ut aggradiatur ecclesia, inferi impetum sustinere non possint. Dubium non est, quin ea interpretatione metaphora facile explicetur, verum prior versiculi pars ab ea interpretatione discrepat.

Quibus rationibus allatis emendatiunculam suam proponit. Huius loci sententiam enucleandam esse parabola domus in saxo constructae, tempestate nulla vincendae Mt 7, 24; Lc 6, 48. In V. T. similes sententiae non desunt (Ps 18, 4; 16, 31; Is. 27, 15. 16; Gen 7, 11. Itaque metaphora cohaereret, si scriptum legeretur: inferorum fluctus (torrentes) non praevalerent adversus eam. Verum est in codicibus neque lectionum inveniri varietatem neque indicari locum dubium esse. Tamen πύλαι ἄδου oriri potuit corrupta voce πηγαι ἄ. (cf. Gen. 7, 11). Non dubitat quin res in Aramaeo perturbata sit: similis error apud Dan 8, 2 invenitur, ubi vox rara linguae hebraicae, quae flumen significat, in Graecum conversa est voce πύλαι. Vel est vox hebraea communis šaer (porta), quae signo diacritico mutato loco portae tempestatem significat (Is 28, 2 s in locum š subditum est).

Quaestio denuo disputata est mense martio 1919 in Expositor. VACHER BURCH, professor doctissimus, etsi penitus persuasum habet voce πύλαι significari non posse potentiam, Bernardi explicationem acriter reicit. Sententiam illam nihil veri simile habere nisi teneatur Matthaeum hebraea lingua in scribendo evangelio usum esse. Fieri enim non potuisse, ut in litteris uncialibus πύλαι cum πηγαι confunderetur. Atqui aramaea lingua usus est. Nobis liceat addere vocem κατισχύω a fluminis notione satis discrepare.

BURCH tamen a quaestione persequenda non desistit; proponit, ut loco vocis πύλαι scribatur πολαια. In papyris II. s. a. Chr. n. duo erant modi corripiendi α in quod aliqua vox desinebat; quorum unus erat linea librata super litteram antecedentem. Sumamus verba Matthaei scripta esse in papyro; itaque scriptum esse πολαι. Facile creditur a scriba omissum vel ne animadversum quidem esse α supra scriptum, praesertim cum locutio in sacris libris et extra eos frequentissima πύλαι ἄδου huic falsae lectioni ansam daret. Porro *pulaia* vox rara, quae apud Plutarchum invenitur, multitudinem incompositam significat. Itaque sumi potest pulaia haΐdou significare multitudinem inordinatam incolarum orci prout ecclesiae opponitur qua ratione antithesis v. 19 ligandi et solvendi praecepta sit iam v. 16. Etenim ecclesiam esse coetum liberatorum i. e. eorum qui a vinculis liberati sunt atque ab indigesta eorum, qui apud inferos habitant, i. e. eorum, qui vinculis ligati sunt, multitudine differunt. Quam sententiam litteris apocryphis primorum saeculorum confirmari putat.

Antequam eum eo sequamur, moneamus, quam temere illa coiciat: vocem rarissimam (unus enim Plutarchi locus affertur) quae ad miram locutionem „multitudinis inferorum“ comprobendam adhibetur, cui similis in libris sacris non invenitur, subdens in locum usitatissimae apud sacros scriptores locutionis; profecto tanta audacia nobis metum incit. Praeterea, si scriptum esset: „inferorum multitudo eam non vincet“, num sententia iis verbis enuntiata rationi magis probaretur quam ea, quae vocibus non correctis enuntiatur? Nequaquam certe, si inferorum multitudo constat ex iis, qui peccato constricti sunt, quod sumit Burch. Quomodo repente formido evaderent? Unde tantam vim nacti sunt, ut Christus sollemni modo praediceret eos ecclesiam victuros non esse? Si renuntias hanc umbrarum impotentium sententiam, simul renuntias litteras apocryphas interpretationem confirmantes. Ceterum in libris hebraeis mortui non adeo potentes inducuntur.

Dices: nonne voce pulaia haΐdou daemones significari possunt ligati vel non ligati? Habeto te deserere BURCHI sententiam. Ceterum in sacris libris daemon numquam inferorum potestas appellatur. Certe 2 Petr 2, 4 et Iudas 6 ligatum eum inducunt in carcerem inferorum coniectum; dum autem ligatus est, non est cur timeatur. Insuper in sacris libris inferi, cum daemone

mentio fit, non commemorantur, nisi ut clades et supplicium eius indicetur (cf. etiam Mt 25, 41). Quotiescumque eius vis pernicioosa significatur, in scriptura circumiens in mundo inducitur (velut 1 Pet 5, 8; Lc 11, 24). Christus eum solet appellare principem mundi huius (Io 16, 11; cf. 2 Cor 4, 4); Paulus¹⁾ principem tenebrarum (Eph 6, 12; tenebrae autem hic non sunt idem atque inferi); occupare eum dicit regiones aëris (Eph 6, 12). Saepius in deserto sedes eius collocatur (Col 8, 3; Bar 4, 35; Mt 12, 43; Apc. 18, 2 etc.) Itaque veri simile vix est Christum multitudine inferorum Beelzebub eiusque angelos significasse. Unus est locus, qui utcumque ad hanc opinionem confirmandam aptus est: Ap 20, 2—7. Talis autem confirmatio certe non sufficit.

Omnes hi conatus opinionesque ratione communi nituntur, quae est: locum, ut nunc legitur, emendatione indigere. Estne hoc verum?

Magnopere enim diffido viris illis doctis occidentis, qui in intima camera sua statuunt atque decernunt hac vel illa translatione scriptorem orientalem uti non potuisse. Quae orientis incolae et audacius et ingeniosius animo fingere solent, ieiuna nostra hyperboreorum, maxime vero virorum litteratorum ingenia confundunt. Satis est meminisse cantici canticorum, ubi aliquae imagines sane inexpectatissimae sunt. Quis enim non miretur nasum venustae mulieris comparari cum turri Libani? (7, 5). Etsi tam longe retro non respicimus, nonne apud Io. verba invenimus huius modi Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquae vivae (Io 7, 38).²⁾ Allegoria boni pastoris, ubi Iesus modo cum porta modo cum ipso pastore sese confert (Io 10, 1—16) mira nobis videtur atque dissoluta. Num propterea recusanda est? Commorandum vix est in audacia poetae exponenda, cuius sunt carmina Salomonis³⁾ vel in scriptorum apocalypticorum licentia.

Tamen quaerere licet: num haec locutio adeo mira est? Ac principio quidem agnoscamus verissimum esse quod BERNARD dicit: numquam in oriente verbo portae utuntur ad significandam vel indicandam potentiam. Viri docti Syri et viri linguae

¹⁾ Cf. PRAT, La théologie de s. Paul II 90.

²⁾ Verum est a T. H. Bindley, a cuius sensibus haec figura abhorret, propositam esse emendationem: supra thronum eius exhibunt flumina. Cf. Expositor 1920 dec. p. 443.

³⁾ velut 20, 4: viscera tua ne opprimant viscera aliena!

arabicae periti id confirmant neque lexica arabica vel syriaca alio loco ei voci sententiam potentiae tribuunt nisi apud Mt 16, 18; ubi eam explicant verbis: vires, astutiae, nequitiae. Idem in lexicis biblicis invenies. Videsis v. c. ZORELLIUM nullum eius significationis exemplum affert nisi Mt 16, 18. Itaque abstinendum videtur esse ab interpretatione, quae MALDONATI aliorumque plurimorum et doctissimorum interpretum auctoritate commendatur, quaque portis inferorum significari vires inferorum sumitur.

Rationibus, quas supra attuli, iam impedimur, quominus inferos (ἄδης) intellegamus daemones. Certe in evangeliiis synopticis constanter opponitur regnum Dei regno diaboli; quid alterum progrediatur, regressu alterius metiri potes. Verum inde concludi non potest verbo inferorum hic significari inferorum agmina. Regnum Beelzebub, prout regno Christi opponitur, terrestre est: mundum dico, cuius princeps ipse est. Insuper ipsa voce portarum orci non solum a Iudaeis, sed etiam a Graecis fere significatam esse mortem HARNACK¹⁾ docuit; insuper SCHEPPENS addidit multos patres verba illa eadem ratione interpretatos esse. Itaque voci usitatae novam subicere sententiam, etsi nihil sit quod id postulet, praesertim si nova sententia nullo loco simili in litteris sacris nitatur, est leges interpretum violare. Schepens Harnackium sequitur etiam in concludendo: apud scriptores et sacros et profanos portis inferorum idem dumtaxat inutili ubertate significari quod voce ἄδης. Portas mortis nihil esse nisi translationem qua ipsa mors significetur. Accurate dictum esse mihi non videtur, redundantiae verborum illum usum deberi. Etenim multis locis metaphorae proprietates conservantur qua aliquo modo differt. Velut cum Sapientia ad portas mortis Deum dicit deducere (16, 13), vis figurae statim intellegitur; nos idem fere significamus, cum portam sepulcri dicimus; scriptor enim mortem instantem commemorat. Eadem ratio adiungitur ap. Is 38, 11; Ps 9, 14; 16, 18; Iob 38, 17 Contra ap. Homerum Il. 9, 312, Odys. 14, 156, ap. Aesch., Agam. 1290 etc. portae inferorum nihil aliud significant quam mortem. Itaque iure quaeri potest, cur Christus hac translatione usus sit, num illam propriam rationem signifi-

¹⁾ L. FONCK in commentariis, qui inscribuntur Biblica, refutare conatus est, quod HARNACK dixerat; sed frustra. Argumenta infirmissima sunt. Ut rei exemplum afferam, ex eo, quod Lc 16, 23 voce inferi pars šeol significatur, colligi non potest Christum huic voci sententiam novam subiecisse, nedum iis significari possint daemones.

care voluerit. Mihi quidem non videtur de ea re posse dubitari. Postquam ecclesiam descripsit templum vel urbem constructam in saxo, mortem ei opponit arcis vel oppidi muniti specie indutam. Quicumque sacris libris explicandis dant operam, vocem $\pi\acute{\upsilon}\lambda\alpha\iota$ saepe adhiberi ad urbem, maxime urbem munitam translatione quadam significandam norunt; in portis enim vis urbis erat; accedit quod portae loca erant frequentissima et maximam momenti. Loci omnibus notissimi sunt. Verum non videtur data esse impensa opera, quod sciam, usui huius synecdoches cognoscendo. Si varii scripturae loci inter se comparantur, animadverti potest nonnumquam principalem vocis vim quodammodo emittere: vox portae consulto eligitur vel saltem facillime comprobari potest eius vocis usurpatio. Velut Deut 5, 14; 12, 21 vox portae rerum intestinarum monet; contra illud „extra portam“ Heb 13, 12 urget eventum extra portas factum. Etiam Gen 22, 17; 24, 60; Iud 5, 8; Nah 3, 13 imago portae omnino naturalis est, quippe cum portis occupatis oppida expugnari soleant (cf. etiam Is 40, 2). Ps 87 (vulg. 86) 2; Mich 1, 9; Ezech 26, 2 Hierosolyma appellantur porta populi electi; fortasse propterea, quod ibi arx aut castrum potissimum erat. Ubi imago iam valde attenuata et obsoleta est. Denique nonnullis locis simplicem abusivam invenimus (velut Abd 13, ubi fortasse cogitatio accessus iniecta est; Ierem 14, 2; Is 14, 31. Vox $\pi\acute{\upsilon}\lambda\alpha\iota$ nihil aliud significat quam oppidum munitum. Iam intellegitur, cur Christus non dixerit simpliciter mortem non esse victuram; imagine uti volens usitatum illud $\pi\acute{\upsilon}\lambda\alpha\iota$ $\xi\delta\omicron\upsilon$ usurpavit quod in contextu et continuatione sermonis singularem vim nactum est: contra ecclesiam solide positam in saxo erigi videmus minacem mortis arcem.

Quaeritur porro, num necesse sit verbo $\kappa\alpha\tau\iota\sigma\chi\acute{\upsilon}\sigma\omicron\upsilon\sigma\iota\nu$ relinqui vim impugnando vincendi. L. FONCK KNABENBAUERUM secuto id cordi est; et hac vi ipsa argumentum potissimum stabiliunt, quo verba portae inferorum a vi eorum naturali detorquere conantur ad significandas inferorum potentias. Quorum argumenta grammatica pro nihilo ducenda certe non sunt. Sed adeo firma non videntur, ut omne demonstrationis pondus ferant. PLUMMERUM supra vidimus ab hac sententia abhorre ac notionem vincendi natura praeferre: ecclesiam firmiorem futuram esse quam mortem. Non intellegitur, cur abhorreat.

Seol aliquotiens in scriptura inducitur se gerens velut animantes; Prov 1, 2 enim devorat, Is 5. 14 gurgitem laxat, Is 28

15, 18 pactum initur cum eo, Is 38, 18 non exsultat. In Apoc mors et šeol hostes sunt qui ad extremum vincuntur; Apc 6, 8; 20, 24; maxime vero apud Isaiam 14, 9 šeol commovetur tyranno qui cecidit obviam iturus, umbras excitat etc! — Ratio, quam PLUMMER affert, non videtur rei discrimen afferre. Dicit enim, si notio aggređendi emereret, figuram domus portis praeditae vix posse adhiberi. Portis et aditum et exitum intercludi, necessarias eas esse, ut arx firma sit, nec tamen eas pugnare. Id verissimum est quamdiu portae notio satis exstat, ut vim nativam in memoriam revocet; verum, cum figura attenuata, notio est oblitterata, nihil impedimento est, ne adiunctas habeat notiones, quae cum verbi vi nativa non convenient. Ut exemplum afferam, nonne de Hibernia dici potest castellum non esse victurum populi hybernici potestatem? Videsis britannicos rerum gendarum commentarios. Etenim dublanense castellum, sedes vicarii regis, potestatis Britannorum signum evasit. Etsi castelli non sit bellum inferre sed impugnanti resistere, tamen sententia illa plane intellegitur. Duo necessaria sunt, ut verba hoc modo usurpari possint: a) ut verbo eiusmodi vis subici soleat, ut omnes eam vim noverint, ut verbum rei significatae proximus index sit et b) ut ipsa consuetudine vis verbi nativa ac principalis in oblivionem adducta sit. Quae duae res minime desunt apud Mt 16, 18, quippe cum portis inferorum per translationem significari consueverit mors, portae autem vox in abusionem abierit, qua civitas vel arx significari posset imagine exstincta. Similem rem apud Is 14, 31 invenimus: Ulula porta, clama civitas. Ubi porta idem valet atque civitas et loquens agensque inducitur. Itaque cogamus versu 18 mortem effingi ut arcem importunam: mortis civitas ecclesiam non vincet in saxo Petri constructam.

De v. 19 BURCH commemorat eos qui verba $\delta\acute{\eta}\sigma\eta\varsigma$ et $\lambda\acute{\upsilon}\sigma\eta\varsigma$ explicare conati sunt collatis cum iis vocabulis quae in litteris talmudicis inveniuntur, parum lucis attulisse; quare auctor est apocryphon adhibendorum. In c. 22 graecae libri Henoch scripturae tres mortis valles patriarchae monstratas esse narratur: in una iustos liberos fuisse (v. 9), in altera animos eorum qui peccatis commissis mortui essent nec iudicium in terra subiissent (v. 10). Qui iudicium magnum exspectant. Merces animorum ligabit ($\delta\acute{\eta}\sigma\epsilon\iota$) eos in perpetuum. Hoc loco de iudicio agitur quod liget aut solvat in terra; quod iudicium si in terra factum non est, iudicium ultimum in perpetuum ligabit. Christum putat has

sententias cogitationi palaestinensium accomodasse. BURCH in-
super contendit potestatem ligandi et solvendi propriam esse
coetus liberatorum; denique hoc loco confirmari existimat inter-
pretationem v. 18 quo significari ait a multitudine ligatorum
(i. e. eorum, qui iudicium exspectant damnatione in his citimis
non facta) victum non iri ecclesiam i. e. coetum liberatorum.

Supervacaneum est in licentia commorari qua hi loci inter
se comparantur. Satis est planum facere nulla ratione loco, qui
commemoratus est, indicari eos, qui peccaverunt, ad summum
a iustis ligari, non ab ipso magno iudice.¹⁾ Item Burchii sententia
c. 38 iustorum coetum dicitur iudicaturum esse scelestos in terra
quod iudicium apud inferos exsequendum sit. Perincommode ne
hic quidem locus quicquam continet unde iustos iudicio inter-
futuros esse coiciatur.²⁾

Scriptori confirmari videtur interpretatio etiam Carminum
Sal. c. 22. Hoc caput certe ad rem videtur pertinere. In gallicum
conversum hoc est: v. 3. C'est lui (Dieu) qui m' a donné le pouvoir
sur les liens pour que je les délie v. 7 Ta main a aplani la
route pour tes fidèles, v. 8. Tu les as choisis d'entre les tourbeaux
et tu les as séparés des morts. 9 Tu as pris des ossements morts,
tu les as enveloppés de corps, 10 ils devinrent solides et tu leur
as donné les énergies vitales. 11. Immortelle était ta route, mais
tu as introduit ton visage dans le monde qui t'appartenait pour
qu'il fût soumis à la corruption, afin que l'univers fût anéanti
et puis renouvelé, 12 et que ton rocher devienne une base
pour l'univers; sur lui tu as édifié ton royaume
et il est devenu le séjour des saints.³⁾ Perspicuum sane est legendi:
quid eo loco allato BURCH efficere studeat; quem si excutimus
apparet, quam inanis sit eius spes. Ac primum quidem: de quo
et de qua re agitur in hoc carmine? Triumphus ne politicus des-
cribitur an triumphus moralis? Est ne victor homo quidam an
Israelitarum gens corpore induta, an iustorum coetus? Quis di-
xerit? Viri docti de his rebus omnino dissentiunt. HARRIS nihil
dicere audeat. BATIFFOL Salomonem putat induci effigiem Christi
gerentem (p. 78). Si ita est, BURCHII argumentum corrui, et
utcumque res est, labat certe non minus quam interpretatio loci

¹⁾ R. H. CHARLES, The Apocr. and Pseudepigr. O. T. I 203; Gr. Chr. Schr p. 53.

²⁾ CHARLES p. 209.

³⁾ LABOURT et BATIFFOL, Les Odes de Sal. 1911 p. 23; J. RENDEL HARRIS, The Odes and Ps. of Sal. Cambr. 1909, 113.

dubia est. V. 4. Deus Salomoni potestatem solvendi dedit; quibus verbis fortasse homines impediti iniquitate indicantur (BATIFFOL p. 80; cf. Ignat. Ep. ad Eph. 17, 1; ad Philad. 8, 1) vel commemoratur Christi apud inferos exhortatio. HARRIS hoc alterum veri dissimile non esse concedit adiungitque tertiam opinionem: captivorum bello felici liberatorum. V. 8. de fidelium a mortuis separatione agitur. BURCH hoc versiculo nititur quem confer^t cum versu 4., ubi vincula commemorantur. HARRIS mortuos ad vitam revocatos intellegit propter imaginem ab Ezechiele 37 sumptam, BATIFFOL iustos morte animorum liberatos propterea quod haec a mortuis excitatio non praedicitur futura ultimo tempore sed ut res facta describitur.

Quid universi duo ultimi versus valeant capere facilius non est. BATIFFOL ad soteriologiam eos pertinere existimat. At ne res impedita iaceat, locum non mediocriter corrigere debet id quod ingenue fatetur. Contra professor cantabrugiensis aliud potestam non arbitratur dicere quam Deum posse populum iudaicum extollere atque ipsam universi ruinam occasionem fieri novi regni constituendi. V 12 dignus certe est notatione; proxime enim ad Mt 16, 18 accedit. BATIFFOL Christum significari saxo existimat

Quibus rebus cognitis apocryphi libri eam lucem non videntur attulisse quae expectabatur a BURCHIO nec sane vetus ecclesiae catholicae interpretatio labefacta est.

De novis libris.

LESLIE J. WALKER, The Problem of Reunion. 12S 6 d. Lond. (Longmans) 1920

Scriptor sibi proposuit animos catholicorum cum iis qui extra ecclesiam sunt conciliare et diversum sentiendi modum componere, unde a fide manca in qua haerent ad veram catholicam perducantur. A Io. Hus alienum animum non habet. Is enim maximas suae aetatis difficultates disciplinam labantem et clerum concidentem acu ei videtur tetigisse itaque verius morum emendator fuisse quam Luther qui in internoscendis condicionis rerum signis vehementer erravit. Etsi Hus sacramenta aggressus est, ideo potissimum id fecit quod ea a bonis sacerdotibus administrari volebat, disciplinae rationem habens. In hoc sane erratum est, sed non sicut a deterrimo illo Luthero qui omnia perdidit.

L. J. Walter.

M. D' HERBIGNY, Theologia de Ecclesia. I. De Deo universos evocante ad sui regni vitam seu de institutione ecclesiae primaeva². Par. 1920. 280 pag. 12 fr.

Scriptor ecclesiarum reconciliandarum studiosissimus quae ut theologiae magister exponere consuevit de ecclesia, iterum edidit. Cum nostrum sit veritati quam perfectissime exponendae dare operam, confido fore ut quo plura significem quae desiderari possint, eo gratius id habeat, neque aegre ferat quae homines sibi magis indulgentes aegre laturo videantur. Ceterum quominus singulis rebus expendendis vacarem, occupationibus a nostris rebus discrepantibus impeditus sum.

Liber theologiae catholicae studiosis destinatus ita scriptus non est, ut ab acatholicis integer legatur; quibus multa scholastica fastidio erunt. Vel ipsa membra articulatim divisa numerisque distincta (etiam ubi variae rei rationes non distinguuntur, sed pium desiderium adiungitur, velut p. 119^d), etsi extrinsecus bene distinguuntur et clare rem exponentis speciem habent, rei oculis perlustrandae impedimento sunt; neque enim signis logica sententiarum dispositio, in qua omnis perspicuitatis vis est, compensatur.

Sed ad ipsam rem accedamus. Ac primum quidem mirum videtur esse quod p. 10 ea quae SEGNA, MURRAY, OTTIGER, STRAUB, MUNCUNILL de ecclesia scripserunt, ne nominantur quidem.

Deinde in adversariis exprimendis studio eos teneri dicit non veritatis sed catholicorum vincendorum („ne victoria detur catholicis“ p. 41¹) id quod et ab irenica libri natura abhorret et ab universa inquirendi ratione. Huc pertinet etiam quod p. 46 virorum doctorum qui inter protestantes florent „apriorismus“, cum papae infallibilitate comparatur, acsi papa nullus unquam „a priori“ quicquam dixerit (ut vir doctus).

P. 46 cum scribit quamlibet divinam ecclesiae negari institutionem, claritati deest; nec enim divina negatur, si divina vocatur, quae divinae providentiae debetur; negatur autem miraculo effecta.

P. 47. accuratius quae a Vaticano decreta sunt excutienda erant, ut constaret, quid definitum esset, quid non esset (cf. RSR 1917, 143); praesertim si dicere vult Christum ecclesiae formam „socialem“ determinasse, quam sententiam minus definite intellegit (53). Plus non effecit quam Christum magistros constituisse et discipulos eorum dona supernaturalia accepisse; ea ipsa ratione societatis quoddam vinculum extitisse verum est, sed ne illud quidem probatum est discipulis a se plene instructis apostolos superiores fuisse, non tantum fratres (F. LANGEN, D. Vatic. Dog. 26); apologetice vero talis communitas non potest statim vocari societas, nemo enim scholam primo societatem appellat. Quodsi ab eo societas vocatur, vis argumenti inflatur, cum facile societatis illa quaedam praesensio cum societatis constitutione ac bene moratae notione commutetur. (Cf. p. BEZOBRAZOV in Viz. Vrem. XX., 2 otd. 110). Quae docendi via laudari non potest: nec enim discipuli omnes percipiunt parum introrsus roboris esse et ad-

versarii ventitatoris artes suspicantur. Nam cum th. 4. dicit Christum discipulorum societati proposuisse regnum Dei res eodem modo deformata videbitur ac si quis dicat Epicurum vel Platonem discipulorum sodalitati, ut quae ipsi summum et perfectissimum iudicassent, exsequerentur proposuisse; discipulis singulis proposuerint, coetui non proposuerunt. De parusia quis neget vim inferri veris Christi, cum p. 59—60 illud non praeteribit generatio . hoc modo explicetur: Iesu discipuli ante mortem intellegent se testes fuisse incipientis regni et evolventis se ad gloriam; ad eam sententiam enuntiandam nemo verbis uteretur, quae Christo tribuuntur.

Notioni hereditate relictæ nec penitus introspectæ nec dilucidæ defendendæ inserviens et superioribus stans auctoribus nisi quod minora quaedam emendat, impeditus est, quominus quaestiones institueret, quae aliam defensionis structuram desiderarent. Ecclesiae rationem apologetice melius constituisset, si primum, notionem Corporis Christi mystici effecisset, necessitatis dico hominum Christo mystice concorporandorum. Quam societatem non proprie dici concedendum est. Sed ea re effecta ratione conclusisset eam mysticam societatem seu conventum in his citumis indui debere forma verae societatis; id enim fert temporis spatiique condicio. Inde ad quaerendum venisset, num in ea re, in exprimenda dico ecclesia invisibili (seu corpore Christi mystico) sita esset ecclesiae visibilis natura et finis, num munus docendi et prophetandi quo res magis definita petitur angustioris coetus esset cum scholis comparandi, num ecclesiae ipsius vere esset docere aut unquam fuisse et, si fuisset, num id casu adiunctum esset. Quae quaestiones quanti sint momenti ad iudicandum via ac ratione de condicione ad unitatem ecclesiae reficiendam necessaria et de iis rebus, sine quibus esse possit, planum est. Non ignoro meam argumentationem, qua olim usus sum ut probarem ecclesiam esse societatem (e Io 20, 21—23) SOKOLOVIIS (cf. AAV X 442) haud magis idoneam videri posse. Certe ratio quam POPOV secutus est in catechismo ab Academia nostra edito multo aptior videtur ad rem defendendam. B. SPĂCIL (Christus caput mysticum ecclesiae in Bessar. 1921) etsi ecclesiam ut est societas discernit ab ecclesia, ut est corpus mysticum, tamen claram mystici corporis notionem aut rationis qua ecclesia exterior ad id referatur habere non videtur; fides donum est, caritas donum est; gradibus duae notiones non differunt. — Scriptor sensisse mihi videtur e „regni Dei“ voce saltem apologetam argumentum ducere vix posse, ut ecclesiam societatem esse efficiat; potius enim eos locos explicat quam rei probandae causa affert. Sane societas caelestis vel etiam ea, quae a Christi corpore mystico non differt, societas proprie dici non potest (cf. regni Dei descriptionem Rom 14, 17). Itaque cum ecclesia visibilis regnum Dei appellatur, plus non sequitur.

Ceterum arcessita videtur argumentatio per partes: ad aliam rationem rei unius probandam alius affertur locus; sumitur locus omnes, etiamsi interior in sanctificatos actionem atque mysticum corpus significare possunt, ad ecclesiam referri (velut Col 1, 13 p. 68). Tenuissima significationis mutatione (ecclesia = ratio inter magistrum et discipulos; ecclesia = primus christianorum coetus ut tum erat constitutus; ecclesia = regnum Dei, de quo Christus loquitur) facillime „terminorum quaternio“ committitur. Vereor, ut se docuisse dicat ecclesiam visibilem esse corpus mysticum; nam voce baptismatis vel ecclesiae significari posse rem latentem, quae oculis non percipitur et rei aspectabili respondet iam alii monuerunt (cf. AAV X 444. 451).

Cum de ecclesiae libertate disputat, de qua re, etsi scriptor aliud videtur indicare (p. 106) catholici et orthodoxi minime consentiunt (AAV X 307—8), invidiae rationem non habet quam immoderatus potentiae usus habuit, non respondet ad opinionum commenta aut ad ea, quae ex traditione vel rei natura vere afferuntur (AAV X 307—8), non inquit quatenus argumentum e traditione ductum discrimine inter potestatis imperatoriae abusum a canonibus dissentaneum et libertatem ecclesiae finibus inclusam statuendo afficiatur, item discrimine inter testes qui ipsi offensi erant et alios. Verba „confusio facta Ecclesiae et Imperii“ 192 probari possunt catholicis, orientalibus persuadendi vim non habent; a quibus testes orientales pluris aestimantur. Si qua societas a republica tolerari vult, compromissum faciat necesse est: lege naturae permittitur, ut constituatur, et praecipitur ut (non ideo, ne desit prudentiae, sed propter officium erga alios)

compromissum faciat. Hac ratione illud unum a scriptore effectum est ecclesiae, etiamsi vexetur a republica, vivere licere (nisi Mt 16, 19; 18, 17 de lege naturali explicat). Non est dubium, quin rei publicae officia quaedam erga ecclesiam servanda sint, non solum libertatis concedendae sed etiam alicuius auctoritatis donandae; sed etiam ecclesiae sunt quaedam officia, quae res publica videtur urgere posse: ne rem publicam attingat, ne noceat. E testibus, qui AAV X 307 afferuntur, nonnulli tantum commemorantur; sed afferuntur AEMILIANUS CYZIC. (AASS Apr. I 262 et XXIV s) et THEOD. SUDT., Epist. l. 2, 192 (M. 99, 1417—20) et duò loci infirmissimi Io. Chrysost., item unus Greg. Naz. (E latinis afferuntur AMBROS., Ep. 21 n. 4, 5; 20 n. 19; C. Auxent. n. 35; et HILARIUS M. 10, 557—606.).

Clericalismi crimen (109) scriptor non videtur bene intellexisse; ii tantum reprehendi solent qui spirituali ecclesiae potestate seu auctoritate aut ad propria ministrorum ecclesiae commoda agenda utuntur, aut ad rei publicae perturbandam pacem et ad vim adhibendam dissentientibus. Qui libertati civium favent, eis saepe studium quod optime defendi potest, iniustum videbitur itaque vocem clericalismi immerito usurpabunt; rei tamen notio ideo obscura non est.

Generatim rationes, quibus alii res considerant, scriptor sequi scire non videtur; multo minus peritus est enucleandarum rationum, quae obscuris eorum sententiis subsunt.

Ut exemplo doceam quid difficultatis insit in argumentatione qua libertatem ecclesiae demonstrat, comparetur ius ecclesiae cum iure sodalitatis virorum doctorum quae tyranno omnia litterarum studia opprimente orta est; si enim veritatis cognoscendae studium virtus est, iure naturae societas talis existit. Cuius libertate ne res publica turbetur eadem lex naturae postulat.

Cum p. 122 dicitur: de conexione iudicat non civis sed ecclesia, dubitatio statim oritur: Nonne ultimus rerum agendarum — etiam ecclesiae sequendae — iudex conscientia singulorum est? Quodsi quispiam negat rem esse ex iis, quae ad fidem vel mores pertinent aut dicit id esse saltem veri simile, liber videtur esse; scit enim ecclesiam in aliis rebus discernere non posse; itaque dubium est, num in illa re iudicanda domina sit, et ipse liber est. Si ecclesia rem summa auctoritate definiret, manifestius esset, quid faciendum esset: aut eam sequeretur et catholicus maneret aut non sequeretur et catholicus esse desineret.

P. 124 negatur inter eos qui vere christiani sunt quemquam infirmare id quod statuit: extra ecclesiam nullam esse salutem. Quatenus id probat argumentis nemo sane id renuit; sed plus dicit quam probat. Dubitare certe licet, num omnibus christianis persuasum sit hominem iniuste excommunicatum vere in ecclesia visibili manere sive iniuste excommunicans ipse schismaticus evadat sive in ecclesia maneat. (AAV X 261. 268); vel num omnes vim voti ita explicent ut aliud ea voce significari dicant quam rationem quae inter corpus Christi mysticum et ecclesiam visibilem intercedit obscure servatam (cf. AAV X 442. 501). Eiusmodi res discipulus sane vix suspicabitur; vel ideo oportebat in primis libri capitibus claram ecclesiae notionem exponi atque ad ea, quae AAV X 270—1 quaesita sunt, responderi. Illud „extra quam neminem salvari credimus“ p. 124 ita intellegendum est ut addatur *per se* vel ut scriptor dicit *de se* (p. 126): aliae communitates vim salvandi in se non habent, quia verae non sunt. Distinguit etiam ipse scriptor; qua ratione distinguendum sit, ecclesia non constituit. In corollario quod est de officio diffundendae ecclesiae („propagandae“ p. 135) distinguendum saltem erat officium erga illos qui ad animam ecclesiae pertinent ab officio erga alios, si quaestionem de schismaticis, de haereticis, de ethnicis tractandis explicare noluit.

In thesi X. exponenda de apostolorum collegio commemorandum erat utrum Domini ascensio mittendorum apostolorum finem fecisset necne (nam Paulus quoque apostolus erat); quodsi etiam postea mitti poterant, num visione opus esset; p. 163 Pauli condicionem considerat, nec tamen quaerit aut respicit quae quaerenda fuisse nobis videntur.

In thesi XI. infallibilitatis obiectum solum religiosa res (150) appellatur. Nonne clarius dicendum et docendum erat, pertineatne ad vera tantum quae ad usum aliquid momenti habent (servare quaecumque mandavi vobis Mt 28, 30)

an etiam ad alias res a Christo enuntiatas an vero etiam ad ea quae inde ratione colligi possunt vel etiam ad nova decreta (velut Pauli de virginibus); cf. AAV X 333.) Quae contra collegii apostolici auctoritatem ab omni errore liberam obiciuntur (AAV X 348), ibi negleguntur. In locis afferendis non attenditur, num omnes vere ad rem pertineant: non enim apparet Io 16, 13. 14 (p. 159) de veritate paulatim — litteris artibusque progredientibus — cognoscenda atque ab erroribus liberanda explicandum non esse; aut Io 14, 26 ad erroris immunitatem in rebus cognoscendis, non ad animi constantiam in testimonio de Christo reddendo pertinere. Generatim argumenta e scriptura hausta obsoleto modo sine loci commentario (velut Act 2, 4 p. 161) proponuntur; et alia quoque argumenta tanta iudicii proclivitate conficiuntur, ut mireris scriptorem non videre, quomodo, si affles, dissipentur. Velut p. 160 nonne ex eo, quod qui verbum Dei nuntiant, eos et ipsum Dei verbum ab errore liberos esse oportet, efficitur etiam parochos erroris immunes esse?

In thesi XII. de apostolorum iurisdictione clariores notiones determinandae erant, velut auctoritatis legum scribendarum contra LEVSIN, FLORENSIUM alios (cf. AAV X 314). Etiam ibi argumentatio (si excipis quod prioribus thesibus demonstratum esse sumitur), manca est. Nec enim inde, quod locus scripturae generalis est, colligendum est omnia eum continere quaecumque excogitari possint (cf. p. 173 n. 127 I 2); ecquid eius modi apud eos qui theologiae methodum exponunt invenit? — Act 5, 1. 11 poenam ecclesiasticam commemorari sumitur, non probatur. — Ad Mt 18, 18—20 AAV X 346 adhibenda erant, ut contextus quoque ratio haberetur. — Ab antiquis consiliis poenas statutas esse sua auctoritate non imperatoris demonstrandum erat (180). — Animum ab omni partium studio alienum desiderabit, qui apud scriptorem leget, quid ecclesia catholica et quid ecclesia orientalis de supplicio capitis senserit; illic enim accurate discernitur quid ecclesia, quid singuli fecerint; hic in orthodoxorum ecclesiam omnis culpa confertur (p. 191).

Primatus multo accuratius exponitur. Primatum distinguit excellentiae consilii, honoris, iurisdictionis; ad consilii primatum videtur referre primatum directionis (auctoritatis); cf. AAV X 315. 320; at auctoritatis primatus, quem is qui vere (non honoris tantum causa) praeest, gerit, etsi ipse primatus iurisdictionis non est, tamen aliud est quam primatus consilii (cf. AAV X 318). — Quae contra Petri primatum ex Act 8, 14 et Gal 2, 7—14 obici solent, in ipsa de primatu honoris thesi expediuntur; contra quem nulla vis in iis inest; unde facile retorquentur; quae tamen refutata iam esse, postea, cum aliud agitur, afferre non potest.

E Mt 16, 17—19 solum aliquis iurisdictionis primatus colligitur; utrum absoluta in universam ecclesiam potestas ibi significetur an primus inter principes ecclesiae gradus in th. XV. non dicitur.

Quae contra loci integritatem auctoritatemque afferuntur non omnia a scriptore expenduntur; GRILL (cf. AAV X 317) ne nominatur quidem. Opponentibus apostolos promissi talis ignaros fuisse, quo Petrum praefuturum pronuntiatum esset (Mt 18, 1; 20, 21; Mc 9, 33; Lc 22, 24; cf. WILKE, Der Ur-evangelist 1838, 358; SCHNITZER, Hat Jesus das Papsttum gestiftet 45) p. 213 retorsione quid respondendum sit, indicat: apostolos de aliquo primo debuisse cogitare. Ceterum satis accurate probatur quantum iudicari possit locum partem esse eorum, quae archetypum evangelii continebat; sed Christum ea verba enuntiasse, in locum non redundare posteriorem Petri in ecclesia condicionem, eo non explicari mutatum nomen quod ita omen fiat, minus diligenter ostenditur (246 B 3. 4); et obici posse rem quae tanti momenti haberetur ab aliis evangelii scriptoribus praeteriri non potuisse eandemque clarioribus verbis significari debuisse (AAV X 358) scriptorem fugit. Quae ratione effectus e causas colligente afferri solent (Christum eo modo ecclesiam constitueré non potuisse; AAV X 323-4) omnino neglecta sunt.

Quae ratio sequenda sit in loco explicando non exponitur: sitne catholicum e verbis scripturae extorquere quae forma eius absoluta et generali comprehendí possint, velut e verbis de facie alapae ducendae praebenda vel de Patris perfectione imitanda; id quod certe pertinet ad syllogismos, qui in saxi ad aedificium ratione construuntur (obici enim solet ex Eph 2, 20 eodem modo effici posse cuivis theologo

sapienti et cuiusvis episcopo erroris immunitatem tribui; e Mt 16, 18 vero effici a romanis episcopis ecclesiam numquam posse vitiose administrari, cum omnes fideles ei absolute subditi sint, ideo autem ab eo regendi sint, ut salventur; e Io 17, 11 similiter episcopos nunquam discordare, inimicitias suscipere posse, omnes qui credant necessario esse sanctos et in veritate firmissimos); nec exponitur de locis obscurioribus explicandis per clariora (velut 16, 19) etc. (AAV X 316. 316-7). Illud quod praecipue opponitur e contextu (sententiam quae in animo esset aliquomodo coniunctam fuisse cum re quae verbi occasionem dedisset, primatus autem in ecclesia institutionem — praeterquam quod iurisdicatio, principatus, auctoritas numquam cum petra comparentur, comparetur autem fides — nullo modo pertinere ad privatam Petri intellegentiam vel voluntatem vel ad lumen eius menti privatim praelatum, pertinere autem ad id quae egregiam eam voluntatem sequi necesse erat, quae eventura esse Christus praesagire potuit — non refutatur; tamen cui non est offensionem quod propter ea Christi verba aliquid eis qui Petro succedunt ex munere ipso tradiditur quod iis verbis cum Petri virtute propria coniungitur? Negari non potest ecclesiae primae firmitatem non in eius forma regia vel liberiore sitam fuisse, sed in propria discipulorum virtute; quam ob rem Paulus Eph 2, 20 magistros christianos eximiis virtutibus ornatos ecclesiae fundamenta appellat (cf. 3, 5; Apc 21, 14).

Argumentationem persequens scriptor non animadvertit se ipsum suam thesin impugnare: Petrum enim iam primum fuisse sequeretur, non promissum esse eum primum futurum (tu es Petrus: p. 251 D).

De Mt 16, 19 dicendum videtur, futuro verbi tempore effici Petrum seligi ad altissimum honorem in ecclesia (utrum eum solum an alios quoque interpretatione sententiae non efficitur; si solus seligitur, urgendum est Christum loqui de se, non de Patre, itaque munus committendum; Petro esse, non munus naturali Dei providentia maturescere; explicandum autem, cur postea dixerit Patris esse, non suum, discipulis honores decernere). Quid ulterius colligi ex illis verbis possit in interpretanda sententia vertitur quae incipit Quodcumque utrum ea explicetur illud: tibi dabo claves an aliquid novi addatur; si explicatur tantum, loco nihil singulare efficitur. D'Herbigny VI. Solovjev secutus sumit aliud adiungi, sed discrimen accuratius non exponit quo potestas eis verbis significata a priore differat. Accedit quod patres locum ita interpretantur ut claves ecclesiae, non Petro proprie tribuant (LEO, Serm. 4, 2; AMBR., In Ps 38 n. 37 etc. De talibus patrum locis DORSCH (Institutiones theologiae fundamentalis II 109) dicit: „a) verba Christi ad ecclesiam referenda sunt tamquam ad subiectum utilitatis non inhaesionis immediatum; b) cum ulterius urgent, quod Petrus potestatem primus non acceperit nisi in quantum repraesentaverit ecclesiam, distinguitur varia repraesentatio: una est typica, altera iuridica, qua quis vices alterius legitime gerit; haec subdividitur in eam, quae est ex delegatione aliorum et eam quae inest alicui vi muneris absque speciali delegatione“; negat solum repraesentationem ex delegatione. Deinde patrum singularem interpretationem explicat: montanistarum eos rationem habuisse; Tertullianum enim putasse hierarchicam potestatem Petro soli ad personam vel soli collegio apostolorum datam esse et morte eorum in ecclesia exspirasse. Quae p. 249 ipse d'Herbigny affert, patrum locis non confirmantur (cf. Hieron. i. n. 1., Io. Chrys., Theodoret. contra Simplic., Gelas., Hormisd., Iustinian.) — Quid illud solvere et ligare significet, adeo clarum non est (cf. VAN LAAR). Certe res quam Christus Petro donare vult aliquid est quod ei dare nondum potest, non igitur vis supernaturalis aut munus contionandi etc. quapropter solvere non videtur esse iudicare permissum vel illicitum, de rebus religionis decernere quod et quatenus vera credat (nisi Petrus nondum satis instructus est). Optime locus explicaretur, si de ea re tradita nuntium haberemus. Sed aliud Petro soli traditum non refertur nisi quod Ioannes commemorat; quo loco Christus Petrum pastorem constituit. Nec de modo quo singulari munere Petrus functus sit nisi coniectura discimus. — Munus in prima ecclesia constituenda seu condenda positum fuisse, claves in ea aperienda quomodo refutabitur? Nonne hoc petrae et clavium est?

In th. XVI de Lc 22, 31 errat cum putat, si cuius loci sententia auctoritate ecclesiae explicata sit, contendendum esse demonstrari posse eum aliter intellegi non posse (261). Fidem doctrinam seu obiectum fidei intellegit, cum ad-

versarii omnes fidem persuasionem accipiant; ita, ut, si cetera probentur quae affert, sequatur papam numquam fieri posse haeticum vel a vera doctrina alienum (cf. LANGEN 19). Contextu autem opinionem suam nullo modo probat.

In lo 21, 15—17, adhibendo scriptor optime rem gessit. Tamen ne ibi quidem adversariorum interpretationes afferuntur. Loisy semper producitur acsi optimus acatholicorum interpres sit. Qui illud afferunt neminem magistrum aut patrem vocari debere, apostolorum erga fideles rationem non esse praefectorum erga inferiores. BASILIUS, Const. monast. 22, 4 aliique Christum eandem potestatem aliis quoque dedisse pastoribus et magistris; cf. CYRILL. ALEX., Thes. 32; AUG., Serm. 104; BEDA, Hom. 2, 15. Primum locum Petrus certe tenuit, prius fuit. Ceterum episcopus romanus omnia Petri non accepit; is enim ab errore liber fuit, etiamsi ecclesiam universam non doceret.

Ut hominibus veri studiosis persuadeatur, veri eruendi labore accuratissimo opus est. Hic in scriptoris libro non sentitur. Cum sententiae adversariorum gravium minus clare exponantur, argumentatio ita instituat, ut causidicos imitari videatur, potius studium sententias suas aliis probandi sentitur. Quod ad errores vincendos idoneum non esse iam pridem docui nec scriptor habuit quid improbaret (Trudy III. Vel. bog. s. 1914, 48—9). Dolendum est quod aptiorem rationem secutus non est.

A. Š.

JUL. HADZSEGA, (proprie GADŽEGA), **Sz. Mark evangéliumának magyarázata** Ungvár 1915 LIV + 251. 7 cor.

Duo sibi scriptor proposuit, ut Christi vitam in Marci evangelio adumbratam perfectissima interpretum arte explanaret et quae ab orthodoxis catholicae interpretationi opponerentur dilueret. Hoc modo de Christi fratribus quaerit de eius unctione, de divortio, de tempore cenae, de panis et vini conversione, de communione sub duabus speciebus sumenda. Apud Mt 19 dicitur permitti, ut uxor adultera dimittatur, matrimonium autem non solvi; nec enim reus esset adulterii qui dimissam duxisset; nec sumi potest meliorem esse condicionem mulieris iuste dimissae quam iniuste (p. 210).

N. Brinzei.

MAUR. DE LA TAILLE, **Mysterium fidel.** De augustissimo Corporis et Sanguinis Christi sacrificio atque sacramento. Paris (Beauchesne) 1921 XVI 666. 50 fr.

Ex iis quae scriptor hoc libro docet quaedam speciminis instar promimus: Debetur Deo sacrificium latreuticum et propitiatorium; cuius oblatio potest differre realiter ab immolatione nec potest non differre realiter a divina acceptatione et humana participatione. Passio Christi fuit sacrificium proprie dictum, nullo veri sacrificii carens elemento, aut invisibili aut visibili. Christum in cena sacerdotaliter obtulisse suum corpus ad cruentam passionis immolationem, persuadetur ex narratione cenae etc. Est *unum*, secundum rem, eucharistiae sacramentum per omnes temporum ac locorum differentias, quamquam apparenter plurale.

PETER LIPPERT, **Credo.** Darstellungen aus d. Gebiet der christlichen Glaubenslehre. III. 5-6 Gott und die Welt IV. 3 Der Erlöser V. Die Gnaden Gottes. Freib. 1921—22. M 30+x 160 p.; 30 x 164 p.; 9.60 x 153 pag.

Lingua a scholasticis formulis libera, captui et gustui recentiorum accommodata ideoque etiam orthodoxis theologis magis pervia typis tamen minus accommodatis ac minus perviis dogmata ecclesiae catholicae exponuntur. — Sergiis commendamus caput de merito (V p. 75—86) ubi dogmatis catholici psychologicus effectus egregie adumbratur.

ENGELBERT KREBS, **Grundfragen der kirchlichen Mystik.** Freib. 1921. 12° VIII + 266. M. 14, 20 (congl. 17, 80).

Krebs Zahni introductionem in christianam mysticam excipit; liber eius non solis viris doctis destinatus est. Definitio mysticae, quam, p. 14 enuntiat, comprobari potest. Sed, si ita est, in res apud Io 14, 18—26 commemoratas non cadit, quibus mysticam cum Deo coniunctionem significari putat; ibi enim certe solum de ordinaria experientia interiore fidei verba fiunt nec de ersas notionibus iisdem vocibus nominari oportet.

Verum ne ita quidem, cum contemplationem — extraordinariis mysticae phaenomenis oppositam — ut essentialem experientiam mysticam dicit p. 151 proprium esse propositum ac finem omnis studii devotionis interioris, assentiri ei possum. Contemplatio sit monacho summum vitae huius propositum; aliis est fortuitum additamentum, physicis et psychologicis condicionibus obnoxium; virtus eorum, qui vitae contemplativae et cum ea — propter minorem dispositionem — contemplationi renuntiant, ut vires suas magis in exteriori industria ad maiorem Dei gloriam consumant, dubito an minor non sit quam virtus eorum, qui contemplationem sibi ut finem proposuerunt. Sane non is sum, ut P o u l a i n u m, notissimum de rebus mysticis auctorem, quem impugnat, defendam.

De mysticae apud christianos aestimatione num aut quatenus ut fons — non verus (p. 20) — maioris cognitionis nimii facta sit et num propterea — inmerito — studium religiosum in ea consequenda collocatum sit — vitae fine perperam intellecto — nihil discimus; neque Pauli de cognitione eo modo parta opinio explicatur. Solum p. 28 iure dicit: Die Mystik aller Jahrhunderte neigt immer wieder zum Versuch, das christliche Lehrgut zu erweitern, und wo das Lehramt hindernd in den Weg tritt, ihm mit Trotz entgegenzutreten, tenetque nullam eo modo doctrinam novam revelari; quo posito Paulo singulare privilegium tribuat necesse est. Verum est amorem et promptitudinem tali experientia augeri posse; id natura rei fert; augentur etiam omni affectione vehementiore, maxime consolatione spirituali. Item cognitio subiectiva, fides confirmatur; sed augetur ne obiectum eius? Non singulari modo. Tamen cur fieri non potest, ut menti conclusio theologica vel nova hypothesis, qua nexus dogmatum inter se ratione prorsus nova illustretur, itaque eo saltem sensu (cf. AAV X 370) nova revelatio oboriatur — simili modo atque in deteriore condicione mentis, in commotione aut dispositione minus nobili. Dummodo ne quis putet mysticum statum ferre revelationem sensu proprio vel crasso aut eum ad revelationem latius sumptam esse necessarium.

Psychologicè explicare status extraordinarios mysticos K. non conatur; itaque a quaerendo abstinere, quo proprio modo Deus — in quo vivimus qui praesens ipse nobis est — ad efficiendum talem statum operetur. Ne illud quidem quaerit — apparet scilicet eum proprio studio ad plenam notionis gratiae claritatem non pervenisse — qua ratione phaenomena illustrationum vel inspirationum magis obvia Dei gratiae appellentur (utrum A u g u s t i n i et V a s q u e z i i sensu an thomistarum) quae s. Theresia naturales vocat (quorum originem esse in nostra natura etsi Deus nos adiuvet: p. 142—3).

Litterae byzantinae mysticae negleguntur; Gregorius Falamas non commemoratur; scriptorem usum non esse operibus a Zarin, Florenskij aliisque Russis editis etsi dolendum, mirum non est; nihil omnino de mysticis recentissimis qualis est S a d h u S u n d a r S i n g h (de quo B. H. S t r e e t e r nuper librum edidit) qui magnam auctoritatem habet in India atque etiam in America, discimus.

Mysticae rei litterae hoc tempore videntur florere. Certe in Gallia S a u d r e a u (qui scripsit etiam La Vie d'union à Dieu 1900; L'Etat mystique 1905) iam quinquies edidit Les Degrés de la vie spirituelle (1921); abbatisa de S. C a e c i l i a Solesm. denuo edidit Vie spirituelle et l'oraison (1920); A r i n t e r o denuo Cuestiones misticas 1920; L a m b a l l e saltem semel (1911), La Contemplation; inde ab a. 1919 commentarii eduntur La Vie spirituelle (apud Lethielleux); ab a. 1920 La Revue d'ascétique et de mystique (ap. Beauchesne) Neque in Germania F. L e h m a n n, Mystik in Heidentum u. Christentum theologiae mysticae interpres optimus existimandus est. Praeterimus E v e l y n U n d e r h i l l, Mysticism, protest. W. R. I n g e, Christian Mysticism etc. Itaque omnia conspirare dixeris, ut studium huius rei proficiat. Scriptor igitur exhortandus est, ut pergat rei studere atque in dies altius eam penetrare.

P. Domluvil.

H. DENZINGER, **Enchiridion symbolorum.** Frib. 1921 M. 28 p. 605. + 8 56.

De huius libri utilitate dubium non est. Tamen nostra interest, ut utilitas eius augeatur. Desideratur enim liber qui omnia quae ecclesia catholica sine errore definita praestat comprehendat quo maxime ii, qui ab ea dissentiant, impediuntur quominus permisceant haereses et res quas docere disciplina ecclesiae vetamur, quae tamen ut negentur confessio ecclesiae nostrae non postulat.

Qua de re paucis exposui in Recherches SR 1917. D. fortasse putavit omnia, qua

liber eius continet esse ita definita, ut error inesse non possit. Sed, si L. Choupin aliosque auctores sequimur, paucissima a romanis episcopis e cathedra definita sunt; etiam decreti pro Armenis auctoritas nunc a plurimis minoris fit. Sunt certe alii qui plura quam illi definita esse putant, quibus ne ea quidem quae L. continet plena videbantur. Ideo in hac editione in fine id adiunctum est quod A. Straub (De eccl.) definitum e cathedra esse dixerat; eum errasse, cur e voce *credis* tantam auctoritatem coiceret hic docere supervacaneum est. Itaque desideramus, ut decreta quae ad confessionem pertinere, erroris natura sua expertia esse certum est aliquo modo (litteris fortasse crassioribus) ab aliis distinguantur. Quaedam ex iis quae in hoc Enchiridio ab editore neglecta sunt desiderata sunt; Paulus quidem (ZKTh 1913, 394—400) decretum Per praesentes d. d. 9-XI 1518 ibi desideravit. Equidem ipse miratus sum, cur illud Tridentin. Sess. VII. Prooem.: omne in veram iustitiam (cf. AAV X 445) quod aliis concilii declarationibus non continetur, omissum esset. Cum editori certe copia futura sit operi perficiendo in posterioribus editionibus vacandi, speramus etiam nostra desideria expletum iri.

A. Š.

Pauly's Real-Enzyklopädie d. klassischen Altertumswissenschaft². X.

R. GANSZYNIEC, *Katabasis*. P. 2359—2449. Multa hic afferuntur apta ad historiam variarum de purgatorio opinionum illustrandam. Vetus erat opinio philosophica de *katōdoj pūkēs* (IAMBLICH.) Invenitur etiam in „canticum animae“ Actis Thomae inserto (cf. REITZENSTEIN ARW VIII 1905, 171—190; BURKITT-PREUSCHEN, Urchristentum im Orient 1907, 134—160) Quae opinio, si caput rei spectatur, communis erat [Christianorum (TERTULL., De Anim. 55), Graecorum, Iudaeorum (EISENMENGER, Entdecktes Judentum. Königsb. 1711, 337 s.), Indorum (SCHERMAN, Beitr. 50); per inferos iri ad caelum. A quo itinere cum nemo exciperetur, factum est, ut Christus quoque ad inferos descendisse crederetur. Cuius iter mature ornatum est flosculis e mythologia et philosophia pagana decerptis. Nec enim sine exemplo conficti sunt (LIPPERT, Christent., Volksgl. u. Volksbrauch. 1882, 102. 324) aut Babylone petiti (GUNKEL, Zum religionsgesch. Verständnis des N. T. 1903, 72; ZIMMERN, Der Streit um d. Christusmythe 1910, 45) aut a Mithrae religione translati (ROBERTSON, Die Evangelienmythen 1910 I. 149). Salomonis carmina (cf. NEWBOLD, The descent of Chr. in the Odes of Sal.: J. Bibl. Lit. XXXII) et Aprahat (PLOVY, Der desc. ad inf. in Aphrahat u. in d. Oden Sal. ZNTW 1913, 222 ss. (fortasse iam Paulus: DIBELIUS, Die Geisterwelt im Gl. d. Paul. 1909, 233 ss.) philosophorum opinionem secuti sunt. Passio Barthol. 6, ubi orcus et Christus pugnantur finguntur, commonet Herculis cum Tartaro certamen (Apollod. bibl. I 9, 15). Monstrum Tartari, quod devoratos exspuere cogitur a Christo (v. HAHN, Sagenwissensch. Studien 1876, 286, Anm.; BARRAULT et MARTIN, Le Bâton pastoral. 1856, 52 ss.; MALE, L'art relig. du XIII s. 1898, 479 ss. R. KÖHLER, Kl. Schr. II 17 ss.) fauces orci (Apul. Met. VII 7; Arnob. II 53) commonet. Etiam Evang. Nicodemi aliunde sumpsit quae de Christi descensu narrat, etsi fontes eruti non sunt (COWELL frustra descensum Avalokiteśvarae [budhisticum] cum ea narratione comparavit). Antiquissimum christianae de Christi descensu opinionis documentum est (praeter Mt 12, 40; Rom. 10, 6 s.; Eph. 4, 8): 1 Petr 3, 18 n. — qui locus amplificatur in Testam. Galil. 38: Patrol. Orient. IX 3 209 s. (cf. BOUSSET, Kyrios Christos 1913 Anh. II 32—40). Quod iter antiqui locis apocryphis (Ierem. ap. Iust. Tryph. 72; Clem. Alx. Strom. 6, 43) defendebant.

Quod ap. Luc 16, 19—31 de sorte iusti pauperis et iniusti divitis narratur, hebraicis fontibus debetur (GRESSMANN, Vom reichen Mann u. arm. Laz. Akad. Berl. 1918, 8 ss.) id quod patres non omnino fugit (GRESSMANN 5).

In litteris christianorum Apocalypsis Petri (NORDEN in Beil. zur Münch. Allg. Zeit. 1893; REINACH, Cultes, Mythes et Relig. III 284 ss.; LIEBLEIN in Christiania Vid.-Sel. Forhndl. 1908. 1909), e qua Apocalypsis Deiparae (Rev. d. Et. gr. XIII 1900, 233—257; cf. DRÁSEKE in ZWTh XLIV 1901, 630 ss.), divulgata etiam apud Slavos orthodoxos, Apocalypsis Anastasiae (saec. X.), Acta Thomae 54—58 pendent, ea quae a Iudaeis Alexandrinis tradebantur secuta est. *Historija arkaļa* Carpi ep. (Neilos, Ep. II 190; Dion. Areop., Ep. VII 6)

similitudinem de bestia et barathro imitatur quae in Budhae fabula in christianam de Barlaam et Ioasaph narrationem conversa invenitur. Legenda Macarii (AA SS 231/X 566—571) ubi tres monachi praeter orcum euntes ad beatorum sedes perveniunt, fabula Alexandri est christiana veste induta.

Visiones opiniones magis proprias, etsi sane non propria mente confictas nec sine accommodatione memoriae traditas continent. Perpetuae visio (a. 202-03), Gennadii (Aug., Epist. 159 a. 414. M. 33, 699 C), catechumeni quem s. Martinus commemorat (Sulpic. Sever., De vita b. M. VII M. 20, 164 C), Pachomii, Antonii (Vit. Patr. 38 M. PL 73, 155, 797 D 1013 C 1023 A; cf. Thom. Aq. In Sent. l. 4 d. 45 q. 2 a. 2), Moysis ab. (M. PL. 73, 982 D), Apollinis latronis (ap. Pallad. H. l. 8, 52 M. PL 73, 1159; cf. Fioretti s. Fr. n. 70), Gregorii M. (M. 76, 1122, imprimis 77, 384 ss., 369 A.), Sunniulfi abb. (Gregor. Tur., Hist. Franc. IV 33, ante 592), Fursei (med. s. VII. AASS 16/1 401—5; cf. Lucan. VI 721 s.), monachi ap. Bonifat. Ep. 10 (a. 717), ap. Bonifat. Ep. 112 (M. 89, 795 A: cf. Apocal. Petri), Baronthi (AASS 25/3 568 ss.; cuius scriptor gnosticis libris de Adamo usus est, de quibus v. Preuschen 1903), Drythelmi (a. 696: M. 95, 247 C—252 B), Senecae (ap. Alcuin. Ep. 6 M. 100), militis, quem non paenituit, ap. Bedam V 14, Salvii ep. (Greg. Tur. H. Fr. VII 1), Ansgari (M. 118, 962 D—964 D), aliae varium momentum attulerunt; velut monachorum aegyptiorum „wodurch die christliche Eschatologie in bemerkenswertem Grad ägyptisiert wurde“ (n. 42). Ecclesiam copticam multa conservavit ab Aegyptis tradita: *paralempas* AMÉLINEAU cum Anubi comparat; gnosticae animae iter per aeonas cum animae aegyptiae ad Amentam itinere convenit (SCHMIDT, Gnost. Schriften 553 s.). De teloniis, quae oratione de exitu animae commemorantur, quaeque in ecclesia orientis magni momenti habebantur, nihil hic discimus. — Commemorantur deinde visiones falsae de inimicis confictae, velut Eucherii (in s. VIII contra Car. Mart.), Wettini (3/XI 824 contra Car. M.), Bernoldi presb. (877—882 contra eundem), Rotchari (pro eo, contra alios), cuiusdam pauperulae mulieris (819 ap. Wattenbach⁶ I 277), Caroli III.; unde quid scriptores de vita post mortem agenda senserint colligi tamen potest. — Tempore procedente visiones hominum singularium res in vitis sanctorum fere necessariae evaserunt; v. vitam Flodildae, Genovefae, Christinae Mirabilis, Lidwigis, Theresiae a Iesu; cluniacensium; cisterciensium etc. — S. Brandani legenda, s. Patricii purgatorium a fontibus arabicis manarunt (E. BLOCHET, Les sources orient. de la Div. Com. 1911).

Magna accuratione rerumque cognitione haec commentatio scripta est. Optandum est, ut scriptor mox eschatologiae historiam, quam sibi proposuit, edere possit, ubi non solum de descensu sed etiam de exitu animi scribat nec solum de litteris graecis romanisque sed etiam de indicis (Lalita Vistara) aliisque. Quae de *katōkoj*, *kombāboj* in eodem scripsit ad nos minus pertinent. Item eius commentationes De argumentis immortalitatem vulgo adstruentibus. I. Posn. 1920; De Iustini M. apologia II. Posn. 1920; Der Ursprung der Zehn-gebotetafeln. Berl. 1920.

TH. S. LEA, & FRED. BL. BOND, **Materials for the study of the Apostolic Gnosis.** Oxf. (Blackwell) 1919. 127 p. 15 s.

Quaedam afferuntur ad intellegendam rationem, quae gnosticis genit. Ubique enim videmus res perturbatas ad aequales congruentesque formas induendas tendere: musica, rhythmica, architectura, choreae, ritus symbolicus exempla sunt eiusdem legis ab omni concrectione mortali segregatae: ut informia in formam redigantur, moles indigesta ordine struatur (17). Etiam doctrina et logica exempla sunt huius legis menti accommodata; quae lex est perfecta veritas perfecta pulchritudo, perfectus ordo, et perfecta mathematica.

Gnosis non erat mere an intellectualising of religious symbol, sed quaedam impulsus animi sub quibusdam formis congelatio. Ars numerorum exemplum illius legis est omnium minime materiale; numeris lex ordinis qua omnis pulchritudo continetur explanari poterat; sonorum, linearum, colorum concentus nisi numero percipi non potest.

Praeter biblicam Christi vitam quae pueris destinata erat ut sincerum verbi lac erat *σπρσα τροφη* destinata progressis (19—20); quae dari non poterat nisi ab iis qui gnoseos donum habebant. Gnosis apostolica a posteriore distinguitur

ut corpus animatum ab automato quod id imitatur; gnosis nonnulla, quae gnosis apostolica consecuta est rationi humanae accommodavit, alia propria arte construxit (20).

Si a pueris consuevissemus addere, deducere, multiplicare, dividere litteris (non notis numerorum) litterae nobis aliud significarent: litterae cum numeris consuetudine coniungerentur -- numeri vocem subicerent, litterae vocis numerum nobis exhiberent.

Sol (365) vario modo appellatur: Abraxas, Meïtras, Neïlos, Bēlenos, Sārdin etc. Iēsous e voce hebraica Jošua vel Ješua formatum est, Kristus fortasse idem est atque *Ἰησούς*, utrumque autem nomen propter numerum quem significat selectum est.

Cabbalistae aetatis quae vocatur media veterem memoriam conservarunt; Rhabanus Maurus rabbinorum argumenta eorum armis aggressus est, rationem eorum sane non falsam ratus.

Ante Lea et Bond BULLINGER et J. H. WELDON numerorum --- maxime 8, 13, 153 --- rationem habuerunt. Certe qui legit Pistis Soph. p. 80: „Hoc est nomen *ἀθανάτου*: *αααωωω*, et hoc est nomen vocis, cuius causa homo *τέλειος* movetur, *ιιι*. Hae δὲ sunt *ἐρμηνεύσι* nominum *μυστηρίων*. Primum est *ααα*, eius *ἐρμηνεύσι* est *φφφ* “ intellegit rei momentum. Sicut arcanam sententiam coniectamus cum res inepte fictas in legendis invenimus vel cum animalia describuntur similia ac Behemoth et Leviathan, monoceros vel phoenix ita cum modi numerique novae Jerusalem, urbis caelestis indicantur. Danielis figuras esse astronomicas GRATTAN GUINNESS in libro *Creation centred in Christ* vol. I. docuit; quibus Apocalypseos numeri similes videntur esse.

Iudaei e Babylonia mysticam Numerorum doctrinam acceperunt: 6 semper est numerus erroris, vitii, mali; 7 et maxime 8 sunt numeri divini, virtutis, regenerationis. 8 e fontibus hebraeis in christianos transiit ut numerus Domini significans Messiam et regenerationem. *Ἰησους* 888; cui opponitur 666 = antichristus; uterque numerus solaris est. Nerone imperatore ideo proscripti sunt, quod aliquis prodidit a christianis eodem numero significari Antichristum et Nerone (666) (p. 44—5). Primi christiani initiati erant et disciplinam arcanam habebant aequae ac mystae Mithrae, Neopythagorei, Esseni. Christus ipse parabolas discipulis graece explicabat (p. 110); zizania non sunt homines sed spiritus mali: triticum non potest fieri zizanium (115); *θησαυρός* frequentissima vox est in mysteriis; *τὰ ἀλεύρου σάτα τρία* 2220 = 37×60 *ἡ ζύμη* 463: = 2683 = *τὸ πλήρωμα τοῦ θεοῦ* (Mt 13). Scriptor ep. ad Hebr. gnosticus mirificus erat (p. 113). Nisi numerorum vi non explicatur singularis constructio *ὁ θεὸς νεκρῶν* (122). Evangelicae gnoseos exemplum est Barnabae 9 de 318 circumcisis e domu Abrahae.

Verum est facile quemvis numerum magno verborum numero significari posse; at tria necessaria sunt ut probetur rem fortuitam non esse: 1. a genuine consensus of meaning apparent in the words and phrases found on any one number 2. An association or consensus of meaning between the words on numbers mathematically or geometrically related such as can be shewn to exist in the case of „metacubes“ ($64 = 4^3 = 8^2$; projecti cubi 37 tantum apparent puncta: $888 = 37 \times 24$; $1480 \text{ χριστός} = 37 \times 40$; $2368 \text{ ὁ θεὸς τῶν θεῶν} = 37 \times 64$). 3. A consistency and „orthodoxy“ of interpretation discoverable between the results where these results are strictly rational and logical.

Commemoranda haec nobis visa sunt, quia liber, quatenus in fontes revelationis inquirat, ad nostra studia pertinet. Ceterum p. 13 discimus gnostico testimonio confirmari opinionem de Petro Romae ante 42 commemorato et 67 martyrio affecto.

A. Ś.

HANS VON SCHUBERT **Die sogenannten Slavenapostel Constantin und Methodius.** Ein grundlegendes Kapitel aus den Beziehungen Deutschlands zum Südosten. Vortrag gehalten in der Gesamtsitzung der Heidelberger Akademie der Wissenschaften am 26. Februar 1916. Heidelberg 1916, Carl Winters Universitätsbuchhandlung. M. 1.--.

Ernestus Dümmlerus immo, ut verum dicam, a centum iam retro annis viri eruditi Germani suis fontibus innixi historiam Moraviae et Bohemiae suo

sensu narrare coeperunt. Quorum labores si oculis apertis aspiciuntur, partibus favere videntur.

Constantinus enim in fontibus eorum ne nominatur quidem. Methodium archiepiscopum Moraviae et Pannoniae, qui legati e latere missi dignitate ab Hadriano II. summo pontifice anno 869 insignitus est, Francorum annales prorsus ignorant. Auctores enim chronicorum Germani suos populares cum Methodio luctantes non tantum nihil profecisse sed etiam poenas ea de causa luisse acerbissimas posteros suos prorsus celare voluerunt. Victoriam (—potius triumphum dixerim), quam Methodius anno 880 de iis reportavit, libris suis inserere superederunt. Nec de liturgia Slovenica ab eo lingua celebrata verba faciunt; solus Anonymus Salisburgensis in deductione in favorem archiepiscopi Juvavensis scripta per litteras Slovenicas noviter inventas linguam Latinam doctrinamque (= disciplinam) Romanam per Methodium superductam missasque et evangelia ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc latine celebraverunt, vilefactas commemorat (cap. 12). Attamen Anonymus, quem diximus, ipse, qui scribens veteribus notatis et documentis usus est, non est sine defectibus neque omni ex parte tantam, quanta ipsi tribuitur, auctoritatem meretur. Non est quidem diffitendum, episcopos et archiepiscopos Salisburgenses in convertendis ad fidem christianam populis Carantaniae permultum laboravisse. Iam enim Virgilius episcopus (745—784), nolens petente Chotimiro duce visitare populum, Modestum episcopum cum clericis ei misit, cui ecclesiarum consecrandarum clericorumque ordinandorum veniam dedit. Modesto autem vita defuncto populus paganus seditionem commovit, qua sopita Virgilius Latinum presbyterum eo misit, qui seditione iterum facta inde exivit. Chotimiro duce decedente iterum motus excitatus est, neque per aliquot annos presbyter christianus ibi consistere potuit. Cumque Valkunus (Waltunc) dux ab eodem episcopo presbyteros postularet, iterata vice presbyteros aliosque clericos eo misit (cap. 5).

Cum vero Karolus Magnus imperator per filium suum Pipinum Pannoniae partem sibi subiugasset, Hunnos, qui ibi remanserant Slavosque Arnoni episcopo (784—821) Virgili successori ad fidem convertendos tradidit, qui anno 798 a Leone III. papa (795—816) recepto pallio partes Slavorum adiens, ibi ecclesias consecravit presbyteros ordinavit populumque praedicando instruxit, Videns vero populum numerosum non posse regi e loco multum distante, Theodericum illi episcopum consecravit, cui in Slaviniam perducto regionem Carantanorum et confinia, „usque dum Dravus fluit in Danubii amnem“, commendavit. (cap. 6—8).

Adalrammo vero (821—836) et Liuprammo (836—839) ecclesiam Salisburgensem gubernantibus Otto ipsoque defuncto Osbaldus Slovenorum Carantanorum chorepiscopus constitutus est. Demum Adalvinus archiepiscopus per semetipsum gentem illam regere studuit (cap. 9). Quae de Slovenis tantum Carantanis valent, nam in Pannonia inferiore chorepiscopi praedicti parum laborare potuerunt; territorium enim eorum nimis vastum fuit.

Pannonia vero inferior tunc terra missionis fuisse censenda est. Deductionis enim nostrae anonymus auctor Liuprammum archiepiscopum per consecrationem ecclesiae beatae Mariae virginis in arce Pribinae ducis Blatengrad erecta, postea vero („noviter“) Morsburg vocata et per concessam Dominico eiusdem ducis presbytero iurisdictionem nomine suae ecclesiae occupasse tradit. „Tunc dedit Pribina presbyterum suum nomine Dominicum in manus et potestatem Liuprammi archiepiscopi et Liuprammus illi presbytero licentiam concessit in sua dioecesi missam canendi, commendans illi ecclesiam illam et populum procurandum, sicut ordo presbyteratus exposcit“ Simili modo idem pontifex ecclesiam Sendrati presbyteri et Ermperchti presbyteri consecravit, nonnullisque annis transactis in aliis locis eiusdem Pribinae ducis et in arce Blatengrad ecclesiae constructae et ab archipraesule dedicatae sunt. (cap. 11).

Dominico vero presbytero, quem diximus, defuncto Swarnagal „presbyter praeclarus doctor“ cum diaconis clericisque eo missus est, deinde Alfredus „magister cuiusque artis“ et Richbaldus, qui uterque archipresbyteri munere functus est, ei successerunt. Unde Dominicus iste Pribinae presbyter fuerit, definiri non potest. Nullum vero dubium est, quin Salisburgensis archidioeceseos nequaquam fuerit, etenim ab archipraesule Juvaviensi missarum in ipsius archidioecesi ca-

nendarum atque populi more sacerdotali gubernandi veniam recepit, quod nihil aliud est, nisi iurisdicctio ad curam animarum gerendam. Sed a veritate non ero alienus affirmans, eum in hanc terram missionis a suo episcopo Pannoniae vicino forsā patriarcha Aquileiensi deputatum esse.

Si vero usque ad annum 850 Pannonia inferior terra missionis censenda est, in quam episcopi vicini suos clericos ad convertendum populum mittendi facultatem habebant, hierarchas Salisburgenses usque ad adventum Methodii (869) nequaquam per septuaginta quinque, sed ne per viginti quidem annos iurisdictione ordinaria his in partibus polluisse abunde patet. Quae propositio non indiget ulterioris probationis, mihi saltem omnino perspicua est; sed desiderandum est, ut constet inter omnes, neve contraria de cetero producat.

Ipsē scriptor memorabile censet adnotare, Bonifatium Romamque ipsam in convertendis ad religionem christianam Bavariae populis cooperasse (pag. 13. no a 3), quod vero Anonymus noster Salisburgensis silentio praeterire mavult. Praeterea Methodium a curia omnibus viribus defensum esse non commemorat; pag. 16 enim legimus: „Kein Wort verrät, daß Methodius durch die ganze Autorität Roms geschützt wird.“

Neque enim scriptor omnem veritatem expressit, dicens, Constantinum-Cyryllum eadem, quae Ulfilam stimulavit, ratione ductum, scil. ad missionem suam promovendam libros sacros vertisse (pag. 15 „es ist wahrscheinlich, daß sein Beweggrund derselbe war, der Ulfilas leitete, eine Übersetzung der Bibel zu Zwecken der Mission zu schaffen“) Et enim apostolus noster non solum libros sacros in linguam Slovenicam vertere voluit, sed omnem liturgiam sacram, prout pag. 99 et seq. libri lingua Germanica mox edendi, „die Slavenapostel“ verba bullae Joannis VIII., „Litteras denique Sclaviniscas, quibus Deo laudes debitae resonent“ etc. fusius explicavi. Unde hoc sciverit pontifex, quaeritur? Vel ab ipso Constantino vel vero ipso iam mortuo, ab eius fratre Methodio certissime conspectum habuit.

Neque ad omnia, quae documentis confirmata sunt, Dr. v. Schubert animum advertit. Methodii orthodoxiam, quam in meis scriptis clare evidentique me probavisse puto, non agnoscit, immo negat, scribens: „seine römische Orthodoxie war nicht echt“ (pag. 21). „Methodius lehrt offensichtlich griechisch“ (pag. 24) Methodius aperte Graecam fidem sequitur docetque. Methodium in synodo suam orthodoxiam quoad symbolum tantum probasse affirmat, pag. 22. „Methodius hat vor einer römischen Synode seine Rechtgläubigkeit dargetan in bezug auf das Symbol“. Methodii legati e latere missi iura prorsus negleguntur, auctore dicente, eum se laesum simulasse; pag. 23. „Methodius spielte den Gekränkten“; ipsum forsitan adversarios per suum superbum arrogantemque modum gerendi laccessivisse autumat, pag. 17. „vielleicht daß er sie durch hochmütiges Gebahren reizte.“

Methodius archiepiscopus ad sua iura omni modo defendenda, ad auctoritatem suam, immo sedis apostolicae, a qua missus fuerat, conservandam omnino adstrictus erat. Scriptor -- eum per certamina dolosque processisse affirmat; „Persönlichkeit, die wie die des Methodius ihren Weg durch Kampf und List nahm“ (pag. 25). Alio vero loco Suevum (Wichingum) ei quoad astutiam vix cecidisse autumat, „der Schwabe gab dem Griechen an Verschlagenheit kaum etwas nach“ (pag. 23).

Quod ad me attinet, non repperi tamen quidquam neque in documentis neque in legendis. Verum ne scriptor quidem huius Methodii accusationis fontem indicavit aut invenit, sed sciens Wichingum maximorum criminum reum, qui litteras summo pontifici anno 880 supposuit fraudulenterque ac dolose adversus Methodium egit, etiam Methodium astutiae dolique arguit, — quod vero solidis argumentis numquam probare poterit.

Dr. Brückneri exemplum secutus Moraviae principem Sventopulk, quae vocis forma cum Moravorum pronuntiatione non convenit, utrumque fratrem Thessalonicensem, praecipue Methodium Graecum magna emphasi appellat (pag. 13. 15. 17. 24. 25. 31.). Methodium praeterea Graecum legatum papae, qui sibi male consuluit, nominat (pag. 31. „dem griechischen Sendling eines falsch beratenen Papstes“), (forsitan ideo, quod antequam eum misit, neque ab episcopis Bavaris neque a Ludovico rege consilium expetierit). Attamen fratres nostros

pag. 13. Graecos cum inclinationibus Romanis, pag. 16 Methodium apostolum Romanum (römischer Glaubensbote) et pag. 29. 30. interpretationem liturgiae Romanae per fratres factam admittit.

Quia Dr. Brückner, quem noster scriptor in pluribus rebus secutus est, legendas Pannonicas tali modo aestimat, ut vix quemquam suarum propositionum eorumque quae ei in mentem inciderunt, sectatorem inveniat, etiam scriptor iis nimis parce usus est. Ne dies quidem mortis utriusque fratris, quos legendae accuratissime indicant, probavit.

Scriptorem, cuius eruditionem laudibus satis extollere non queo, Constantinum Methodiumque nostros ne dignos quidem censere, qui gentium Slavicarum apostolorum nomine gaudeant, valde miratus sum. Nonnullos enim alios, qui de iis scripserunt, secutus eos „qui Slavorum apostoli dicuntur“, die sogenannten Slavenapostel appellat. Qui honoris titulus, quem illis et viri doctissimi ingenii et qui ecclesiastica dignitate polluerunt, eorum in Slavis ad fidem christianam convertendis inque libris sacris liturgicisque in eorum linguam transferendis praeclara merita agnoscentes, optimo iure tribuendum esse censuerunt, si eis denegandus est, utique etiam aliis, qui eodem titulo respectu nationis, cui evangelium praedicaverunt (Bonifatio aliisque) iisdem rationibus urgentibus adimi debet. An vero Constantino-Cyrillo et Methodio haec denominatio auferenda est, quod gentibus Slavicis viam salutis aperuerunt?

Dr. Schubert ea quae omni dubitatione exclusa certa sunt, circumscribere voluit (pag. 27. *mir lag daran den Umkreis des unbedingt Sicheren abzugrenzen*) ut solidum fundamentum poneret historiae relationis Germanorum ad euronotum, in specie vero historiae initii religionis christianae inter Slavos disseminatae; intentionem quidem eius laudamus, viam vero, quam ingressus est, omni ex parte rectam esse minime iudicamus. Ne enarratione quidem sua nobis satisfacit.

K r o m ě ř í ž.

Franc. Snopek.

BERNHARD BARTMANN, *Lehrbuch der Dogmatik.* 4-5 I Freib. Br. 1920 XII 464; II 1921 X + 544.

Qui universae theologiae scribendae operam, etsi utilissimum opus suscipit, peritis existimatoribus vix probabitur cum fieri facile non possit, ut res, de quibus scribat, penitus perspexerit. Eo eventu etiam scriptor hic in opere suo componendo desudavit atque elaboravit. Optime sane meruit de theologia tironibus explicanda, industria eius magnifice laudanda est. Tamen multa desiderantur.

Rebus subtilioribus explorandis minus valet quam propioribus explicandis. Inter alia notionem creationis claram assecutus non est; de libera Dei voluntate, de Dei potentia, de notione mundi optimi (I p. 248) discere potuit ex AAV X p. 2—3. Quid sit supernaturale et quomodo ea notio eruenda sit, ibidem p. 21—32 exponitur. Nec ea, quae de notione Dei philosophica quae Aristotelis categoriis nititur, cum trinitatis mysterio comparata deque distinctione virtuali I 233 disputat, satis idonea sunt. Cf. DE RÉGNON I 429; AAV X 391 s. A circumin sessionis vi exponenda, quam logistae (AAV VIII 18; RScR VIII 159) aliique (AAV X 391) urgent, abstinuit. Graecos defendit ab errore Patris cum substantia divina confusi; diserte id non fecerunt; sed quaeritur quid in cogitando de mysterio imprudentes peccaverint, in qua quaestione tota controversiae dogmatisque vis vertitur; cf. AAV X 393. Si commentationem a VAN DEN BOSCHE in AAV editam cum hoc capite comparas, quid intersit inter peritum unius quaestionis et theologum generalem, quidque sit quaestionem controversam clare explicare cognoscis. Ceterum etiam in historica parte huius capituli quaedam desiderantur: de Marcelli Ancyranorumque monarchia oeconomico-trinitaria nihil discimus; Loofs p. 190 ignorari videtur.

Similiter de peccato originali exponens non solum in opinione probanda et defendenda, sed etiam in interpretanda scriptura et in opinionibus earumque fundamentis recensendis nobis se non probat. Non ignoramus sententiam quae a BERGERO aliis praefertur, suas quoque offensiones habere, facilius tamen videtur cum Tridentino componi posse quam scriptoris sententia, quae in Adamo ait id quod contra Lutherum in Christo negat Tridentinum.

Etiam in capite de satisfactione vicaria multa desiderantur.

Generatim historicae de dogmatis quaestiones satis diligenter exponuntur praeter unam quae mihi antiquissima videtur: de momento quod dogma ad vitam pietatemque attulit. In locorum sacrae scripturae sententia eruenda multum operae non consumit (de descensu ad inferos solum Hummelauerum laudat I 430); in dogmatis intellegendis et cum ratione componendis vix ullius philosophi rationem habet praeter scholasticos; denique in eruenda sententia dogmatis et in internoscendo quid definitum sit quid non sit satis accurate non quaerit. In praefatione ait se recentiores litteras adhibuisse; AAV tamen ne uno quidem loco laudata sunt.

Quod e dogmate elicit vitae interioris fundamentum (I 178) omnino inane est: discrimen inter Deum persona indutum et notionem abstractam, psychologica incitamentorum ad Dei amorem efficientia exponenda erant.

Ne in altero quidem volumine, quod cum haec scripta essent accepimus, ubi de ecclesiae notione et notis, de erroris immunitate, de primatu romano, de sacramentis, de novissimis scribit, litteris recentioribus extra Germaniam editis utebatur; quare notionem „animae“ ecclesiae (II 150) atque ecclesiae ipsius claram non reddit, argumenta, quibus res probat, quae ab orthodoxis negantur, infirma affert aut his non accommodat; in universum aestimanti similis est hominis, qui uni adstrictus bibliothecae quidquid ibi invenit perscrutatus cetera, etsi fortasse multo antiquiora, negligit. A. Š.

ARTHUR BLACK, G E DARLASTON, W E ORCHARD WILLIAM PATON, J H SQUIRE, MALCOLM SPENCER, **Pathways to Christian Unity**, Lond. 1919 226 p.

Liber plenus sententiarum dignarum quae a nobis commemorantur. Saltem praecipuas exscribimus.

The Churches appear to be led by their ecclesiastical theories to pass judgments on each other which experience does not justify. Charity and Truth point to the ending of a state of isolation based upon theories in which evidently there is some flaw and to the re-examination of ancient disputes in the light of the further experience and opportunity for reflection which the centuries have afforded. p. V-VI.

Of all the marks of the Church mentioned in the NT, that which is most insisted on is unity (p. 1). — The Church is the fulfilment of which the Incarnation in Christ is only the beginning. (5) At any rate, the world continually estimates Christ by His Church (cf. Io 17, 21. 23) (p. 6). — The difference of function in the members of the physical body correspond to the diversity of gifts and the difference of office which mark the member of the Church. (10) There is to be no grouping according to doctrine, observances, nationality, or social status (Col 3, 11) (13). — We ought not to look upon the uniformity of earlier days as a perfect unity which was disastrously destroyed; for it was not entirely due to deep knowledge of Christ and the perfection of saintly life. And if we are also unwilling to regard our present condition as the unity we were meant to have, then we may take heart and set ourselves to bring not only each Church but each individual to the full stature of Christ, certain that this will be the proper prelude to real union. If any Church possesses anything which is true, that should be the possession of the whole Church; and what is not good for the Church as a whole is not good for any portion of it. (p. 18). Union is reached not by absorbing the individual into a higher unity, but by each individual having an inner connection with every other (19). The true line of approach: the deepening of the life of each Christian, and the obligation of every Christian to think of the Church as a whole and to strive for its perfect unity (20).

In every realm, truth and right, strength and efficiency, lie not in competition but in co-operation, not in rivalry but in unity (23). 1. Unity is demanded by loyalty to the mind of Christ and the teaching and practice of the Apostles. (24). 2. A true unity inspired by the NT ideal would go far to make (apud fideles) the idea of the Church really impressive, and to invoke a new reverence and a new loyalty. (28). 3. We need the contribution of every

Church, the manifold experiences of all the disciples, that the several buildings may grow into a holy temple in the Lord. (30). 4. Our differences are to some extent responsible for the unbelief of the world (32). 5. There is something ludicrous about the Church pleading for unity among classes and races, while denominational rivalries and even hostilities still exist. (35) 6. The community in thought, in belief, in experience, in a common loyalty to Jesus Christ has never found adequate embodiment; there is no outward symbol to express the inner unity, and the impact of the Churches on the world has greatly suffered in consequence. (37). 7. The Church was never confronted with problems so stupendous, the Church never faced responsibilities so vast, the Church never stood before opportunities so magnificent. (39). If the world's evangelisation waits on a united Church, so does the cause of the world's peace. In the midst of the great war the Church was painfully impotent. (40). 1. The first condition of unity is the recognition of the solid foundation for unity already laid. We must recognise and declare that beneath our varieties of Christian experience and the variations in our formulations of the Christian faith, there does exist a Life which we all receive, a Truth which we all apprehend, a Way which we all bind which we all bind ourselves to walk in (46). We are not basing the Church on Christ, but only on our own imperfect conceptions of Christ so long as we are not prepared to seek alliance with all who profess and call themselves Christians. (48). 2. It is not likely that the Church will attain to outward unity until it is more manifestly fulfilling its practical responsibility to save the world; nor is it desirable. We can only ask men's utter loyalty to a Church which aspires to do all that Christ would do for all the world. (48). . Hitherto the Churches have not made any systematic or worthy attempt to educate the Christian conscience on many of the most important points of Christian duty in a world organised on a competitive basis, and almost unanimous in its praise of power and wealth. (50). A Church that properly conceived its mission to overcome the evil of the world should know more exactly what moral evils and temptations to evil spring out of our social conditions. It should have a clearer policy, and more idea of strategy in its warfare against these evils. (51). . . Until we have learned to organise so as to combine and not repress the varieties of religious thought and impulse represented among us, we are not ready for unity. (53). 3. Members of the committees and assemblies of the Church should realise that they are personal friends, made so by their common relation to Christ. In the sphere of religious truth and action there can be no understanding without personal sympathy and confidence. (54). Friendliness and trust are the great lack of almost all societies, both within the Church and outside it: the Church should be unique in possessing these qualities. (55). Those who hold any office in the Church should be in close spiritual relations with each other, and with all the in rank and file who are possessed of that prophetic spirit which is the initiating power in the Church. (58). . Organisation and leadership are not for the issue of the mandates and *ex cathedra* utterances of a few, but for the circulation of ideas and impulses through the whole body of the Church, from whatever quarter they originate (59). — 4. Unity of thought is to be sought further by educating Church members so that they are keen and intelligent on the matters for which and by which the Church exists. (60). Heresy and formalism both spring from insufficient reflection upon the fundamentals of the faith. (62). No less essential is a true system of education in spiritual experience. (62). There lies in such training the true safeguard against opposite errors — both against the emotionalism and onesidedness, which the Catholic fears, and against the dispassionate formalism which the Protestant fights (63). . The Church as organised here on earth, has no full title to the respect and loyalty of its members; they must seek elsewhere for inspiration and guidance on matters of the greatest moment to them as the disciples of Christ. (64). We believe that the Church might create its fresh forms of unity incidentally and as a bye-product if its leaders and committees would together attempt to make the Church efficient in its primary tasks. . Unity is created not so much by the settlement of old quarrels as by the creation of new interests and relationships, in which the old problems take a new perspective and resolve themselves almost without conscious thought. (66).

Not only has the Bible been our safeguard against subjective mysticism and unhistorical idealism, but against credal authority also (80). It is the history of souls living in the power of Christ their Lord (78) . . . Christianity could not become merely subjective, vague, metaphysical or pietistic, with such an authority. It must remain positive, realist, and moral. The centrality of the Bible has exercised a similar influence in counteracting the tendency of religion to become a mere philosophy (79).

What is most needed in our belief, to-day is an earnest and consistent effort on each side to understand the spiritual experience into which the other has entered (102). Our task is to try to evaluate the Christian graces, Christian truths and Christian practices which are to be found in Catholic tradition. We have to consider how far they have been obscured from our view by our own protest against error, and how far they complement our own Christian witness, and enrich and widen it. (104). The Catholic conception with all its drawbacks, does at any rate hold up the ideal of the Church as a great community of all sorts people, as a school in which because the pupils are so diverse they can all learn from one another. The greater homogeneity of our Free Churches has the corresponding drawback that it gathers together those who are already alike. (105). . . But must we not confess that all our Churches are *corpora mixta*, and that in this respect we only differ from the Catholic practice in degree? (106). . . Whatever may be said against the principle of the mixed body (and much may justly be said) nothing too strong can be said against the tendency which would substitute for a spiritual qualification the criterion of worldly compatibility (107). — Let it be granted that in the last analysis it is to the individual that authority, whether of Church or Book or Experience, must speak. It is as the individual allows the Bible and the Christian Church (corporately and individually) around him, and also, as far as may be, the Church before him, to speak their message to him, that he is conscious, surely and fully, of the voice of God and recognises the leading of the Spirit. — An ornate liturgical service may be, and doubtless often is, irreverent, and there is such a thing as a drilled reverence which is not worshipful. Nevertheless it is undeniably more difficult to dissociate the spirit of reverence from a Catholic office or from the Anglican Liturgy than from our Free Church services (114). Many descriptions have been written lately of the spiritual condition of the Russian peasant worshipper, and we are told of the deep mystical devotion which is aroused in his heart by the celebration of the „Divine Liturgy“ after the Orthodox manner. These types, however represent only one kind of reverential devotion or even of mystical emotion, namely that stirred by an aesthetic appeal to the senses (116). — The Eucharist is the supreme symbol of a truth which can be applied to all life. The ultimate meaning and glory of all life are to be found in this, that it was made for union with God; of all matter, that it is indwelt by a Spirit of which it is the vehicle (118).

We have spoken of movements (YMCA etc.) which unite their members for work or for fellowship upon the basis of a common element in their faith. This unity is not secured unless the common element is felt to be a central and vital element, and when that is the case it is easy to belittle, or at least to disregard points of difference. By this disregard of differences they limit their usefulness as nurseries of catholic unity. In certain modern movements, on the contrary the common life gains not only by the expression of the faith which its members have in common, but also by the comparison and exploration of their points of difference. The Student Christian Movement, founded in 1892, exemplifies this latter phase of a movement toward unity (135).¹⁾ — The following

¹⁾The Abingdon Christian Fellowship consists of men and women who claim the name of „Christian“ in membership of some Christian Society, who recognise the fact that on many points their interpretations of the meaning of the name „Christian“, and of what it involves, differ widely in regard to belief, practice and organisation, but who are at one a) in their desire for mutual charity, and understanding of one another's positions, b) in their desire for opportunities of unite Prayer and Bible Study, c) in their desire to keep before their minds, as a

societies represent official co-operation between the Anglican, Free Church, and Roman Catholic bodies for strictly defined purposes: The Conference of Christian Social Service Unions (1912), The United Temperance Council of the Churches (1915), and the Christian Social Crusade (1919) (143). . . They mark distinct progress in the direction of toleration and readiness to believe in the probable sincerity of those who, from an ecclesiastical standpoint, must be suspected or excluded (144). The Federal Council of the Churches of Christ in America (1905. 1907) is one of the most concrete expressions of official unity in action (146).

Modern scholarship, slowly but inevitably, bring about a more impartial judgment upon the original character of Christianity, the interpretation of Scripture, the points at issue in theological controversies, and the underlying causes of historical schisms and separations. The growth of toleration is one of the conspicuous marks of our age. — At its lowest level, toleration may be perhaps indistinguishable from mere laziness and the fading of conviction, and sometimes it is no more than the prudential recognition that to repress or persecute is the one way to perpetuate that which it is sought to destroy; but at its highest it is an indispensable condition for arriving at the truth, and is indisputably according to the mind of Christ. And higher than toleration is the developing sympathy which not only allows to follow practices and beliefs which one would never follow oneself, but sees that they are necessary to meet needs and satisfy instincts which are real and legitimate. There is even a welcome willingness to correct one's own convictions by reference to the convictions of others, and to adopt, along lines of one's own approach and with such alterations as may be necessary, the valid elements in the faith and practice of others (182).

Steps by which the practical problem ought to be approached and the future be prepared for: To begin with, it should be regarded as incumbent upon all denominations whatsoever to show good reason why they remain separated from any other Church or Churches; and the only reason that will be reckoned sufficient at this hour is that they are diligently preparing themselves to make some great contribution to the Catholic Church of the future. They will not only have to show perfectly clearly that they really possess the thing they believe they are called to witness to, and that they possess this as no other Church does, but they will have to consider why other Churches seem to be so complacent in not possessing it, and how they propose to recommend it for their adoption when the great Peace Conference of the Churches is called (184). We therefore go on to urge that it is the duty of every Church to encourage its membership, and especially its young people, not only to be in possession of clear reasons for belonging to that particular denomination, but also to know the faith, practices and apologetic of other Churches (186). — We lay the utmost stress upon the importance of developing local Christian fellowship, in thought and action, upon every possible line (187). — It is reported that if Rome were confronted with a united Protestant Church, she would be much more moved to consider union upon a comprehensive basis than when faced with the present chaos of Churches (192). . . . Somehow the Church has to solve the question that is plaguing the political world: how to combine central authority with local freedom, and representation with true leadership especially by discovering the real nature of Christian authority to consist in the persuasion of love, and to rest upon the enthusiasm of loyalty, instead of borrowing the notions of coercion and the oath of absolute obedience upon which the secular State and military discipline rely. (196).

V. P. Sergēenko.

practical outcome of all Christian belief, the importance and urgency 1. of the evangelisation of the world; 2. of the Christian solution of social problems; and 3. of the permeation of public life with Christian ideals, d) in their belief that if they try to be faithful to the leading of God's Holy Spirit, He will show them what is true and what is false in their interpretations of Christianity, and so He will prepare the way for that unity for which our Lord J. Ch. prayed (216-7).

F. J. FOAKES JACKSON & KIRSOPP LABE **The Beginnings of Christianity.**

Part I. The Acts of the Apostles. Vol. I. Prolegomena I. The Jewish, Gentile and Christian Backgrounds. Lond. 1920. 480 p.

Scriptores eruditissimi quaerunt, quomodo nata sit et creverit christiana religio. Ea quae scripta a primis christianis accepimus corrupta esse rati e contextu restituere vera testimonia conantur. De ecclesia verisimile esse negatur a Christo regno suo ecclesiam esse significatam. (p. 108). De qua condita Acta verius narrare quam Matthaeum; coepisse eam die Pentecostes nec statim gentibus patuisse nec a Christo ipso provisam esse; is enim apud Marcum Petrum ἐπετίμησε quod eum Christum esse professus est; apud Matthaeum Petro benedicatur. Apud Marcum ea vox perspicua est, apud Matthaeum reliquiarum instar cum novo contextu discrepat. Matthews editorial methods betray themselves (p. 329). Petri primatus non est inde natus quae in Actis aut in Pauli epistulis narrantur: in neutris scriptis Paulus supremus est, sed eminent tantum. Hierosolymis Iacobi maior fuit auctoritas quam Petri; neutrius autem supernaturalis habebatur aut a Christi decreto repetebatur. Fama, quam Matthaeus litteris tradidit, hierosolymitana certe non fuit. Nec Romae nata est; nam Romae propter coniunctionem cum Petro primatum deposcentis nullum in litteris alterius saeculi vestigium est. Sed Antiochia profecta videtur esse: Matthaei evangelium fuit antiochenum; Petrum primum Antiochiae episcopum fuisse traditio recentior non est quam primum Romae episcopum eum fuisse. Illud *Tu es Petrus* reflects the struggle between Jerusalem and Antioch for supremacy. Antiochiaë regno Christi ecclesia significata videtur esse; apud Lucam non item (p. 330).

De Spiritu S. dicitur cum Hebraeorum cogitatione convenire locos, quibus Spiritus S. a Patre mittatur; a Filio eum non mitti nisi apud Ioannem et posteriores (p. 108)).

Haec pauca satis idonea videntur esse unde legentes de libri utilitate iudicent.

§.

PETER AINSLIE, *Righteousness of the Unity of Christians*. Constr. Qu. 1917 iun.

PETER AINSLIE, *The Compelling Forces in the Quest for Unity*. Constr. Qu. 1921 sept.

ADH. D'ALÈS, *La Théologie de St. Cyprien*. Par. 1422 XIV+430 (p. 91—140 de Unit. eccl. et de primatu).

ADH. D'ALÈS, *A Byzance*. Aux origines du schisme grec: Psellos et Cérulaire Etudes 1921 II 178—204.

P. BATIFFOL, *Pope Benedict XIV and the restoration of unity*. The Constr. Qu. 1918 iun.

P. BATIFFOL, *Augustine's View of Unity*. Constr. Qu. 1917 mart.

P. BATIFFOL, Le Correspondant 1919 iun.

C. BEAUFORT MOSS, *The Body is One*. Lond. SPCK 1920 (154) 4 s.

W. L. BEVAN, *Dr. Döllinger and the Reunion of the Churches*. Constr. Qu. 1917 sept.

F. BERTRAM CLOGG, *Is the Statement of the One Faith in the Form of a Creed necessary or desirable in the Re-united Church?* Expository Times 1922 March.

NIC. BIERNACKI, *Ius orthodoxorum Russorum respectu ecclesiae romano-catholicae consideratum*. Posnan. 1914 (114).

WILL. S. BISHOP, *Council and Creed of Nicea*. Amer. Ch. M. 1919 aug.

LE BOSQUET, *Causes of Division in Christendom*. Amer. Ch. M. 1921 dec.

J. BRINSTRINE, *Zur Entstehung der morgenländischen Epiklese*. ZkTh 1918.

BRÜCKNER, *Die Wahrheit über die Slavenapostel*: rec. K. BIHLMEYER in Th. Qu. 1915, 3; G. FICKER Th. Rundsch. 1916, 7.; E. TOMEK in Allg. Litterbl. 1916, 13/14, NAEGLE in Mttl. der Gesch. Dtsch. Böhm. 1917, 2-3.

J. W. BUCKHAM, *A Unifying Theology*. Constr. Qu. 1915 IV.

S. PARKES CADMAN, *Organic Unity of Christ's Church*. Constr. Qu. 1916 sept.

- C. J. CADOUX, *Proposed Credo Basis of Christian Reunion*. Journ. of Rel. 1921 nov.
- RAYMOND CALKINS, *The Historical Approach to the Problem of Church Unity*. Constr. Qu. 1917 sept.
- J. CALVET, *Notre enquête sur les Eglises chrétiennes*. Let. 1922, 1011—20.
- Il *Cattolicesimo in Russia e la sua condizione legale nel secolo XIX*. Civ. Cat. 1921 I 496—505.
- M. CALVET, *Le Problème Catholique de l'union des Eglises*. Paris (De Gigord) 1921.
- CHAMBERS, *Our life after death: the teaching of the Bible concerning the unseen world*. Lo. (Taylor) 276 p. 4 s. 1919.
- MARIUS CHAINE, *Le Canon des livres saints dans l'Eglise éthiopienne* Rech Sc Rel. 1914, 22—39.
- A. PRIMALDO COCO, O. M., *Casali albanesi vel Tarentino*, studio storico critico con docum. ined. Grottaferr. 1921 103 L. 6,00 (e Roma e l'Or.) rec. Cyr. Karalevskij in Studion I 58—61.
- J. R. COHN, *The Evolution of the Christian Ministry*. Lond. (Murray) 1918 3 s 6 d. *Essays on the early History of the Church and the Ministry* ². XXXVI 446 L. 1921 15 s.
- G. G. COULTON, *Catholicism and civilisation*. Hib. Journ. 1921, 326—36.
- FRANCOIS DATIN, *Lord Halifax et la réunion des Eglises*. Etudes 1922 IV 533—44.
- PETR DAUSCH, *Kirche und Papsttum e. Stiftung Jesu* ³ Münster 1921 40 p. (=Bibl. Zeitfr. 4. F. 2. H.)
- ST. V. DUNIN-BORKOWSKI, *Die Kirche als Stiftung Jesu*. München-Kempten 1921. 142 p. (e Religion, Christent. Kirche),
- C-W EMMET, *Ethics of religious controversy*. Ninet. Cent. 1922 326—335.
- J. T. F. FARQUHAR *Church Unity*. Constr. Qu. 1917 iun.
- FELICI, *Der Zoelibat*. Wien.
- F. J. FOAKES-JACKSON, *The great schism between the East and West*. Lond. (Rob. Scott.).
- ADR. FORTESCUE, *The orthodox Church and schismatical. Ordination*. Month 1921, 385—404.
- A. K. FORTESCUE, *The Early Papacy*. Lond. 1920.
- ALONSO GETINO, *El Concilio general de todas las confesiones cristianas*. Ciencia Tom. 1918 I.
- H. GIL, *El divorcio y la doctrina de la Iglesia*. Raz. Fe 1921, 6, 152—163
- VLAD. GHICA, *L'Eglise et la nouvelle Roumanie*. Rev. Jeun. 1921 646-665.
- NIC. GLUBOVSKIJ, *W. J. Birbeck and Russian Orthodoxy*. Constr. Qu. 1917 sept.
- H. L. GOUGE, *Catholicism and Liberal Christianity*. Ch. Qu. R. 1922 ian
- H. L. GOUDGE *Reality and Limitations of the Authority of the Church in Relation to the Gift of the Holy Spirit*. Constr. Qu. 1917 dec.
- GEORG GOYAU, *Sur l'horizon du Vatican: II. Les suites religieuses de la révolution russe: initiatives du Saint-Siège*. RDM 92 ((1922) mart. 89—93.
- W. I. GRANE, *Church Divisions und Christianity*. Lond. 1917 5s.
- F. HAASE, *Die religiöse Psyche des russischen Volkes*. L. 1921.
- A. HAUCK, *Studien zu Joh. Hus*. L. 1916 (64 p.).
- ARTH. C. HEADLAM, *Reunion and Theories of the Ministry: The Church* Quart. Rev. 1920 vol. XC 179 (contra GORE, *The Church and the Ministry* et contra BARTLET in *Towards Reunion*).
- A. C. HEADLAM, *A Roman Catholic View of Reunion*. Church Q. R. 1920 III.
- A. C. HEADLAM, *The Doctrine of the Church and Christian Reunion*. Lond. 1920.
- OD. HEINZ, *Ut omnes unum sint*. Jo. 17, Theol. u. Gl. 1917, 1, 1—8.
- M. D'HERBIGNY, *L'Anglicanisme et l'Orthodoxie greco-slave*. 156 p. Par. 1922 (cf. Etudes 1920 IV 146—72; 921 IV 41—57).
- HENRY E. JACOBS, *The Church and the Churches*. Constr. Qu. 1917 iun.
- RAYM. JANIN. *Les Eglises orient. et les Rites orientaux*. Par. 12 fr.
- F. J. FOAKES JACKSON, *Education of the Clergy and Reunion*. Constr. Qu. 1917 iun.

- KONST. KALLINIKOS, *The Greek Orthodox Church*. Lond. 1918 (60 p.)
- A. KARCZOG, *Die griechisch-katholische Kirche in Galizien*. L. 1921, 102 p. 30 M.
- FERD KATTENBUSCH, *Der Quellort Der Kirchenidee* (in Festgabe. Adolf von Harnack. Tüb. 1921 p. 143 72)
- PAVBL KOPAL, *Das Slaventum und der deutsche Geist, Problem einer Weltkultur auf Grundlage des religiösen Idealismus*. Jena 1914 (192 p.)
- KÖNIG, *Kanon und Apokryphen*: rec. *Bibl. Z.* 1918, 15, 1; *Th Ltbl.* 1918, *Den ortodoxa Kristenheten och Kyrkans Enhet av* NIKOLAUS GLUBOKOVSKI, BASILEIOS, DOROTHEOS. GERMANOS, MELETIOS, CHRYSOSTOMOS PAPADOPULOS Stockh. 1921 203 p. 6 75.
- IVAN LIABOOKA, *I nuovi orizzonti della teologia ortodossa russa*. Bilychnis 1915 oct.
- IVAN LIABOOKA, *L'adommatismo russo il rinnovamento religioso del cristianesimo*. Bil. 1916 apr.
- IVAN LIABOOKA, *La Tradizione bizantina nell'antica teologia russa*. Bilychn. 1916 aug.
- GEORGE W. LINCOLN, *Schemes for Reunion — Roman and Protestant*. Amer. Ch. Month. 1921.
- JEAN LONGNON, *L'union des églises grecque et anglicane*. Id. L. 1920, 364—7.
- LÖWENTRAUT, *Eine heil. allgemeine Kirche! Eine Wiederaufnahme des Reunionsgedankens in ernster und grosser Zeit*. 72 p. L. 1917 1.20.
- K. LÜBECK, *Das Antimission der Griechen*. Kath. 1916, 12, 396—415.
- JOHN C. MAC KIM, *Some Dangers of a Hasty Eirenic*. Amer. Ch. M. 1918 oct.
- WILL. T. MANNING, *The Call to Unity*. New York 1920. (170 p.) 2.00
- FRANC. MARIN-SOLA, *Raciocinio y Progreso Dogmatico*. Cienc. Tom. 1919 I.
- J. C. MATTES, *Unionism and Sectarianism* Luth. Ch. R. 1916 oct.
- K. JOS. MERK, *Der Consecrationsmoment d. röm. Messe*. Rottenburg 1915. 156 p. (rec. BAUMSTARK in *Th. R* 1916, 342—50).
- C. BEAUFORT MOSS *The Body is One. An Introduction to the Problem of Christian Unity*. Lond. S. P. C. K. 1921 4 s. Diligenter exponitur de schismatis orientalis origine, de commercio inter Romam et Byzantium ante 1054; magnum momentum tribuitur evitando studio fideles Russos convertendi atque ecclesiae a statu emancipandae inculcaturque quantum sit schismatis peccatum.
- J. K. MOZLEY, *Historic Christianity*.
- A. NAIRNE, *The Doctrine of the Church and Christian Reunion*. Ch. Qu. R. 1920 III.
- JUL DE NARFON, *La „World Conference“ et l'Union des Eglises*. Rev. hebd. 26 (1917) No 10 p. 210—34.
- D-J NICOLA', *A Corfou: Eglise latine et Eglise grecque*. Nouv. Jour. 1921 p. 181—196.
- PALMIERI, *Catholic Unity—Protestant Division*. The Cath. World 1916 II 196—26.
- A. PALMIERI, *Attorno al congresso unionistico cristiano di Ginevra*. Roma 1921 pr. 12.
- PALMIERI, *Patriarcophil Theology at the Council of Moscow*. Cath. W. 1918 II. 764—76.
- A. PALMIERI, *Le lotte politiche per la conversione della Russia al cattolicesimo*. Vita italiana 1922. (CX p. 115—35.)
- P. PEETERS, *La Canonisation des Saints dans l'Eglise Russe*. Anal. Boll 1914 (33) p. 380—420.
- W. J. H. PETTER, *The effect of the war on Christian reunion*. (Bibl. Sacra LXXIII. 1916 620—34).
- W. PINSON, *Christian Unity and Cooperation*. Methodist Rev. Quart. 1916 I.
- GIOV. PIOLI, *Sulla via dell'Unione delle Chiese*. Bilychnis 1915 Ag.
- R. C. REED, *Nature and Limitations of the Authority of the Church*, Union Seminary R. 1916 iul.

- G. M. VAN ROSSUM, *De essentia sacramenti ordinis disquisitio historico theologica*. Frib. 1914 200; rec. SALAVILLE in EO 1916, 33—50; cf. ADH. D' ALES in Constr. Quart. 1921.
- JOS. SLIPIYI, *Die Trinitätslehre des byzantinischen Patriarchen Photios*. ZkTh 1920; 1921, 66—95; 370—404.
- REGIN M. SCHULTES, *De definibilitate conclusionum theologiarum*. Ciencia Tom. 1921 mai-iun.
- HAMILTON SCHUYLER, *Psychological Barriers to Reunion*. Amer. Ch. M. 1919 sept.
- WILLIAM C SEITZ, *Are the Saints in Heaven?* Amer. Ch. M. 1922 nov.
- HAROLD SMITH, *Earliest Interpretations of Our Lord's Teaching on Divorce*. Expos. 1918 nov.
- I. I. SOKOLOV, *Byzantium the preserver of orthodoxy*. Constr. Quart. 1915 mr. 66—103.
- HERBERT SYMONDS, *Catholicity*. Constr. Qu. 1916 sept.
- AD. ŠPALDÁK, *Questions de méthode en théologie* I. Caractère dogmatique et sens des formules de foi. II. Systématisation de la th. dogm. (Rech. Sc. Rel. VIII. 1917 136—160).
- DARWELL STONE, *Present Prospects of Reunion with the East*. Ch. Qu. R. 1919 iul.
- NEWILIE S. TALBOT, *Thoughts on Unity*. Lond. 1920 3s6d.
- HERB. THURSTON, *The False Decretals*. Month. 1922 158—168.
- E. TRUBECKOJ, *L'utopia bolscevica e il movimento religiose in Russia* Bi-lychnis 1920 m.-g.
- LEONID TURBEVIČ, *The Spirit of the Orthodox Church Service* Constr. Qu. 1919 sept.
- J. URBAN, *Die russische Orthodoxie*. Th.-pr. Quartalschr. LXVIII 1915 575—602 Optime exponitur universa quaestio orientalis.
- E. VACANDARO, *Attempt of Union between Greeks and Latins*. Constr. Qu. 1917 iun.
- MARC. VILLER, *La Question de l'Union des Eglises entre Grecs et Latins 1274—1438*. RHE XVIII 1 (cf. AAV X 285).
- LESLIE J. WALKER, *Why God became Man*. Cath. World 1921, 6, 289—303
- L. J. WALKER, *The ideal of one world wide christian Church*. Constr. Qu. 1921 mart. (cf. Rev. d. Jeunes 1920 10. dec. p. 507—14).
- E. J. WIDDOW, *Authority and Orthodoxy*. Constr. Quart. 1915 dec. 834—50.
- LUCIUS WATERMAN, *Recent Utterances on Church Unity*. Amer. Church M. 1921 nov.
- GILBERT WHITE, *The Hope of Reunion*. Constr. Qu. 1918 iun.
- C. B. WILLIAMS, *Christian Unity Set Forth in the NT* Southw. JofTh. 1919 I.
- FRANK. T. WOODS, *The Need for a United Church* Constr. Qu. 1921 sept.
- F. T. WOODS, *The Catholicism of the Future*. ChQR 1922 oct.
- GEORGE ZABRISKIE, *Pro osals for an Approach towards Unity*. Amer. Ch. M. 1919 iun.
- S. ZANKOW (Cankov), *Die Verfassung der bulgarischen orthodoxen Kirche*. 223 p. 6 fr. Zür. 1918.

Varia.

De formula et ratione scribendi. Anthropos XIV—XV 1919—1920 p. 564 quae praecipienda nobis visa sunt in Append. ad vol. X. generatim comprobatur; quaedam tamen s. SCHMIDT displicent: Ψ scribi vult ps, 10, 19; š, ž, ñ litteras poni vult ultimas post s s s etc. z etc. . etc. ģ č ĵ p eodem loco vult esse ac ċ ħ etc. Fateor mihi videri eum immerito postulare, ut errores eorum qui litteras alienas composuerunt (ζ, ψ etc.) a transcribentibus corrigantur et ut ordo is sit, quem natura sonorum, non litterarum, postulat. Nec litterarum ordo emendandus est quod vocales dispersae, dentales labialibus commixtae sunt. Opus est ordine quem omnes facile tenent, etsi ignorant quomodo litterae enuntientur.

LITTERAE THEOLOGICAE SLAVORUM.

Conspectus litterarum russicarum theologicarum.

Vs akaja nauka dlja svoego razvitija trebuet xorošej specialijnoj školy i širokoj obrazovanoj auditorii. Bez pervoj ona lišaetsja pitajuščago istočnika i objektivnogo fundamenta, bez vtoroj, — ne buduči nigdē i nikēm vosprinimaemoj, ne naχodit dlja sebja žiznennyx kornej, prozibaet, čaxnet i vjanet, kak tepličnoe rastenie v neblāgopriatnoj obstanovkē. Po otnošeniju k naučnomu bogosloviju oba eti uslovija dolgo otsutstvovali. Pravda, Kievskaia Akademija osnovana pri arximandriťe Kievo-Pečerskoj Lavry (s 1627 g.) Petrē Mogilē, potom znamenitom Kievskom mitropolitē (1631—†1646 g.), ešče v 1631 godu, a Moskovskaia slaviano-greko-latinskaja — v 1685m, no ta preobrazovana v naučnyj institut lišj v 1817 godu i faktičeski stala funkcionirovatj v 1819m, poslēdnaja že reformirovana v 1814 godu. S.-Petersburgskaja (Petrogradskaja) Duχovnaia Akademija, dējstvuijuščaja s 1809 goda, polučila titul „Aleksāndronevskoj Akademii“ uže v 1797 godu i ranēe suščestvovala v kačestvē „glavnoj seminarii“ (1788—1797 gg.), „slaveno-greko-latinskoj seminarii“ (1725—1788 gg.) i „slavenskoj školy“ (1721—1725 gg.) Kazanskaja Duχovnaia Akademija vedet svoje načalo toljko s 1842 goda. Otmēčennija trebovanija častiju i doselē ne dostigli želatelnago soveršenstva po stepeni i rasprostraneniu: — provincija do six por ne imēet neobχodimoj obrazovatelnoj kulturnosti i ne obnaruživaet glubokoj naučnoj vospriimčivosti, počemu učenyj bogoslov obyčno ne vstrēčaet tam ni materialnyx, ni moraljno-intellektualnyx udobstv dlja serjeznoj sistematičeskoj raboty. Po etoj pričinē i bogoslovskoe izdatelstvo javljaetsja sobstvenno ne udovletvorenēm realnyx zaprosov, a — skorēe — prostuju žertvoj revnosti otdělityx lic i ne imēet dostatočnoj podderžki v oficialnoj ščedrosti učreždenij i v denežnom pokrovitelstvē mecenatov, ili v kommerčeskoj predpriimčivosti. U nas v bogoslovskoj oblasti vsē i každyj pišut boljše po svoemu individualnomu vlečeniju i pečatajut na svoj „strax“, vovse ne isključiteljno materialnyj. Estestvenno, čto russkoe naučnoe bogoslovie prinadležit novějšemu vremeni i sosredotočivaetsja po preimuščestvu okolo učeno-akademičeskix centrov, edva sto lēt tomu nazad polučivšix nekotoruju naučnuju organizaciju.

I.

D o g m a t i k a.

Po skazannomu ponjatno, čto russkomu naučno-bogoslovskomu vėdėniju priχodilosj boljše sobiratj i usvojatj, čēm tvoritj i obogačatj. Tēm ne mēnēe ono postepenno razrastalosj po vsēm razvėtvlenijam i naučno ukrepljalosj, vsegda soχranaja sobstvennyj otličitelnyj oblik v svoej pravoslavnosti. Poetomu xarakternym dlja nego po samomu suščestvu služit prežde vsego dogmatičeskoe bogoslovie, raskryvajuščee principialnyja osnovy i teoretičeskija formy pravoslavno-xristianskoj vėry. Zdēs j zamēčatelnyj tri krupnye sistematičeskije truda.

Pervym po vremeni bylo obširnoe „Pravoslavno-dogmatičeskoe bogoslovie“ preosvišč. Makarija (Bulgakova), posle mitropolita Moskovskago, uvēčannoe polnoju Demidovskuju premiej ot Akademii Nauk i posluživšee odnim iz osnovanij k izbraniju avtora v ordinarnye akademiki po Otděleniju russkago jazyka i slovesnosti (soglasno otzyvu akademika I. I. Davydova). Eto — grandioznaja popytka naučnoj klassifikacii nakopivšagosja dogmatičeskago materijala, kotoryj ona podvergaet strožajšemu vzajmnomu objedineniju, prinimaja vse prigodnoe i ustranajaja obvetšavšee. Tak podvodilsja itog vsemu predšestvujuščemu razvitiju i sozdavalasj faktičeskaja vozmožnostj dlja daljnějšago dviženija po novym putjam. S etoj storony istoričeskaja zasluža „Dogmatiki“ mitrop. Makarija nesomnēnna i gromadna, ne govorja uže o bogatstvė i raznoobrazii cėnnyx dannyx — osobenno po bibliologii i cerkovno-otečeskoj literaturė. No jasno samo soboju, čto avtor tjagotėet k prošlomu, živet ego tradicijami i rukovoditsja prežnimi metodami. Dlja nego dogmat estj zakončennaja teoretičeskaja formulā, bezuslovno obiazateljnaja po svoej otvlečennoj i neprerekaemoj zakončennosti. V takom slučae po otnošeniju k nej dozvoliteljna lišj edinstvennaja naučnaja operacija — v obosnovanii eja istinnosti logičeski svjaznoju vzajmnoštiju vsėx častej i podavljajuščuju prinuditeljnoštiju vnėšnix argumentov. Otsjuda vse postroenie neizbėžno priobretaet xarakter apriornoj suxosti i knižnoj bezžiznennosti, a naučnoe raskrytie okazyvaetsja priamo sxolastičeskim s utončennymi podrazdėlenijami i teoretičeskimi sxemami. Arxitektoničeskaja vyderžannostj vsej iskusnoj konstrukcii ne imėla dlja sėbja vnutrennej opory v soprisuščej živiteljnosti i vnėšnej žiznennosti, počemu vse obiljnaja biblejsko-patrističeskija podtverždenija ne polučali organičeskoj strojnosti pročnago sočelanija s cėlym i mezdu soboju i po svoej massivnosti stanovilisj obremenjajuščim gruzom, kak „oblak svidėtelej“, inogda sposobnyj zatumanivatj predmeti ottėnajatj ego ustrašajuščuju nepostižimostj. Myslj ne stoliko prinimaet dogmat i svobodno soglašaetsja s nim, skoliko podčinjaetsja emu nasiljstvenno. Zdeš naučnaja sxolastičnosť terjaet istinnuju naučnosť, kotoraaja vseгда žizdetsja na racionalinom priznanii, privodiaščem razum k dobrovoljnomu „poslušaniu vėre“.

Nužno bylo datj dėjstviteljnoe udovletvorenije naučnoj pytlivosti v dogmatičeskix voprosax. — i etomu trebovaniju otvėčaet „Pravoslavno-dogmatičeskoe bogoslovie“ preosvišč. Filareta (Gumilevskago), arxiepiskopa Černigovskago. Sočinenie eto napisano „ne bez vnimanija k mnėnijam germanskago racionalizma“ i proniknuto tēm ubėždeniem, čto „poverxnostnoe znanie otdaljaet nas ot religii, osnovateljnoe — opiatj vozvraščaet k nej“ Sootvėstvenno etomu i „dogmatika budet dėjstvovatj po duxu otkrovenija, kogda budet pokazyvatj razumu, kak ta ili drugaja tajna otkrovenija, xotja ne mozet bytj vyvedena iz načal razuma, ne protivorečit umozriteljnym i praktičeskim potrebnoštijam razuma, kak — naprotiv — pomogaet ona toj ili drugoj nuždė samago razuma, vračuet tu ili druguju nemoščj ego, pričinennuju grėxom. Zastavljaja takim obrazom samyj razum priznavatj plodotvornuju silu tajn vėry, dogmatika ne unizit, a vozvysit otkrovennyja istiny v očax razuma i pobėdit stroptivostj“ Naprimėr, „dogmat o Sv. Troicė, ne protivoreča načalam razuma, s ubėždeniem mozet bytj prinjat razumom. Ibo, xotja ne mozet on bytj vyveden iz načal razuma i vpolnė postignut im, — i eto očeni estestvenno po otnošeniju k Božestvu —: no dogmat sej, kak otkrovennyj, vėren, polezen po posledstvijam; soderžanie ego mozet bytj približaeemo k razumėniju sravnenijami“.

Iz etogo vidno, čto glavnějšim elementom dogmata byvaet ego „otkrovennostj“, pri kotoroj neobxodima v nem naturalnaja nedostupnostj dlja vsjakago racionalističeskago naprijaženija. Posemu v dogmatė važnėe vsego bezspornaja prevysprennostj, kak isxodjaščaja ot Boga, osvjaščennaja Xristom i zasvidėteljstvovannaja Dušom Svjatym v žizni cerkovnoj. Garantiju dogmata byvaet vozvėščenie ego Gospodom

Spasitelem, soxranením Apostolami i osuščestvlením v Cerkvi. Po etim priččinam vyššim obosnovaním dolžno byti raskrytie vnutrenniago edinstva i preemstvennoj nepreryvnosti dogmatičeskago učeniia, kogda ono v Syně Božiem — Xristě počerpaet vněšniuju avtoritetnostj i žiznenno-vdoxnovliajuščuju energiju. Normalno, čto v postroenii i argumentacii sistemy u preosviašč. Filareta osobenno vydvigaetsja moment istoričeskago osvěščenija, a v nem naibolēe dorogoiu počitaetsja genetičeskaja čelostnostj razvitija, radi čego avtor vpolnē spravvedljivo dējstvuet ne količestvennoju mnogočislennostiju svidēteljstvu, no i x obščej vnušiteljnostiju tipičeskago soderžanija dlja vsego izvěstnago periōda. Udostovērennaja „otkrovennostj“ nerazryvno svjazyvaetsja v istoričeskom analizē i s racionalnoju eja obezpečennostiju, poskoljku ona nezyblemo uderživalasj vopreki eretičeskim otricanijam i sektantskim iskaženijam, tak čto v istoričeskom processē javljaetsja pred razumom žiznenno pročnoi i teoretičeski neodolimoju. Etim putem sozdavalsja tverdij istoričeskij bazis dlja racionalnoj argumentacii dogmata i dlja ego zaščity ot vozraženij i peretolkovanij, kakovyja svojstva xarakterno otličajut trud preosviašč. Filareta. „Dogmatika“ posledniago predstavljat istoričeskoe razužasnenie i opravdanie dogmatov vo vsej ix sistēmē, ne čuždoj u nego prizvukov sxolastičeskago sxematizma, no bolēe žiznennoj daže po vněšnej konstrukcii.

Odnako i teperj dogmat beretsja zaranēe i okončateljno dannym vo vsej svoej formalnoj točnosti, v silu kotoroj on možet v istorii osvěščatjsja lišj po neizmēnnomu gospodstvu, a ne po organičeskomu vlianiju, kogda sam byvaet istoričeskim faktorom, kotoryj raskryvaetsja v svoej obiazatelnoj vněšnej opredēlennosti vmēstē s obščim žiznennym progressom, gdē byvaet nailučšim vyraženiem xristiānskoj žizditeljnosti i ostaetsja rukovodjaščej normoj xristiānskago razvitija pri vsiakix individualnyx primēnenijax. Istoričeskaja obosnovannostj dogmatov ne otnimaet u ni x teoretičeskoj otvlečennosti, poka ne pretvoritsja v ix istoričeskuju žiznennostj po samomu obrazovaniju, kotoroe predrēšaet i sootvėtstvujuščee dējstvie povesudu i navsegda. Etu plodotvornuju zadaču берет na sebja kolossalijnyj po razmēru „Opyt provoslavnago dogmatičeskago bogoslovija“ rektora Kievskoj „Duxovnoj Akademii preosviašč. Siljvestra (Malevanskago), episkopa Kanevskago. Uže svojim specialnym upominaniem v zaglavii ob „istoričeskom izloženiij dogmatov“, kotoroe vvedeno akademičeskim ustavom 1869 goda, avtor reliefno otmētil, čto etā storona, znakomaja predšestvennikam, imēet u nego osoboe značenie, kak glavnejšaja. Dogmat „izlagaetsja istoričeski“, no eto bylo by teoretičeski pokaznoju i naprasnoju učennostiju, esli by on na vsem protjaženii byl tožestvennym do nepodvižnosti, pričem istoričeskaja ustojčivostj skorēe govorila by o ego naturalnoj mertvennosti. Naprotiv, dogmat „izlagaetsja“ v svoem istoričeskom razvitii potomu, čto on sam razvivalsja v istorii, pronikaja ee v posledovateljnōm rostē i postepenno prevraščajasj v nej iz dējstvujučago faktora v vozdējstvujučuju normu. V etom otnošenii istoričeskij moment v sistēmē preosviašč. Siljvestra byvaet samym osnovnym, ibo črez nego ozarjaetsja obrazovanie formulirovannago dogmata i ograždaetsja dlja posledniago avtoritetno-normativnoe primēnenie.

Dogmat, „otkrovennyj“ po idejnoi suščnosti, — risuetsja teperj žiznennym i pō svoej formalnoj obiazateljnosti, kak bogočelovēčeskij sintez, dostignutij v istorii po proisxoždeniju i naznačennij dlja istorii po vlianiju. Priobretennyj učastiem čelovēčeskoj mysli, — dogmat ne možet byti vnē predēlov eja i kategoričeski postuliruet k əssencialnoj racionalnosti, kotoraia utverždaet razumnuju postizimostj i dopuskaet vnutrennee racionalnoe obosnovanie. Tak racionalnij element na xodit dlja sebja v „Dogmatikē“ preosviašč. Siljvestra estestvennoe i zakonnoe mēsto pō otnošeniju k samoj prirodē dogmata, istoričeskomu formirovaniju i avtoritetnomu dostoinstvu, razrēšajasj ne

derznovennoju uzurpaciej prav na sozdanie dogmaticeskoj istiny, a ubezdennym i argumentirovannym ispovedaniem eja bogootkrovennoj nesomnennosti. Pri podobnyx svojstvax i „istoričeskoe izloženie“ i racionalnoe obosnovanie v perspektive vsëx religiozno-filosofskix postroenij vxođiat organičeskimi častiami v naučnoe razsmotrënie dogmatov, a vsë oni v sovokupnosti svyazyvajutsja v sistemë ne stoliko logičeski, skoliko genetičeski. Dogmaticeskij kompleks javljaetsja bogoslovskim organizmom živoj mysli i žiznnoj dějstvennosti. Ėtim odinakovo raskryvajutsja i vnutrennee dostoinstvo i normirujuščaja sila dogmatov pri ix raznostoronnem naučnom istolkovanii.

Vsë eti kačestva analizirovannago truda daleko ne bezuslovny i soderžat mnogo ograničënij, no principialnyj rezuljat bezsporen imenno po takomu svoemu idejnomu xarakteru, a ego plodotvornostj nesomnëna naučno i žiznenno. Posemu sovremënnaja russkaja dogmatika slëduet, — v obščem, — zavëtam preosvjašč. Silivestra i ne vydvigaet novoj dogmaticeskoj sistemy, xotja imëet dlja nej (položitelnyja ili otricatelnyja) opory i v tvorenijax svoix velikix duhovnyx voždej, napr., u arxiep. Teofana Prokopoviča, u znamenitago mitropolita Moskovskago Filareta (Drozdova). Russkaja bogoslovskaja nauka, ne nuždajasj v napominanijax o sem (kakix uže nët v akademičeskix ustavax 1884, 1910 i 1911—12 gg.), deržitsja nynë istoričeskago metoda i v svoix čelostnyx obzorax i v častnyx izyskanijax, xotja starje priemy skazyvajutsja, napr., v sočinenijax prof. N. P. Malinovskago, gdë kompilativnym sposobom dano kompaktnoe obyedinenie russkoj naučnoj literatury na protjaženii vsego dogmaticeskago obyema, a ravno u prof. M. F. Iastrebova — o tainstvax i esxatologij

No v suščestvennom vezdë vëet Silivestrovskij dux istoričeskago razsmotrënija i opravdanija. Odnako èto ničutij ne značit, čtoby russkoe bogoslovie prinimalo dlja svoix postroenij „istoriju dogmatov“, v texničeskoj strogosti. Za èto razdačutsja razvë rëdkie otđeljnye golosa (napr., prof. M. M. Tarëvea, str. 7: „stoit boljšix usilij reformirovatj dogmaticeskoe bogoslovie, očistitj ego ot sxolastičeskago naslëdstva, obratitj ego v podlinnuju nauku, imenno v istoričeskoe učenje o dogmatax“), da i to ne v zapadno-protestantskom ponimanii, kogda istoričeskij genëzis dogmatov utverždaet takoe že proisxoždenie samago soderžanija ix, konstatiruja predmetnuju originalnostj dogmaticeskix koncepcij po sravneniju s Evangelijem Xristovym i blagovëstrem apostoljskim v smyslë pomračënija pervonačalnoj božestvennoj čistoty ili ispravlenija, ulučšenija i obogaščënija skudnoj primitivnosti. Russkaja bogoslovskaja nauka predlagaet lišj istoričeskoe istolkovanie dogmatov, kak bogootkrovennyx istin, čtoby ujasnitj ix vo vsej predmetnoj polnotë i pokazatj istoričeskiju zakonnostj dogmaticeskix formul, obezpečivaja dlja poslëdnyx vsegdašnjuju neprikosновенnostj norm vëry. V ètom otnošenii russkoe bogoslovie s nezyblemoju tverdostiju stojalo na iskonnyx osnovax pravoslavnago mirosozercanija, no v naučnoj obrabotkë ničutij ne zastyló i teperj na dostignutom urovnë, a stremitsja k uglublëniju i obnovleniju. Imëetsja mnogo kapitalnyx trudov po vsëm krupnym dogmaticeskim voprosam.

Obščna monografii bolëe teoretičeskago xaraktera smënjajutsja specialnymi traktatami s biblejskim napravleniem, naprimër, o grëxë i zlë. No glavnëe vsego zdësj sosredotočënie na čisto xristianskix problemax, kak osnovopoložitelnyx v pravoslavnoj dogmatikë. Estestvenno čto teperj osobëno vydëljajutsja soteriologičeskije momenty, gdë na rjadu s obščë-doktrinalnymi trudami, napr., u arxim. (mitrop.) Sergija (Stragorodskago) vstrëčæem detalnoe razvitie togo tezisa, čto „ideja spasenija estj osnovnoj princip xristianskago vëroučënija i čto ona, kak osnovnaja, v toj ili drugoj sistemë otobražæetsja v dogmatax i soobščæet celjnost xristianskoj dogmatikë“ (sm. u prof. P. P. Ponomareva „O spasenii“). Myslj napravljalasj na specialnoe razsmotrënie děla Xristova-

po sviazi s obščim promyšlenim Božim o mīrē i čelovēkē. Zdēs kategoričeski zaščiščaetsia i provoditsia načalo ljubvi božestvennoj: so glasno emu postroiaetsia vsia pravoslavnaia dogmatika u prof. A. D. Bēl'iaeva, a novēšee primēnenie k tainstvu Synovnago vočelovēčeniia dalo različnyia tolkovanīia u prof. M. M. Tarēeva s nēskolikō kenotičeskim ottēnkom i uprof. o. A. I. Čekanovskago s obratnym osvēščeniem predmeta v cēlom (sr. i u D. V. Znamenskago na str. 275—338) i kasateljno iskupitel'noj stradatel'nosti (prof. o. A. I. Čekanovskago „Iskupitel'nyj podvig . . .“, str. 16: „tajna soedinenīia v odnom licē stradanīi i bezstrastiia estī slēdstvie bezgraničnoj ljubvi Božiej k padšemu čelovēku, po kotorj On ne vozgnušalsia „proniknutj v samoe načalo našego estestva“ i ego vosprinjal v tēsnēšee ličnoe edinstvo vsego čelovēka so vsēmi ego zemnymi sostojanīiami i vsēmi otnošenīiami čelovēčeskimi do glubočajšago uniženīia i ponošenīia, čtoby vse eto obnovitj i osvīatitj“). Central'nyj dlīa spasenīia fakt voskreseniia Gospodnīa mističeski komentiruetsia u prof. A. M. Tuberovskago, a vesj vopros ob izbavlenīi Xristovom zaveršaetsia u prof. o. N. B. Petrova takim principial'nyim zaključeniem, čto „nравstvennaia teoriia iskuplenīia vsecēlo osnovyvaetsia na jasnyx dannyx Svjaščennago Pisanīia i na xodit sebē bezspornoe podtverždenie takže v cerkovnom predanīi; etā teōriia, naskoljko to vozmožno dlīa naučno-bogoslovskoj mysli, vyražat dux Božestvennago Otkroveniia v učenīi ob iskuplenīi, togda kak iuridičeskāia teoriia prisposoblīaet eto učenje k xodiačim poniatīiam, vyrabotavšimsia v atmosferē obydennoj čelovēčeskoj žizni“. Naibolēe polnoe obosnovanie etoj koncepcīi prinadležit prof. o. P. Ia. Svētlovu, kotorj vsestoronne argumentiruet, čto „Krestnoj Žertvy Xristovoj trebovala pravda Božīia, i nelīzia bylo by spasti līudej bez udovletvorenīia pravdē Božiej“, no „eto, neobxodimoe dlīa spasenīia līudej, udovletvorenīe Božestvennomu Pravosudīiu soveršeno ne na puti iuridičeskom, a na puti ljubvi“. S nēkotorymi obyčnymi ekscentričnostīami etī mysli raskryvāet i novējšij traktat mitrop. Antonīia (Xrapovickago).

Očevidno, čto, otvergaja krajnosti konfessional'noj doktriny o satisfakcīi, russkoe bogoslovie tvrdo uderživaet ideju udovletvorenīia Golgoiskim iskuplenīem Xristovym, ibo (po vzglīadu o. I. L. Ianjševa) obratnoe semu ponīmanie „ne soglasno ni s učenīem, ni s bogoslužebnoju praktikoj Cerkvi“. Po slovam prof. M. D. Muretova, „nēkotorye pisateli po voprosam bogoslovskim, smēšivaia jasno i neprerekaemo dannoe v Novom Zavētē učenje o bogoslovskom značenīi Golgojskoj žertvy i nedostatočno urazumēvaia ideologīiu žertvy, kakim-to obrazom uxitriajutsia otoždestvlīatjili xotīa by soedīiatj s etoju ideologīiu tak nāzyvaemuju iuridičeskūju teōriju opravdanīia, prevraščajusču spasenīe čelovēka iz vnutrennīago duhovno-tēlesnago perezroždenīia čelovēka duševno-plotianago po obrazu perstnago Adama v duhovno-nebesnago po obrazu Spasitelīa-Bogočelovēka — vo vnēšnej iuridičeskoe složenīe grēxov so sčotov božestvennago pravosudīia i osvoboždenīe ot nakazanīia za grēx. Vēdj v Golgojskoj žertvē Spasitelīa-Bogočelovēka, kak i vo vsem Ego licē, bylo predstavleno vse spasaemoe čelovēčestvo, polučivšee vo Xristē novoe roždenīe — duhovno-tēlesnoe, podobnoe roždenīiu ot Adama — plotiano-duševnomu“.

Plody žertvennago iskuplenīia Xristova, estestvenno, počerpaajutsia imenno etim edinstvennym porīadkom, a otsjuda vytekaet neobxodimostj nepreryvnoj spasitel'noj žertvennosti, dostupnoj dlīa līudej i vpolnē dējstvennoj v mīrē po samym polnomočnym soveršitelīam eia v prodolžatel'nyx iskupitel'nago podviga Xristova. Tak motiviruetsia ierarxičeskoe bytie xristianskago svjaščenstva, — i novyj „opyt raskrytīia dogmatičeskago učenīia Pravoslavnoj Cerkvi“ o nem predlagaet knīga prof. V. I. Ekzemplarskago o suščnosti svjaščenstva“, kotoroe, buduči „služenīem dēlu osvīaščeniia vēruiusčix i sozidanīia črez eto Cerkvi Xristovoj na zemlē, imēet istočnik v vēcnom pervosvjaščenstvē Xrista Spasitelīa, na xoditsia v živoj sviazi s pervosvjaščenničeskim, ego slu-

žením i moţet bytí nazvano prodolžením etogo sluţenija na zemlě ili — ešče točněe — odnim iz proiavlennij věčnago xodatajstvennago posredstva meţdu Bogom i ljudimi Edinago Xodataja Boga i čelověkov“.

Po vsemu skazanomu nesomněno, čto russkaja dogmatika, uglubljasij specialnymi izslėdovanijami po vsěm korennyim voprosam, daet im inoe, originalnoe osvěšćenie i těm podgotovljaet dlja sebja novuju postanovku vo vsem cělom. V etom napravlenii ųe s dostatočnoju opredělennošću naměčajutsja i novye puti dlja dalnějšago dviţenija. Po svjazi s uspěxami istoričeskago razsmotrěnija dogmatov prof. Aleksěj I. Vvedenskij rekomendoval dlja naučno-dogmatičeskix postroennij metod genetičeskij, kogda „dogматы v bukvalnom i sobstvennom smyslě okazyvalisj by, vo-pervyx, istinami živymi, iduščimi na vstrěču živym zaprosam estestvennoj mysli, i vo-vtoryx — istinami umozriteljnyimi“, soxranjaja svoi osnovnyja svojstva, čto eto 1) „Boţestvennyj otvėt na čelověčeskij zapros ili daţe priamo vopros“; 2) „dogматы sutj sviděteljstvo Cerkvi, govoriaščej jazykom Sv. Pisanija i Predanija, o tom, kak i počemu imenno v etix istinax ona opoznala Boţestvennyj otvėt na čelověčeskij i, v častnosti, eja sobstvennyj zapros“; 3) „s točki zrěnija individualjno-čelověčeskoj dogmaty sutj, i s genetičeskoj točki zrěnija okazalisj by istinami samoočevidnymi, protivopoloţnostj kotorym i nemyslima, i neželateljna, i vnutrenno-mučiteljna, kak vnosjaščaja disgarmoniju: imenno takim putem, putem priobšćenija k razumu Cerkvi, vsego estestvenněe i prošče možno uběditjsja v tom, čto dogmat estj edinstvenno istinnaja razgadka i rěšenje tajn bytija i žizni, potomu čto protivopoloţnoe nedopustimo. Psihologičeskaja nedopustimostj protivopoloţnago, vključaja i nemyslimostj protivopoloţnago, — eto, kak izvēstno, vyššij kriterij istiny, religioznoj stoliko že, skoliko i filosofskoj“ Po silě etogo „protiv dogmatiki, kak imenno nauki, — nauki v strogom i sobstvennom smyslě“, nevozmoţno sporitj; „vo vsjakom slučae, ne filosof stal by vozraţatj“, ibo „takaja reforma byla by predvēstiem naroţdenija i u nas, na Pravoslavno Vostokě, novago tipa Dogmatiki, — Dogmatiki Filosofskoj“. Po takomu svoemu xarakteru poslednjaja postuliruet k racionalnomu obosnovaniju, po krajnej mērě, v interesax naučnago ograţdenija pravoslavno-xristianskago učenija, xotja by „pri pomošči analogij iz mira materijalnago i iz prirody čelověčestva i čelověka“, kak eto sdělano dlja istolkovanija dogmata o Svjatoj Troicě prof. o. N. V. Petrovym, prof. B. M. Melioranskim i N. I. Ostroumovym.

Zděsj toţe prednačertyvajutsja originalnyja perspektivy. My slyšim (ot prof. Vl. A. Nikoljskago), čto „bogoslovie toliko teorija“, a „nikakaja teorija bez opyta ne dovolit svojx izslėdovanij do nagljadnoj očevidnosti“; „tam že, gdě vozmoţen i estj religioznyj opyt, — tam i religioznaja istina polučaet svoego roda nagljadnostj i očevidnostj“. Posemu, napr., „najlučšij putj uvěrennosti v bytii Boţiem moţet zaključatsja v etix nemnogix slovaх: živi tak, kak by ty žil pred očami Boţimi, — i ty ne usomnišjsja, čto estj Bog; sodělej sebja obrazom Boţestva, — i ty budešj viděti v obrazě Pervoobraz“; tut dlja čelověka „otkryvaetsja Bog neobxodimo, nesomněno suščestvujuščim blagom, kak vinovnik i podatelj istinnago poznanija, kak vysočajšaja svjatostj i pravda i mzdovozdaatelj svjatosti i, nakonec, kak vysočajšee blaţenstvo i v samom sebě i dlja vsěx sotvorennyx suščestv“ (prof. protojerej F. A. Golubin'skij). Etto otnosiťsja sobstvenno k žiznennomu postiţeniju, i potomu zděsj „opytnostj“ bogovėděnija vovse ne graničit s těm ričljanstvom, kotoroe spravedlivo nazyvaetsja „teologičeskim darvinizmom“ i kotoroe nimalo ne razděljaetsja russkim bogoslovjem, gdě lišj ediničny golosa soglašajutsja s nim v metodologičeskix priěmax (prof. o. P. Ia. Světlov i častju prof. V. I. Nesmėlov).

No otměčennaja koncepcija, konstatirua opytnoe pereţivanie istiny, udostovėrjaet eja ysvoenje i otsjuda posledovateljno perevoditsja v sistemu religiozno-xristianskago poznanija i ponimanija. Očevidno, čto

tut posljednee budet otpravljatjsja ot čelověka v suščestvennyx zaprosax bogozdannoj prirody. Na etom fundamentě razvivaetsja xristiansko-filosofskoe Mirovozzrěnie prof. V. I. Nesmēlova kotoryj osvěščaaet xristianskuju dogmatiku — glavnym obrazom — so storony idej spasenija, a ej usvoiaet „ontologičeskoe značenie, kak dējstvitel'nomu vyraženiū obyektivnyx čel'ej bytija“, osuščestvľiaemyx v „bogočelovēčeskom dēlě Xrista — Syna Božnā“.

Odnako u prof. V. I. Nesmēlova traktuetsja o xristianstvě vo-obščee, no ne sobstvenno o pravoslavii. Emu preimuščestvenno posvjaščen „opyt pravoslavnoj teodicii“ prof. o. P. A. Florenskago. Isxodnym principom provozglašaaetsja „živoj religioznyj opyt, kak edinstvennyj zakonnyj sposob poznanija dogmatov“, poskoliku „pravoslavie pokazuetjsja, no ne dokazuetsja; vot počemu dlja vsjakago „želajuščago poniatij pravoslavie, estij toliko odin sposob, — priamoj opyt pravoslavnyj“, i „čtoby statij pravoslavnym, nado okunutjsja razom v samuju stiχiju pravoslavija, zažitij pravoslavno, — i nēt inogo puti“. Značit, racionalnym sposobom pridti tuda nelizja, i eto, konečno, potomu, čto v oblasti božestvennoj, kotoruju otrražaaet v zděšnem mirě pravoslavnoe ili podlinnoe xristianstvo, dlja našego konečnago prozrěnija vse irracionalno po samomu svoemu suščestvu. Neobxodimo, čto k nemu možno približitjsja toliko opytom žiznennago priobščenija, a zděsj Bog po Ego vnutrennemu bytiju i promyslitel'no-iskupitel'nomu dēlu obnaruzivaetsja, oščuščaaetsja i vosprinimaetsja uže kak vysočajšaja razumnostij. Posemu v dogmatičeskom otnošenii xristianstvo lučše vsego raskryvaetsja po idej Sofii — Premudrosti Božiej, kakovaja „ideja, — po uběždeniju o. P. A. Florenskago, — opreděljaet russkoe religioznoe soznanie v samyx ego istokax, i v nej imenno — glubočajšaja osnova ego svoeobrazija“.

II.

Obličitel'noe bogoslovie, istorija i razbor zapadnyx ispovedanij.

Pravoslavie, vyasnaja seba dogmatičeski, po neobxodimosti byvaet vynuždeno razgraničivatjsja ot glavnějšix xristianskix ispovedanij i raskryvatij ix uslovnostij. Etto dēlaetsja vo vsěx russkix kursax dogmatiki, no nekogda suščestvovala daže v vyššix duhovnyx školax osobaja disciplina obličitel'nago bogoslovija, obrazom kotorigo možet služiti četyrextomnyj trud rektora Kazanskoj Duxovnoj Akademii arximandrita Innokentija (Novgorodova). V etix slučajax vėroispovednyja doktriny i instituty razmatrivalisij v ix teoretičeskoj zakončennosti i statičeskoj nepodvižnosti, počemu obsuždenie vyražalosij lišij v otvlečenno-teoretičeskom osuždenii. S tečeniem vremeni privnesen byl istoričeskij obzor zapadnyx cerkvej s istorieju i razborom zapadnyx ispovedanij, xotja etot rezuljat dostignut i formulirovan ne srazu (akademičeskij ustav 1869 g. dekretiroval „Sravnitel'noe bogoslovie“, kotoroje zamēneno v 1884 g. „istorieju i razborom zapadnyx ispovedanij“, v 1910 g. prevratilosij v „istoriju i obličenie zapadnyx ispovedanij i russkago sektanstva“ i, nakonec, s 1911—1912 g. funkcioniruet pod nazvanijem „istorii i obličenija zapadnyx ispovedanij, v svjazi s istoriej zapadnoj cerkvi ot 1054 goda do nastojaščago vremeni“). Teperij ne tolko v pervom otnošenii sobludaetsja vozmožnyj naučno-istoričeskij obyektivizm, no i v doktrinal'no-kanoničeskoj oblasti preslėduetsja istoriko-genetičeskoe istolkovanie tipičeskix vėroispovednyx osobennostej, kogda onē stanovjatsja natural'nymi i ponjatnymi po svoemu proisxoždeniju i soderžaniju, odnako lišij v svoej zamknutoj sferě i — značit — ograničennymi po svoemu vnutrennemu dostoinstvu i obščecerkovnomu avtoritetu. Vo vsjakom slučae po vsěm vėroispovednym linijam teoretičeskija raboty idut narjadu s istoričeskimi, gdē vměstě s duhovnoju naukoj učastvuet i světskaja,

III.

S e k t o v ě d ě n ě .

Zdēs! estestvenno otmělitij russkoe sektověděnie; ranjše predpolaгалosj pri kafedrě raskola, po akademičeskomu ustavu 1910 g. upominaetsja priamo xotja v kačestvě dopolnenija k „istorii i obličėniju zapadnyx isповėdanij“, i toliko v ustavě 1912 g. vyděljajetsja v samostojatelnyj predmet. Prežnee sektověděnie v naiхudšej stepeni razděljalо sudjbu studij po izučėniju raskola, kogda predmet razsmatrivalsja po preimuščestvu s utilitarno-polemičeskoj točki zrėnija. No s tečėnєм vremenem postepennо nakopljalsja čisto objektivnyj material, a poslednij sam soboju neobjedimo sглаžival krajnosti i prinuditeljno primiral vraždjuščix. Vměstě s etim evolucioniruet i principjalnyj vzgljad na sektantstvo. Teperj sektověděnie stanovitsja v ploskostj objektivnago osvěščenija predmeta po istoričeskomu obrazovaniju i vnutrennemu genezisu. Etim obezpečivaetsja dostiženje bezuslovno cėnnyx rezuljatov s perspektivoju principjalnago vyjasnenija samyx široke x naučno-žiznennyx interesov.

IV.

N r a v s t v e n n o e b o g o s t o v ě s a s k e t i k o j .

Dogmat byvaet vyražėnєм cerkovnago vėrovanija v processe osuščestvenija Xristovoj spasiteljnoji. „Pustj dogmatist, — govorit preosvjašč. Silivestr, — nikogda ne otrěšaetsja ot obščago religioznago soznania vselenskoj cerkvi, a pustj vsegda živet im, kak svoeju žiznennoju stixtej, pustj vsegda gluboko pronikaetsja i oduševljaetsja duхom istiny i vėry, vsegda prisuščim kak vsej cerkvi, tak i istinnym i živym eja členam“ Otsjuda „dogmaty — ne formula, a sila i duх“, iboi samo „pravoslavie estj živaia istina“ (prof. Aleks j I. Vvedenskij). Posemu dogmat počitaetsja ne toliko doktrinalnoju normoj, no i moraljnym reguljatorom daže v naibolėe vysprennix svoix elementax, kakova ja storona osobenno vyjasnjaetsja u mitr. Antoniija (Xrapovičkago) vo mnogix traktatax i osvěščaetsja u drugix avtorov poskoljku, napr., estj „Žiznj posle smėrti“ (etj ud prof. o. N. V Petrova). Poniajno teperj, čto dogmatika tėsno svjazывaetsja s nraustvennym bogoslovieм naučno, a v prepodavanii vtoroe dolgo služilo lišj pribavleniem k pervoj, čєм siljno zaderživals a sobstvennyj rost bogoslovskoj etiki.

Pri množestvė raznorodnyx i detaljno soderžatelnyx rabot v etoj oblasti, my imėem malo sistematičeski x kursov. Dostojny upominanija prežde vsego „Zapiski“ prof. P. F. Soljarskago 1-e izd. Avtor „želal sdělati trud svoj, skoljko vozmožno, obščepoleznym ne dlja školy toliko, no preimuščestvenno dlja žizni, vo vsėx mnogorazličnyx eja otnošenijax“, prisovokupiv „ne malo zaměčanij i na sovremennye nekotorye voprosy i na raznyja drugija storony nraustvennoj xristianskoj žizni“. Odnako, faktičeski vse eto povelо lišj k sxolastikė i kazuistikė. Sistema o. P. F. Soljarskago nosit soveršєnno otvlečennyj xarakter i razvivaetsja čisto teoretičeski po samym drobnym rubrikam so slučajnymi priložėniami tėx ili inyx pravil. Vo vsem postroenii nėt ni žiznennosti, ni životeljnoji. No v sočinenij sobran bogatyj material, osobenno biblejskij i svjatootečeskij, cėnnyj ponyně, xotja i ne podvergnutyj nadležaščemu analizu.

Posemu boljšo u novostju dlja russkoj bogoslovskoj nauki byl specialnyj opyt protopresvitera I. L. Janyševa. Po ego slovam, im „v pervye v russkoj literaturė sdělana popytka objasnitj ponjatje o nraustvennosti voobščє, vsėm elementam, vxodjaščim v eto universalnoe ponjatje, datj, po vozmožnosti, bolėe ili menėe jasnoe i točnoe opredėlenje, namėtitij x vzajmnuju psihologičeskuju ili že logičeskuju svjazj i, takim putem vyjasniv nraustvennoe dostoinstvo i naznačėnie čelovėčeskoj prirody, opredėlitj verxovnoe blago, kak ono osuščestvljaetsja spasenєм imenno vo Xristė. A dlja etoj poslednej cėli im opjatj v pervye

sdělena popytka opredělitj i postavitj vo vžaimnuju svjazj vsě častnyje momenty spasenija — etogo složnago žiznennago processa — i takim obrazom ujasnitj, v čem že sobstvenno sostoit eto naše spasenie ili, čto to že vesj smysl i vse verxovnoe blago xristianskoj žizni“. Značit o. I. L. Janyšev daet teoretičeskuju konstrukciju moralnoj sistemy, posredstvom uglublennago analiza samoj idej npravstvennosti i lišj ot-siuda podxodit k xristianstvu, kogda razsmotrēnĕm ego konstatiruet udovletvorenĕ zdēsĭ etičeskĭm zaprosam čelovēčeskago duxa. Vyder-žannyj po svoej arxitektonikē i tonkĭj po ostromu proniknovenĭju v glubinu vsēx centralnyx ponjatĭj, — etot trud javljaetsja toljko racionalnoju propedeutikoj k sobstvenno xristianskomu npravoučenĭju, boljše opravdyvaet ego veličajšuju razumnostj, čē m raskryvaet nezavisimuju tipičeski-biblejsku u suščnostj.

Po svoemu principjalnomu svojstvu, k etoj že kategorĭ otno-sjatsja i knigi prof. M. A. Olesnickago po npravstvennomu bogoslovĭju ili xristianskomu učenĭju o npravstvennosti. Tut vtoroe odinakovo slivaetsja s pervym i, slēdovateljno ponimaetsja v smyslē racionalno-bogoslovskago istolkovanĭja npravstvennosti, kotoraja služit točkoju otpravlenĭja i fundamentom vsego naučnago sozidanĭja. Po əssencialnoj osnovē nēt korenного različĭja ot o. I. L. Janyševa, no prof. M. A. Olesnickĭj prodolžaaet i obogaščaaet ego obilny m privnesenĕm psixologičeskago əlementa (kak avtor „Kursa pedagogiki“) i mnogočislennyx sravnitelnyx paralelej, xotja by v vidē predposylok k svojim polo-ženĭjam, čemu posvjaaščeno specialnoe ego sočinenĕ po istorĭi npravstvennosti i npravstvennyx učenĭj. Po formalnomu xarakteru u prof. M. A. Olesnickago zamētna teoretičnostj, a naružnaja žiznennostj prosti razrēšaetsja v kazuistiku, inogda krajne meločnuju. Et o pokazyvalo, čto v opisannom napravlenĭi vse glavnējšee bylo dostatočno isčerpano, i nado obratĭtĭsja k detalnym razyskanĭjam, čtoby podgotovitj novyj material dlja bolēe suščestvennago preobrazovanĭja xristianskoj etiki. I v etom otnošenĭ vypolneno uže vesjma mnogo.

Putem poslēdovatelnyx i raznostoronnyx specialnyx razyskanĭj sobiralsja bogatĭj naučnyj багаž, i dlja nego davno prĭnimajisj popytki objedinĭja juščago peresmotra (napr., u arxiep. Stefana Arxangeljskago); odnako, sobstvenno učenuju sistematizaciju vsēx nakoplennyx bogoslovskuju etikuju priobrētenĭj daet lišj ogromnyj trud prof. o. N. S. Stelleckago, gdē xristianskoe npravoučenĕ razvivajetsja i osvēščajetsja s točki zrēnĭja zakona Božĭja i npravstvennyx objazannostej. Novēdĭjnpravstvenno xristianskaja teologĭja prežde vsego predpolagaet imenno xristianskuju npravstvennostj, sozidaemuju v xristianstvē, i берет ee svojim predmetom s tēx storon, kotoryja raskryvajutsja nam v „slovē Božĭem“ po svojim isključiteljno-xristianskim svojstvam. Tut istočnikom i fakta, i ponimanĭja o nem javljaetsja xristianstvo v svoem bytĭi i v svoix pamjatnikax. V etom tonē uže prof. M. A. Olesnickĭj proekti-roval, čto „nastupila pora kak v osnovanie Dogmatiki, tak i v osnovanie Xristianskago Npravoučenĭja položitj ideju carstvĭja Božĭja“, pri čē eto budet i „npravstvennoe blago“, kotoroe „v svoej polnotē estj carstvo npravstvenno soveršennyx duxov“. Teperj xristianskaja etika vsecĕo postavljaetsja na biblejskuju počvu i zdēsĭ dolžna opredělĭatĭsja eja zakonami. A s etoj storony „bezsporno, čto dlja Biblii čelovēk služit obyektom etičeskago razsmotrēnĭja lišj v kačestvē člena carstva Božĭja, kak tvorenĕ Božĕ, iskuplennoe Gospodom Spasitelem i blagodatno obezpečennoe Im v dostiženĭi nadležaščago soveršenstva. V samom vroz-ženĭi svoem každaja ličnostj xristianskaja nagraždaetsja dostoinstvom bogosynovstva, počemu budet žitj etičeski normalno ili npravstvenno pri tom uslovĭi, esli vseгда soxranit sootvētstvĕ svoemu xristianskomu zvanĭju črez ego razvitĕ i ukrēplenĕ v cerkvi Xristovoj po puti k carstvu Boga i Otca. Konkretnuju rukovodjaščuju ideju biblejsko-xristianskago npravoučenĭja dolžna bytj ideja bogosynovstva, kak zaloga objazannosti i zadači dlja iskuplennyx“. „K etomu vedet samaja „vēra“, kotoraja objektivno nerastoržĭmā ot bogosynovstva, subjektivno buduči neraz-

ryvnoju ot blagodatī“, i bo v vērē čelověk slivaetsja so Xristom i črež Nego, kak edinosuščago Syna Božija po prirodē, faktičeski byvaet čadom Božim po blagodatī (prof. N. N. Glubokovskij).

Ėta koncepcija napravlaetsja k vnutrennemu preobrazovaniju vsej konstrukcii naučno-xristianskoj etiki, no v takom vidē ona neobxodimo budet vozdejsťvovatj v svoem duxē na vse bogoslovie i dolžna vyzvatj reformu na vsem ego protjaženii. Ėtu zadaču vzjal na sebja prof. M. M. Tarēev, kotoryj rēšiteljno perestraivaet vsju bogoslovskuju sistemu, kak imenno „sistemu religioznoj mysli“. Osnovnyja položenija u nego prosty i jasny, no oni svjazyvajutsja s širokimi reformatorskimi perspektivami, gdē mnogoe uže ne stolj očevidno i nesomnēno samo po sebē i vozbuždaet nemalo nedoumēnij i vozraženij po vsēm suščestvennym punktam v ix obosoblenii, imēja sebja racionalnuiu oporu lišj v obščej avtorskoj sxemē. Vozvēščaema ja eju „vysšaja disciplina estj npravstvennoe učenje o xristianstvē“, kotoroē „dolžno statj rjadom s dogmatikoj“ tak, čto „dogmatičeskoe učenje o xristianstvē estj učenje o xristianstvē po dogmatičeskomu, t. e. obyektivnomu metodu, a npravstvennoe učenje estj učenje o nem po metodu npravstvennomu, t. e. npravstvenno subyektivnomu ili prosto subyektivnomu“. „No npravstvennoe učenje o xristianstvē, javljaasj v vidē specialnoj nauki, kak učenje o xristianskoj žizni, počti nezamētno perechodit v xristianskuju filosofiju; inače skazatj, npravstvennoe učenje o xristianstvē, kak nauka xristianskoj žizni, otdēljaetsja ot xristianskoj filosofii neulovimuju graniju: xristianskaja filosofija estj vysšaja forma npravstvennago učenja o xristianstvē“, poskoljku „nauka o xristianskoj žizni lišj na prostorē xristianskoj filosofii dostigaet svoego polnago zaveršenija, ona imēet neotvratimuju tendenciju prevraščatjsja v sistemu xristianskoj filosofii, ona estj edinstvennaja iz bogoslovskix nauk, dlja kotorej neobxodima filosofskaja postanovka, sistema i tvorčestvo“ „I etaja imenno xristianskaja filosofija, vyrasta juščaja iz npravstvennago učenja o xristianstvē, organizujuščaja duhovno-mističeskij opyt, a ne dogmatičeskaja sistema, estj podlinnaja — po tvorčestvu, glubinē i vseobymlemosti — sistema xristianskoj mysli, xristianskoj filosofii“. Na vsēx stadijax naučno-etičeskoj rekonstrukcii prof. M. M. Tarēeva vydvižajutsja subyektivizm i individualizm po metodu i materialu. Ėto neizběžno grozit podobnoj sistemē subyektivističeskoju tendencioznostiju kak s formalnoj, tak i s predmetnoj storony i ograničivaet eja važnosij lišj individualnym dostoinstvom to ili inogo pisatelja.

Izvēstnym predoxraneniem protiv sego služit to, čto podobnoe moraljno-xristianskoe postroenie ne vtorgaetsja za dogmatičeskiju granicu, ogražda juščija doktrinalnuiu neprikosновенnostj, a soveršaetsja vnēix i pri tom na počvē cerkovnago edinstva, gdē gospodstvujuť obščija normy xristianskoj žizni, xotja i s individualnym raznoobraziem konkretnyx vyaženij. Tut obščim reguliruetja individualnoe, poskoljku pervoe voščodit k obyektivnomu pervoistočniku v žizni Xristovoj, vtoroe že obogaščaet svoimi konkretnymi čennostjami. Moralj dlja pravoslavija estj žiznennaja aktivnostj na obščuju poljzu: „Žiti — ljubvi služiti“, kak ozaglavlivaetsja „očerk pravoslavnago npravoučēnija“ prot. St. I. Ostroumova. Pri takix uslovijax ličnostj svojim moralnym userdjem vnosit priamoj vklad v čelovēčeskuju sokroviščnicu xristianskago poznanija i npravstvennago dēlanija, čemu nesravnennoj obrazec dal svojim velikim pastyrskim služēniam i vdoxovennymi pisanijami prisnopamiatnoj o. Ioann (Iljč Sergeev) — Kronštadtskij.

Npravstvennaja žiznj rascvetaet na počvē xristianskoj svobody i v duxē eja naučno razumiasnjaetsja pravoslavnoju etikoj. No, buduči vsecēlo xristianskoju, etaja svoboda javljaetsja tipičeski individualnoju, strogo ogračēnnoju v sebē samoj i specialjno ogračēvajusčeju v svoem primēnenii. Otsluda xristianstvu usvojaetsja pravoslaviem asketičeskaja stixija vovse ne v predēlax odnogo monašestva vo vsēx mnogo-različnyx ego formax, no po samoj prirodē. U protopresvitera I. L. Janyševa „pervym osnovnym trebovaniem npravstvennago zakona ukazan

asketizem, ne religioznej [resp. monašeskij], toliko, kotoryj sostoit iz upražnenij v bděni, postě, molitvax i tomu podobnyx podvigax, — a voobšče asketizem, kak neprestanno bodrstvujuščaja razumnaja vlasti ili gospodstvo nad stixijnymi vlečenijami psiho-fizičeskago organizma voobšče i sil vněšnej prirody, — gospodstvo, trebujuščee i sodějstvujuščee razvitiju takix nraustvennyx kačestv, kak mudrosti (v častnosti znanie zakonov prirody), mužestvo, terpěnie, vozderžanie, trudoljubie i t. p., bez kotoryx nemyslimy ni individualnoe, ni obščestvennoe nraustvennoe blago, — bez kotoryx ničem ne možet vyrazitsja i ničego ne možet sdělati dlia bližnjago i ljubovik nemu, — etot centr i vėnec xristianskix dobrodētelej“. Značit, monašeskij asketizem služit lišj specifičeskim prelomnėm xristiansko-asketičeskago principa i po svoim osnovam imėet glubokuju obščemoraljnuju važnostj. Vsestonnee razsmotrėnie asketizma isčerpjva juščim obrazom predloženo v dvux kapitaljnyx trudax — prof. P. P. Ponomareva i prof. S. M. Zarina.

V.

Pastyrskoe bogoslovie.

Xristianstvo vedet ludej k blagodatnomu sozidaniju črez pastyrstvo. Otsjuda i v naučno-bogoslovskom xristianskom ciklė okazyvaetsja vpolnė estestvennym novyj člėn v vidė Pastyrskago bogoslovija. No po etomu voprosu pravoslavnaja cerkovj vseгда ispovėdyvala dogmu sv. Grigorija Bogoslova, čto „praviti čelovėkom, etim xitřejšim i samym izmėnčivym iz životnyx, estj dějstviteljno iskusstvo iz iskusstv i nauka iz nauk“. Takim obrazom, vtoraja risuetsja sobstvenno prikladnoju disciplinorej sootvėtstvenno semu ponimalasj daže vo „Vvedenii“ mitrop. Makarija (Bulgakova), kak nastavlėnie pastyrju v proxoždenii vsėx ego objazannostej raskrytjem pastyrskago služėnija voobšče, objazannostej pastyrja k samomu sebė i k pasomym. Ponjatno, čto v etom vidė Pastyrskoe bogoslovie ne našodilo nezyblemoj opory dlia širokago teoretičeskago razvitija, počemu ešče v nedavnee vremja otricalosj (prof. P. I. Ljnickim) v samom pravė na vključenie v krug akademičeskago vėdėnija po tomu soobraženiju, jako by eto ne nauka v sobstvennom smyslė, a lišj summa zaimstvovannyx bogoslovsko-naučnyx ponjatij s opredėlennoju praktičeskoju cėljju. Vo vsjakom slučae vėrno zdėsj to, čto po preimuščestvu praktičeskij xarakter nosit vsja prežnjaja pastorologičeskaja literatura naša, gdė preobladajut „praktičeskie rukovodstva“ vo vsėx glavnėjšix kursax. Podobnymi svojstvami zapečatlėny i novėjšie trudy avtoritetnago specialista v etoj oblasti prof. V. T. Pėvnickago.

Sousėm inuju naučnuju postanovku razsmatrivaemomu predmetu daet prof. o. S. A. Šollertinskij v svoem obširnom izslėdovanii o pastyrstvė Xrista Spasitelja, kak osnovatelė xristianskago pastyrstva. Principjalnaja ideja avtora ponjatna po samomu titulu knigi, no raskryvaetsja ona očenj originaljno — svoeobraznym ponimanjem naimenovanija Xrista „Synom Čelovėčeskim“ i putem specifičeskago analiza evangelijskix blaženstv: pervoe, razsmatrivaemo v svjazi so vseju naučnoju literaturoj, kommentiruetsja v smyslė „pastyrskago zvanija“ Xristova, a vtoraja osvėščajutsja v kačestvė normi idealov xristiansko-pastyrskago služėnija. Eti vozrėnija vo mnogom vstrėtili serjėznyja vozraženija i argumentirovannyja oproverženija daže po otnošeniju k korennoj konstrukcii i samym važnym punktam tolkovanij, no oni napravili pastorologičeskiju nauku na plodotvornyj putj biblejsko-xristianskago obosnovanija i razjasnenija voprosa — po suščestvu i v istoričeskix ego rėšenijax. V etoj linii po svoemu napravleniju — ležat sočinenija M. I. Stružencova, o. V. P. Sokoljškago i K. V. Voznesenskago. Narjadu s etim idut i raboty iz sfery patrističeskoj, opyty že bolėe cėlostnyx postroenij predlagajutsja u arxim. (episkopa) Borisa (Plotnikova) i mitrop. Antonija (Xrapovičkago). U pervago vse razvitie proniknuto sxematizmom otvlečennoj teoretičnosti, a u vtorogo — nėskoljko bolėe žiz-

nenno, no ne čužno subjektivnyx asketičeskix prizvukov, inogda polučajuščix priamoe primēnenie (sm. ierom. prof. *Á t a n a s i j a (M a l i n i n a)* ob osnovnom principē pravoslavnogo pastyrstva i sr. *L. A. S o k o l o v a* ob asketičeskom principē v pastyrskom bogoslovii) xotja by, v tom smyslē, čto pastyrskoe bogoslovie, ostavajasj naukoj prikladnoju, raskryvaet pravoslavnoe pastyrstvo, kak blagodatnoe služenie xristiansko-vospitatel'nomu rukovodstvu k vozroždeniju, i tut byvaet pastyrskoju asketikoj, kogda traktuet svoe soderžanie s točki zrenija ličnosti pastyrja, pastyrskoj psihologii, pastyrskoj nastroennosti so storony {vozdejsťvija na pasomyx i xristianskago vospitanija ix, no teperj eto budet uže xristianskaja pastyrskaja pedagogika, lišj formalino predstavljajuščaja pravoslavnuju bogoslovskuju disciplinu (sm. prof. *N. A. K o n o v a l o v a*, „Pastyrskoe bogoslovie“ i „pastyrskaja asketika“). Vpročem, svjazj „pastyrskago bogoslovija“ s „asketikoj“ i officialino uzakonena reformirovannym 29 iulija 1911 g. akademičeskim ustavom. Preosviaščennyj Antonij xorošo i gluboko differenciruet „dva puti pastyrstva: latinskij i pravoslavnij“, čemu služad i drugie etudy sravnitel'nago xaraktera (napr., *A. K a k t y n j a*). Bogatejšij material i oduševlenno-vysprennee osvješćenie xristianskago pastyrstva na osnovanii isključitel'nago po stepeni i raznoobražiju pastyrskago opyta soderžad vsē pisanija o *Ioanna (I l i j a S e r g i e v a)* — *Kronštadtskago*, osobenno „*Moja žiznj vo Xristē*“.

VI.

G o m i l e t i k a.

Pastyrj vseгда myslit a pravoslavnym soznanijem v kačestvē religioznago učitelja po obrazu Xristovu i — specialino — posredstvom propovēdničeskago cerkovnago slova. Tak motiviruetsja v russkom bogoslovii gomiletika v teorii i istorii, no — tēsno svjazannaja s pastorologiej — ona v značitel'noj stepeni razděljaet i eja neblagodarnuju sudibu, poeliku iskonni sčitalasj (vo „Vvedenii“ mitrop. *Makarija*) „naukoj prikladnoju, nastavljajuščej pastyrja na ego poprišē cerkovnago propovēdničestva — sovokupnostiju pravil kasatel'no cerkovnago sobesēdovanija voobščē i častnyx vidov (form) ego v osobennosti“ Klassičeskim trudom v etoj oblasti služad „Čtenija o cerkovnoj slovesnosti“ prof. *I a K. A m f i t e a t r o v a*. Oni otličajutsja vyderžannoju strojnostiju sistemy i nazvany uť prof. *S. P. Š e v y r e v a* „prekrasnoju knigoj“, no isxodjat iz čisto teoretičeskix predposylok i razvivajut v tonē školastičeskago šematizma, a po svoej tendencii stremjatsja ne stoliko raskrytj predmet v ego žiznennom obnaruženii, skoliko naučitj iskusstvu propovēdničestva sootvēstvenno principial'nym ego zakonam. Etim dušom obvėjano i rasprostranennoe nekogda školinoe posobie prof. o. *N. A. T a v o r o v a*.

Nova a stru a byla vnesena izvēstnym v etoj sferē avtoritetom, professorom *V. T. P ě v n i c k i m*, ktoromu gomiletičeskaja nauka obiazana mnogočislennymi i solidnymi vkladami teoretičeskago i praktičeskago xaraktera. On byl provozvėstnikom, pobornikom i realizatorom istoričeskago metoda v razrabotkē gomiletičeskoj discipliny i izučenija vsej propovēdničeskoj pisimennosti. Po etomu i ego teoretičeskija konstrukcii imēja istoričeskij bazis v zavėtax i zaprosax žizni, zaimstvujuť ot neja svojstvennuju žiznennostj, ne buduči, odnako, praktičeskimi urokami propovēdničestva. „Cerkovnym krasnorėčijem“ prof. *V. T. P ě v n i c k i j* označacet propovēdnoe slovo, vozvėščаемoe s cerkovnoj kafedry, izlagajuščee pravoslavnoe učenie o vėrē i žizni xristianskoj. Suščnostj cerkovnoj propovėdi eto — iduščee iz vėka v vėk živoje svidėteljstvo o našem spašenii i o sredstvax k ego dostiženiju, predlagaemoe izbrannymi služiteljami Cerkvi. Prešlėduemaja etim cėlij estj priglašenje, vospitanie i vozvyšenje ljudej dlja učastija v carstvė Božtem, osnovannom i provozglašennom Gospodom Iisusom Xristom. V takom slučae pervoistočnikom cerkovno propovēdničeskago učiteljstva javljaetsja propovėdij Xristova, a faktičeskoju normoj raskrytija prinimaetsja istoričeskoe proľ ovėdni-

čestvo na vsem ego protiaženji i vo vsěx formax. Na etoj predposylkě zždutsja raznoobraznye istoriko-gomiletičeskje etudy prof. V. T. Pěvnickago (ob Ioanně Krestitelě, drevnej xristianskoj propovědi, o vėkě mužej apostoljskix, Origeně, Grigorii Čudotvorcě, Maksimě Turinskom, Ilarii i Kesarii Arelatskix, sv. Ljvě Velikom, Grigorii Dvoeslově), utverždavšago i neobxodimostj vysokoj obrazovannosti, po drevnim obiazatelnyim priměram.

Izložennymi principami voobšče reguliruetja ruskaja gomiletičeskaja nauka. Ona razsmatrivaet cerkovnoe propovėdanie po svojstvennym emu cěljam — evangeljskago ubėzdenija i xristianskago podkrěplenija na puti poznania i osuščestvlenija ljudimi božestvennoj istiny. V pervom otnošenii eto estj „živoje slovo“ blagodatnago pomazanja ot serdca k serdcu, vo vtorom ono — oratorskij sposob vozdėjstvia priměniteljno k slušateljam i javliaetsja uže sobstvenno „cerkovnym krasnorečiem“. Posemu i novějšij gorjačij glašataj idei „živogo slova“ v propovedi, — arxiepiskop Xarikovskij Amvrosij byl tonkim cerkovnym vitiej co vsěmi dostoinstvami učenago i oratora.

Dlja osoboj drevne-russkoj cerkovnoj učitelnosti (čtenijami v xramě iz žitij svjatyx i svjatootečeskix tvorenij), kak „ustavnoj“, obiazatelnoj časti bogosluženija „po ustavu“, xarakterno „istoriko-gomiletičeskoe izslėdovanie“ prof. V. P. Vinogradova. Etu že temu v obščej istoričeskoj perspektivě i v praktičeskom priloženii razsmatrivaet i specialnij traktat prof. N. K. Nikoljskago s něskoliko tendencioznymi priměnenijami v podryv naročitago cerkovnago propovėdničestva.

Iz sobstvenno istoričeskix obozrėnij po razsmatrivaemu predmetu spravedljivo ukazati trud prof. N. Ī. Barsova po istorii pervobytnoj xristianskoj propovědi (do IV-go vėka) i „očerki i izslėdovanija“ mitr. Antonija (Vadkovskago) iz istorii xristianskoj propovědi.

VII.

A p o l o g e t i k a.

Xristianstvo po svoemu doktrinalnomu soderžaniju i moralnomu vlijaniju ispoveduetja v pravoslavii božestvennym ili čudesnym dlja kosmičeskago stroja, a potomu dlja nego principialno trebuetsja racionalnoe opravdanie, tēm bolēe, čto obyknovennyj razum sliškom sklonen i sposoben prevraščati etu čudesnostj v priamuju nevėroiatnostj často obnaruživaet sistematičeskij skepticizm. Etim sozdaetsja i praktičeskaja nužda naučnoj zaščity xristianstva, kak ee že vyzyvaet sootnošenje s drugimi religijami v toně absoljutnago prevosxodstva nad nimi. Otsjuda vpolně zakonno utverždaetsja v ruskom pravoslavnom bogoslovii xristianskaja apologetika, kuljivirujuščajasja izdavna pod raznymi formami i imějuščaja nemaluju literaturu.

Obščaa zadača ta, čtoby datj propedevtičeski-racionalnoe obosnovanie dlja vsěx bogoslovskix nauk, počemu imenno „vvedeniem v krug“ ix nazyvalasj i sootvėtstvujuščaja akademičeskaja katedra po akademičeskomu ustavu 1884 goda, xotja tipičeskoe postroenie etogo roda bylo sdělano gorazdo ranjše — v trudě mitr. Makarija (Bulgakova „Vvedenie v pravoslavnoe bogoslovie“). V etom napravlenii perspektivy mogli suživatjsja do prostoj klassifikacii bogoslovskix disciplin; odnako, vseгда priznavalosj najbolēe suščestvennym naučnoe ograždenie principialnyx religiozno-xristianskix doktrin. No poskoliku oně analizirujut i raskryvajut nepreložnuju bogootkrovennuju istinu, s etoj točki zrėnija zděsj vsiakij skepsis otricanija byvaet ošibočnym po samoj svoej prirodě. Estestvenno, čto i važnėjšim elementom takix apologetičeskix rabot javliaetsja preobladajuščaja polemika s racionalizmom po vsěm kardinalnyim voprosam, tak čto nedostatočnostj eja sčitaetsja daže priamym defektom po sravneniju s naučnym apologetičeskim idealom (napr., o. T. I. Butkevičem, zamětivšim po otnošeniju k lekcijam prof. T. T. Sidonskago, čto „v nix daže nět oproverženija različnyx vozraženij so storony nevėrija“, ili o „Vvedenii“ mitrop. Makarija, čto „ono

ne zaščičaet bogootkrovennyx istin ot vozraženij i napadkov so storony vraždebnyx xristianstvu mirovozzrēnij“). Lučšim obrazcom sočinenij etoj kategorii služit „Xristianskaja Apologetika“ prof. N. P. Roždenstvenskago, kotoryj obozrēv kritičeski obščie voprosy i principialnyje punkty religii, kak takovoj, podxodit etim putem k otkroveniju i razsmatrivaet Vetxij Zavēt i xristianstvo v kritičeskom osvēščeni

Značit, poslednee sosedotočivaetsja preimuščestvenno na osparivaemyx osobennostjax predmeta i razbiraet ego sootvētstvenno kritičeskomu položeniju po samomu porjadku obsuždenija i po stepeni razrabotki vsēx podrobnostej. Očevidno, čto eto lišj racionalnaja propedeutika, kotoraja dolžna uvēčivaetsja odinakovym racionalnym utverždeniem samago xristianskago učeniija, kogda ono budet razvivajetsja po svoej sobstvennoj „logikē vėry“, vsjudu obezpečivajasj opravdyvajuščimi soobraženijami razuma, kak vyššaja razumnostj po apologetičeskim ubēždenijam xristianskago soznaniija — patrističeskago i sovremennago (sm. u E. N. Uspenskago racionalnoe opravdanie suščnosti xristianskago vėroučeniija protiv racionalističeski x vozzrēnij na nego) Po etomu planu vypolnenu trudy prof. o. P. Ia. Svētlova. V svoem „Kursē apologetičeskago bogoslovija“ etot avtor predstavliaet „vvedenie v bogoslovie“ s „izslēdovanijem istoričeski x osnov xristianstva“, a zatēm daet „sistematičeskoe izloženie xristianskago vėroučeniija v glavnjšix ego osnovax“. Vtoraja častj avliaetsja glavnjšeju v avtorskoj konstrukcii v bolēe obširnom sočinenii o. P. Ia. Svētlova — po apologetičeskomu izloženiju pravoslavno-xristianskago vėroučeniija.

Zdēsij neposredstvennēe i bliže govorit uže sama xristianskaja dogmatika, xotia i disputirujia nepreryvno s raznymi oppoñentami (sm. u o. i. D. Petropavlovskago zaščitu xristianskoj vėry protiv nevėrija). Teperj otčettlivēe slyšitsja eja sobstvennyj golos so vsēmi prisuščimi osobennostjami po kačestvu i energii. Tak formuliruetja dalēe (u prof. o. N. V. Petrova), čto „glavnym elementom apologetičeskago bogoslovija dolžno byti položitelnoe raskrytie i obosnovanie istin xristianstva“; odnako, v dannoj ploskosti „na jazykē naučnoj metodologii — cerkovnoe učenie dlja bogoslova — izslēdovatelja služit rukovodjaščej gipotezoi, no toliko obosnovannoi vesjma pročno, nepokolebimo“. Ponjatno, čto etogo ešče malo dlja polnago uspěxa, poeliku „nepokolebimostj“ poka ne vytekaet ni otkuda s soveršennoju nesomnēnnostju i byvaet boljše subjektivnoju. Karakter nezavisimoj ubēditelnosti možet soobščastija lišj principialnym sravneniem xristianskoj religii s paralleljnymi i konkurirujuščimi veličinami. V etom smyslē xristianstvo, kak otkrovenie sverxčestestvennoe, vsego lučše postigaetsja črez sravnenie s estestvennym bogopoznanijem (čemu posvjaščena specialnaja dissertacija prof. S. S. Glagoleva) i konkretno očēnivaetsja po svjazi so vsēmi glavnjšimi formami čelovēčeskoj religioznosti. Etim vyzvajaetsja sistematičeski ja razyskanija po sravniteljnomu izučeniju religij. No zdēsij neobxodimo pomnitj, čto russkaja apologetika, sbližaja xristianstvo s drugimi istoričeskimi religijami po soveršennomu prevosxodstvu i istoričeskoj nezavisimosti (sm. trudy prof. o. E. P. A kvilono va i o. M. K. Isto čni k o va), nikogda ne vvodila ego v rjad posledni x i ne stavila izučenie na takuju počvu, čtoby xristianskoe otkrovenie okazyvalosj lišj stadiem v obščem religiozno-istoričeskom razvitii. Etto rešiteljno otverg daže Berlinskij prof. Adolj Garnak; v russki x Duxovny x Akademijax ničego podobnago ne dopuskaetsja tēm bolēe, čto i v našix Universitetax vsegda byla lišj katedra „bogoslovija“. Xristianstvo strogo i neizmēnno vyděljalosj, kak fakt isključitelnyj i imenno božestvennyj. V takom slučae tut zdēsij vsjakoe prevosxodstvo korenitsja v ego vnutrennej nepobēdimosti po samoj esenciialnoj energii, kotoraja deržit i utverždaet nezyblemo v kačestvē absolutnoj istiny. Naturaljno, čto ona sama sebia obosnovyvaet vo vsej polnotē. Pri podobny x predposylkax „pravoslavno-xristianskaja apologetika“ neizbēžno i zakonno perexodila v „naučno-bogoslovskoe samoopravdanie xristianstva“

V očerčenny x ramkax soveršaetsja naučno-apologetičeskaja rabota russkago bogoslovija, kotoroe v etoj specialnosti predstavleno

dovoljno obiljno raznymi trudami po vsěm kardinalnym voprosam. Vezdē zdēsī zaščita xristianstva vedetsja na počvė glubočajšix potreb- nostej čelověčeskago duxa i vysšix zaprosov čelověčeskoj mysli i s eto- storony neposredstvenno soprikasaetsja s zadačami filosofii (sm. dissertaj- ciju prof. M. A. Ostroumova po istorii filosofii v otnošenii k otkrove- niu). Poslėdnaja v russkix Duxovnyx Akademijax vsegda byla naprav- lena k raskrytiiu religiozno-bogoslovskix oblastej znanija i imėia dlja sego specialnyju katedru pod raznymi nazvanijami (metafiziki, siste- matičeskoj filosofii). I vsě vidnye predstaviteli etoj discipliny neizmněno i uspěšno služili dannoj cėii, ot kotoroj ne uklonjalisj akademičeskie pitomcy i na popriščė universitetskago prepodavanija (napr., † prof. P. D. Jurkovič). Dostatočno ukazati, xoťja by na znamenitago Moskov- skago akademičeskago professora protoiereja T. A. Golubinskago, byvsago ne prosto xristianskim filosofom, no imenno i specialno filo- sofom xristianstva, v teoretičeski-mističeskom ozarenii, kogda racio- nalnyja parenija pronikali religioznyja vlečenija vėrujuščago serdca i sami oživotvorjalisj vnutrennimi xristianskimi sozercanijami. Daže ego „Lekcii filosofii“, po „Umozritelnoj psihologii“ i po „Umozritel- nomu Bogosloviju“ obvėjany tainstvennoju xristianskoju mistikoj, gdė iarkaja vėra napolnjaet soboju racionalnyju ubėždennostj. Slavnyj preemnik T. A. Golubinskago, prof. V. D. Kudrjavcev-Platonov vsju žiznj svoju posvjatil xristianskoj filosofii i v svoix mnogočislennyx trudax so vsestoronneju osnovatelnostiju i racionalnoju zakončennos- tiju razvival cėlostnyju sinkretičeskuju sistemu xristianski-teističeski x vozzrėnij.

Tak eto prodolžaetsja i doselė. Odin sovremennyj člen korporacij Moskovskoj Duxovnoj Akademii — „etoj školy vėrujuščago razuma“ — po slučaju stolėtnjago eja jubileja rėšiteljno svidėteljstvoval, čto „istina, kotoroj zanimaetsja bogoslovie, estja samaja, kotoruju zani- maetsja filosofija, — istina vysšaja i vseobyemljuščaja“, počemu „s filosofskoj točki zrėnija vsiakoe bogoslovskoe učenie estj častnaja meta- fizičeskaja sistema“. V akademičeskoj postanovkė poslėdnaja kuliti- viruetsja v formė „filosofii cerkovnoj, filosofii pravoslavnoj“, ibo „ana- liz mošet raskryti, čto pravoslavnaja vėra nailučšim obrazom istolko- vyvaet dėjstvitelnostj i naibolėe otvėčaet idealnym stremlenijam čelo- vėčeskago duxa“, pri čem „zadačej filosofii budet togda prizyvati ljudej k etoj vėrė“, poskoljku „čelověk mošet uznati istinu ot Boga ili nikogda neuznaet ee“, meždu tēm „pečati božestvennosti ležit (lišj) na odnom religioznom učenii — učenii xristianskom, imenujuščem sebja bogo- otkrovennym“ (sm. u prof. S. S. Glagoleva „Filosofija i svoboda“). Jasno, čto takaja xristianskaja filosofija byvaet po preimuščestvu i racional- no-xristianskoju apologetikoj.

VIII.

Bibliologija.

Xristianstvo, buduči božestvennym po suščestvu i prinimaemoe takovym naučno, otsylaet k svojim božestvennym pervoistočnikam i napravljaet dlja točnago poznanija k izučeniju pamjatnikov božestven- nago otkrovenija. Etim opredėljaetsja osnovopoložiteljnoe značenie v russkom bogoslovii dlja bibliologii. Literatura etogo roda raspro- stranjalasj v Rossii s pervyx vėkov eja xristianizacii i potom do nėko- toroj stepeni samostojateljno razvivajasj v svoix obyčnyx formax. Od- nako, rabotaja na obščem biblejskom polė, russkaja bogoslovskaja nauka imėla i osuščestvljala ešče svoi sobstvennyja specialnyja zadači. Pri svoem xristianskom prosvėščenii russkie prinjali slavjanskuju Bibliju v perevodė LXX-ti tolkovnikov i doselė uderživajut ee v isključitelnom svjaščenno-bogoslužebnom upotreblenii. Tradicionno usvoena u nas i privilasj blagogovėjnaja predannostj k slavjanskomu tekstu, no s teče- niem vremeni neizběžno dolžna byla vzniknuti potrebnošti: 1) vyjas- nitj dostoinstvo ego po samomu xarakteru grečeskago prototipa sravni-

teljino s evrejskim originalom i 2) obezpečiti tekstualjnu ispravnost slavjanskoj versii osvęščeniem eja istorii i ustanovleniem nailuščej redakcii. Oba eti voprosa, vsegdä zanimavšie russkuju bogoslovskuju myslj, so vseju naučnoju serięznostju osobenno vydvinuty byli v XIX stolętii.

Pervyj iz nix podn aisia i obostrilsja po svjazi s predprinjatym togda pereloženiem Biblii na russkij jazyk. Byli dovoljno silinyja i avtoritetnyja tečenija protiv etogo dęia, meždu proćim, i po nedovęriju k evrejskomu tekstu, položennomu v osnovu dlja Vetxago Zavęta. No postepenno vozobladalo mnęnie znamenitago mitropolita Moskovskago Filareta (Drozdova), kotoryj konstatiroval i argumentiroval (v zapiskę o dogmaticeskom dostoinstvę i o xraniteljnomoj upotreblenii grećeskago i slavjanskago perevodov Svjašč. Pisanija), čto I) „v pravoslavnom ućenii o svjaščennom Pisanii, tekstu semidesjati tolkovnikov nadležit usvojatj dogmaticeskoe dostoinstvo, v nekotoryx slućajax ravniajuščee onyj podlinniku, i daže vozvyšajuščee nad tēm vidom evrejskago teksta, kakoj predstavliaetsja obščeprijatym v izdanijax novęjšago vremeni“; II) „vproćem, uvaženie k tekstu semidesjati tolkovnikov ne dolžno bytj takoe iskljućitelnoe, čtoby tekst evrejskij nadležalo ostavitj sovsęm bez vnimanija; spravedlivostj, poljza i neobxodimostj trebuet, čtoby i evrejskij tekst takže v dogmaticeskom dostoinstvę prinimaem byl v soobrazenie pri istolkovanii svjaščennago Pisanija; III) „no daby pri upotreblenii evrejskago teksta v posobie k izjasneniju svjaščennago Pisanija ne datj męsta proizvolu, postavitj v sem dęlę pregradu protiv ukloņenija ot toćnosti pravoslavnyx dogmatov i o xranitj svjaščennuju važnostj teksta semidesjati v drevnej ego čistotę, — dlja sego v ućenii o svjaščennom Pisanii ili v svjaščennoj germenevtikę, dolžny bytj predlagaemy o xraniteljnyja pravila, izvlećennyja iz suščestva dęia, i iz primęrov cerkovnyx i oćećeskix“. V obščem, eti zdravye principy gospodstvujut ponyņe. Tak, prof. V. N. Myščyn pisal, čto „neljza bezuslovno i vo vsem otdavatj predpoćtenie tekstu mazoretskomu, čto v nekotoryx slućajax grećeskij perevod so xranil lućšee sravniteljno s podlinnikom čtenie, čtenie vęrnoe i pervonaćaljnoe, vsledstvie čego perevod LXX imęet ne toljko avtoritet iznaćala v xristianskoj cerkvi upotrebljaemago perevoda, no i avtoritet nailućšago kritičeskago sredstva pri ispravlennii teksta mazoretskago; upotreblenie ego ne cerkovnoe toljko, no i naućnoe“. V svoju oćeredj prof. I. N. Korsunskij v specialnoj obširnoj dissertacii po dannomu predmetu formuliroval dva tezisa, čto a) „perevod LXX, vo mnogix svoix męstax, imęet boljšoe znaćenie dlja vozstanovlenija pervonaćaljnago vida podlinnago evrejskago teksta Biblii“, a b) „s drugoj storony perevod etot, po raznym prićinam, vo mnogom otstupaet ot evrejskago podlinnika“.

V istorii russkago bogoslovstvovanija byli i vstręcajutsja po nastojščemu voprosu uvlećenija v tom i drugom napravlenii (sr. u prof. I. N. Korsunskago v „Pribavlenijax k Tvorenijam sv. Otcev“ 1890 g., č. XLV). Odni ręšiteljno prevoznosili tekst evrejskij, svodia vsę raznosti LXX-ti preimuščestvenno k nedorazumęniam i peretolkovanijam grećeskix perevodčikov (prof. P. I. Gorskij-Platonov). Drugie ne menęe vosxvaljali grećeskuju interpretaciju, sćitaja masoretskuju recenziju tendenciozno-isporćennoju (episkop Teofan Gorovov). Tēm ne menęe oba eti naućnyja tečenija nikogda ne dostigali v russkom bogoslovii vzajmoiskljućajuščej krajnosti i soderžali bezspornye naućnye elementy. Tak, poslędnemu mnęniju nikoim obrazom neljza otkazatj v objektivnoj osnovateljnosti, esli my budem tvrdo pomnitj i serięzno soobrazati, čto glavnęjšija „bogoslovskija“ raznoglasija evrejskago i grećeskago tekstov kasajutsja sobstvenno messjanskago soderžanija. Konečno, evrei xranili i čtut Bibliju s veličajšuju skrupulęznostju, religiozno obiazivalisj k obezpečeniju eja nepovreždennosti i, obladaja dostatoćnymi sredstvami, ne mogli priamo i proizvoljno iskažati biblejskuju istinu. Pri vsem tom osuščestvlenie messjanskog biblejskoj idei Gospodom Spasitelem i xristianskoe ponimanie biblejskix predvozvęščenij

okazališj soveršenno nepriemlennymi dlja evrejstva i byli ustraneny s dogmaticeskoju bezpovorotnostiju, a potomu pred nim vznikla rokovaja dilema: ili priznati svoju prestupnuju nepravotu, esli xristianstvo biblejski vpolnē osnovateljno, ili opravdati sebja biblejskim avtoritetom, prisposobiv ego k svoemu protivoxristianskomu nastroeniju, izdavna vospitannomu ravvinizmom i prostiravšemusja do togo, što v samom rasporiadkē svoix bogoslužebnyx čtenij sinagoga obnaruživala anti-xristianskija tendencii (sm. Ludvig Venetianer, Ursprung und Bedeutung der Propheten-Lektionen, Leipzig 1909). S xristianskoj točki zrenija trudno sporiti i s vjerojatiem vtoroj vozmožnosti, poskoliku otvergnuvsie Xrista estestvenno vynuždalisj k otricaniju „xristianskix“ tekstov Biblii s zamēnoju svoeju frazirovkoj ix v duxē ravvinističeskoj dogmatiki. Što soveršalosj častiju daže bez osobago grubago nasilija, ibo evrejskie korifei neobxodimo razumeli i čitali Bibliju sootvėtstvenno ravvinskim doktrinom, tradicionno osvjaščennym za neju, a sposoby načertanija evrejskix bukv i samago pišima, pri otsutstvii punktuacii i vokalizacii, otkryvali širokija udobstva k tomu, što etot process ravvinističeskago recenzirovanija biblejskago teksta soveršilsja s naučnoju blagovidnostiju i religioznoju bezprepiatstvennostiju.

Tak proizošla vozobladavsjaia v evrejstvē masoretskaja redakcija. Naturalno, što russkaja bogoslovskaia nauka sovsēm ne priznaet ee isključiteljno samopodlinnoju i dlja messianskoj stixii Biblii predpočitaet grečeskuju interpretaciju, javivšujušja do xristianskoj epoхи i čužduju vsjakoj prisposobiteljnošti k nej. Odnako russkaja bibliologija vovse ne žertvuet pervuju radi vtoroj (sm., napr., u prof. I. S. Jakimova dlja grečeskago perevoda LXX tolkovnikov po otnošeniju k evrejskomu masoretskomu tekstu v knigē proroka Ieremii) i v svoix razyskanijax otpravliaetsja ot evrejskago originala, dopuskaja i sobstvennyj nezavisimyj kritičeskij peresmotr tekstov — skoliko evrejskago (u A. V. Praxova dlja pēsni Moiseja), stoliko že i grečeskago (u episkopa Antonina (Granovskago) dlja knigi Pritčej) i daže proektiruja evrejskij prototip dlja takix biblejskix pisanij, kotoryja nynē nam izvēstny lišj po grečeski (u episkopa Antonina dlja knigi proroka Varuxa).

Podobnoe otnošenje javliaetsja unaslēdovannym predaniem russkoj bogoslovsko-biblejskoj nauki, ibo kontrolirujušče značenje evrejskago podlinnika sankcionirovano upotrebleniem ego pri raznovremennyx ispravlenijax našej slavjanskoj Biblii. Štot že princip avtoritetno uzakonen russkim perevodom vsej Biblii s evrejskago teksta (dlja kaničeski x vetxozavētnyx knig), xotja i pri snesenii s grečeskim, poeliku stolj velikoe dēlo — pri učastii vse x Duxovnyx Akademij i priglašennyx učenyx liudej — bylo soveršenno (v 1858—1875 godax) voleju i smotrēniiem Sv. Sinoda i doselē izdavalosj „po blagosloveniju ego“ v kačestvē odobrennago im obščedostupnago istolkovanija biblejskoj istiny). Vpročem, etim ne vospreščaetsja častnoe polizovanie i rasprostranenie drugix russkix perevodov, kakovy, napr., dlja Vetxago Zavēta — arxim. Makarija (Gluxareva, † 18 maja 1847 g.), a dlja Novago — poēta V. A. Žukovskago (Berlin 1895) i ober-prokurora († 10 marta 1907 g.) K. P. Pobėdonosceva (Spb. 1902—1905), narjadu s trudami prof. A. A. Nekrasova po čteniju grečeskago teksta svjatyx Evangelij, Dējanij i Poslanij Apostoljskix.

Vsē predstavlenija nabljudenija, svidėtelsitvuja o dostatočnom cerkovno-naučnom vnimanii k evrejskomu biblejskomu tekstu, vmēstē s tēm konstantirujuť neizmēnnoe ubēždenie v nēkotoroj ego uslovnosti, otkuda otkryvalsja zakonnyj prostor dlja raznago primēnenija grečeskoj recenzii. Odnako i v etom napravlenii ne bylo u nas krajnej utrirovki, čtoby, po primēru Konstantinopoljskoj cerkvi, vsecēlo approbirovati tekstualijnyj tip LXX-ti. Pravda, vremenami kak budto nosilasj ideja kanonizacii slavjanskoj Biblii, no eto byla sobstvenno mimoletnaja mečta lišj latinstvujuščago ober-prokurora grafa N. A. Protasova (25 julija 1836 g. — † 16 janvarija 1855 g.), „kotoryj, pri blagonamērennosti, po dējstvuju vospitanija (latinskago) inogda pod imenem pravo-

slavija prinimal mněnjia latinskija, podal vo Bozē počivšemu Gosudarju Imperatoru (Nikolaju I) myslj objaviti slavjanskij perevod Biblii samodostověrnym, podobno latinskoj Vuligatē, utverdiv dlia pervoj cerkovnym avtoritetom bezyzumatnoe, — cerkovnoe i učebnoe, obščestvennoe i domašnee, — upotreblenie eja. Pri vsem tom i etot vsevlastnyj i despotičeskij činovnik ne dostig ni malějšago uspěxa; naprotiv, „Sviatějšij Sinod, — po slovam mitropolita Moskovskago Filareta, — po trudam ispravlenija slavjanskoj Biblii, ne provozglasil teksta slavjanskago isključiteljno samostoitelnyj i tēm prozorlivo pregradil putj tēm zatrudnenijam i zaputannostjam, kotoryja v sem slučae byli by tē že, ili ešče boljšija, neželi kakija v rimskoj cerkvi proizošli ot provozglašenija samostoitelnyj teksta Vuligaty“ (sm. u prof. I. A. Čistoviča na str. 130). Posemu, — ne priznavaemyj avtentičnym, — grečeskij perevod LXX-ti ostaetsja dlia ruskoj cerkovno-bogoslovskoj nauki parallelnyj po tekstu s evrejskim i preobladajuščim po messianskomu osvěščeniju biblejskago sodežanija, naibolēe obiazatelnyj zděsj i po cerkovnoj tradicii i po racionalnyj soobraženijam.

Etim pitajutsja glubokie naučnye interesy po voprosam kasateljno grečeskoj versii LXX-ti, a o rezuljatax možno suditi, napr., po dissertacii ob etom predmete prof. I. N. Koršunskago. Nět i nelzja vstrětiti nyně v Rosstii naučnago biblejsko-ekzegetičeskago sočinenija, gdě by ne utilizirovalsja sistematičeski etot dostopočtennyj grečeskij tekst. No raz on, po menjšej mērē, ravnopraven s evrejskim, to nariadu s poslednim dolžen byti i obščedostupnyj dlia bezprepiatstvennago polžovanija vėrujuščago naroda. Pod etim vdoxnoveniem predprinimalisj popytki russkago perevoda priamo s LXX-ti, napr., episkopom Porfirijem (Uspenskij, † 19 aprělja 1885 g.), iz podobnyx rabot kotorigo iměetsja v pečati lišj „Psallirj“ (Spb. 1906). V novoe vremja etot velikij naučno-cerkovnyj pōdvig pōdumat i energičeski osuščestvľaetsja professorom Kazanskoj Dušovnoj Akademii P. A. Jungerovym, vypustivšim uže knigi vsěx prōrokov, nekanoničeskija, Pritčej Solomono-vyx i Bytija.

Udostověrennoe dostoinstvo LXX-ti estestvenno soobščaetsja i slavjanskomu perevodu, kotoryj „po svoemu proisxoždeniju“ „v načalē svoem ne estj proizvedenie obyknovennoj učenosti, no plod apostoljskoj revnosti sviatyx Kirilla i Mełodija“ (po xarakteristikē mitropolita Moskovskago Filareta), ozaren sijañtem cerkovnosti po neizměnomu bogoslužebnomu upotrebleniju, byl istočnikom i sputnikom vsej xristianskoj civilizacii na Rusi i doselē ostaetsja sviaščennomu knigoj pravoslavnago russkago naroda. Eto, konečno, dragocěnnějšij pamjatnik ruskoj literatury i s takoj storony spravedlivo i tščateljno izučaetsja specialistami v literaturno-filologičeskom otnošenii. No on javľaetsja ešče vyrazitelem izvēstnago grečeskago prototipa i opredělenym istolkovaniem biblejskago soderžanija, počemu zděsj podležit naučnomu izslėdovaniju uže s tekstualjno-ekzegetičeskoj točki zrěñija. Raboty etogo roda sosredotočeny okolo trex glavnějšix stadij v istorii slavjanskoj Biblii: a) drevnějšij slavjanskij tekst do konca XV vėka, pri stremlenii vozstanoviti pervonačalnyj Kirillo-Mełodievskij vid kotoryj služil by svidětelem togdašnjago grečeskago biblejskago teksta a Konstantinopoljskoj cerkvi; b) pečatnaja Ostrožskaja Biblija 1581 g., preizdannaja v Moskvě v 1663 g. s neznačitelnyj ispravlenijami, preimuščestvenno — v pravopisanii („pervopečatnaja Biblija“), a bolēe suščestvenno uluščennaja v 1671 g.; c) Elizavetinskaja Biblija, podgotovľavšajasja ešče s apoxi Petra Velikago (s 1712 g.) i raznovremennō peresmatrivavšajasja (osobennō s 1741 goda trudami arximandrita Tadeja Kakujloviča i ieromonaxa Kirilla Florinskago, arxim. Ilariona Grigoroviča, ierom. Jakova Blonnickago, ierom. Varlaama Ljaščevskago, ierom. Gedeona Smolinskago), no vypuščennaja lišj 18 dekabrja 1751 g. i doselē perepečatываемaja s nekotoryj, neboljšimi izměnenijami, postepenno proizvodimyj.

Poslednjaja slavjanskaja redakcija nosit pečatj osvědomlennoj i revnostnoj učnosti, dostojnoj glubokago istoričeskago počtenija. Těm ne meně vse eto bylo uslovno uže po samym faktičeskim obstojateljstvam proischoždenija i potomu okazyvaetsja ograničennym po kačestvu. Neudovletvoritel'nostj suščestvujuščago slavjanskago perevoda davno soznavalasj v Rossii i vyzывala naučnuju pyllivostj k izyskaniju měr dlja eja odstraněnija. Boljše vsego sdělal dlja obezpečěnija etogo predpriatija prisnopamiatnyj rektor Moskovskoj Dušovnoj Akademii protočerej A. V. Gorskij, kotoryj v (soveršonnom vměstě s K. I. Nevostruevym) opisanii slavjanskix rukopisej Moskovskoj Sinodal'noj Biblioteki otkryl, sobral i obozrěl ogromnyj material i namětil novuju perspektivu dlja plodotvornoj naučnoj raboty po genezisu i restitucii slavjanskoj Biblii. Po spravedlivomu i kompetentnomu prigovoru prof. G. A. Voskresenskago, eto „estj, možno skazatj, neisčerpamaia sokroviščnica kritičeski očiščennyx faktov dlja istorii svjaščennago biblejskago teksta“. Tam byli i cěnnaja priobrětenija i avtoritetnyja pobuždenija dlja dal'nějšix izslėdovanij, kotoryja po častiam velisj potom v dannoj oblasii, xotja preimuščestvenno s istoriko-literaturnoj i filologičeskoj storon, čemu sobstvenno bolēe služili i mnogočislennaja tekstual'naja izdanija. Mnogo menjše, no vse-že s dostatočnou solidnostiju i vnušitel'noju nastojčivostiju podderživalisj i special'no biblejskie interesy (sm., napr. prof. I. S. Jakimova kritičeskija izsl. teksta slavjanskago perevoda Vetxago Zavěta; V. K. Lebedeva o slavjanskom perevodě knigi Iisusa Navina; prof. A. V. Mišajlova po izučěniju teksta knigi Bytija) i načali sosredotočivatj na sebē naprijažennoe učnoe vnimanje. Razrabotka predmeta pošla gorazdo intensivnēe i sistematičnēe. Dlja Novago Zavěta osobenno važny učenyje trudy i tekstual'no-kritičeskija izdanija prof. G. A. Voskresenskago — s raznymi rukovodjaščimi po etomu dělu traktatami. Dlja Vetxago Zavěta naibolēe polezny raboty prof. I. E. Evševa (osobenno dvē ego dissertacii o knigač prorokov Isaia i Danila v drevne-slavjanskom perevodě).

Nynē nakopilsja ogromnyj material — svyše 4.000 spiskov slavjanskix rukopisej raznyx tipov, dlja vetxozavětnyx knig i ešče mnogočislennēe — dlja novozavětnyx; estj spravočnyja (napr., P. A. Giljebraudta), naučnyja podgotovlenija i učenyja sily; soznana potrebnostj i priznana važnostj etogo velikago děla. Nastala pora objedinitj i voplotitj sovokupnymi usilijami vsē glavnějšie rezuljaty v nailučšem slavjanskom tekstě. Dlja uspěšnago vypolněnija etogo grandioznago plana obrazovana i funkcioniruet (s 1915 g.) pri Petrogradskoj Dušovnoj Akademii Kommissija iz avtoritetnyx učenyx po naučnomu izdaniju slavjanskoj Biblii, kotoroe razsčitano — priměrnno — na devjatj tomov (6 dlja Vetxago Zavěta i 3 — dlja Novago). Osuščestvlenie etoj kolossal'noj zadāči budet črezvyčajno plodotvornym prubrěteniem dlja vsej učenoj bibliologii, ne govoria ob isključitel'noj cěnnosti dlja russkago bogoslovija, slavjano-russkoj literatury i filologii.

IX.

Cerkovnaja istorija obščaja.

Biblia dlja russkago bogoslovija ostaetsja božestvennoju „Knigou Žizni“ (kak i nazывaetsja 1-j vypusk populjarnago kommentarija na Vetxij Zavět prof. o. N. P. Smirnova). Poslednjaja otkryvaetsja svyše, no sozidaetsja v mirē, gdē ona vodvorjaetsja i funkcioniruet v naličnyx kosmičeskix uslovijax lišj s izvēstnago momenta i v opredělennyx formax. Po etomu xristianstvo — pri svoej ešencial'noj božestvennosti — javljaetsja istoričeskim faktorom, kotoryj s samago načala voploščalet sebja sredi ljudej po svoemu tipičeskomu vlijaniju v učenii i bytē, pravē i kuljčē, postepenno preobrazuja i obnovljaja lico vsej zemli. Bez faktičeskago bazisa v istoričeskom obosnovanii i svojstvennom osuščestvlenii xristianstvo bylo by lišj religiozno-filosofskoju doktrinoj, a ne blagodatno-žiznennoju božestvennoju stixčej, kotoraja sootvėts-

tvenno svoej prirodě raskryvaetsja v obščestvě spasaemyx ili cerkvi xristjanskaj. Esli govoriťsja, čto „anglijskaja (anglikanskaja) cerkovj estj cerkovj istoričeskaja“ (sm. „The Expository Times“, September 1917, p. 543), to tēm bolē nesomnēno eto dlja pravoslavnoj, vsečelo sozidajuščej na fundamentě tradicjonnago preemstva (sr. 1 Kor. XV, 3) ot Xrista i Apostolov v dogmatikē, ierarxii i kanoničeskom ustrojstvě. V silu etogo neotuemlemoju ingredintnoju častiju russkago bogoslovija vseгда byla cerkovnaja istorija s podrazdēleniem na obščuju, obnimajuščuju sud y xristianstva so vremen apostolj ski x v raznyx strana x, i specialjno russkiju.

Pervaja iz nix izdavna vxodila v školno -pedagogičeskij obixod, no dolgo byla zdēsj vspomogatelnyim istoričeskim kommentariem i realnyim posobie m dlja teoretičeskix znanij i ne polučala nezavisimago naučnago razvitija. Konečno, ešče mnogosvėdujuščij mitropolit Moskovskij Platon (Lėvšin) napominal načalstvu Troičkoj Lavrskoj Seminarii, „čtoby priležnoe iščanie imētj, daby učenyki učeny byli i uspėvali v istoričerkovnoj i graždanskoj, ibo sje naipače čelovėka prosvėščennym dēlaet“; odnako, istoričeskija discipliny prodolžali ostavatiťsja v prepodavanii „akstraordinarnymi“ ili vtorostepennymi i po svoemu kursu vospolniali vės drugija, lišajasj nadležaščej samostojatelino sti. Estestvenno čto pervyj opyt cerkovno istoričeskago obozrēnija v izdannoj v Moskvě 1805 g. knigē arximandrita Međodija (Smirnova) zahvatyval i kanoniku, i liturgiku, i patristiku, ne raskryvaja podrobnō i sistematičeski kakoj-libo iz svojx tem. Proekt akademičeskago ustava 1814 g. nazyvael cerkovnuju istoriju „obščim svjatilisčem“ i predusmatrivaet dlja neja takija „umozrēnija“, čtoby polučilasj „filosofija istorii“, meždutēm ne bylo dlja sego daže neobxodimyx elementov. Poetomu i vypuščennoe v 1817 godu v S.-Peterburgē dvuxtomnoe „Načertanie cerkovnoj istorii“ arximandrita Innokentija (Smirnova) bylo lišj naučnokompilativnym kompendiem i svidėteljstvovalo, čto samyj predmet javlialsja toljko služebno-školnym orudiem dlja drugix cėlej i ne sčitalsja ešče obiazatelnyim kuljturnym faktorom obščestvennago značēnija.

Xod obrazovanija postepēno podgotovil dlja nego inoe nau no-prosvėtiteljnoe položenie. V etom smyslě vydvinul cerkovnuju istoriju na samostojatelnyj učenyj pjedestal i razvernul širokie i svėtlye gorizonty v osobennosti professor i rektor Moskovskoj Dušovnoj Akademii protočerej A. V. Gorskij, kotoryjsam ne ljubil pečataťsja i vystavljati svoego imeni (ibo, po svidėteljstvu prof. S. P. Ševyrev, byl „primėrom soedinenija trudoljubija so smireniem, ne priznajuščim svoej ličnosti; zdēsj za dobrosovėstnym trudom skryto lico“, a „eto samootverženie — velikij podvig, objasniaemyj iz lučšej storony našego naroda“), no vospital cėluju istoričeskiju školu, rasprostranivšuju po vsemu prostoru russkago bogoslovskago polja. Po ego vozzrēniju, etoj naukē, razjasniajuščej dviženija čelovėčeskago duxa pod voditeljstvom božestvennym, „nužno imētj oko serafimovo, čtoby tak svobodno čitati v glubine serdec čelovėčeskix, tak beztrepetno vzirati na slavu Božiju; esli voobščē nabiudenie javlenij, soveršajuščixsja v glubine duxa čelovėčeskago, soprijaženo s velikim trudom, podvergaetsja opasnosti mnogix ošibok i zabluždenij, to čego stoit stolj glubokoe raskrytie vsėx sil duxa čelovėčeskago po oboim ego napravlenijam — k nebu i adu, kakoe prinadležit peru cerkovnoj istorii?“ Očevidno, zdēsj neobxodim i tverdij ustoj, i nezavisimyj masštab sootvėtstvenno samomu svojstvu znanija. Po suždeniju o. A. V. Gorskago, „izloženie istorii opredėljaetsja vzgliadom na predmet eja, kotoryj (vzgliad) dolžen byti vyveden iz suščestva eja. I po teorii, i po opytu dolžno soglasitiťsja, čto izloženie istorii cerkvi naibolē opredėljaetsja vzgliadom dogmatičeskim. Karakter pravoslavnago bogoslovija — utverždatj svoi istiny na slově Božiem i podkrėpljati svoje razumēnie slova Božija svidėteljstvom cerkvi ili predanija v obširnejšem značenii. Etto uvažēnie k golosu cerkvi ili predaniju estj vmēstē uvažēnie k istorii cerkvi“, kotora ja byvaet togda ne prosto bez-

strastnoju pověstvovateljinicej o faktax minuvšago, no živoju apologiej xristjanskaj istiny s eja doktrinaljnymi vėrovanjiami i konkretnymi obnaruženjiami. Vpročem, dannoe ponimanje vovse ne sankcioniruel ni otvlečennoj sxematičnosti, ni konfessionalnoj tendencioznosti. Po slovam o. A. V. Gorskago, „učenie (xristjanskoe) imēet svoju žiznj, svoi napravlenija, dviženija, borjbu, uspěxi. Dogmat, kak myslj božestvennaja, navsegda izrečennaja čelovečestvu v otkrovenii, vsegda polon sam v sebě, toždestven, ediničen. No kak m'slj, usvojaemaja čelovekom, on prinimaet različnye vidy: ego sfera to rásširjaetsja, to sokraščaetsja, to ona dēlaetsja svētlēe, to zatmēvaetsja; prilagajas k različnym otkroženijam čeloveka, neobxodimo stanovitsja mnogoslōžnēe; soprikasajasj s toj ili drugoj oblastju poznanij, on i ix obyjasnjaet i sam imi obyjasnjaetsja“. Odnako tut „gavoritsja o razvitii dogmatiki, a ne dogmatov“. S etoj storony naučno umēsten i vopros o „vlijanii individualnyx kačestv učitelj cerkvi na učenie cerkvi“, poškoljku „biografičeskija svēdēnija o učiteljax cerkvi i perečenij sočinenij . . . dōlžny služiti k raskrytiju napravlenija i uspěxov razvitija dogmatiki“. Čto do pravoslavnosti, to dlja o. A. V. Gorskago ona služila lišj predukazanijem i kriterijem obyektivno-istinnago razumēnija, „vezdē obraščaja k pervonačaljnym istočnikam“, čto by vnutrenno postignuti i pravilno osvētiti v istoričeskom processě tu velikuju aksiomu, čto „cerkvi v odno i tō že vremja i učilišče istiny dlja rukovodstvuemyx, i xra'm dlja ix osvjaščēnija, i duhovnoe carstvo, v kotorom každyju členu naznačeno svoje mēsto i vse podčinennye odnoj verxovnoj nevidimoj vlasti, upravljajutsja na osnovanii eja zakonov vidimym svjaščennonačalijem“.

Po vlijaniju i vozdejstvuju o. A. V. Gorskago bližajšie preemniki ego akademičeskago služēnija razvernuli cerkovno-istoričeskoe znanje stolj široko, čto, ne imēnija dlja sebja obuslovlivajusčix faktičeskix predvarenij, ono moglo korenitjsja lišj v glubokix tajnikax tvorčeskago duxa etoj rēdkoj ličnosti, kak i voobšče vse velikoe v mirē razdaetsja s neprimētnoju tajstvennostiju — ne iz konkretnyx vněšnix faktov, a iz vnutrennix individualnyx faktorov. Uže pervyj smēnivšij o. A. V. Gorskago na akademičeskaj kafedre — arximandrit Ioann (Mitropol'skij) ne ubojalsja vzjati obrabotku istorii vselenskix soborov i v pověstvovateljnem otkroženii izobrazil tri pervye iz nix s dostatočnoju naučnoštju, počemu prodolžatelj etogo dēla, prof. Al. P. Lebedev, ne našel nužnym snova opisovatj nastojasčuju storonu.

Toj poroj cerkovno-istoričeskaja disciplina načala userdno kultivirovatjsja v akademičeskix i universitetskix krugax, a professor Petrogradskoj Duxovnoj Akademii I. V. Čeljcov predprinjal izloženje vsej istorii xristjanskaj cerkvi. Zdešj on principialno razvivaet, čto „etot predmet dōlžen ležati v osnovanii vsego cerkovnago obrazovanija“, i „nikakix naučno-kritičeskix izslēdovanij (ego) pravoslavnaja cerkvi ne tōliko ne dōlžna strašitjsja, no mozet polagati v nix odno iz sredstv dlja svoego toržestva“, ibo „nēt ničego stolj vrednago toržestvu istiny, kak slēpaja revnostj nerazumnyx za ščitnikov eja projavljajusčajasja v upornom povtorenii neudovletvoritelnyx, odnostoronnyx i, kak vsegda byvaet pri etom, soveršenno izlišnix dōkazateljstv, v opasenii za potriasenie samoj istiny s padenijem predrāzsudkov, okružajusčix ee v umaž ograničennyx, — slovom skazati, v prestupnom želanii podderžati ee svoimi, žalkimi, nespravedlivymi čelovečeskimi usilijami, ne smotria na to, čto ona estestvenno xranitsja vsemoguščuju silou samogo Boga, eja istočnika, i potomu ne mozet pasti, xotja by daže dejstviteljno kolebalasj v ix slabyx glazax . . . Pravoslavnij izslēdovatelj tēm bolje budet vėren svoej vėrē i Cerkvi, čēm nepritvornēe i otkrovennēe budet v svoem sudē i čēm priamēe peredast to, čto najdet v nesomnēnno točnyx i vėrnyx istoričeskix ukazanijax“.

V samom širokom razmērē osuščestvil naučnye cerkovno-istoričeskie zavėty o. A. V. Gorskago priamoj naslēdnik ego tradicij v Moskovskoj Duxovnoj Akademii Al. P. Lebedev, skončavšijsja 14 ijulja 1908 g. professorom Moskovskago Universiteta. Eto byl učenyj pod-

vižnik, odličavšijsja rēdkoju trudosposobnostiju i razvivšij isključiteljnuju literaturnuju proizvoditeljnostij, daleko ne obyčnuju daže i dlja Zapada. K koncu žizni on obyedinil važnejšuju časť svojx trudov v „Sobranii cerkovno istoričeskix sočinenij“, no uspěl izdatij lišij desiatij tomov, gdē — poslē „cerkovnoj istoriografii v glavnyx eja predstaviteljajx s IV-go vėka po XX“ — obozrėvaet vsju istoriju Vostočnoj cerkvi i „Epoxi gonenij na xristian“ i „ot padenija Konstantinopolja do nastojaščago vremeni“ so vključenijem „cerkovno istoričeskix povėstvovanij (po preimuščestvu žitejsko-bytovogo xaraktera) i specialnym izslėdovanijem o „duxovenstvė drevnej vselenskoj cerkvi ot vremen apostoljiskix do IX vėka“, ne govoria o mnogix dopolnitelnyx i razjasnitelnyx etjudax i traktatax.

Grandioznostij obuema sootvėtstvuet i naučnaja solidnostij. Razumėetsja, v takoj bezgraničnosti nelizja bylo samomu vse izučitij doskonajno po pervoistočnikam, i v etom otnošenii Al. P. Lebedev vesjma obiazan zapadnoj naukė, odnako pri nepremėnnom uslovii v takoj sobstvennoj formulirovkė: „čuzim umom ne proživėšij“. Po ego mnėniju, „osnovy pravoslavija tak jasny, čo pogrėšitij protiv nix možno toljko soznateljno, a ne slučajno ili vslėdstvijem nebrežnosti i neostorožnosti“. Pravoslavie ne možet sčitatij sebja solidarnym so vsėmi predanijami cerkovnym, so vsėmi suždenijami, kakija vstrėčajutsja v praktikė cerkovnoj o ličax istoričeskix, i so vsėmi sočinenijami, kotoryja často bez osnovanij priobrėli vės v mirė pravoslavnom. Pravoslavie stoit vyše faktičeskoj žizni cerkvi i potomu ono ničego ne terjaet, esli-by v etoj faktičeskoj storonė ne vse ostavalosij v tom vidė, kak eto bylo ranjšė. Etim sposobom obezpečivalosij mėsto dlja trezvago usvoenija vsėx istinno naučnyx zapadnyx priobrėtenij, xotja i s neizmėnnym sopodčinenijem tomu gospodstvujuščemu pravilu, čo „russkaja cerkovno istoričeskaja nauka služit interesam pravoslavnago prosvėščenija“. Značit, kriterij pravoslavnosti, buduči jasnym po svoemu korennomu sođeržaniju, pozvoljal srazu i ubėždenno prinimatij s Zapada vse prigodnoe i zdorovoe, a ko vsemu pročemu zastavljal primėnjatij stroguju obyektivnuju kritiku putem samoličnoj dokumentalnoj provėrki. Črez eto Al. P. Lebedev izbavljasja ot izlišnej raboty v soveršennom peresmotrė vsėx nakoplennyx naučnyx rezuljtatov i otkryval v nix pročnuju oporu dlja novyx razyskanij, kotoryja, vospolnijaia gotovoe, obnaruživali i ego obyektivnuju solidnostij.

V itogė polučalosij samostojateljnoe preobrazovanie vsego naučnago materijala s tvorčeskim vozsozdanijem cerkovno-istoričeskoj žizni v pravoslavnom osvėščenii. Po priamoj dogmaticeskoj soprikošnovennosti takaja zadača byla krajne trudnoju, no byla ona razrėšena obrazcovo. So vseju reljefnostiju možno vidėtij etot uspėx, napr., v obozrėnii vselenski x soborov, kotorye za IV i V vėka izslėdovany Al. P. Lebedevym v specialnoj učenoj dissertacii. Vsė semj počitatjutsja u nas dėjstvovavšimi po izvoleniju Duxa Svjatago, počemu vėroizloženija ix nepogrėšiteljny. Čelovėčeskij əlėment kak by sossėm ustranijaetsja i lišaetsja vsjakago učastija. Odnako poskoljku vse tam soveršaetsja sredi i radi ljudej, — zdėsj oni služat samym suščestvennym faktorom, na kotoryj razsčitán vesij process. Imenno čelovėk dolžen usvoitij xristjanskuju istinu, a eto bylo by faktičeski nevozmožno, esliby on sam ne našel nailučšija formy, udobnija dlja obščago vosprjijatija. Dlja sego trebuetsja širokaja čelovėčeskaja aktivnostij, čtoby ustranitij vsė odnostoronnija krajnosti i dostignutij adekvatnago vyražėnija, sankcionirujuščago obiazateljnyj princip v samyx točnyx očertanijax, v kotoryx neobxodimo poslušanie vėry pri raznoj svobodė vnė etix ramok. Jasno, čo do etogo momenta neizbėžny i zakonny „dolgija razsuždenija“ — ne menėe, čėm na „Apostoljskom soborė“, — čtoby v stolknovenii i ocėnkė vsėx mnėnij dostignutij primirijajuščago obyedinenija i potom s avtoritetnostiju dlja razuma provozglasitij ego v dostoinstvė svjaščenno-dogmaticeskoj formuly. Poslėdnijaia otnynė byvaet simvoličeski-nezyblemoju, no dlja podgotovljavšix ee momentov važno

so vseju naučnoju točnostju raskrytj, što etot rezultat priobrēten vsēm naprijaženiem cerkovnoj mysli, so vnimaniem k ubēždenijam i sovēsti vēruijuščix, xotja by somnēvajuščixsja i mjačuščixsja. Nužno bylo ustanovitj glavnějšija tečenija i suščestvennyja vlijanija, čtoby dogmatičeskij cerkovnyj vyvod, buduči katoličeski-neprrerekaemym po soderžaniju, javlialsja istoričeski blagovremennym i racionalno obosnovannym. Bazirujasj na etix predposylkax, prof. Al. P. Lebedev konstruoval istoriju vselenski x soborov IV i V vėkov s zamēčatelnoju strojnostju, pokazav zapravljajuščee vozdejsťvie v nix Aleksandrjjskoj i Antioxjjskoj škol, iz kotoryx každyja vydvigala togda partiju zaščitnikov svoix častnyx rešenij togo ili drugogo spornago voprosa.

Etto bylo dlja Rossji boljšoju i cēnnoju novostju, na pervyx porax vozбудilo podozrēnie cerkovnyx vlastej, sozdav novatoru reputaciju volinodumca, i daže vyzvalo oppoziciju v učenyx krugax (so storony prof. o. A. M. Ivancova-Platonova). No Al. P. Lebedev spokojno priglasil „ne zastrašivatj molodoj russkoj bogoslovskoj nauki“ i mužestvenno dovel dēlo do konca s naučnoju vyderžannostju, obezpečivavšeju tverdostj samago pravoslavnago vozrēnija. Ničego ne terjaja v svoej dogmatičeskoj vnušiteljnosti, sobornaja processualjnostj stanovilasj istoričeski ponjatnoju i sama ograždala sebja na vsēx stadijax, kak snova argumentiroval etu istinu s naučnoju kompetentnostju prodolžatelj missji svoego učitelja po dannomu predmetu (izučenija istorii dogmatičeski x dvizenij v epoxu vselenski x soborov) prof. A. A. Spasskij.

Vozvyšennostj etoj koncepcii — po eja idealnoj osnovē: voplotivšejsja lišj otnositeljno, — svidēteljstvovala vmēstē s tēm i o veličii du x a, vseгда smotrijaščago nezavisimo na vsē istoričeskie fakty i tvorijaščago toliko vo imja ix, a ne pomimo ili vopreki podlinnoj realnosti, xotja by i radi krasivy x planov. Predanie, v kačestvē unaslēdovannago mnēnija, možet byti lišj točkoju otpravlenija, no ne zaključiteljnym punktom, prednačertyvajučim vsē puti i sposoby istoričeskago i naučnago xoda. Otsjuda u prof. Al. P. Lebedeva vsecēlaja svoboda suždenij, kotora ja normirovalasj edinstvenno faktičeskoju pravdoj i potomu nikogda ne byla tendencioznoju i odnocvētnoj. Po masštabu tradicijnosti ego neljzja nazvatj ni liberalom, ni konservatorom. To i drugoe vstrēčalosj u nego ne rēdko po raznym voprosam i vzaimno uživalosj v istoričeski x sozercanijax, tak kak pokoilosj na kritičeskoj samobytnosti, čuždoj skovyvajuščix predubēždenij i každyj raz vynosivšej naučno motivirovannye prigovory, kotorye vytekali iz strogago analiza vsēx materialov. Xarakternyj obrazec etogo dragocēnnago svojstva istoriografii prof. Al. P. Lebedeva my vidim v otnošenii k cerkovnoj Vizantii. Po proisxoždeniju ot neja russkoj cerkvi i v silu dolgovremennoj svyazi vospitālasj u nas osoba ja počiteljnostj, zastilavšaja glaza na faktičeskuju dējstviteljnostj i smykavšaja usta, a potom oblekšajasja v psevdonaučnuju togu neobuzdannago, samo xvaljnago vizantinizma. Naš učenyj, poborov tradicijnnuju predzanjatostj i ne ubojavšisj daže nacionaljnago ozloblenija protiv nego, smēlo perešagnul etu černuju čertu i opjatj obnaruzil polnuju nezavisimostj mysli, esli inogda i v izlišne rēzki x tonax osuždenija.

V obščem, cerkovnaja istorija v obrabotkē prof. Al. P. Lebedeva polučila istinno naučnuju postanovku po osnovnym svojim principam i racionalno obezpečennym sredstvam, a v ego mnogočislennyx, raznoobraznyx, soderžateljnyx, živo napisannyx trudax priobrēla velikoe obogaščenie na vsem svoem protjaženii. Obširnostj etogo razma x a priamo izumiteljna i sootvētstvovala lišj širotē avtorskago vzgliada, čto eto naibolēe fundamentalnaja nauka po isključiteljnoj važnosti izslēduemoj oblasti drevnej cerkovnoj istorii i faktičeski javljaetsja materiju vsēx bogoslovski x nauk, prodolžaja so xranjatj nad nimi rukovodstvo i kontrolj.

V *ěto*j zamaⁿčivoj perspektivě estestvenno naměčališ^{ij} daljš^e uglubnenie cerkovno istoričeskoj koncepcii i detaljnoe razsmotrěnie vsěx naibolěe suščestvennyx častnostej, xotja byli serjeznyja popytki i bolėe ili menėe cėlostnyx postroenij (u prof. F. A. T e r n o v s k a g o). Mnogo učenyx sil blagorodno učastvovali v *ěto*j plodotvornoj zadacė i doselė sposobstvujut eja sčastlivomu dostiženiju, no sredi nix po vsej spravedlivostij dostoin osobo priznateljnago upominanija pokojnyj professor S.-Peterburgskoj Duxovnoj Akademii V. V. B o l o t o v. Po vněšnosti poslednij byl kak by v storoně ot naučnago tečenija ruskoj mysli po voprosam cerkovnoj istorii, usvojjaja sebė bezuslovnuju originalnostij, no faktičeski primykal k nemu, prodolžajaja učenoe cerkovno-istoričeskoe stroiteljstvo specialnym ukreplenjem fundamenta do nepokolebimoj solidnosti. Ego zavětnoju cėlju bylo rabotati tak i tam, gđe i kak ešče s^ovsem ne trudilasij učenaaja ruka daže po samoj podgotovkė polja k naučnomu sėjaniju. Po *ěto*mu V V B o l o t o v staralsija kritičeski peresmatrivati vsė istočnikov i poslė tščatelnoj prověrki sovkupnostiju vsěx istočnikov i posobij predlagal sobstvennuju rekonstrukciju. On podnjal cerkovno-istoričeskij naučnyj ideal do črezvyčajnosti, neposilnoj dlja boljšinstva, — čtoby vezdė govoriti nepreměno svoe i v gotovom brati toljko dostignutoe samim.

Estestvenno, čto — daže pri svoix rėdkix sposobnostjax, geroičeskom trudoljubii i kolossalnoj erudicii — V. V. B o l o t o v, skončavšijsj rano (46 ti lėt), uspėi sdėlati ne stolj mnogo, no on ostavil velikij zavět i dostojnyj priměr dlja ruskago cerkovno-istoričeskago znanija. Ego „Lekcii po istorii drevnej cerkvi“, posmertno izdavaemyja pod redakcijju prof. A. I. B r i l l i a n t o v a i prostirajuščijasja poka do obozrėnija uselenskix soborov javlajasja učenyx rukovodstvom obščago xaraktera, osuščestvujaja „stremlenie k vėdėniju polučennomu črez neposredstvennoe sozercanie“, dlja čego „istorija dolžna počerpati svoi svėdėnija iz takix istočnikov, kotorye v koncė koncov podvodili by k neposredstvennym očevidcam, — dolžna vosxoditi do poslednix, samyx pervonačalnyx osnovanij, dalėe kotoryx idti nelizja“ V nix i staroe polučaet inogda novyj vid imenno potomu, čto avtor ne rėdko vozvyšaet svoj nezavisimyj, kompetentnyj golos. *Ė*ta čerta bezuslovnoj samostojateljnosti naibolėe jarko obnaruzivalasj v razyskanjax o nezatronutyx doselė cerkovno istoričeskix oblastjax, — i v *ěto*m otnošenii prof. V V B o l o t o v oznamenoval sebja krupnymi zaslugami v detaljnyx monografijax po cerkovnoj istorii Egipta, Ėtiopii i siro-persidskoj — s massoj interesnyx častnostej v každom traktatė.

Svoim xristianstvom Rossija objazana Vizantii, počemu vseгда byla v tėsnoj svjazi s neju i voobšč^e s pravoslavnym Vostokom, kak ob *ěto*m moguť svidėteljstvovati specialnyja monografii o suščestvennyx momentax i vydajuščixsja licax (napr., prof. I. T. K a p t e r e v a, prof. I. I. M a l y š e v s k a g o i dr.) Ponjatno, čto ruskoe bogoslovie vseгда udėljal^o pozdnějšej Vizantii boljšoe vnimanie, a potom vizantijskija zanjatija neobyknovenno oživilisj v svėtskix učenyx krugax — preimuščestvenno po vlijaniju *†* akademika prof. V. G. V a s i l i j e v s k a g o — i imėjut svoim sredotočtem „Vizantijskij Vremennik“ (izdavaemyj s 1894 goda Rossijskoju Akademiejju Nauk) s vydėlivšimsja iz nego „Vizantijskim Obozrėnėm“ (vyxodivšim s 1915 goda pri Jurjevskom Universitetė), kak universitetskim avtoram prinadležat i čėljinje kursy po vizantologii (prof. Ju. A. K u l a k o v s k a g o, akademika prof. T. I. U s p e n s k a g o; prof. S. P. Š e s t a k o v a). Vpročem, zdėsi soxranjaetsja blizkaja vzaimnostij cerkovnoj i svėtskoj nauki, ibo elementy graždanskij i cerkovnyj tėsno i gluboko perepletalisj mežd^u soboj vo vsej istoričeskoj žizni vizantijskago perioda; poč^ěto mu i akademičeskje profesora daže po trebovanijam svoej specialnoj katedry vynuždalisj obsuždati svėtskija temy.

X.

Patrologija i patristika.

Cerkovno istoričeskija monografiji, posvjaščennija tēm i i drugim vydajuščimsja muzam, obyknovenno ne ograničivajutsja ačjateljnostiju i x, no vsegda obozrēvajut literaturnye trudy i často s ravnoj iščateljnostiju analizirujut doktrinalnija vozrēnija, inogda že poaobnija zadači razrēšajutsja v specialnyx izslēdovanijax, kakova, napr., kniga episkopa B o r i s a (Plotnikova) po istorii xristianskago prosvēščenija v ego otnošenijax k drevnej grekorimskoj obrazovannosti, ili rēčij prof. N. Ī. S a g a r d y o drevne-cerkovnoj bogoslovskoj nauke na grečeskom Vostokē v period rascvēta (IV - V vv.) V etix slučajax cerkovno-istoričeskija raboty priamo perechodiat v oblaštj patrologii, gde russkoe bogoslovie imēet mnogo cēnyx trudov, dostojnyx obščenaučnago priznanija i primēnenija.

Po nim jasno, čto russkoe bogoslovie odinakovo interesovalosj i istoričeskoju dējateljnostiju i doktrinalnoju myslju patrističeskix avtoritetov. No po pervoj storonē oni vchodiat v kompetenēnu cerkovno-istoričeskix razyskanij, a potomu dlia ustanovlenija sobstvenno patrologičeskago izučenija neobchodimo principialnoe rēšenje osnovnoj problemy o cerkovno istoričeskom značenii „otcov Cerkvi“ v samom ix suščestvē. Zdēsij prežde vsego bezsporno, čto ponjatie „otečestva“, kak takovago, zaključaet v sebē glavnejšuju ideju preemstvennoj predači cerkovnago dostojanija po duhovnomu vospriatiju dlia xranenija, razvitija i obogaščenija v poslēdovateljnem progressē xristianskoj žizni. Etot analogično obyknovennomu naslēdovaniju ot roditelej ačijm, odnako s tēm gubočajšim različiem, čto v etom slučae vtorje moguť ne prosto uveličivatj polučennoe, a ešče prevoschoditj kačestvenno po samoj materijalnoj cēnnosti svoix ispravlenij i dobavlenij. V patrističeskoj tradicijonnosti estj nečto kardinalnoe, čto javljaetsja bezuslovnym i prinuditeljnym, — i lišj mēroju sootvēstvija emu opredēljaetsja dostoinstvo individualnago učastija v obščem dviženii. Etim načalom služit iduščee ot Xrista i Apostolov predanie v raskrytje Pisanij, predanie svjaščennoe, do uskažuščee ne izmēnenie ili ulučšenje, no toliko soglasnoe s nim istolkovanie i plodotvornoe primēnenie k intellektualno-žiznennym potrebностям každoj vzjatoj sovremenosti. Po etomu principialnomu ponimaniju vychodit, čto cerkovno literaturnoe „otečestvo“ byvaet po preimuščestvu obščecerkovnym golosom, gde častnija melodii svoeju sovokupnostiju dolžny pomagatj garmonii cēago, voploščatj vsju pojnostu i vyražatj vse ottēnki nepreryvnoj tradicijonno-vдохновенnoj muzyki. Otsjuda s neizbēžnostiju vytekaet daljše, čto tut vsjakoe ukloņenie ustianjaetsja iz stroja, kosvenno podkrēpljaia ego nežblemuju solidarnostju, vse že personalnoe polučaet istoričeski-obuslovlennyj xarakter ličnago kommentarija i sobstvennago postroenija. Posemu v patrističeskom preemstvē naibolēe važen doktrinalnyj element so storony postepennago raskrytija xristianskoj istiny v glubinu i širotu, kogda vsjakij „otec“ obiazatelen po nesomnēnnomu dogmatičeskomu svidēteljstvu, avtoriteten po svoemu proniknovenno-cerkovnomu izučasneniju i subyektivn po ličnomu razumēniju.

Značit, otečeskoe vērouteljnoe sozercanie predstavljaet dogmatičeski-doktrinalnoe rukovoditeljstvo po svoemu tradicijonnomu soderžaniju, regulirujuščee svobodu bogoslovskago tvorčestva i sjosobstvujuščee emu v formaljnem postizenii xristianskago blagovēstija. Etot vzgljad dostatočno argumentirovan uže u arxim. P o r f i r i j a (Popova) v traktatē ob avtoritetē sv. otcov Cerkvi. Vpolnē sčodno smotrēl na etot vopros i f prof. A. P. L e b e d e v, xotja priamo otmēčal istoričeskuju vremennostju častnyx otečeskix mnēnij polagaja, čto pravoslavie dolžno bytj čuždo somniteljnoj arxaičnosti i sankcioniruet v nauke, „naprimēr, kritiku cerkovnyx predanij, kritiku dējstvij istoričeskix lič, stojasčix v soko v mnēnii cerkvi, kritiku sočinenij, uvažamj x v praktikē cer-

kovnoj, no o proischoždenii kotoryx mogut byti neodinakovyja suždenija (v rodě sočinenij, pripisyvaemyx Dionisiju Areopagitu)“ Takovo i po-
 nyně gospodstvujuščee vozrēnie ruskago bogoslovija. Liši v samoe
 poslėdnee vremja prof. M. M. Tarēevym s.iškom kategoričeski
 zaiavleno, čto „princip ‚otečestva‘ ne imēet v suščestvė dē.a nikakogo
 osnovanija“; — „provodimyj sverchu, estj princip provincijalnago katoli-
 čestva, provodimyj snizu, on estj princip zamaskirovannago prote-
 stantstva, vseгда on princip proizvoia“, „grozit samomu suščestvo-
 vaniju bogoslovija, kak nauki i filosofii“, a „svjatootečeskoe učenje
 estj splošnoj gnosticizm“, „suščestvenno svjazannyj s asketizmom“, —
 i oba oni „zakliatye vragi ruskago genija“, kotoryj toljko v borjbe
 s nimi „idet ot preodolēnija gnostiko-asketičeskago bogoslovija k ras-
 cvėtu dušovnago tipa religioznoj mysli“ Doižno konstatirovatj, čto, —
 nesoglasnyja s ideej i praktikoj obsuždaemago predmeta, — eti koncepcii
 lišeny žiznennyx kornej v obščem naučno-bogoslovskom dostojanij,
 vytekajuť iz subjektivističeskix nastroenij avtora i sovsēm ne mogut
 privitjsja v ruskoj bogoslovskoj naukė, ibo grōzjat samomu eja bytiju
 i progressu anarxičeskim verxovenstvom bezbrežnago individualizma
 bez pročnago fundamenta i sistematičeskago obyedinenija.

Dannoe suždenie liši s krajneju rėzkostiju podčerkivaet istoričeskiju
 uslovnostj otečeskago predanija i vozvraščaet nas k drugomu principij-
 nomu voprosu o značenij v nem čisto istoričeskago elementa v ličnosti
 i dējatelnosti tēx ili inyx cerkovno-otečeskix pisatelej. Kolebanjem
 kasateljno vzaimootnošenija etix dvoux faktorov vsecė.o opredējalosj
 položenie i razvitie naučno-patrologičeskix zanjatij v Rossii.

Esli zdēsij vsja cerkovnaja istorija sčitalasj vspomogateljnoju dlja
 teoretičeskix disciplin, kak konkretnoe podtverždenie i faktičeskoe
 opravdanie i x, to tēm menē mogja pretendovatj na sobstvennuju samo-
 bytnostj patrologija, byvsaja toljko ingredietnoju častiju cė.ago,
 podbiravšaja i klassificirovavšaja dlja tēx že cė.aj avtoritetnyja svjato
 otečeskija mnēnija. Posemu ona dolgo sovsēm pogloščalasj v cerkovno-
 istoričeskix nēdrax, gdē otličalasj v obščem tečenij razvė svoeju doktri-
 nalnoju tradicijonnostiju. Naturaljno, čto obosoblenie načalo soveršatjsja
 vo imja poslėdnej i pokoilosj na utrirovannoj mysli ob isključitelnoj
 važnosti cerkovnago predanija, kotoroe dolžno vospolnjatj nedostatoč-
 nostj Pisanija i osvėžčatj ego s novyx storon. Po etim tendenciozno-
 katoličestvujuščim pobuždenijam pri ober-prokuratorė Sv. Sinoda gr. N.
 A. Pratasovė byla vvedena (v 1840 g.) v ruski x Dušovnyx Semi-
 narijax patristika pod imenem „istoriko-bogoslovskago učenija
 ob otcax Cerkvi“, a zatēm estestvenno pronikla i v Akademii, podgotov-
 ljavšija seminariskix prepodavatelej. Ob akademičeskoj postanovkė
 etogo dē.a na pervyx porax dostatočno govoriť, napr., soobraženija
 Peterburgskago bakkalavra (1841—1848 g g.) ĩ. ĩ. L o b o v i k o v a.
 Po nemu, „v krugu bogoslovskix nauk Patristika javilasj vslėdstvie
 soznanija bogoslovov, čto ne dovoljno im obyjasnenija i zaščisćenija
 xristianskix dogmatov, [ne dovoljno] osnovateljno znatj sv. Pisanie,
 no ešče nūžno stolj že osnovateljno znatj sv. Predanie, predstaviteli
 koego sulj sv. Otcy cerkvi“. Očevidno, „eto vspomogateljnaja nauka
 ob Otcax Cerkvi, kak svideteljax i izjasniteljax svjašč. Predanija, a
 črez predanie - i svjašč. Pisanija“ Radi etogo „analiz sočinenij Otcėv
 dolžen popolnitjsja i vmēstė uvēnčatjsja sintezom [svodom] i x učenija.
 V nem bližajšaja cė.ij Patristiki, lučšaja nagrada trudov, kotoryx
 stojut izslėdovanija odnositeljno žizni i pisanij Otcėv, — očiščennyj
 plod, kakogo ožidaet Bogoslov ot Patrologa, i, nakonec, toržestvo
 Pravoslavija: potomu čto zdēsij sobrany i predstavleny budut v jasnom
 svėtė samyja lučšija svideteljsťva Cerkvi na isповėdyvaemye nami dog-
 maty“

Teoretičeskij element risuetsja tut glavnějším predmetom, a dog-
 matičeskij interes služit dvižuščim stimyrom i konečnoju cė.iju patro-
 logičeskago izučenija. V svoem odnostoronnem logičeskom razvitij

ato napravlenie grozilo podorvatj nezavisimostj patrističeskix znarij i dolžno bylo otnimatj u nix objektivno samobytnuju naučnosť, esli daže „sintez“ graničil u I. I. L o b o v i k o v a s utilitarno ilustrirujušćim „sborom zaměčateljnějšix punktov učeniä“ izvěstnago cerkovnago pisateļa. No russkoe bogoslovie sčastlivo izběžalo etoj opasnoj krajnosti i pošlo po boļee širokomu puti. V 1859 godu arxiep. Filaret [Gumilevskij] vyputstil trextomnyj trud svoj pod znamenatelnyj zaglavijem „Istoričeskoe učenie ob otcax Cerkvi“. Vopreki I. I. L o b o v i k o v u on dumal, čto „postaviť dogmatičeskoe učenie takuju že osobuju častju Patr stiki, kakovo izslėdovanie sočinenij ili žizni, značit ne ponimatj svoego predmeta. Otcy Cerkvi stoljko že zabotilisj dlia Cerkvi o čistotě vėry, skoljko i o blagočestij, predlagaja posļdnee inogda v nastavenijax istorii, — a dlia vėry i blagočestija revnostno zanimalisj obyjasnenijem Sv. Pisanija. Potomu ta Patristika, kotoraja obraščael isključiteljnoe vnimanie na dogmatičeskoe vnimanie otcov, terijaja iz vidai tolkovanija Pisanija i nastavenija v blagočestij, izvraščael sobuju poniatie ob otcax Cerkvi, vystavļael ix ne v ix točnom vidě. S drugoj storony, posļe obzora soderžanija dogmatičeskix sočinenij predlagatj otdějno dogmatičeskoe učenie otcā značit ili to, čto uučajut sami sebja v nevėrnom pokazanij soderžanija sočinenij, ili povtorajut odno i to že naperekor pravilnomu razsuždeniju o dē. Pustj dogmatičeskoe učenie otcov zajmet sobuju vnimanie bolēe, čem kakojnibudj predmet istoričeskij; no ono ne dolžno isključatj sobuju drugie predmety otečeskix sočinenij ili zanimatj stoljko že mēsta, skoljko žizni otcā Cerkvi“ Sam preosviašč. Filaret razsuždal, čto „istoričeskoe učenie ob otcax Cerkvi predlagael svėdėnija o tēx precmnikax apostoljnskago zvanija, kotorye po darovanijam bogoprosvėščennago uma — mogli i — po blagodatnoj čistotě duši — xotěi predložiti i predložili v pisanijax svojx xristianskoe učenie“

Podobnoe vozrėnė bylo togda nēkotoruju novostju, i kritika tverđila, čto „učenie ob otcax estj učenie o predanij“, počemu vyražalosj, čto „Patrologija vose ne dolžna zanimatisja obozrėnėm tēx sočinenij, gđe otcy Cerkvi javļajutsja obyknovennymi učenyimi, filosofami, znatokami eststvennyx nauk i pr.“ Naobrot, arxiep. Filaret u predstavļalosj, čto „ato smaxivaet na nedobrosovėstnyj papizm“ esli „kritik rėšaetsja pokazatj otcā Cerkvi v takom vidě, kak emu ugodno, a ne v tom, kakim byl otec Cerkvi na samom dē.“ Vėdij „otcy Cerkvi deržalisj predanija, gđe bylo nužno, točno takže kak blagogovėjno opisivali dėjanija Cerkvi i častnyx lic. No oni že razmyšļali o predmetax vėry, o pravilax žizni, oni sporili i oratorstvovali, filosofstvovali i byli filologami i pri tom daže ošibalisj: potomu govoritj, čto učenie ob otcax Cerkvi tože, čto učenie o predanij, značit ne ponimatj otcov Cerkvi ili, namėrenno zakryv glaza dlia predmeta, tolkovatj o nem po svoemu izvolu. Esli xotite, možete izvlekatj iz učeniä otcov Cerkvi učenie predanija, no eto budet osobaia rabota, no ne učenie ob otcax“

Preosviašč. Filaret spravedlivo ogradiļ vsestoronnostj osvjaščeniä v patrologičeskix izslėdovanijax i osnovateljno zaščitil dlia nix strogo istoričeskoe razsmotrėnė, pri ktorom vse polučael dlia sebja faktičeskuju motivirovku, neposredstvennyj smysl i podlinnuju cėnnostj po genezisu, soderžaniju i vlijaniju. No pri etom istoričeskaja konkretnostj mogla pogloščatj vnimanie nastoljko, čto individualnočastnoe, xotja by i xarakternoe, sposobno bylo zasloniti to, p o č e m u i m e n n o i s o b s t v e n n o nēkotorye pisateli javļajutsja „otcem“, vosprjiavsimi i peredajušćimi unaslėdovannoe xristianskoe razumėnė v ego posļėdovateljnopraskrytji. Inače byla by obyčnaja istorija literatury, toljko fiksirovannaja v spečialnoj oblasti. K etomu vyvodu i podxodil blizko, napr., j prof. K. I. Skvorcov, provozglašavšij, čto „Patristika dolžna predstaviti otcā, kak pisateļa“. K semu prisoediničsij kolebanie nasčet obyema patrologičeskoj nauki. Preosviašč. Filaret

prostiral ee na vsiu pravoslavnuiu oblasti, vnosiä v svoj obzor nekotoryx slaviano russkix cerkovnyx avtoriteiov (sv. Kirill i Metodij, Kiment Veličskij; mitr. Ilarion, prepod. Teodosij Pečerskij, mitr. Joann, prepod. Nestor, Kirill Turovskij), a prof. K. I. Skvortcov priviekal, razsmotrēnie apokrifičeskix evangelij.

Vsēmi etimi nejasnostjami i nedorazumēniami zatrogivajisj i same ustoi patrologii, lišavšejsja nezyblemix opor dlja svoego naučnago bytia. Otsjuda polučilosj, čto ešče v kōncē 60 x godov XIX stolētia S.-Peterburgskaja Dušovnaja Akademija „načoatja vozmožnym, bez uščerba dlja polnoty bogoslovskago obrazovanija, soveršenno isklju čitj iz kruga prepodovavšixsja nauk patrologiju, pastyrskoe bogoslovie i gomiletiku“, kak Moskovskaja Akademija sčitala dlja pervoj „izlišnim, prepodavanie“, ibo „vse soderžanie eja vxodit častiju v cerkovnuiu istoriju, častiju v istoričeskij otdēl dogmatičeskago bogoslovija i cerkovnago krasnorēčija“. Odnako etä disciplina uderžalasj v akademičeskom obučenii snačala pod imenem „Patristiki“ (po ustavu 1869 g. — na bogoslovskom otdēenii, po ustavu 1884 g. v čisii obščeeobiazatelnyx predmetov), kotoruju (po ustavu 1910 g.) smēnila „patrologija“ s soxraneniem obščeeobiazatelnosti dlja vsēx studentov i daže pri dvux prepodavateljax. Položenie etoj otrasli vozvyšalosj do takoj stepeni, čto nekotorye (g. N. L.) odnosili k osnovnym bogoslovskim naukam toliko dvē — o Svjašč. Pisanii i ob otcax i učiteljax Cerkvi.

Tēm ne menēe i otsjuda bezsporno, čto dannyj vopros ne polučil okončateljnago rešenija i nuždaetsja v principialnyx kommentarijax. „Po suščestvu svoemu, polnota božestvennoj istiny xranitsja v Cerkvi, sozidaemoj Otcem črez Syna v Duše Svjatom. Eta istina soobščetsja čelovečestvu v Otkrovenii, kotoroe zakrēpļetsja v slovē Pisanija i razjasnjaetsja iz neizsjaakaemago istočnika podlinnago cerkovnago predanija. Vtoroe nerazryvno ot pervago faktičeski i dolžno zanjatj mēsto nariadu s nim pri naučnom poznanii. Tak pri bibliologii obiazateljna patrologija s podrobnym izučeniem sootvētstvennyx pamjatnikov. Ego zadača zaključaetsja vovse ne v odnom čisto literaturnom obozrēnii soxranivšixsja dokumentov, a glavnēe vsego — v tom, čtoby otčetlivo proslēditj nepreryvnoe razvitie, vzaimnuiu premstvennostj i vnutrennee soglasie v xodē istoričeskago raskrutija cerkovnago predanija. S etoj točki zrēnija individualnaja originalnostj togo i inogo patrističeskago avtora lišaetsja obyčnoj čēnnosti, inogda polučaja xarakter daže slučajnago uklonenija ot normy, i naobrot — vsja sila sosredotočivaetsja na principialnom tožestvē moralno-dogmatičeskago učenija s biblijsko-xristianskimi pervoosnovami. Po svoemu zamyslu patrologičeskoe izyskanie dolžno byti ustremleno na dogmatičeskuiu stixiju v eja soidarnom, xotja by i mnogoobraznom, — osvēščenii, v kōnečnom že itogē ono obiazano svoditjsja k dogmatičeskomu obyedineniju i zaveršatjsja posiēdnim jasno, čto patrologičeskoe izučenie možet imēti polnuiu važnostj lišj pri neotlučnoj svjazi s patristikoj“

Etō mnēnie (prof. N. N. Glubokovskago v knigē „Po voprosam dušovnoj školy srednej i vjššej i ob Učebnom Komitetē pri Sv. Sinodē“, Spb. 1907) ne trebuet doktrinalnoj isključitelnosti, a toliko ustanavlivaet eja idejnuiu čēnnostj v samyx patrologičeskix rabotax, kotoryja pri naučnom obosnovanii nepremēnno dolžny byti istoriko-literaturnymi. Po etomu prof. N. I. Sagarđa, različaja i koordinirujä patrologičeskij i patrističeskij elementy, priamo konstatiruet, čto „patrologija po svoej formalnoj storonē istoričeskaja nauka i dolžna počiniatjsja obščim zakonam istoričeskago izslēdovanija, istoričeski-naučnago ponimanija i izloženija svoego predmeta“; „patristika že, kak sistematičeskoe izloženie zaključajuščixsja v patrističeskoj literatūrē bogoslovskix istin, nesomnēnno polezna dlja vozmožno točnago i glubokago ponimanija pravoslavnago učenija“, no „možet razvivatjsja toliko na počvē patrologii, iz kotoroj onä počer-

„paet gotovj, vsestoronne obrabotannyj material“ Principialno so-
 padaet s izložennym i f prof. K. D. P o p o v, utverždaja, čto „do-
 nauka nazvana patrologiej ne potomu, čto ona obiazivaiaj govórvt
 ob odnix toljko Otcax Cerkvi, ona obnimaet vse x drevnix cerko-
 nix pisatelej, a potomu, čto sv. Otcy nositei, sviděteli, istolki-
 vate!i i zaščitniki otkrovennoj istiny v takom vidě, v kakom ona soxra-
 nilasj v Cerkvi, sostavljalut glavnějšij i suščestvennějšij element eja
 patrologii Po metodu izslědovanija ona estj nauka istoričeskaja;
 v to že vremja ona estj i nauka bogoslovskaia, tak kak ona izučaet so-
 deržaščeesja v otečeskix tvorenijax učenie, v kotorom na xodit podtver-
 ždenie togo, čto Cerkvi soxranila neizměnnym vvěrennoe ej A x o s t o -
 lami učenie“

Na etix osnovnyx predposylkax bazirovalasja i prof. D. V. G u -
 s e v (v posmertno izdavaemom) kursě čtenij po patrologii, polagaja,
 čto poslědnijaja „dolžna istoričeski predstaviti postepennoe vnutrennee ras-
 krytie xristianskoj istiny v proizvedenijax drevnix cerkovnyx pis-
 telej, čtoby pokazati putem izučenija etix pisatelej, kakim obrazom
 xristianskaia dogma, xristianskaia moralj i xristianskaia praktika do-
 stigi svoego polnago i vsestoronnjago razvitija, v kakom oně suščes-
 tvovalut i teperj v pravoslavnoj xristianskoj cerkvi“; posemu i v patro-
 logii dvojakij interes — istoričeskij, kak istorii drevnej cerkovnoj lite-
 ratury, parallelnoj so světskoju, i — dogmatičeskij, g d e ona — na-
 rjadu s teoretičeskim izloženiem v dogmatikě — daet istoričeskoe ras-
 krytie (formirovanie) xristianskoj veroučitelnoj sistemy, slėdja za
 etim u vse x cerkovnyx avtorov i otměčaja u každago iz nix po preimu-
 ščestvu xarakternoe dlja nego i otlčnoe ot drugix (no, kōnečno, polo-
 žiteljnoe, a ne sobstvenno separatnoe ili daže separatičeskoe).

N. N. Glubokovskij.

Bohemica.

J. HANUŠ, Úvod do srovnávací vědy náboženské. (Doctrinae quae in religionibus variis comparandis versatur ianua), Pragae 1920.

H. res exponit, de quibus nemo theologus catholicus lingua bohemica scripserat. Proposuit sibi, ut novam disciplinam divulgaret. Argumentum libri titulo indicatur. In prima parte quomodo nata sit et creverit ab aetate graeco-romana usque ad haec tempora explicatur. II. parte quid sit et in quibus quaestionibus versetur exponit. Sequuntur variae divisiones religionum, conspectus rationum quibus in has res inquiritur imprimis historico-comparativae, cui adiungitur aestimatio comparatarum qui vocantur, qui panbabilonismi, panbuddhismi, syncretismi ac mithraismi defendunt systemata. III. pars est de origine religionum. Varias de hac re sententias psychologorum ac philosophorum recenset, socialem quae vocatur scholam E. Durkheim, philologicam Max. Müller, quibus persolutius uberius exponit scholam anthropologicam eiusque opinionem animismi simul argumenta contra eam allata, deinde cohaerentem cum animismo fetișismum, totemismum ac tabuismum, tum recentissimum praeanimismum (naturismum, praemagismum) denique A. Lang-ii theismum ab opinione scholae anthropologicae ad theismum conversi. Summis vero laudibus tollit scholam ethnographicam recentiore a. F. Graebner institutam et a P. G. Schmidt expolitam, quae reiecto dogmate natae procedente tempore deorum opinionis investigandis moribus hominum et cyclis cultus vitae eorum e simplicium, antiquorum etiam litteris quae traditae sunt superiorum cultu atque humanitate a nobis maxime remota vestigia traditae primitus divinitus religionis eruit. — Abundat rebus liber utpote scriptoris studiosissimi, qui Parisiis per unum annum commoratus ei conficiendo operam dedit. Eum esse virum in disciplina diligentissime versatum nemo infitiabitur, qui eum varias opiniones maxima accuratone exponere cognoverit. Quominus tamen liber, quod scriptor desiderat, latius divulgetur, nimia rerum ubertas verbis paucis constricta impedimento est; quaedam enim difficiliora sunt intellectu. Melius fortasse primam partem amputasset et quaedam minoris momenti omisisset. Quae homines eruditi ea de re scripserunt omnia fere commemorantur, imprimis gallica; tamen e Germanorum litteris nonnulla desiderantur: velut nomina Guil. Koppers, E. Lehmann, C. Clemen, qui inde ab anno 1917 „Bibliographiam scientiae comparativae religionis“, edidit neque mentio fit instituti quod „Leipz. Forschungsinstitut für vergl. Religionswissenschaft“ vocatur, quod a. 1914 natum est. Disputatio de mythologia scholisque mythologicis coniungenda est cum disciplinis auxiliaribus (p. 50 ss.) Definitioni ac partitioni animismi qua scriptor utitur, praefenda est, quam dedit J. Bricout in opere: *Où en est l'histoire des religions?* p. 32. De notione „fetiș“ commendatur Chant. de la Saussaye; de amuletis adhiberi potest Wundt, *Völkerpsychologie* IV, 1. Teil³ (Leipzig 1920) 289—293.

Hae annotationes habeantur, velim, signum maximi ponderis quod operi attribuo. Scriptor certe summam meruit laudem et gratias.

Olomucii, 1. Februarii 1921.

Prof. Dr. *Gustav Klameth.*

K. FARSKÝ, Stvoření. Výklad k biblickému líčení vzniku světa v duchu církve československé. Pr. 1920 124 p. 8 Kč.

Iam multi fuerunt interpretes qui Gen 1 cum geologia et palaeontologia conciliare studuerunt. Quorum calamitatibus non deterretur, quominus hos conatus augeat, etsi, cum de rebus divinis liberius sentiat, bibliorum inspiratione restricta re supersedere potuerit. Eum nihil latere ex iis quae rerum periti pro exploratis habeant dici non potest.

Studium pietatis cum scientia conciliandae laude dignum est; bene id successisse negandum est. Si nihil aliud efficere voluit, nisi primi capitis scriptorem (Moyse?) hominem maximi ingenii fuisse, qui philosophica ratione coniectaret quae huius temporis viri docti statuerent, rem a religione remotam petiit. Quod libri titulo promittit se res esse explicaturum quemadmodum de iis sentiat ecclesia československa, nec normam significavit aut significare potuit nec apparet, quomodo ab aliarum ecclesiarum theologis discrepet. Quae ecclesiae catholicae decreta compensare velit utpote infirma (p. 124), non reperitur; solum de homine quaedam (p. 121—2). De mali origine, quae est maxima quaestio qua omnes religiones probandae sunt nisi intellegentia abstinent, nihil apud scriptorem invenitur.

Non intellegitur cur Gen magna cautione legendum esse ratus Gen I a virorum doctorum dubitationibus sibi defendendum esse putet. Quae de interpretatione quae idealis vocatur sentit, falsa sunt et scriptorem rei ignorantiae arguunt („vlastně textu nevykládá“ p. 11); quod Iudaei conatu narrationis de rebus procreatis cum iis quae viri docti exploraverunt conciliandae abstinent (p. 10), scriptorem commonere potuit. Conatus geologiae cum Gen I conciliandae varios miscet nec plures quam 4 nominat: Pianciani, Palmieri(:), Vigouroux, Hamard.

Itaque de huius libri utilitate dubitare licet.

OT. PERTOLD, Základy všeobecné vědy náboženské. (De generalis disciplinae, quae in cognoscendis religionibus versatur, fundamentis) Kladno 1920. 283 p. 26 Kč.

Scriptor praeter orientalium linguas etiam religiones Indorum et Tibetanorum investigavit. Ita factum est, ut ex imperfecta sectarum budhisticarum ratione perfectissimarum quoque religionum momentum aestimarét.

De huius disciplinae munere ac ratione disserens in duas partes eam dividit, quarum una in historia religionum investiganda et in iis comparandis sita est, altera in notionibus generalibus e religionum natura eruendis. Religionem definit motum animi sentientis se pendere ex aliqua re, quae pro vita magis minusve humanitate perpolita intellegentiam superat, et hanc servitutem mutare desiderantis vel saltem rem, ex qua pendet, aliquo modo movere. Itaque religio vi obiectiva et absoluta privatur.

Scriptor animismum primum fuisse existimat, deinde fetiŝismum, tum manismum (totemismum) et polytheismum, denique monotheismum.

Dubito, num in elegantia investiganda a simili notione profecturus fuerit quam in religione indaganda, pulchritudinem aequae tollens ac divinitatem. Ad verae religionis notionem pertinet verecundia seu boni honesti cum potestate maiore coniunctio qua homo ad honeste vivendum Dei metu impellatur. P. errat praeterea, cum sumit ad religiones efficiendas progressum in vita humana perpolianda pertinuisse. E rerum historia discimus gentes, quae alioqui parum profecerint, purissimas de rebus divinis sententias habere; gentes autem maxime excultas corruptis perturbatisque religionibus esse usas. Praeterea notio rerum perfectiorum e rudibus ita orientium, ut cum viribus in iis latentibus conexas non sint, commentum est.

Si psychologum audimus, veri simile non est hominem rudem, nulla religionis imbutum notione, religiones paulatim invenisse. Dubium non est, quin animi notio non solum e mortis, umbrae, somni consideratione nata sit sed potius e propriae animi vitae conscientia, sententiarum dico et desideriorum. Neque Dei notionem e cultu mortuorum ortam esse defendi potest, praesertim cum multae nationes rudes, quae fetiŝismum ignorent, claram et mirificam Dei notionem habeant. Dei notio ad veram, quam definivimus, notionem pertinet, non ex animorum post mortem viventium opinione, quae hac aetate spiritismus vocatur nata est. Ut Durkheimii verbo utamur, num doctrinam appellare licet, quae rem tollit de qua exponendum erat? (Les Formes élémentaires de la vie relig. 1912 p. 99.)

P. Tylorum secutus est Spenceri et Wundtii et bene observata et errata repetens. A. Lang, J. Schmidt SVD, Le Roy, Söderblom aliosque adhibere neglexit. Ab iis quid doctrina posceret discere potuit. Quod si fecisset ad catholicos theologos parvi aestimandos vix pervenisset. Abhorrere a ratione doctrinae propria quae e Volná Myšlenka contra catholicos hausit p. 246, 81, manifestum est.

Dr. J. Hanuš.

A. PATERA, Bohemica knížecí Dietrichsteinské knihovny v Mikulově.

Pr 1915, 88 pag.

Diligenter describuntur libri bibliothecae Dietrichsteinianae qui ad litteras bohemicas vel ad historiam čechoslovenicam pertinent. Dolendum est quod non omnes recensiti sunt. Addendi enim erunt: I 27 (sermones cum glossis boh. in ipsa scriptoris oratione; cc. a. 1450—80); I 28 (de frumentis s. XV exeunt.); I 47 (glossae boh. saec. XV med.); I. 64 (adnot. boh. de Hus s. XV exeunt.); I 66 (Auctorit. pro commun. 1500); I 69 (glossae interlin. boh s. XV ineunt.); I 79 (Postilla Nicol. de Budwyŝ 1418 cum gl. interl. boh.); I 92 (gl. boh. s. XV;

I 100 (gl. interl. boh. cc. a. 1430—50); I 113 (postilla utraq. c. gl. boh. s. XV. med.); II 32. (s XV in.); II 64 (mag. Simonis rect. schol. tyn. a 1404); II 87 (Io. de Libek a. 1470—1); II 91 (Philiberti ep. ad Io. de Čerňovic a. 1437); II 113 (de eccl. cc. a. 1400—20); II 119 (Mart. de Tišnov cc. 1452); II 133 (de conc. basil.); II 196 (Math. Paris. de commun. cc. a. 1400—30); II 206 (Opus s. Apocal. . . pronunt. Pragae p. Matthiam baccalaur. dictum Engliiss. a. 1415); II 232 (gl. boh. s. XV med.). Alia quoque addi poterant: I 94 a. 1399; I 101 (scr. pleb. Io. de Nahorziedczicz 1400); I 105 (Dacog bohem.); II 213 etc. — Nonnulla scriptorum nomina ommissa sunt, velut II 128 f. 110a (eruit Sedlá k).

CYRIL JEŽ, Aristotelova kritika Platonovy nauky o ideách. Pr.-Bubeneč 1916. (e progr. gymn. Pr.-Bubeneč.) 33 pag.

Schürmannum et Rolfesium secutus scriptor Platonis ideas dicit esse Dei cogitationes obiective sumptas. Plato re esse existimat obiecta mentis (p. 33), non sensuum (p. 27); singulares esse res tantummodo videtur res singulae non sunt nisi phantasmata quaedam sensuum (p. 27). Litteras catholicas de Platone scriptor videtur neglexisse: non affert M en e s s o n, P i a t, C h. H u i t (Le panthéisme prétendu de Pl.; R. de l'Inst. cath. 1906 193—212) etc.

Osvěta L (1920).

HUGO RICHTER, Otázka souvislosti cyrillo-methodějské s husitstvím. (Numerus husitae Cyrillo-Methodianos secuti sint). Docet iam Caroli IV tempore schismaticos fuisse, qui a lingua latina abhorrent. Hilferding ab eo impugnatur.

ANNA TESKOVÁ, Vladimír Sergějevič Solovjov, filosof-mystik. (De Vl. S. Solovjev philos. mystico) p. 193—9; 261—8.

LADISLAV KUNTE, Vznik nového náboženství. Praha-Smíchov 1920. 210 p. (De nova religione oriunda.)

Scriptori nova videtur oriri religio — humanitatis. Si quis miretur quomodo humanitas religio appellari possit, explicat notionem religionis. Aliter enim ac doctrina religio non in obiecto cognito posita est, sed in actu animi qui antea cum opinione rerum naturam superantium coniungebatur seu cum opinione Dei a natura nostra remoti, nunc autem rebus accuratius exploratis cum sententiis philosophiae vel doctrinae coniungitur. Est enim servitutis, in qua erga aliquid superius nobis versamus, sensus.

Christi et ecclesiae propositum atque institutum silentio praetermittit. religionis christianae vim, quae sola sit apta ad animos a sui amore liberandos, non ponderat. Ecclesiae catholicae idem exprobrat quod orthodoxi exprobrare solent: quod Romanorum consilia secuta nationes subiugare consueverit, qua in re a Machar, qui nomen catholicum non minus odit, vehementer discrepat. Protestantes optime meruisse ait quod sacerdotum intercessione sublata homines Deo ad-moverint etsi nondum humanitatem pro Deo habuerint. In protestantium meritis recensendis non videt apud catholicas nationes progressum in pauperum conditione mitiganda minorem non fuisse. Marxii religionem summis tollit laudibus. Animi integritatem et constantiam, quae opus sit ad animi perfectissima proposita peragenda, non maturescere nisi in crucis umbra virum rationis humanae admiratione occaecatum fugit.

J. Hanuš.

Russica!

LEV BERTENSON (Berthenson), Fizičeskíe povody k prekraščeniju bračnogo sojuza. Petrogr. 1917 (Izd. K. L. Rikera) XII. + 201 p.

Hic liber scriptus est medicis et iuris peritis. Nostra interest cognoscere fundamenta quibus sententiae orthodoxorum de his rebus nituntur. Fatemur nos ea aperta non invenisse. Exponitur primis de divortio propter impotentiam coeundi, et generandi concedendo; ubi B. Glubokovskii sententiam sequitur, qui finem praecipuum matrimonii esse procreare liberos tuetur et matrimonium dirimi posse ait, si ad id non valeat; quodsi desit solum potentia coeundi, non generandi videtur B. negare matrimonium dirimi posse (p. 64.; cf. tamen p. 181—9). Deinde aliae rationes divortii explicantur, quae, si verba p. 95 allata premuntur per se ipsae finem matrimonii faciunt, antequam ad iudicem lis defertur: velut

morbus, qui convictum coniugum tollat vel proli periculosus sit (syphilis, gonorrhoea, mentis insania, quo etiam vinolentia insanabilis revocatur); coniugi a tali morbo postea liberato novum matrimonium permittitur.

Rei fundamenta fortasse clariora evasisent, si quaesitum esset, num matrimonium coram re publica validum esset ea sola viri et feminae societas, quae lege naturae permittitur; an sola societas perpetua; an sola societas perpetua, cuius perpetuitatem res publica tuetur; quam tueri potest vel eo consilio, ut plurimi infantes nascantur et educantur quantum per legem naturae licet vel eo, ut coniuges quam firmissime coniungantur quantum fecunditati res non obsit, etc. Eiusmodi quaestiones vix tanguntur (p. 86 de impotentia supervenienti), ubi iis res dirimenda est.

Magis desideravimus certitudinem et iudicium de legis naturae voluntate. P. 85 scribitur „Možno bylo-by, de rigueur, na osnovanji vyššej morali, podčinit'sja takomu vozrēniju Cerkvi, kotorym polovaĭa nesposobnost' voobščē ne priznavalas'by povodom k razvodu,“ et p. 129 Glubokovskij verba afferantur. „Eslī smotrēt' na brakorastorženĭa s ideal'noj točki zrēnĭa, to iĭx soveršenno nelĭzja budet dopuskat'.“

Vario modo de his sentiri potest: ascetica ratio est: renuntiandum esse omnino voluptati; homini non esse fas petere voluptatem sed solum petere utilitatem sive cum voluptate coniuncta sit sive non sit; utilitas autem definitur ita, ut commodum quod ipsa delectatio corpori affert, ab ea notione removeatur. Estne haec orthodoxorum opinio? Quam qui tenet, eum si sibi constat negare oportet lege naturae permitti fumum herbae nicotianae haurire, nisi id vere utile sit corpori; neque certum genus quod magis sapiat praeferre licere; idem de vino dicendum est.

Ratio minus austera est permittentium voluptatem appetere quatenus cum utilitate rei coniuncta sit.

Denique honestum videri potest voluptatem quaerere quamlibet moderate tamen, i. e. ita, ut nulla caritatis aut iustitiae lex neglegatur sive proxime sive eo modo, quo quis impar evadat resistendo illecebris.

Praeterea aliud videri potest perfectius intuenti amoris perfectionem aliud intuenti naturae desiderium, aliud exercenti (non inaniter sane) animi constantiam vel temperantiam, aliud viribus proprii corporis animique uti (convenienter sane) studentī Equidem dubito an negari possit honestiores esse coniuges ad liberos procreandos ineptos qui coniuncti maneant ideo quod inter se ament, quam coniuges qui quamvis inter se ament, tamen se separent, ut naturae morem gerant, quae operam in coniugum corporibus animisque constituendis, elevandis, perpoliendis consumptam frustra esse nolit.

Doctrinae plenus liber certe est. Litteris affatim adhibitis addi potest N. Poletaev Duševnaja bolēznj kak povod k rastorženiju braka, qui liber in capite, ubi A. Zavjalov, A. I. Zagovorskij, A. I. Borovikovskij, I. V. Gessen, N. N. Glubokovskij, S. Grigorovskij, M. A. Ostroumov laudantur, non affertur.

Prof. N. N. GLUBOKOVSKIJ, **O vtorom poslanii sv. Apostola k Tessalonikijcam.** Petrograd 1915 (e Xr. Čt. 1915) 117 pag, 1 50 rub.

Praesens liber viri de Pauli doctrina investiganda optime meriti omnibus virtutibus excellit quae in Glubokovskij admirari consuevimus: methodi accurate, iudicii subtilitate, fontium et auctorum cognitione, quibusque tantocius nobis est socius, quanto rarius non solum in Russia sed alibi quoque apud eos occurrere solent, qui a rationalismo abhorrent Caput huius libri praecipuum est loci 2 Thess 2, 3—6 explicatio, quam interpretationis accuratae exemplum appellare non dubitamus

Sed iuvat indicare omnia, quae de quaestionibus controversis sentiat.

In causis epistolae inquirens p. 11 locum 1 Thess 2, 18; 3, 1—2 hoc modo explicat. Thessalonice Paulus sine Sila et Timotheo discesserat. Venturos eos ad se exspectabat, sed rationibus missionariis adductus est, ut iis carere vellet neque Athenas eos arcesseret. Timotheus Beroea missus est Thessalonicen (Act 17, 14); Athenas eum non venisse veri similis est.

Res Thessalonicenses exponens negat (p. 8.) Act 17, 4 σεβόμενοι idem esse ac proselytos (Cornely); erant sectatores liberi, iudaismo faventes (καὶ omittitur)

In ipsa epistola 2 Thess. horum locorum interpretatio commemoranda esse nobis est visa:

1, 3 εὐχαριστῶν ὀφείλομεν *Gl.* (p. 59) solitam officii (personalis, moralis) vim retinendam esse censet. Aliis, qui Barnabae et 1 Clem. usum afferebant, verborum circuitu idem atque εὐχαριστοῦμεν significari videbatur; nihil enim inveniebant, cur scriptor debiti notionem declararet. *Gl.* (p. 60; cf. p. 36) rei rationem fuisse dicit quod Paulus illud opponere voluerit sententiae in epistola, cui rescribebat, significatae.

1, 4: *Gl.* (p. 52) haec verba explicat: ita, ut et nobis ipsis (non solum iis qui epistolam lecturi sunt) inde laus oriatur.

2, 2: *Gl.* (p. 17-22) praeter epistolam etiam λόγον εἰς πνεῦμα Pauli esse significari existimat; sin minus, διὰ praepositionem genitivo additam in δι' ἡμῶν, qua rei origo significatur, non intellegi; intellegi autem, si δι' ἡμῶν omnino aequivalet διὰ πνεύματος, διὰ λόγου, δι' ἐπιστολῆς. Voce πνεῦμα significari putat id quod sermoni adiungebatur eumque recommendabat, cum evangelium annuntiaret, secundum 1 Thess 1, 5: non in sermone tantum, sed in virtute et in Spiritu S. (cf. 1 Thess 2, 13). Praeterea sumit (p. 23) has voces usurpatas fuisse in epistola, ad quam respondebat. Cuius opinionis fructu forsitan se defraudaverit. Non enim bene intellegi videtur cur spiritus praeter et iuxta sermonem nominetur. Sed praesto est illa opinio: quid enim, si Paulus tria capita epistolae singulis verbis resumpserit quasi eorum titulis? Nec mihi persuadetur necesse esse omnibus tribus capitibus solius Pauli auctoritatem allatam fuisse.

Gl. dicit non solum primam Pauli epistolam perperam intellectam esse a Thessalonicensibus, sed ipsam primam evangelii annuntiationem, in qua de parusia locutus esset (1 Thess 1, 10); neque epistolam ipsam errandi causam fuisse sed falsas „associacii“ Inde intellegi, cur 2 Thess. non explicet aut corrigat 1 Thess., sed ea commemoret quae ore docuerit, cum priore epistola solum quaedam nova addidisset (p. 22—23; cf. p. 88). Ceterum haec non pugnant cum opinione eorum, qui errorem Thessalonicensium etiam a prophetarum dictis, verborum Christi interpretatione (1 Thess 5, 2 — Mt 24, 43) aliisque causis repetunt.

Non video cum verbis δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν pugnare omnino Pauli de epistola, quam Thessalonicenses appellabant, fide dubitationem (id quod ait Glubokovskij p. 18: etim vpolnē dopuskajutsja). Ne illud quidem, quod cum aliis dicit debuisse Paulum omni vi reclamare, si talis rei suspicionem admisisset, satis aptum mihi videtur ad persuadendum; neque verbis 2 Thess 2, 14 (15), si ad 1 Thess. referenda sunt (cf 1 Thess 4, 1 cum 2 Thess 2, 14) ea vis (absoluta ab omni condicione) tribuenda est, quae cum suspicione conciliari non queat. Ex modo explicandi hunc locum pendet interpretatio 3, 17 ut infra viderimus.

„Quasi instet dies Domini“: *Gl.* (p. 84) contra Moe, Deissner, Dewick, Headlam, Tillmann, Gardner negat Paulum de propinquitate finis mundi erravisse; nihil aliud docuit nisi semper exspectandum esse Dominum. Parusiae exspectationem quatenus apud primos christianos fuerit, non in doctrina sed in mentis dispositione fuisse. Itaque ne id quidem concedendum esse, ab his erratum esse (p. 85: contra Ī. I. Titov., F. Prat, M. Magnien); solum ab iis, qui ex impatientia (2 Pet 3, 9), non ab iis qui ex plenitudine fidei christianae, quae nihil aliud curat nisi ut sint semper digni Domino, Dominum exspectarent. Quod experiendo iis compertum non erat quae ratio esset inter omnipraesentiam interiorum (vnutrennīm vseprisutstviem) Christi et eius certam regni occupationem (faktičeskim vocareniem), non sunt dicendi errasse sed rem perfecte non cognovisse. Haec primorum christianorum condicio apud Thessalonicenses immutata est: quod exspectabant praesens esse putaverunt — propterea quod natura nostra fert, ut res quas nobis datum iri exspectamus, dum non dantur, iam ipsae adesse nobis videantur („po tomu estestvennomu čuvstvu, čto esli ožidaemoe ne daruetsja, to ono uže est' v naličnosti“ p. 108), Ardor atque vehementia consedit et mens in iis quae aderant acquievit acsi aliis rebus opus non esset. Quae studii diminutio socium habuit timorem et animi infractionem; homo enim conscius sibi erat suae miseriae (p. 87). Quo autem modo factum est, ut parusiam propinquam esse crederent? Ex Paulo audiverant quid eam antecessurum esset; consilium ethnicorum Thessalonicensium in christianos saevitiam adhibendi apostasiam a bono interpretati sunt, cum boni et ratio et usus (primēnenii) ne-

quissimum in modum negari videretur. Iudaeos autem in inimicitis adversus christianos perseverare videbant. Quae cum ita essent, homini peccati omnia parata esse videbantur; circumspicientes Claudium imperatorem pro eo habuerunt; omnia in maius, timore augente, accipiebant (88—90). Quos Paulus docet parusiam rebus ad rem publicam pertinentibus non contineri (p. 92).

2, 3: ἡ ἀποστασία *Gl.* articulo non existimat significari rem legentibus notam (contra *Straχov, Tossaint*), sed aliquid typici, aliquid quod sua proprietate a ceteris eiusdem generis (srodnoe) distinguatur (p. 95).

Ipsam apostasiam interpretatur abiectioem contemptumque (p. 95); cumque ad hominis peccati emersionem referatur tamquam condicio ad effectum, eam in eodem genere collocandam esse concludit (p. 96). Non posse eam esse apostasiam a iudaismo (contra *B. Jowett*), ut apparet e *1 Thess 2, 16* (p. 97); eo minus ab ethnicismo ut opponitur christianismo et iudaismo; sed solum a christianismo ut illis opponitur, id quod esse non posse nisi christianismus per universum orbem propagatus sit (p. 98. 106). Cur sumi non possit defectionem fore a religione et cultu Dei *quovis*, non video.

Genitivus peccati vel potius iniquitatis (ἀνομίας, non ἀμαρτίας, propter *2, 7* et propter verborum contextum, quippe cum peccati condicio per se pateat, indicandum autem fuerit, unde manaret (motiviručij ee faktor): contra *A. D. Bēliav, O bezbožii i antiχristē I 459—460*) vinculum necessitudinis significat: homo ille nascetur e generali legum violatione, tanta malitia in eo erit, quanta maxima in homine esse potest (cf. *Apc. 17, 8. 11*); apostasia in eo apparebit sicut species in individuo (p. 96). Verbum hominis non usurpatur cum metaphora ad magnam malitiae inter homines diffusionem (101); neque homo iniquitatis is futurus esse existimandus est qui rei publicae potissimum vacet (quam opinionem *Straχov* propter vocem ἀνομίας secutus est) (p. 104). Pars Antichristi humana non absorbebitur a parte naturae viribus superiore, sua sponte aget, etiamsi a daemone obsessus fore credatur (p. 73).

2, 4: Omne quod dicitur Deus: hoc non refertur ad Deum verum, religionis christianae (contra *M. Dibelius*); etiam σεβασματα solum ad cultus ethnicos referuntur (p. 98). ὄσσε c. inf. eventum intentum significat (99). ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ est templum christianum (non caeleste: contra *J. E. v. Framē*); sed templi non nativa et propria significatio, verum translata sumenda est. Non de templo hierosolymitano illus temporis Paulus loquitur, quod dirutum iri praedictum erat et mox dirutum iri exspectabatur; nec de templo novo hierosolymitano; fore enim ut restitueretur Iudaei demum posterius sibi finxerunt, Christiani post eos, propter *2 Thess 2, 4* crediderunt, a Paulo eius modi opinio aliena erat (p. 99). De templo symbolico, similiter atque *Knabenbauer*, locum explicat (p. 100); significari autem conatum christianismum nova religione, sublimiore videlicet, supplendi seu absorbendi. Tropus igitur, quo universa corporis Christi membra significantur, scriptori non probatur. Dolendum est quod scriptor, quid *Wrede* (*Die Echtheit* p. 104) respondendum esse existimaret, non indicavit.

2, 6—7: τὸ κατέχον, ὁ κατέχων. Contra *B. Jowett, G. Milligan, R. D. Shaw, C. Tossaint Gl.* iure negat his verbis alludi ad auctoritatem publicam, (indicari Narcissum: *Lea-Bond, Materials for the st. of the Apost. Gnosis 1919, 46—7*), aut hoc modo ne periculum adiretur, si liberius res enuntiaretur, explicari illa arcana quodammodo verba. Si enim haec opinio vera esset, Thessalonicenses non remoti a sua opinione et perturbatione, sed in ea confirmati essent (p. 92—93). Τὸ κατέχον non potest significare rem futuram (contra *Tillmann*; p. 103); et necesse est id significare aliquid malo oppositum, ergo bonum. Cum autem homo peccati non appareat nisi facta apostasi, sequitur, ut sit aliquid apostasiae oppositum, ergo imperium fidei christianae: virtus evangelii naturam humanam in malum proclivem continet (p. 103—104). Falsa igitur est eorum opinio (*F. Præh, H. Preuss*, aliorum) qui κατέχον pro re aliqua caelesti (*Michaelem* dicit) habeant; apostasiae enim terrestri occurrendum est (p. 104). Eo minus hac voce imperium romanum significari potest (contra *R. D. Shaw, H. A. A. Kennedy*) vel publica auctoritas (*VI. N. Straχov*); apostasia enim non est rei publicae commotio (p. 105). Neque de Spiritu s. haec vox dicta est (contra *A. D. Bēliav*); hoc autem cur neget, scriptor propria ratione non

explicat, nisi inde rem effici vult, quod si τὸ κατέχων Spiritum s. significaret, ὁ κατέχων e medio tolli non posset.

Ὁ κατέχων ita tere ad τὸ κατέχων refertur, sicut homo peccati ad apostasiam; ille hoc individuo modo et concrete exhibet, typice quasi in unum redigit. Non tamen — contra A. D. B *ἑλίκα εν*, I. V B *ο r k o v* — Christus existimandus est; is enim ante evangelium est nec unquam de medio fidelium tolletur (p. 105). At, etsi Christus ipse cum fidelibus semper manebit, cur munus eius arcendi mali saltem extra coetum fidelium cessari non possit? Sane eo ipso, quod τὸ κατέχων evangelium interpretatur, *G l.* concedit Christum et Spiritum s. cessaturum esse malum impedire, tantum id a Paulo significari negat. Itaque — scriptoris sententia — ὁ κατέχων est praeco evangelii (cf Rom. 9, 13. 14 et opinionem V *H a r t l* qui κατέχων significare dicit templum, κατέχοντα autem Iacobum; Phil 4, 5 κατέχων iam evanuisse).

Non videtur negari posse hanc explicationem esse profundam; magnopere enim hac sententia illustratur philosophia vel potius theologia historiae sine christianismo doctrinae morumque progressum iam pridem ad impietatem homines adducturum fuisse, unde homo peccati oreretur; evangelium impedimento fuisse. Tamen non omnis veritas hac sententia attingi videtur. En rationes, quae opinioni scriptoris bona eius venia opponendae videntur esse: 1) non explicatur hoc modo cur circuitione usus sit s. Paulus ad designandum evangelium et evangelii praeconem; constat autem Paulum de Deo, qui in rerum natura operatur, loquentem eiusmodi circuitione uti Rom 8, 20; eadem ratio hic occurrere potest. — 2) 2 Petri 3, 15 hic locus indicari videtur, cum Pauli auctoritas affertur ad confirmandum Domini nostri longanimitatem salutem esse fidelibus existimandam; hoc iam d e *W e t t e* vidit; nam neque ad epistolam ad Rom (contra *P l u m m e r* etc) neque ad 1 Cor (contra *C o r n e l. a L a p.*) neque ad Eph (contra *S o d e n*) alludi hoc loco potest, id quod etiam *Z a h n*, *S p i t t z a* aliique concedunt, qui Pauli epistolam allegari putant, quae ad nos non pervenerit. Non potest autem a s. Petro hic locus laudari, nisi κατέχων de Deo finem mundi differente dictum est. — 3) Si Paulus illud significare voluisset quod significari scriptor existimat, simplicius videtur dicturus fuisse: nonne vobis dixi ante finem mundi non fore, ut evangelium annuntiari desineretur — nonne autem vivimus et verbum Dei annuntiamus ego et Timotheus et ceteri? — 4) Non potest sumi fore, ut evangelium annuntiari desinatur, sive omnino sive aliqua ex parte, nisi apostasia praecesserit; evangelium igitur non potest apostasiae impedimentum esse. Etenim ecclesia credit a se evangelium annuntiandum esse omnibus hominibus; impediri autem non potest a Deo modo miraculoso nec ab hominibus vi, nisi genus humanum defectione iam facta ad eam impediendam conspiret. — 5) Hac opinione posita concludendum est evangelium generi humano ideo datum esse, — eius essentia significaretur voce τὸ κατέχων — ut progressum naturalem ad apostasiam ducentem impediret, cum antea humanitati conservandae cultus et religiones paganae pares fuissent; haec non solum audacius viderentur dici sed etiam a communi evangelii aestimatione aliena essent.

Itaque, cum et scriptura indicet, naturalem rerum processum desiturum esse in eventus ante ipsum mundi finem futuros (nec enim illud „breviabuntur“ Mt 24, 22 aliter explicari bene potest) et rerum investigatione constet condiciones físicas et historicas, quibus iusta humanitatis ratio continetur, ad aequilibrium praesens redactas non esse nisi quasi quodam miraculo divinae mundi administrationis, quoniam mediae sunt inter extrema inter se pugnancia et continuo impugnanda, ne mundus in statum *tohuwabohu* recidat, et cum verba Pauli mirifice hanc rem expriment, non videtur dubium esse, quomodo interpretari ea oporteat. Sola ratio ob quam haec obvia interpretatio reici solet, est quod numquam futurum sit, ut Deus de medio tollatur. At quemadmodum Deus non habitat in inferno ita nec in *tohuwabohu*, rebus perturbatis; cum κατέχων eius cessaverit, etiam praesentia illa cessabit, de qua scriptura loquitur. Quodsi ex nobis quaeritur, quomodo physicarum condicionum dissolutio apostasiam et hominem peccati gignere possit, satis habemus respondere, non videri absurdum esse, nimis augeri intellegentiam neglecta animi affectione aut partis hominis inferiorem neglecta superiore, vel nasci aliquem iusto homine aliquatenus superiorem aut inferiorem. Historicis autem condiciones, e humanarum rerum

progressum egoismo supra modum unquam observatum augendo favere posse quis neget? Ceterum falli videntur et aperte cum revelatis rebus pugnare qui malum physicum mundi a malo morali separant; simul orta simul crescent et peribunt.

ἐκ μέσου γένηται *Gl.* reiecta interpretatione „e medio mysterii prodeat, reveletur“ (contra L. Atzberger, E. Kühl) significari his verbis censet praeconem evangelii e medio fidelium sublatum iri (p. 105).

2, 8. 9: παρουσία non est idem atque ἐπιφάνεια (contra Tillmann) nec idem atque ἀποκάλυψις (contra Moe) nec idem valet atque apud scriptores profanos (existere aliquid prorsus novi, praesentiam rei temporalem), sed significant continuam concretam patefactionem (raskrytie) energiae, quae semper est, sublimiorem modum immutabilis rei gerendae (neizmēnnago dějstvija). Christus nunquam a fidelibus separatur, illo tempore nihil aliud fiet nisi ut simul cum iis glorificetur in regni sui triumpho. Parusiae notio Christi apud nos praesentia nititur (utverž-daetsja), nequaquam nostra cum eo in caelo commoratione (Eph 2, 1—7; Col. 3, 1—4). (p. 56).

3, 5: *Gl.* genitivos θεοῦ et γριστοῦ contra *Straxov* (cum *Ellicott*, *Milligan*, *Fraime*) subiectivos esse existimat et locum interpretatur: vivere in ipsa regione amoris divini et praeclari operis (podvig) redemptorii Christi (p. 49.)

3, 14: Verba διὰ τῆς ἐπιστολῆς a scriptore trahuntur ad τοῦτον σημειῶσθε (p. 2—21).

3, 17: Hunc locum *Gl.* negat cohaerere cum ὡς δι' ἡμῶν 2, 2; quin, si id concedatur, i. e. si 3, 17 metu litterarum supponendarum scriptum esset, epistolam hanc ipsam suppositam habendam esse dicit (p. 10). Potius ad 3, 14 hunc locum referri existimat: propter praeceptum disciplinare Thessalonicensibus iniunctum; sed etiam excepta hac ratione explicari posse, cur epistolam modo peculiari signaverit et sanxerit: peculiarem vim huic epistolae a Paulo esse tributam (p. 21—22). Hoc modo rem ita explicari, ut nihil dubii relinquatur, mihi non persuadeo. Multo facilius intellegitur, illud ὃ ἐστὶν σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ si sumitur vel eos quibus Paulus scripserit (aut partem eorum) de prioris epistolae fide dubitasse vel Paulum ipsum incertum fuisse num prior epistola ad Thessalonicenses pervenisset, et non litterae suppositiciae.

Scriptor non inquit in 1 Thess. cum 2 Thess similitudinem a multis allatam (p. 26). Respuit et opinionem eorum qui 2 Thess. Pauli esse negant et eorum qui alteram epistolam Iudaeis, alteram ethnicis scriptam esse coiciunt. Vereor ut rei vis a scriptore recte sit aestimata, cum p. 24 satis habet commemorare omnem inter duas epistolas similitudinem tertia 2 Thess. parte contineri. Nam etiam naturae similitudinis (1, 2: ἀπὸ θεοῦ π. ἡ...; 2, 12 (13) ἡμεῖς δέ]; etc. cf. *Wrede*, *Die Echtheit* 1903 p. 20—30. 76—7) ratio habenda est. Qui eius interpretationem 2, 2 et 3, 17 improbat, facile rem explicabit eo, quod 2 Thess. a scriba (*Straxov* *Timotheum* putavit; id quod reicit *Gl.* p. 116) mandatis a Paulo datis contexta sit, prioris epistolae uso exemplo, nec aliud Paulus ipse dictaverit nisi quae novo nuntio accepto argumento prioris epistolae addenda viderentur. Scribi autem per alium Paulus ideo forsitan voluerit, ut Thessalonicenses manu illius cognita fidem epistolae haberent et ex addita Pauli conclusione huius ipsius manum cognoscerent.

Non multos in 2 Thess. commentarios aut de eschatologia biblica libros Russorum litterae theologicae continent. A *Gl.* praeter *V Straxov* et *A. Bēlīaev*, quos iam attulimus, commemorantur *I. V. Borkov* (*O znam. vtor. priš. Kaz.* 1906), *N. I. Vinogradov* (*O konečnyx sudbax mira i čel. M.* 1887), *P. Orlov* (*Krit. obz. važn. mn. ob anti. Prav. Obozr.* 1889), *N. V. Petrov* (*Ob ant. Pr. Sob.* 1912 I. 159—187), *S. Džijaikov* (*Eschatol. čarānita Vēra i Žizn'* 1913 Nr. 24, 5—20), *M. i. x. Iv. Bogoslovskij* (*Pr. Sob.* 1885 II. 261; III. 125 = *Döllinger*, *Christentum.* .² 1868 p. 425—455).

Commentationis *Glubovskij* institutum erat non solum quid verum esset docere sed etiam quomodo id quaeri deberet et inveniri posset ostendere; studiorum enim in Russia via ac ratione persequendorum incrementa semper spectat. Utrumque plenum meriti est et utrumque summa laude ad effectum perductum.

A. Špaldák.

arxim. GURIJ, **Očerki po istorii rasprostraneniia xristianstva sredi mongol'skix plemen.** I. Kalmyki č. 2. Rasprostr. xristianstva sredi kalmykov. Kaz. 1915 700 + XVII str.

Describitur hic p. 11—33 condicio politica et moralis horum advenarum; p. 34—48 condicio partis astraxanensis; p. 50—119 christianismus inter eos, antequam christianismo propagando provideretur (baptismus Petri Tajšin); 121—233 de Nicodemi Lenkēvič conatibus eos ad Christum convertendi exponitur: p. 236—337 caput missionis translatum Stavropolim ad Volgā, Ivani Nepl'uev gubernatoris in christianismum ibi iuvandum merita continent; p. 339—477 missio orthodoxa inter calm. astraxanenses s. XVIII. et XIX, p. 479—573 tempore instituti collegii missionarii narratur; p. 574—604 christianismus inter calm. eparchiae stauropolitanae Germano et Vladimiro episcopis propagatus et p. 605—61 inter ceteros perscribitur.

svjašč. NIKOLAJ FETISOV, **Diodor Tarskij.** Kiev 1915. Tip. I. I. Čokolova V + 460 str. 4,50.

Scriptor libro suo momentum tribuit potius „demonstrativum“ i. e. aliorum animos ad hunc Patrem intendere vult.

Non adhibet ipsos codices manuscriptos, auctorum tantum vel editorum vestigia sequitur de opere suo modeste sentiens (p. IV).

Diodorus natus est Antiochiae (Bardenhewer contra Cavallera) cc. 305-310. Arti rhetoricae Athenis studiiit cc. 330—5. In philosophia auctoritate neoplatonicorum eum ibi motum esse F. coricit (27); quam rationem puritati opinionis christianae non obfuisse quippe qui ad Christum nondum esset conversus (p. 31).

Antiochiam redux e neoplatonico facile christianus factus est et monachus instituti Aprahat (filii foederis). Silvano auctore suam de rebus theologiae opinionem concepit. (semiariani = homousiani); aliquid apud eum valuit Eusebii Emess. homousianus; ipso postea multi vitae interioris magistro usi sunt quo pacto magni momenti monasteria orta sunt (p. 72).

Diodori cum Flaviano commercium initium fuit theologiae neonicaenae (p. 85). Ambo in causa Aëtii Leontio sese opposuerunt (p. 90); praeterea Diodorus processiones (primus: p. 97) instituit, quibus Trinitatis confessionem populo inculcaret; item (primus) cum Flaviano cantum psalmodum choralem (antiphon.) instituit. Ab Eustathio urbe pulsus, ipse exsul Antiochiam revertit (p. 104), ubi Meletio episcopo constituendo dedit operam, qui Diodori et Flaviani impulsu ex neutro homoeo nicaenus apertus factus est (p. 113). Paulinus et alii quidam eustathiani extremi (doctrina Marcelli Ancyranii imbuti) Meletium recusarunt eique paulo post pulso arianum episcopum anteposuerunt. Iuliano regnante praeter doctrinam christianam universam Diodoro defendendus erat Meletius contra paulinianos. Cum Paulinus episcopus factus ab Athanasio post Iuliani mortem pro legitimo agnitus esset et Valens arianis faveret, summo studio Diodorus presbyter Meletii partem defendebat et confirmabat (arcessitis etiam Iuliano Saba et Aprahate), donec (372 si non prius) in exsilium missus est.

Exsul in Armenia cum s. Basilio conversatus est, cui suam theologiam neonicaenam explicavit (150) cuique veriolem Eustathii pneumatomachi notitiam aperuit (153), et cui conatus meletianorum restituendorum in integrum suggessit (179).

Eo tempore Diodorus praeter pneumatomachorum, Marcelli Ancyranii, Sabellii, Pauli Samosatani errores Apollinarem Laodicaenum impugnabat.

Redux (378) mox a Meletio episcopus Tarsi factus est (379). Meletio mortuo auctoritate sua effecit, ut Flavianus Antiochiae episcopus fieret; cum Gregorius Nazianzenus munus episcopi deposuisset, effecit, ut Nectarius Byzantii episcopus fieret. Eodem auctore (qui iam in conciliis antiochenis a. 363 et 369 magnum momentum attulerat) symbolum nicaenum a. 381 emendatum est, ut Marcelli Ancyranii et Apollinaris Laodicensis ex Spiritu S. et Maria Virgine; crucifixus pro nobis sub P. P., sepultus, secundum scripturas; et Macedonii [Dominum vivificantem qui ex Patre procedit] errores intercluderentur, et canones quidam, quibus Paulinorum turbis occurreretur, constituti sunt. (P. 211 nulla redditur ratio omissi ἐκ τῆς ὑπόσεως τοῦ πατρὸς). Cum Constantinopoli redisset, Tarsi agitabat. A. 386 Antiochiae Ioannem Chrysostomum discipulum suum bis laudavit. 393 (vel ineunte 394) videtur mortuus esse.

Post mortem iniuste accusatus est nestorianismi (contra Jugie, Loofs etc.) p. 231 283.

Deinde de Diodori scriptis agitur. Refertur de commentationibus Deconinck et Mariès, qualis exegesis Diodori fuerit, e fragmentis a Deconinck editis eruitur. E litteris dogmatico-polemicis maxime tractantur et explicantur quae adversus Synusiastas scripsit (M. 33, 1559 ss; Lagarde, Anal. Syriaca p. 91 ss.; ubi frg. p. 91—2 et 98 Diodori esse negatur. Fragmenta codicis monasterii vatopedani contra Spiridonov (Xr. Čt. 1910) eius esse non existimantur.

Ultimis duobus capitibus de 4 libris pseudoiustinianis (quaest. et resp. ad orthodoxos, quaest. gentilium ad christ., quaest. christianor. ad gentiles; confutatio dogmatum Aristotelis) agitur eaque Diodori esse defenditur; de quinto (expos. rectae fidei) dubitatur, quamquam id IV° saec. ortum esse tenetur.

Mendorum plurimorum, quae scriptor ipse non emendavit, exempla aliquot hic recenseantur: p. 120 Μισόπογων, p. 126 Hertleln δντων; p. 140 L'oeure; 142 bosēdoval; 185 Bresgau, Althertum, Enstehen etc.; 187 κακότηα; 218 et 229 Oriensis; 223: ve l. ne; 240 πρόσωπον (l. gen.); 248 ετα kratkostj; 297 ιχ (l. iz); 308 Marje l. Marjes. §.

NIKOLAJ GLUBOKOVSEIJ, **Xodataj Novago Zavēta.** Ekzeg. analiz Evr.

I 1—5 Serg. Pos. 1915, 47 pag. Xristos i angely. Ekzeg. analiz Evr.

I. 6—14. Petrograd 1915 43 pag.

Mira accuratatione et eruditione scriptor Hebr I 1—14 interpretatur. Speciminis causa quomodo in sententiam verborum εταν δὲ πάλιν εἰσαγάγη (I 6) inquirat videamus:

Non est coniungendum πάλιν εἰσαγάγη. Nam 1) hoc non refertur ad parusiam. Nec enim a) scriptor in iis, quae antea dixerat, partes vitae Christi distinguit; loquitur de initio v 2, de fine v 3, non commemorat primum adventum, non est igitur cur alterius mentionem faciat. — b) ut Christum angelis superiorem esse efficiatur parum iuvat aliquid futuri afferre: privilegia quae nunc sunt non demonstrantur re, quae post longum tempus erit, cuius forma definita nondum cognita est. — c) ut significaret de altero adventu scribi, scriptori voce δεύτερον utendum erat, quod pateret; πάλιν nimis incertum est nec sane priori adventui alterum opponit. — d) quod Christus, cum iterum venerit, ab angelis honorabitur, multo minus efficax argumentum est quam quod eum in terris abiectum, honorarunt, id quod scriptor scire debuit. — e) si parusiam cogitasset scriptor, non habuisset cur adiungeret id pertinere ad tempus adventus Christi; haec rerum definitio alio non spectat nisi ut moneamur in ipsa condicione abiecta angelos eum honorasse. — Dices: εταν coniunctum cum coni. aor. significat futurum exactum. Respondet G. 1. Si hoc modo littera premeretur, cogendum esset Deum dictum suum biblicum parusiae tempore prolaturum, repetiturum esse; id quod credendum non est. Sequitur hic dictum biblicum referri ad momentum adventus. Qua ratione explicatur futurum exactum comparando eventu futuro cum vaticinio praeterito; est futurum (ex.) non alterius (expectatae tantum) executionis, sed futurum ad praedictum. Locus igitur praesens (Hebr. 1) non est novum vaticinium, ad quod Christi adventus non sit nisi futurus. — 2. si id verum futurum exactum esset, postularetur futurum vel imperativus loco praesentis. — 3. grammatica hellenistica liberior erat quam ut e coniunctione εταν cum coni. aor. certo colligi posset futurum exactum; cf. 1 Cor 15, 27 εἴπη.

2) Cogitari non potest de Filio a Patre ostentato angelis cum procreati essent. Nam a) id vocari non potuit introducere in mundum; „orbis terrae“ non potest significare nisi hunc, quem videmus, mundum humano cultu instructum; b) haec ostentatio non posset dici altera nisi ad aeternum Filii ortum referretur; atqui sententiae adeo violenter coactae in scriptoris mentem venire non potuerunt.

3) Neque cogitari potest Christi incarnationem significari altero adventu — comparato cum rerum procreatione. Nam a) etiam ea sententiarum copulatio accessita est; b) a contextu aliena est: scriptor, qui in v. 2. et 3. mundi procreationem a gubernatione distinxerat, incarnationem non posset habere pro altero adventu sed pro tertio; c) a sententiarum serie abhorret chronologiae aliquid tribuere; itaque non est cur ordo chronologicus indicetur; ergo voce πάλιν id significari non potest; etc. §.

V. V. ČETYRKIN, **Apokalipsis sv. Apostola Ioanna Bogoslova.** PG 1916 XVII+514.

Summa sententiarum scriptoris haec est: 1. Ei qui Apoc. scripsit persuasum erat flare in ecclesia spiritum propheticum. — 2. Non alienum nomen auctoritatis plenum sumpsit sed Ioannem, servum Dei, fratrem fidelem et regni Christi participem se appellat. — 3. Sententiis Apocalypsis universa omnino differt a Iudaeorum litteris apocalypticis: de Messiae persona, opere, regno; de antichristo; ex parte de angelis et daemonibus. Nec partes Apocalypsis sententiis inter se differunt, ut de originis unitate dubitare liceat. — 4. Si in praecipua capita XI et XII inquiritur, non retractata a christiano sed confecta esse potius apparet. — 5. Apocalypsis hebraica, quam Vischer restituisse sibi visus est, nihil continet quod a christiano scribi non potuerit. — 6. Nec Vischer nec alii effecerunt Apocalypsin ex exemplo hebraico conversam esse in Graecum; cui opinioni argumenta opponuntur. — 7. Apocalypsim apocalypticis Hebraeorum litteris proxime obnoxiam esse omnino negandum est; dubium autem non est quin nonnullis locis translationes vulgares adhibeantur. — 8. Apocalypsis se praebet opus vere inspiratum argumenti copia et conspectus amplitudine insigne. Vis poetica et imaginum pulchritudo singulares sunt. Apud Iudaeorum scriptores apocalypticos imagines arcessitae sunt, loco inspirationis est consideratio, perspicua vaticinia ex eventu extruuntur. — 9. A. Schlatter de nexu inter traditionem rabbinicam et apocalypticam opinio probari potest quatenus in utraque eadem imagines adhibentur e communi fonte haustae.

Multi loci praeter Apocalypsin explicantur, velut 1 Io 1, 7 (καθ'αριζεν) p. 462.

SV. PAVEL FLORENSKIJ, **Stolp i utverždenje istiny.** Izd. Put'j. M. 1914. 3,50 r.

Liber hic singularis est in litteris Russorum theologis; cogitandi copiam magnam praebet. Quemcumque philosophia experientiae religiosae et moralis mysticae occupat, multa capita (grēx, geena, tvar'j, družba) magna delectatione leget. Nonnullae paginae carmina religiosa sunt affectibus ferventia.

Tamen spem in libro diu cxspectato collocatam scriptor fefellit. E thesauro per saecula in ecclesia accumulato aliquid novi et splendidi eum allaturum esse frustra speravimus. Verum est eius opus non esse dissertationem a Germanis petitam nec bronzovianum desertum. Sed sententiae eius re ipsa non profundae subtiliores fiunt terminologia complicata et adornata.

Gnoseologica dogmatis de ss. Trinitate comprobatio inanibus verbis constat, certe perspicua non est. Opinio personarum Trinitatis successive revelandarum (S. Spiritus personam ait perperam intellectam esse non solum a primis christianis, sed etiam IV. saeculo) nova non est nec facilis creditu. Quam scriptor postulat dogmatis antinomiam, facilius probat, ubi notiones complicatissimae tractantur quam cum de re simplici et clara cxponitur (de tormentorum aeternitate et de apocatastasi).

Scriptor orthodoxiae finibus continetur; omnino abstinet a mysticorum occidentalium et mysticorum sectarum russicarum experientia nimiumque momentum tribuit vulgari Motovilovii experientiae. F.

Žurnal Ministerstva Narodnago Prosvěščenija. PG 1914.

G. LANG, Moment spekulativnago transcendentalizma u Plotina. I 84—138.

K. GROT, P. A. Kulakovskij III (otd. 4) 8—33 († 18-XII 1913; scripsit inter alia: Katoličeskoe čestvovanie Metodieva jubileja. M. 1885; Enciklika papy Ljva XIII k pol'skim episkopam M. 1894).

V. KLINGER, Narodnyja legendy o proischoždenii ženščin i poema Simonida. Amorgskago III 103—125.

N. ARSENIJEV, Pessimizm Džakomo Leopardi IV 220—256; V 61—101 (c. III. p. 61—76: Leopardi i xristianstvo).

SVJAŠČ. D. LEBEDEV, K istorii vremjasčislenija u Evreev, Grekov i Rimljan VI 262—299; VIII 159—228; IX 95—153.

B. FARMAKOVSKIJ, A. A. Pavlovskij VI 20—33 († 7-V 1913, * 8-IV 1856; scripsit: Živopis'j Palatinskoj kapelly v Palermo. Spb. 1890; K voprosu ob izobraženija x evangelistov. Spb. 1894; Madeba. Sofija 1902).

- N. T. Akaemov*, Monaxi v staroj Varšavě. Ist. oč. Varš. 1914. Tip. Gub. 10×16 48 0,30 500 ə.
- Ī. Ia. Akinfiĕv*, Sovĕstĭ ĉelovĕka. Proisxozhdenie, razvitie i znaĉenie eĭa dlĭa lĭudej Biologiĉeskoe izslĕdovanie² Ėkaterinoslav 1916 Tip. gub. zemstva 18×25 25 0,20 2000 ə.
- M. S. Aksenov*, Nĕt vremeni. Popul. izl. osn. naĉal metageom. filosofii. M. 1913. Tip. Kušnerev 17×23 80 0,60 500 ə.
- Akty* i dokumenty odnosjaščiesja k istorii Kĭevskoj Akademii. Otd. III. 1796—1869 gg. S predisl., vved. i primĕĉ. prof. T. Ī. Titova. T. IV (1813—1819) Kĭev 1913. Tip. Ĉokolova 18×26 XCVIII+944 4,50 500 ə.
- prot. N. Aleksandrov*, Biblija i estestvoznanie po voprosu o proisxozhdenii mĭra² Spb. 1912 44 0,45.
- S. A. Aleksĕev (Askolĭdov)*, Myslj i dĕjstvitelĭnostĭ. M. 1914, Izd. Putĭ 16×24 IV+387+III 1,80 1000 ə.
- ep. Aleksĭj (Dorodnicyn)*, Polnoe sobranie soĉinenĭj. T. I. Statĭja bogoslovsko-filos. i cerk.-istor. soderžanija. Saratov 1914. Tip. So. peč. d. 18×27 II+593 2r. 1200 ə.
- ep. Aleksĭj*, Antiĉrist. Publiĉnoe bogosl. ĉt. Saratov 1914. Tip. Soĭuz Peĉ. D. 17×26 30 500 ə.
- ep. Aleksĭj*, Antiĉrist. Ott. iz Gol. Cerк. No 2 M. 1914 16×24 27 100 ə.
- ep. Aleksĭj*, Dvĕ morali (solidarnostĭ i miloserdĭe). Publ. bogosl. ĉt. Saratov 1914. Tip. So. Peĉ. D. 17×26 23 150 ə.
- ep. Aleksĭj*, Moralĭ Talmuda. Spb. 1913. Izd. gaz. Zemščina Tip. Ulej 15×20 15 0,05 5000 ə. (1915 Tip. Userdĭe 15 0,10 2000 ə.)
- ĭerom. Aleksĭj (Kuznecov)*, Īurodstvo i stolpničestvo. Rel.-psix. izslĕdov. Spb. 1913. Izd. V D. Smirnova 18×26 410 2,50 1000 ə.
- sxi-igumen Aleksĭj*, Vspominanija starca-osnovatelja i pervago stroitelja Svjato-Troickago Nikolaevskago Ussurijskago monastyra, ĉto na krajnem Vostokĕ Sibiri v Primorskoj oblasti. PG 1915. Tip. Maĭak 16×24 60 s 1 portr. 500 ə.
- ep. Anatolĭj*, Kanoniĉeskij priĉod ili priĉod-obščina? Tomsk 1916. Tip. Pr. i d. d. trudol. 16×22 22 300 ə.
- Nik. Andreev*, Ĉelovĕk i neĉistaja sila. Kulĭturno-istoriĉ. oĉerk. Spb. 1914. Izd. Źiznĭ i Zn. 14×21 48+16 s 13 ris. 0,20 6200 ə.
- T. Andreev*, Kamenĭ otvergautyj stroiteljami. (Ott. Bog. V. 1914 N. 10—11) S. Pos. 1914. 16×13 14 200 ə.
- T. Andreev*, Moskovskaja duĉovnaja Akademija i slavjanstvo (Ott. iz Bog. V.) S. Pos. 1915 16×24 84 200 ə.
- T. Andreev*, Moskovskaja Duĉovnaja Akademija i slavjanstvo (Ott. iz Bog. V.) S. Pos. 1915. 16×24 84 200 ə.
- T. Andreev*, Soĉinenija Konstantina Sergĕeviča Aksakova. T. I. Redakcija i primĕĉanija E. A. Ljackago (Otd. ottisk iz Bog. Vĕstn. Maj 1915) SPos. 1915. 22 str. 100 ə. (16×23).
- T. Andreev*, „Tĕlo buduščee“ (Ott. iz Bog. Vĕst. ĭjulĭ-avg. 1914). S. Pos. 16×23 16 200 ə.
- V. A. Andreev*, Serbskĭj ĭeromonaĉ Sofronĭj. Mladenoviĉ v Rossĭi 1721—60—81 gg. M. 1912 90 str.
- ep. Andrej*, O narodnom golosĕ v dĕlax cerkovnyx. (O priĉodĕ). Vladimĭr 1916. Izd. M. A. Levitskago. Tip. Ī. Koil. 14×22 8 str. Ĉ. 15 k. 500 əkz.
- E. V. Aničkov*, Oĉerk razvitija ĕstetiĉeskix uĉenĭj. Xarĭk. 1915 242 1,75 (rec. Ī. V. 1916 I 874—6).
- E. V. Aničkov*, Īazyĉestvo i drevnaja Rusĭ (Zap. Ist. fil. Fak. Imper. Spb. Univ. Ĉ. CXVII Spb. 1914. Tip. Štasuleviĉa 16×25 XXXVIII+386 str. 2 r. 1200 ə.
- M. B. Antonĭj* mitrop. s.-peterburgskĭj i ladožskĭj. Izd. obšč. raspr. rel.-nprav. prosv. v duĉĕ pravosl. cerkvi 1915 290×186 2 r. (rec. Īst. V 1916 I 279—81; II 723—34).
- aep. Antonĭj*, O zagrobnoj Źizni i vĕĉnyx muĉenĭjax. S. Pos. 1914. 16×23 10 100 ə.
- aep. Antonĭj*, Syn ĉelovĕĉeskĭj (Opyt istolkov.) Spb. 1914. Izd. Skvorcova. 14×21 15 6000 ə.

- arxiep. Antonij, Xristianskaia vĕra i vojna* (Otd. ott. iz ž. V. i R.). Xarikov 1916. Tip. Ep. 16×25 20 str. 2000 ə.
- aep. Antonij, Soglasovanie evangeliskix skazanij o voskresenii Xristovom.* Xarik. 1914. Tip. Eparx. 15×23 9 50 ə.
- aep. Antonij, Vozstanovlenie prixoda* (7 lĕt nazad i teperi). (Ott. Pastyrĭ i Pastva 1916 No 7) Xar. 1916 16×24 10 100 ə.
- aixiep. Antonij, Otvĕt na tretje pisjmo sekretaria vsemirnoj konferencii episkopalnoj cerkvi v Amerikĕ.* Xarikov. 1916. Tip. Eparx. (Kaplunovskaia 4) 15×24 40 str. 100 əkz.
- Antonij, ep. Gorĭjskij, Religiozno-ĕtnografiĕ. oĕerk Pšavo-Tušino-Xĕvsuretii.* Tiflis 1914. Tip. Kanc. Nam. 18×26 35 100 ə.
- Antonij* (Bulatoviĕ) ĭerosxim. Vvedenie k soĕineniju „Opravdanie Vĕry v Nepobĕdimoe, Nepostižimoe, Božestvennoe Imja ĭisusa Xrista“ PG 1916. Tip. P Sojkina 23×36 20 200 ə.
- igum. Antonij, Vĕĕnyia zagrobnyia Tajny. Kak živut naši umeršie, ix soĭuz s živyimi, ix blaženstvo i muki*⁵. M. 1914. Izd. Pantelejmon. 226+II 45 k. 10.000 ə.
- ep. Antonin* (Granovskij), Kniga Pritĕej Solomona. Russkie perevody knigy. Tom. III. Spb. 1913. 11+299 str. 6 r.
- svjašč. N. R. Antonov, O reformĕ prepodavanija Zak. Božija.* Spb. 1914. Tip. Stasiul. 17×25 24 0,40 300 ə.
- N. R. Antonov, Russkie svĕtskie bogoslovij i ix religiozno-obščestvennoe mĭrosozerĕanie.* I Spb. 1912 LVI+426 2 r.
- Ī. K. Antošeuskij, Deržavnyj orden Svjatago ĭoanna ĭerusalimskago, imenuemyj Malĭtĭjskim v Rossii.* Spb. 1914. Tip. Ekatering. Peĕ. D. 23×32 61 s ris. 3 r.
- prof. D. N. Anuĕin, K voprosu o drevnejšix ljudjax.* (Otd. ott. iz ž. Priroda) M. 1916. Tip. Kušnerev 20×27 34 100 ə.
- Apostoly i zakon Moiseev* po smyslu 5-j glavy Evangelista Matteja. Vladimir gub. 1914. 41 str.
- Mix. Mix. Arcybašev, Kalužskij Brakorazvodnyj process suprugov Lobanovyx* PG. 1916. Tip. Univers. 18×24 1000 ə.
- A. S. Ardov, Evrei-evangelisty. S vstup. statjej A. Pankratova* M. 1914. Izd. Kn. Moskva 14×20 52 s ris. 0,35 100 ə.
- Arsenij, aep. Novg., Na duhovnoj strade.* Slova i reĕi T. I—II Spb. 1914 18×27 VIII+336 1,50 1000 e. (rec. Zaozerskij in B. Vĕst. 1914. II 386—93; Kostovalov in Xr. Ćt. 1914 ĭunij).
- aep. Arsenij, Mitropolit Soĕavskij Dositej v ego otnošenijax s Rossiej, pri svĕtĕ novyx istoriĕ. mater.* (iz ĭub. sb. Imp. M. Duḫ. A.) S. Pos. 1914 15×23 17 100 ə.
- am. Arsenij, Prepod. Makarij Egipetskij.* M. 1914. Tip. Snegirevoj 16×23 177 500 ə.
- am. Arsenij, Dobroe žitje.* Vyp. 4. M. 1914. Tip. Snegirevoj 16×23 95 1000 ə.
- am. Arsenij, Svoboda vĕry i sektantstvo.* Xarikov 1913 32.
- am. Arsenij, Duḫovnyj dnevnik.* Vyp. V. 1913 g. M. 1913. Tip. Snegir. 16×22 33 1000 ə.
- ep. Arsenij, Drevne-xristianskaia praktika priĕaščĕnija sv. Tain.* (Ot. iz ž. Golos Cerkvi 1914) M. 1914. Tip. Snegir. 16×24. 31 0,20 500 ə.
- S. D. Arsenjeva, Razskazy iz istorii zapadnyx okrain Rossii.* Vyp. VI. Vozsoedinenie okrain². PG 1916. Izd. Uĕ. Sov. Sv. Sin. 16×24 235+1 s ris. i portr. 0,60 5000 ə.
- S. A. Arxangelov, Starec Serafim i Saratovskaia pustynj* PG 1916. Izd. i tip. P. P. Sojkina 14×20 197+5 s 1 ris. 1 r. 3000 ə.
- prot. A. Arxangeliskij, Biblejskij šestodnev v otnošenii k dannym nauki.* Orenb. 1912, 38 p.
- Ī. Arxangeliskij, Smertj i bezsmertie v svjazi sju voprosomu o smysle žizni* Kaluga 1914 14×21 44 str. 150 əkz.
- § Petv Arxangeliskij, Žizneopisanie osnovatelja Kostyĕevskoj Smolenskoj ženskoj obščiny Syzranskago uĕzda, Simbirsk. gub., podvižnika starca Petra Saveljeva Proḫorova* (v sĕimĕ Pantelejmona) ⁵1916. Tip. XX Vĕk 11×18 89 1000 ə.

- svjašč. R. *Arxangeliskij*, V Bozē počivšaja Igumenija Teofanija (iz No 13 N. C. O. Vēstnika za 1914) N. Novgorod 1914. Tip. Gub. Pravl. 11×17 16 str. 100 ə.
- K. S., Arximandrit Sergij. 1863—1913 gg. *Xarjšk.* 1913. Tip. Mirn. Tr. 14×22 12 300 ə.
- Arxiv Iugo-Zapadnoj Rossii.* Č. 1-ja. Tom VIII vyp. 1-j. Pamjatniki literaturnoj polemiki pravoslavnyx ružno-russov s protestantami i latino-uniatami v Iugo-Zapadnoj Rusi za XVI i XVII stol. Kjev 1914. Izd. Kom. dlja razb. drev. akt. 18×27 II+12+798 2 r. 600 ə.
- Arxiepiskop jakov* (Večerkov). IV. (Iz Russk. Arxiva 1916 g. No 4) M. 1916. Tip. Sinodalnaja. 18×26. 452—468 str. 100 əkz.
- Ī. A *Astafjev*, Javlenje Xrista narodu. Kartina A. A. Ivanova. Sergjev-Pos. 1916. Izd. K. P. Xristoforovoj. Tip. I. I. Ivanova. 13×17 48+1, 50 o, 300 ə.
- A. *Atanasjev*, Otčet o dējatel'nosti pravoslavnoj missii i sostojaniji sektantstva i raskola v Ekaterinoslavskoj eparxii za 1915 g. (Otd. ot. iz ž. „Ekaterinoslavskij Blagovēstnik za 1916 g). Ekaterinoslav 1916. Tip. S. Ī. Bazanovskago (Teodosijskaja 9) 17×24 58 str. 400 ə.
- A. N. *Atanasjev*, Narodnyja russkija legendy. Tom I. Kaz. 1914. Izd. Mol. sily 17×25 CXXVIII+228 s port. 2 r. 2050 ə.
- arxim. Avgustin*, Rukovodstvo k osnovnomu bogosloviju¹⁰. M. 1914. Izd. V. V. Dumnov. 15×23. 354 str. 1, 30 3000 ə.
- P. *Avrorov*, Prebyvanje Vysokopr. mitrop. Makarija Moskovsk. na svoej rodinē v selē Šapkinē, Kovr. uēzda, Vlad. gub. Spb. 1914. Tip. Aleks. Nevsk. obšč. tr. 17×24 37 s ris. 200 ə.
- G. M. *Barac*, Istočniki „Slova o zakonē i blagodati i evangelistoj pēsni“. K vopr. o evrejsk. elementē v drevne-russkoj literaturē. Kjev 1916. Tip. 1. K. Art. Peč. D. 17×25 61 400 ə.
- V. V. *Baratinskij*, Carstvennyj mistik (Imperator Aleksandr I-j — Teodor Kuzjmič) Spb. 1913. 144 1,25.
- Ī. *Barsov*, Srēten'skaja Vladimirskaia pustynj (nynē čuvaškaia ženskaia obščina) (otd. ott. iz Izv. po Kaz. Ep.). Kaz. 1914. Tip. Centr. 17×25 22 50 ə.
- Ī. *Barševskij*, Ikonopisj. Rostov-Īaroslavskij. 1914. Tip. Barščevsk. 12×17 15 300 ə.
- G. G. *Baryšnikov*, Svjaščennstvo, kreščenje i evxaristija eretikov. Staroobr. biblioteka vyp. IX. Saratov 1916. Izd. V. Z. Īaksanova (B. Gornaia 164 40 0,40 700 ə.
- D. V. *Batov*, Otvergnutyja predanija drevnej cerkvi. („Reformy“ Nikona i ego poslėdovatelej). Bibl. pomorskix pisat. v. 4. Saratov 1914. Tip. Sotr. šk. 12×17 18 str. 10 k. 1000 ə.
- M. V. *Baturin*, Problema maršavitizma. Viljna 1914. 14×22 0,38 30 750 ə.
- A. *Baženov*, Kniga Vtorozakonija. (Isagogičeskoe izslėdovanie). Kjev 1916. Tip. Akc. Obšč. Petr Barskij. 16×24 146 s r 35 əkz
- Ī. *Baženov*, Kostromskoj Bogojavlensko-Anastasjin ženskij monastyrij. Istorič. očerk M. 1913. Izd. Bog.-An. monast 26×35 54 500 ə.
- V. N. *Beneševič*, Sbornik pamjatnikov po istorii cerkovnago prava, preimuščestvenno russkoj cerkvi do epoxi Petra Velikago. Pgd. 1915.
- V. N. *Beneševič*, Sinagoge v 50 titlov i drugje juridič. sborniki ĩoanna Skolastika. Spb. 1914. VII+345. (rec. P. P. in Anal. Boll. 1914, 359—361.)
- V. N. *Beneševič*, Sbornik pamjatnikov po istorii cerkovnago prava, preimuščestvenno russkago, končaja vremenem Petra Velik. I. II. PG 1915. Izd. Tov. Kuljtura i Znanje. Tip. Akc. obšč. tip. d. 17×25 VI+120+250 str. + 3 tabl. 3 r. 3100 ə.
- Nik. *Berdjaev*, Smysl tvorčestva. Opyt opravdanija čelovēka. M. 1915. Izd. G. Lemana i S. Sax. 20×25 358 2,50 1500 ə.
- prof. Ī. *Berdnikov*, Naši novye zakony i zakonoproekty o svobodē sovēsti. M. 1914. Tip. Snegir. 16×24 246 1,50 500 ə.
- Ī. S. *Berdnikov*, Kratkij kurs cerkovnago prava Pravoslavnej Cerkvi². Kaz. 1913. XVIII+1446 5 r.
- prot. M. *Berezin*, Pravoslavno-xristianskoe nraoučenie³. Tverj 1915. Tip. M. V. Blinova 16×23 152 0,90 6000 ə.

- D. M. Berezkin*, Biblejskaia flora. Nagľadnoe posobie pri čtenīi i izučenīi Biblii. Spb. 1914. Izd. Bašmakova 23×30 VII+174 s 12 tabl. 159 ris. i kart. 5 r. 3000 ə.
- L. N. Berkut*, Borība za investituru vo vremja Imperatora Genrixa V Tom. I. Do papskoj privilegīi investitury 13 apr. 1111 vključ. Varš. 1914 Tip. Uč. Okr. 17×27 XXXI+252+V 2r. 485 ə.
- L. N. Berkut*, Borība za investituru vo vremja imper. Genrixa V. T. I. Varš. 1914 XXXI+252 (rec. P. V. Verxovskij in I. V. 1915 III 946—8).
- Besēda Ljva* Teoktistoviča Pičugina s T. N. Egorovym 7 ĭjunja 1910 g. O Bēlokrinickoj ėerarxīi. Sostav. po zapisi T. Lyskov. Saratov 1914. Izd. V. Z. ĭaksanova. Tip. Sotr. Šk. 17×26 29 o,25 500 ə.
- svjašč. Vas. Beťikovskij*, K voprosu o gumanizmē i našix pastyrjax gumanista. Kaz. 1914. Tip. Universiteta. 16×24 10 str. 800 ə.
- prof. V. M. Beťterev*, Značenje garmonizma i socjal'nago otbora v əvolucij organizmov. (Otd. ott. iz ž. Priroda okt. 1916) M. 1916. Tip. t. va Kušnerov 20×27 1129—58 str. 150 ə.
- P. V. Bezobrazov*, Trapezunt, ego svjatyni i drevnosti. PG 1916. Tip. Kiršbauma 17×25 54 o,80 300 e.
- prot. D. N. Bēlikov*, Žiznennostj religij (Neizgladimostj religioznoj potrebnosti) Publicnaja čtenija PG 1916. Tip. Sinod. 14×18 110 str. o, 40 500 ə.
- prot. A. A. Bēljaev*, Prof. Mosk-oj Duħ. Akademii P. S. Kazanskij i ego percipiska s arħiep. Kostromskim Platonom. Vyp. II. Serg. Pos. 1916. Tip. Tr.-Serg. Ľavry 16×25 372 str. 1,50 300 ə.
- V. A. Bēljaev*, Lejbnic i Spinoza. Magisterskaia disputacija. M. 1914. Tip. Snegirevoj 16×23 15 100 ə.
- V. A. Bēljaev*, Otvēt „Xristjaninu-teistu.“ PG 1914. Tip. Merkuševa 16×24 15 50 ə.
- V. Bēljaev*, K voprosu o soedinenij cerkvej (Otvēt Mons. Nikolo Marini) PG 1915. Tip. M. Merkuševa 15×23 20 str. 50 ə.
- svjašč. Vas. Bēljaev*, Piatidesjatilētnij rubilej svjaščenničesk. služeniija Protoėcr. s. Šokšova Aleksija Miħajloviča Aljickago. Vladim. 1914. Tip. Ko il 18×26 28 100 ə.
- F. N. Bēlavskij*, ĭudaizm i xristjanstvo. Očerki po istorij kuljturny IV Spb. (1913?) 1,20.
- N. Bēlocvētov*, Religija tvorčeskoj voli. PG 1915. Izd. F. F. Tuma 14×20 161 1r. 1000 ə.
- V. Z. Bēlolikov*, ĭakov Stefanov Bēljaev. Staroobrjadčeskij (vposl. edinovērec) pisatelj Itoj pol. XVIII v. (Ot. Tr. KDA) Kjev 1914 17×25 50 o,35 115 ə.
- V. Z. Bēlolikov*, ĭnok Nikodim Starodubskij (Ego žiznj i literaturn. dēiatelnostj) Kjev 1915. Tip. Akc. ob-va Petr Barskij. 16×27 XXIII+470+59+3 str. 4 r. 350 ə.
- Aleks. Bēlskij*, Razbor zāščity duħovenstva svjašč. I. Šarnym ot missionera svjašč. A. Bēlskago. Tomsk 1915. Tip. Prjŭta i Doma Trudoljubija 15×22 23 str. 50 ə.
- Andr. Bēlyj*, Rudoljf Štejner i Gete v mirovozzrēniji sovremennosti. M. 1917 Izd. Iz. va Duħovnoe Znanje 17×23 VIII+344 3 r. 1000 ə.
- Prepod. Nektarij Bēžeckij*. PG 1915. Tip. Red. period. izd. M-va Finansov 22×31 47 str. s ris. 250 ə.
- ĭ. A. Birštejn*, K psihologij kurenija M. 1914. Tip. Štaba M. v. okr. 17×26 14 30 ə.
- Blagovēst*. Mysli iz mīra nevidimago T. VI. M. 1916. Izd. Bližajš. dējat. obšč. Spiritual. g. Blagovēščenska. Tip. Rjabuš. 18×27 VII+392 500 ə.
- P. P. Blonskij*, ĭan Amos Komenskij. „Velikje pedagogi“ Monogr. p. red. M. M. Rubinštejna. M. 1915. Izd. kn-va Tiħomirova. Tip. Grosman-Vendcljšt 15×20 III+120+2 o,60 3100 ə. (rec. I. V. 1915 II 319).
- prof. Bobrov*, Istoričeskoe vvedenije v psihologiju. Rostov n. D. 1916. Tip. Rusij 19×29 200 əkz.
- A. P. Bočkovskij*, Protiv vrednyx duħovnyx knig na svjatoj Rusi. Xristjanskje, pravoslavnye polemiko-apologestičeskje očerki. ĭakutsk 1914. Tip. Semenovoj 17×22 104. 1 r. 25. 300 ə.

- T. P. Bogačev*, Priečiny padenija npravstvennosti² M. 1914. Tip. Efimova 16×25 72+1 0,35 1,500 ə.
- B. L. Bogaevskij*, Zemledělčeskaja religija Atin. Tom I. Zap. ist.-filol. fak. Imp. Petrogradsk. universiteta. Č. CXXX PG 1916. Tip. M. A. Aleksandrova 17×24 VIII+240 750 ə.
- A. Bogojavlenskij*, Sbornik dějstvuruščix i rukovodstvennyx cirkuljarnyx ukazov, rasporyaženij i položenij Kišinevskago Eparxial'nago Načal'istva s 1867 po ijulj 1914 g. Tverj 1914. Tip. M. V. Blinova 17×26, IV+313+V str. 1140 ə
- And. Bogolubov*, Světloj pamjati † svjašč. sela Běloj Gory Čistopolskago uēzda, Simeona Gavriloviča o. Gavrilova (Otd. ott. iz Izv. po Kaz. eparx.). Kaz. 1916 15×22 6 str. 30 ə.
- Vlad N. Bogolubov*, Filosofija religii č. I. istoričeskaja tom I. K'iev 1915. (rec. Trudy 1916.)
- N. Ī. Bogolubskij*, Bogoslovie v apologetičeskix čtenija. Vyp. 1-j M. 1913. VIII+271. 1,50.
- N. Ī. Bogolubskij*, Věra nauki i religioznaja věra. M. 1914. Izd. Zlatoust. rel. fil. kr. uč. 17×26 17 s portr. 0,20 2000 ə.
- prof. M. Ī. Bogoslouskij*, Prebyvanie ĩisusa Xrista v Samarji. Kaz. 1914. Tip. Centr. 16×23 42 50 ə.
- Kak oživiti velikopostnoe bogosluženie*. Kaz. 1914. Izd. Du. Ak. 16×24 93 25 c.
- Ā. Boguslovskij*, Toržestvo xristianstva pri Konstantině Velikomju. K'iev 1914. Knisnerev, 19 str. 300 əzk.
- Mix. Bojkov*, Opisanie Bogojavlenskoj cerkvi i prixoda sela Glēbova, Smerickago uēzda. Starica 1916. Tip. Krylova 16×22 15 150 ə.
- prof. V. V. Bolotov*, Tezisy o Filioque (e Xr. Čt. 1913 I 573—596)
- prof. V. V. Bolotov*, K voprosu o Filioque. Š predisl. prof. A. Brilliantova. Spb. 1914. Tip. Merkuševa 17×26 VI+138 1,25 300 ə.
- prof. V. V. Bolotov*, Zamētki po povodu teksta liturgii Sv. Vasilija Vel. (Pis'mo arxiep. finl. Antoniju) Spb. 1914. Tip. Merkuševa 16×24 281—98 str. 200 ə.
- prof. V. V. Bolotov*, Lekcii po istorii drevnej cerkvi. Vyp. III. Ist. c. v period vsel. soborov. I. *Cerkovj i gosudarstvo*. II *Cerkovnyj stroj*. Spb. 1913. Tip. Merkuševa XIV+340 2 r. 2400 e. 17×26.
- K. V. Bolsunovskij*, Pamjatniki slavjanskoj mitologii. Vyp. II. Perunov dub. K'iev 1914. Tip. Kuljženko 25×35 17 300 ə.
- Pod red. *Vl. Bonč-Brueviča*, Materialy k istorii i izučeniju religioznyx obščestvennyx dviženij v Rossii. Otd.: *Sektantstvo*. Vyp. 7. Čemereki. Otvētvlenie Starago Izrailja. PG 1916. CCIV+705 8 r. (rec. I. V 1916. IV 230).
- M. M. Bonč-Tomaševskij*, Kniga o tango. Iskusstvo i seksualnostj M. 1914. Izd. V Portugalova 17×22 44 s ris. 0,75 500 ə.
- S. D. Bondarij*, Sekta mennonitov v Rossii. Očerok PG 1916. Tip. V. D. Smirnova. 17×24 XXXIII+207 1000 ə.
- I. I. Borgman*, Atomičeskaja teorija stroenija tēla. Spb. 1914. 0,70.
- V. A. Borisov*, Svjatitelj joasaf Gorlenko, ep. Bělgorodskij i Obojanskij. Ego žiznij i dējatel'nostj. Izd. M. S. Elova. Serg. Pos. 1912. XV+227+32 1,50.
- ĭ. V. Borkov*, O vremeni vtorogo prišestvija Xristova (Protiv tolkovanija Bejningena i ego poslēdovatelej) (Iz Prav. Sobes. 1912). Kaz. 1914. 16×24 90+IV 200 ə.
- prot. V. Boščanovskij*, Ateizm, ego priečiny i poslēdstvija. Simferop. 1916. Tip. tavričesk. 15×22 20 60 ə.
- Ai. S. Bragin*, ĩudejskaja věra v svjazi s istoriej evrejsk. naroda, ego predanijami i obyčajami. Vyp. 1. 2. Ekaterinoslav 1913. Tip. Kogana 17×25 IV+83 IX+146 0,45+0,65 3000 ə.
- A. Brilliantov*, Imperator Konstantin Velikij i Milanskij ədikt 313 g. PG 1916. Tip. M. Merkuševa 16×25 VII+197+1. str. 1,50 250 ə.
- N. L. Brodskij*, N. M. Mendel'ison, N. P. Smirnov, Istoriko-literaturnaja xrestomatija. Č. 2. Drevnija russk. pis'mennostj XI—XVII vv. s vvodnymi statijami, primēčanijami, voprosami i temami. M. 1916. Izd. t-va V. V. Dumnova (Mjasnickaja 5) 362 (8⁰) 1,50 3000 ə.

- prof. A. A. Bronzov*, Sv.-Vladimírskaja ženskaia cerkovnaia učitel'skaia škola v Petrogradě. PG 1914. Tip. Sinod. 17×26 293 1000 ə.
- prof. A. Bronzov*, Preloženie i presuščestvlenie PG. 1916. Izd. Missiion. sov. pri Sv. Sin. Tip. Sin. 16×25 23 800 ə.
- prof. A. A. Bronzov*, Dvė lekcii. I. XX vėk i xristianstvo. II. Prava cerkovnoj školy na samostoiatel'noe suščestvovanie i na gosudarstvennuju podderžku PG 1914. Izd. Učil. Sov. pri Sv. Sin. Tip. Trej 13×19 75 20.000 ə.
- prof. N. M. Bubnov*, Abak i Boacij. Lotaringskij naučnyj podlog XI v. PG 1915. Tip. Senatsk. 17×26 XXVI+325 2,50 500 ə.
- ierosxim. Ant. Bulatovič*, Prošenie v Pravitel'stvu ruščij Sinod. Spb. 1914. Tip. Naš Vėk 15×22 64 100 ə.
- prof. prot. T. I. Butkevič*, K voprosu o smėšannyx braxax. Xar. 1912, 80 str.
- prof. prot. I. I. Butkevič*, Obzor russkix sekt i ix' tolkov ² PG 1915. Izd. Tuzova. 17×26 566+X 2 r. 4000 ə.
- prof. prot. T. I. Butkevič*, Vysšee upravlenie v pravosl. avtokefal'nyx cerkvax Xari'kov 1913 192 0,85.
- T. I. Butkevič*, Protestantstvo v Rossii (Iz lekcij po cerkovn. pravu). Xari'k. 1913. Tip. Eparx. 17×25 VI+234 0,50 300 ə.
- prof. T. I. Butkevič*, Ustrojstvo i Upravlenie Rimsko-katoličeskoj cerkvi voobščee i v Rossii v častnosti. Xari'kov. 1916. Tip. Eparx. 16×24 VIII+623+5 300 ə.
- prof. prot. T. I. Butkevič*, O smysle i značení krovavyx žertvoprinošenij v xristianskom mĩre i o t. nazyv. ritual'nyx ubijstvax. Xari'kov 1914. Tip. Eparx. 17×25 143 0,45 600 ə.
- A. Butmi*, Dogmat krovi. S 2 pril. G. V Butmi i. Rimsk. kur'ia o rit. ubijstvax. 2. Bez predrasz. Spb. 1914. Tip. Četverikova 16×25 76 0,30 3600e.
- A. M. Buřarev* (arxim. Teodor) Izslėdovanie Apokalipsisa. S. Pos. 1916. Izd. Red. Bog. Vėšt. 17×26 IV+649+2 portr. + 1 tabl. 4 r. 300 ə.
- prof. j. Buřarev*, Tolkovanie na Evangelie ot Marka². M. 1915. Izd. T-va V V. Dumnova 18×27 224 str. 1 r. 10. 2000 ə.
- V. P. Bykov*, Spiritizm pered sudom nauki, obščestva i religii. M. 1914. Izd. E. j. Bykovoj. Tip. T-va Pečatnija ĭakovleva 18×27 516 s ris. 2,50 2000 ə.
- O bylom na Svjatoj Rusi*. Prepodobnye Antonij i Teodosij, osnovateli monašestva na Rusi. PG 1914. Izd. Učiliščn. pri Sv. Sinodě Sov. Tip. Sinod. 14×18 23 0,05 20.000 ə.
- ĭ. Bystrov*, Po vostoku. Putešestvie starobriadžeski x episkopov. M. 1916. Izd. avt. Tip. Rjabuš. 16×24 252 s 52 ris. 1 r. 3000 ə.
- Mirko Cemovič*, ĭdeja mĩra i meždunarodnoe ravnopravie. Odessa 1916. Tip. Obšč. Pečatn. Dėla (Puškinskaia 18) 15×24 95 str. 1500 e.
- Pravoslavnaja cerkovj o počitanii ĭmeni Božijago i o molitvė ĭisusovoj*. Spb. 1914. Izd. Ispovėdnik 14×20 192 60 k. 3000 ə. 1500 ə.
- P. Cvėtkov*, Islamizm. Tom I. Muřammed i Koran 460 p. 2'25 r. Tom II. Vėra Islama VIII+418. 2 r. Tom III. Praktičeskija objazannosti islamizma. 552. 2.50 r. Tom. IV Islam i ego sekty. 453 str. 2.50 r. Asřabad 1912—1913. Tip. Štaba z Turk. Arm. Kor. 16×23. (rec. V. Bartoljėd. ŽMNP 1914 mart. (L) p. 176—188.)
- ĭ. ĭa. Čalenko*, Nezavisimostj xristianskago učenija o npravstvennosti ot etiki antičnyx filosofov. Č. I. II. Poltava 1912 XVIII+609 X+1190 str. 2 r. 50+4 r.
- ĭ. ĭa. Čalenko*, K voprosu ob otnošenii etiki antičnyx filosofov k xristianskoj. Spl. 1913. Tip. Merkuševa 16×23 16 50.
- S. ĭ. Čeban*, Doširej, mitropolit Sočavskij i ego knižnaja dėiatel'nostj. K istorii rumunskoj pisimennosti i rumyno-russkij literaturnyx otnošenij XVII v. K. 1915. Izd. Otd. rus. jaz. i slovesn. Imp. Akad. Nauk. Tip. M. T. Mejnandera (Puškinskaia 20) 8⁸ (18×27) VIII+160+2 2 r. 610 ə.
- svjašč. A. ĭ. Čekanovskij*, Stepenj neizmėnnosti dogmata. Kiev 1914. Tip. P. Barsk. 17×24 35 0,80 56 ə.
- G. Čelpanov*, Vvedenie v filosofiju⁶. M. 1916. Izd. T-va Dumnova. Tip. R. t. peč. i izd. d. 16×24 VII+559 3,50 10.000 ə
- prot. Miř. Čelijcov*, Sovremennija religioznyja pisanija. Teosofija. M. 1914. Tip. Snegirevoj 16×23 44 600 ə.

- Čemreki*. Otvětvleně starago Israilja. Materialy k istorii i izučeníu religiozno-obščestvennyx dviženij v Rossii. Otděl.: sektantstvo. Vyp. VII. Pod. red. Vladim. Bonč-Brueviča. PG 1916. Izd. kn-vo Žiznj i Znanje. Tip. L. Ganzburga 18×26 CCIV+705+8 str. s 10 kart. i ris. 8 r. 2500 ə.
- N. T. Černjavskij*, Imperator Teodosij Velikij i ego carstvovanie v cerkovno-istorič. otnoženii. Opyt cerk.-istorič. izslėdovanija. S. Pos. 1913 VIII+692+4+II 3 r.
- L. F. Čerskij*, Svjataja Nina prosvětiteljica Gruzii³. Istorič. očerk. M. 1915. Izd. M. V. Kljukina. Tip. Myslj 13×17 16 0,05 3000 ə.
- T. Četyrkin*, Svjataja Počaevskaja Uspenskaja lavra. Spb. 1914 31 str. 108 r.
- V. V. Četyrkin*, Apokalipsis sv. apostola joanna Bogoslova. Isagogič. izslėd. PG 1916. Tip. Merkuševa 17×24 XVII+514 4 r. 400 ə.
- Iubilejnoe čestvovanie* po slučaju tridcatipjatilėtija služenija Preosvjaščennėjš. joakima, Ep. Nižegor. i Arzamasskago (iz NoNo 31. 32. 33. Nižegor. Cerк.-Obšč. Věstn. za 1914 g.) N.-Novg. 1914. Tip. Gub. 14×20 64+1 portr. 500ə.
- S. I. Čistosevdov*, Zapiski po teorii cerkovnago propovėdničestva. Xarjkov 1914. 208 str.
- Čtenija* v cerkovno-istorič. i arxeologič. obščestvė pri Imp. Kjev. dux. akademii. Vyp. XIV (Ottisk iz žurn. „Trudy K. d. a.“ N. I. Petrov. Pisjma preosvjašč. Filareta. G. G. Popovič, Položenie ženščiny v biblejskoj semijė, obščestvė. Kjev 1916. Tip. Akc. obšč. Petr Barskij 16×23 81 str. 0,75. 300 ə.
- L. A. Čugaev*, Valentnostj Spb. 1913. 171 0,80. Izd. Obrazovanie (rec. ŽMNP 1914 maj 95—8 Zemjatčenskij).
- V. I. Dalj*, Zapiski o ritualnyx ubijstvax². Spb. 1914. Tip. Suvorina 14×21 XVIII+127 1 r. 3000 ə.
- . *Konst. Dalmatov*, Otklik na statiju „O pričaščeni mladencev“ (Otd. ott. iz Izv. po Kaz. ep.) Kaz. 1916. Tip. Centr. 16×24 2 str. 50 ə.
- V. Davydenko*, Osnovnyja načala religiozno-nravstvennago vospitanija s izloženiem sposobov obučenija Zakonu Božiju⁷. Xarjk. 1915. Tip. Eparx. 16×24 184 1 r. 5000 ə.
- A. Davydov*, Naučnyja dokazateljstva našego vėčnago bezsmertija. Opyt teorii fiziko-mexanič. postroenija duhovnago organizma M. 1914. Tip. Sytina 15×22 179 1 r. 2000 ə.
- A. Deborin*, Vvedenė v filosofiju dialektičeskago materializma. S predisl. G. B. Plešanova. Dva priloženija. A. Bogdanov, Ėmpirjomonizm. L. Akseljrod (Ortodoks). Filosofskie očerki. (Bibl. obščestvovėdėnija kn. 10) PG 1916. Izd. kn.-va Žiznj i Znanje 14×22 417+48 3 r. 3200 ə.
- Al. Demjanovskij*, Rukovodstvennyja ukazanija po voprosu o pravom položenii sektantstva. Kjev 1914. Tip. Akc. Korčak-Novick. 16×24 24+VIII 800 ə.
- M. I. Demkov*, Russkaja pedagogika v glavnėjšix eja predstaviteljax. Opyt istoriko-pedag. xrestomatii². M. 1914. Izd. K. I. Tiخomirova. Tip. Grosman i Vend. 15×23 VII+334+III 1,50 2100 ə.
- Leon. Denisov*, Žiznj i stradanija sv. mučenika Trifona i počitanje ego v Rossii. M. 1914. Izd. Konovalova 14×22 47 ris. 5000 ə.
- L. Denisov*, Javlenija i čudotvorenija svjatyx semi Arxangelov Ix izobraženie i prazdnov. im 8-go nojab. M. 1915. Izd. E. Konovalovoj. Tip. Sytina. 14×22 48 s ris. 3000 ə.
- Leon. Denisov*, Žiznj prepodobnago Vasilija Novago i povėstvovanie učenika ego Grigorija o mytarstvax otkrytoe emu v vidėnii prepodobnoj Teodoroj M. 1914. Izd. Sytina 14×22 48 s ris. 5000 ə.
- Leonid Denisov*, Žitija Xrista radi iurodivyx, obščje i mėstnočtimyx pravoslavnoj cerkovij, prep. Serapiona Sindonita, blaž. Andreja iur., prep. Isaaka Pečersk., bl. Prokopija Ustjužsk., Isid. Rostovsk., Lavr. Kalužsk., Vasil. Moskovsk., Simona Iurjevsk., Prokop. Vjatsk., Andr. Totemsk. i inyx blaž., prosijavšix podvigom iurodstva. M. 1915. Izd. E. Konovalovoj. Tip. Sytina 15×23 48 s ris. 3000 ə.
- M. G. Dikanskij*, Avtorskoje pravo v arxitekturė. III. 1916. Tip. Petr. Gradonač. 17×25 77+1 500 ə.
- P. S. Dimitrijev*, Golos revnitelja pravoslavija. Tomsk 1915. Tip. Prljuta i D. Trudoljub. 15×23 29 100 ə.

- svjašč. Aleks. Diaĥonov*, O raskoljničeskix persidskix „moščax“ (Materijaly dlja sobesėdovanija) PG 1915. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. Kolok. 16×24 20 str 500 ə.
- prof. A. P. Diaĥonov*, K ĥarakteristikė novoj pedagogiki. O „Tretjem vserossijskom syėzdė po eksperimentalnoj pedagogikė“ (2—5 janv. 1916). PG 1916. Tip. M. Merkuševa 16×24 54 0,50 70 ə.
- E. Diaĥonova-Žilina*, Borec za pravdu. Slavjanskij učitelj Jan Gus. Biblioteka N. Gorbunova-Posadova No 327 M. 1916. Tip. T-va I. N. Kušnereva i Ko. 16×23 72 str. s ris. 0,50 2200 ə.
- prof. A. A. Dmitrievskij*, Imper. Pravoslavnoe Palestinskoe Obščestvo i ego dėiatel'nostj za 1882—1907. Spb. 1907. Tip. Kiršbauma 18×28 III+332 s portr. 3000 e.
- prof. A. A. Dmitrievskij*, Prazdnik sv. velikomučenika i cėlitelja Pantelejmona v russkom monast. ego imeni na Sv. Atonskoj gorė. Spb. 1913. Tip. Kiršbauma 14×20 44 s ris. 0,25 5000 ə.
- prof. A. A. Dmitrievskij*, Prazdnik Preobraženija Gospodnja na Tavorė. Spb. 1913. Tip. Kiršbauma 14×20 32 s ris. 0,10 5000 ə.
- prof. A. A. Dmitrievskij*, V Bozė počivšij Mitropolit Peterburgskij Antonij i ego sočinenija po dėlam cerkovnym s pravoslavnym vostokom. Kaz. 1914. Izd. Duĥ. Ak. 16×24 22 300 ə.
- D. A. Dmitrievskij*, Ličnyja vospominanija o mitropolitė Peterburgskom Antonii, kak učitelė i sosluzivcė. PG 1916. Tip. Vys. utv. obšč. rasp. rel.-nprav. prosv. 13×18 79 100 ə.
- joann Dmitrevskij*, Vėra i vėrovanija. Ĥarjĥ. 1914. Tip. Eparĥ. 15×23 33 500 ə.
- svjašč. j. Dmitrevskij*, Tajne žizni pri svėtė Biblii, nauki i okkuljtnyx znanij Ĥarjĥov 1914. Tip. Eparĥ. 17×25 110 str. 1 r. 500 ə.
- svjašč. joann Dmitrevskij*, Žiznj i smertj. Estestvenno-naučnoe, filosofskoe i ĥristianskoe osvėščenie voprosa (Otd. ott. iz žurn. V. i R.) Ĥarjĥov 1916. Tip. Eparĥ. 16×25 62 70 k. 1000 ə.
- O. A. Dobiaš-Roždestvenskaja*, Cerkovnoe obščestvo Francii v XIII-m vėkė. Č. I. Priĥod. PG 1914 (cf. La vie paroissiale en France au XIII s. 1912 Tip. I. Ak. N. 21×29 III+181 2,25 463 ə. (rec. N. Karėev in V. Evr.) 1915 VII 407—9).
- prot. j. Dobrov*, Čudotvornaja ikona Božiej Materi „jerusalimskaja“ v gor. Bronicaĥ, Mosk. gub. (Istorič. eja opis.) M. 1916. Tip. Russk. Peč. 15×23 25 s ris. 0,30 1000 ə.
- A. P. Dobroklonskij*, Prep. Teodor, ispovėdnik i igumen Studijskij. I. č. Ego epoxa, žiznj i dėiatel'nostj. Odessa 1913. Tip. Ėkonomič. 18×28 XX+972+LC+1+10 5 r. 300 ə. II. 1914. 569 3 r. (rec. I. V. 1915 II 1006—7).
- A. P. Dobroklonskij*, Prep. Teodor ispovėdnik i igumen studijskij. II. č. Ego tvorenija. Vyp. I. Odessa 1914. Tip. Texnik 18×26 569+2 3 r. 50 300. (= Zapiski Imperatorskago Novorossijskago universiteta, istor.-fil. fakult., vyp. VIII.).
- prot. V Dobrovoljskij*, Molitva i obraz eja soveršenija po učeniju slova Božija i sv. otcov i učit. pravoslavnoj cerkvi. (Ott. V R. 1914) Ĥar. 1914 18×27 87 0,60 2000 ə.
- A. Doganovič*, Biblejskija ženščiny. SPos. 1913. 109 0,50.
- V Domanžo*, Otvėtstvennostj za vred, pričinennyj putem zloupotreblenija pravom. Učen. Zap. I. Kaz. Un. g. 80 Kėv 1913.
- Donesenija* papskago nunciija, joanna Torresa, aep. adrianop., o sobytijax v Poljšė vo vremja vozstanija Bogd. Ĥmeljnickago. Kėv 1914. Tip. Mejnandera 18×27 181 100 ə.
- A. Dolgorukij*, Čelovėk i ego psixika s energič. točki zr. Ėtjud naučnoj filosofii. Vyp. I. M. 1914. Tip. obšč.-va Mosk. izd. 19×27 117 s ris. i čert. 1,50. 300 ə.
- svjašč. Petr Driagin*, Svjatitelj i Čudotvorec Nikolaj i Ego „Velikorėckaja čudotvorno-ja vlennaja Svjataja Ikona. Vjatka 1916. Tip. Škļaevoj 15×22 18 str. 5000 ə.

- V. G. *Družinin*, Nēskoljko avtografov pisatelej staroobrjadcev. PG 1915. Tip. M. A. Aleksandrova 19×27 26 str. s XXII-ju fototip. tabl. 230 ə.
- E. *Dubrova*, Pisjma k ruskoj ženščinē. Šamordino, Kal. gub. 1914. 15×24 20 4500 ə.
- V. *Ī. Dunaev*, Pr. Maksim Grek i grečeskaja ideja na Rusi v XVI v. Istorič izsl. s prilož. tekstov diplom. snoš. Rossii s Turciej v nač. XVI st. M. 1916. Tip. Sin. 27×36 92 200 ə.
- N. N. *Durnovo*, Legenda ob Avdakeē sv. mučenicē. (Otd. ott. iz Sborn. Xarjk. Ist.-Filol. obšč. v č. pr. V. P. Buzeskula). Xarjk. 1914. Tip. Peč. D. 17×26 6 200 ə.
- O. D. *Durnovo*, Tak govoril Xristos.³ M. 1915. Izd. Avt.; Tip. T-va Ī Mašistova 16×24 362 1,50 3000 ə.
- S. *Durylin*, Drevne-russkaia ikonopisj i Oloneckij kraj. Petrozavodsk 1913. Tip. Oloneckaia gub. 8° (17×25) 14 str. 15. 125 ə.
- Duxovenstvo Moskovskoj eparxii v XVII vėkė* (Po rukopisnym istočnikam). K materijalam po Moskovsk. eparxii. S predisloviem prot. N. A. Skvorcova. Serg. Pos. 1916. Izd. Cerkovno-istorič. otdėla pri Obšč. Ljubit. Duxovn. Prosvėšč. Tip. A. Snegirevoj 17×25 126 str. 75 ə.
- Dvorcy i cerkvi űuga*. Kuljturnyja sokrovišča Rossii. Vyp. VIII. M. 1914. 17×25 92 str. + 30 list. ris. 3000 ə.
- M. *Džanašvili*, Toržestvo Xristianstva na Bližnem Vostokė. Tiflis 1914. Tip. Kanc. Nam. 17×26. 10. 100 ə.
- M. G. *Džanašvili*, Katalog po predmetam Cerkovnago Muzeja Gruzinskago duxovenstva. Tiflis 1914. Izd. Komit. Cerk. Muz. Gruz. dux. No 18 15×22 106 1 r. 600 ə.
- N. S. *Džordžikija*, Kritika psihičeskoj teorii prava prof. L. ĩ. Petražickago. Kĭev 1915. Tip. R. K. Ljubkovskago 8° 46 0,30 500 ə.
- N. S. *Džordžikija*, Kačestvo. — Otnošenje. — Pričinnostj. M. 1916. Tip. Ma-montova 16×23. 19 0,25 550 e.
- prof. A. *Efimov*, Svjatitelj Božij ĩoann Maksimovič Mitrop. Toboljskij i vseja Sibiri 1651—1715 gg Černigov 1915. Tip. Eparx. 15×22 40 str. 2000 ə.
- Evg. *Efimov*, Priroda prestuplenija. Estestvenno-naučnaia teorija M. 1914, 390 str. (rec. A. Maklecov in V. E. 1915 I 420—423.).
- Evg. *Elačič*, Instinkt. Psiholog. bibl. No 1. Spb. 1913. Tip. Sojkina 17×24 104 + III s. ris. 0,70 2000 ə.
- K. *Eljnickij*, Očerki po istorii pedagogiki¹⁸. PG 1916. Izd. i tip. Gutzatca 17×26 184 1 r. 3045 ə.
- K. *Eljnickij*, Privyčki, i x značenje i vospitanje⁴. PG 1915. Izd. Učil. Sov. pri Šv. Sin. 14×21 32 0,10.
- K. *Eljnickij*, Russkie pedagogi vtoroj poloviny XIX. stol.³ Tip. Gutzaca 18×25 189 0,65 1545 ə.
- Īakov Elpidinskij*, Obščaja cerkovnaia istorija. Vyp. 2. Tip. Spb. 1914 16×24 253+III 1,25 1200 ə.
- Orlovskaia Eparxija v 1906—8 gg. pri Preosv. Episk. Serafimė (Čičagovė)*. Kišinev 1914. Tip. Eparx. 22×30 6+912+8 5 r. 600 ə.
- A. N. G. *Episkop „bėdnjakov“ ĩoannikij ep. Belgorodskij*. Kursk. 1915. 16×23 16 str. 10000 ə.
- A. *Ermanskij*, Marksisty na rasputji. (O sbornikė „Samozaščita“). Pg 1916. Izd. Izd-vo kniga (Stremjannaia 14). Tip. Imp. Nik. voen. akad. 16×22 70 str. 0,60 2100 ə.
- M. N. *Eršov*, Problema bogopoznanija v filosofii Maljbranša. Kaz. 1914. Izd. Dux. Ak. 17×25 288 1 r. 50 600 ə.
- M. N. *Eršov*, Problemy religiozno-filosofskoj mysli v sovremennoj Francii (Otd. ott. iz ž. „Prav. Sob.“). Kaz. 1916. Izd. avtora. Tip. Centralnaja 17×25 44 s. 0,50 200 ə.
- Aep. Evdokim*, Dnevnik o. protojereja Rodiona Putjagina. SPos. 1914. 17×24 171 1000 ə.
- ep. Evdokim*, Po cerkovno-obščestvennym voprosam T. I. Zabytyj bratskij ustav. S. Pos. 1913. 14×18 308 80 k. 2000 e. — Dobroe prošloe I. M. D. Akad. (K stol. jub. Ak.) S. Pos. 1915. Tip. Lavry 13×18 319+1 0,80 1500 e.

- A. A. Evdokimov*, Kooperacija i religija (No 2. Kuljtura dlja vsěx M. 1916. Izd. Trud. Tip. T-d. Ī. Efimova, N. Źeludkova i K^o (B. Īakimanka, 32) (15×22). 16 str. 0,10 2000 əkz.
- Aleksandr Evlaḡov*, Vvedenie v filosofiju ḡudožestvennago tvorčestva. Opyt istoriko-literaturnoj metodologii. Varš. T II. Metody nenaučnye 1912. IV+604 str. 3 rub.
- Ī. E. Evsēev*, Stolētnaja godovščina russkago perevoda Biblii. PG 1916. Tip. Sinod. 12×16 42 0,30 200 ə.
- Ī. E. Evsēev*, Gennadijevskaja biblija 1499 goda. M. 1914. Tip. Sin. 27×36 21 50 ə.
- Novyj Źkzarḡ Gruzii*. Biografič. očerk. Tiflis 1914. Izd. Vēstn. Gr. Źkz. 18×25 28 100 ə.
- Vas. Źkzempharskij*, ḡristianskoe iurodstvo i ḡristianskaja sila. K vopr. o smyslē žizni. Kĭev 1916. Izd. ḡr. Mysli 17×26 56 600 ə.
- V. Źrn*, Rozmini i ego teorija znanija. Izslēdov. po istorii italijanskoj filosofii XIX stol. M. 1914. Izd. Puti. 16×24. 296 str. 1000 ə.
- V. F. Źrn*, Spor De Roberti s Rozmini (ot. iz. „Izv. Tifl. v. žensk. kursov“). Tiflis 1914. Tip. kanc. Nam. 17×26 20 50 ə.
- Vladimir Źrn*, Filosofija Džoberti a) Učenyja zapiski Imperatorskago Moskovskago universiteta. Otdēl istoriko-filologičeskij. Vyp. 44. M. 1916. Tip. A. Snegirevoj 17×25 VI+251 str. 2 r. 25 400 ə. b) M. 1916. Izd. Puti Tip. A. Snegirevoj 18×26 VI+351 str. 3 r. 200 ə.
- Vasil Źslivanov*, Otčet Kazanskago eparḡialjn. inorodčesk. missijonera za 1914 g. (Ott. iz Izv. po Kaz. ep.) Kaz. 1915. 17×25 43 50 ə.
- prof. A. F. Fedorov*, O moraljnom vospitanii iunošestva Odessa 1916. Tr. Tehnik. 17×24 108 str. 1 r. 300 ə.
- svjašč. N. N. Fetisov*, Opyt urasnenija osnovnyḡ voprosov nauki sektovēdēnija (Ott. iz TKDA). Kĭev 1914. 17×25 26 70 ə.
- aep. Filaret*, Žitie prep. Sergija, igumena Radonežskago i vseja Rossii čudotvorca PG 1915. Tuzov 15×22 32 str. 0,10 5000 ə.
- Iu. A. Filipčenko*, Izmēnčivostj i evolucija. PG 1915. Izd. A. S. Panafidnoj. Tip. Min. Vnutr. D. 15×22 90 s čert. 0,30 10000 ə.
- ep. Filipp*, Evangeljskaja istorija. Sravniteljno-izučasniteljnoe obozr. četveroev Posmertnoe izd. Černigov 1914 Tip. Gub. z. 18×27 I+611+VII 2 r. 30 600 ə.
- prof. A. N. Filippov*, Katalog členov i oberprokurorov Sv. Pr. Sinoda za XVIII v. Izd. Imp. obšč ist. i dr. r. pri mosk. univ. M. 1916 (rec. M. Krasnožen in Ī. V. 1916 IV 780).
- Svjatyi Filpp*, Mitropolit Moskovskij⁵. M. 1914 Izd. raspr. duḡ.-nr. kn. pri O. L. D. P. 12×16 40 3000 ə.
- svjašč. P. Florenskij*, O duḡovnoj istinē. 2.-j. vyp. Primēčanija i zamētki. M. Tip. Mamontova 16×23 LXXIII 100 ə.
- svjašč. P. Florenskij*, Okolo Ťomiakova (Kritič. zamētki) Ot. iz Bog. Vēstn. 1916 g. Serg. Pos. 1916. Tip. Sv. Tr.-Serg. Lavry. 17×25 78+1 str. 0,70 550 ə.
- ✓ Pav. Florenskij*, Privedenie čisel (K matematičesk. obosnovaniju čislivoj simboliki) (Ott. iz Bog. V.) Serg. Pos. 1916 17×26 32 0,65 200 ə.
- ✓ Pavel Florenskij*, Stolp i utverždenie istiny. Opyt pravosl. teodiceji v dvēnadcati pismaḡ. Izd. Puti M. 1914 16×23 814. 3,50 2000 ə.
- sv. Pavel Florenskij*, Vstupiteljnoe slovo pred zaščitoju na stepenij magistra knigi „O Duḡovnoj Istinē“. M. 1912 g. skazannoe 19go maja 1914 g. (Ott. iz B. Vēst. 1914 sent.) S. Pos. 1914 16×24 15 350 ə.
- svjašč. P. Florenskij*, Smysl idealizma (ot. iz iub. sborn. IMDA.) S. Pos. 1915 18×27 96 100 ə.
- ✓ N. Florinskij*, Svēdēnija o Vladimīrskom Uspenskom ženskom monastyre⁵ Vladim. 1914 14×22 20 2000 ə.
- prof. Ī. Galaḡov*, Socializm i ḡristianstvo. Černigov 1913. Tip. Gub. Pravl. 18×27 118 str.
- prof. prot. Ī. Galaḡov*, K voprosu o socijalnom položenii ženščiny po učeniiju ḡristianstva. Ťariḡov 1913. Tip. Eparḡ. 17×25 22 200 ə.

- prot j. Galašov*, O religiji. Bogosl.-filos. izslēd. Č. I. O religiji voobšče². Tomsk 1914. Tip. D. trudol. 17×23 290 2 r. 500 ə.
- N. M. Galikovskij*, Borjba xristianstva s ostatkami jazыčestva v drevnej Rusi. Tom. I. Xarjik. 1916. Tip. Eparx. 17×25 5+IV+376 500 ə. (rec. Evg. Kagarov in Bog. V. 1916 maj.)
- Afan. Gassiev*, juda Predatelj, Iskarjot. Velikaja zagadka ili vymysel. Razbor skazanija o predateljstvė. Vladikavk. 1914. Izd. avt. Tip. Gabisova 14×19 37 0,30 500 ə.
- Ī. R. Gasseljblat*, Gdė na xoditsja čelovėk poslė smerti M. 1916. Tip. Avtomobilist. 15×22 16 str. s ris. 1000 ə.
- N. Ī. Gavrilova i M. P. Stašovskaja*, Dnevnik materi. Zapiski o duševnom razvitji rebenka ot roždenija do semilėtnjago vozrasta. Pod red. K. N. Kornilova i N. A. Rybnikova (Bibl. pedagogič. muzeja učiteljskago doma v M.) M. 1916. Izd. kn-va Praktičeskija Znanija. Tip. Kuljtura 18×26 234 str. s ris. 3000 ə.
- A. Georgievskij*, Īurij Križanič i sovremennaja dėjstviteljnostj (iz Vėstn. obr. i vosp. 1914 No 9). Kaz. 1914. Tip. Centr. 19×28 10 50 ə.
- V. T. Georgievskij*, Freski Panselina v Protatė na Atonė. Aljbom s 32 tabl. fot. i 3 cv sn Spb. 1914. Izd. Russk. Arxeol. Obšč. 25×34 7 str. + 35 tabl. 600 ə.
- V. T. Georgievskij*, Žitie i podvigi Svjatitelja Ilariona, Mitropolita Suzdaljskago. PG. 1914. Izd. M. D. Usova. Tip. Sinod. 15×22 28 str. 3.200 ə.
- ep. Georgij*, Stigmatizacija. (Bogosl. psihol. oč.) Kaz. 1914. Tip. Gub. 17×22 16 100 ə.
- ep. Georgij*, Demoničeskija bolėzni. (Bogosl.-psihol. oč.) Kaluga 1914 Tip. Gubern. 15×24 20 200 ə.
- Aleksandr Gerasimovič*, Tvorjašee v religiji. Ėtjud materjalistič. istolkovanija istoriji religiji. I. Religija na zarė kuljture. Spb. 1914. Tip. Suvorina 15×22 146 i r. 1000 ə.
- prof. V. Gerje*, Zodčre i podvižniki „Božjago carstva“ č. II. Zapadnoe monašestvo i papstvo. M. 1913. Tip. T-va Peč. S. P. Īakovleva 18×26 234 2 r. 1200 ə.
- V. Gerje*, Filosofija istoriji ot Avgustina do Gegelja. M. 1915. II+267 1,50 (rec. I. V 1915 IV 655—6).
- M. Germanov*, Psihologija krasoty. PG 1915.
- ep. Germogen*, O bogosluženji pravoslavnoj cerkvi.² Spb. 1914. Izd. Uč. Sov. Sv. Sin. 14×22 101 0,20 5000 ə.
- L. L. Gervagen*, Imėjut li meždunarodnija soglašenija svojstvo prava? PG. 1914. Tip. M. A. Aleksandrova 16×22 69 str. 0,80 1200 ə.
- prof. R. V. Giduljanov*, Suščnostj i ĵuridičeskaja priroda cerkovnago vlastvovanija .PG. 1916. Tip. Senatskaja 18×26 40 str. 1 r. 200 ə.
- A. Giljarevskij*, Nėmeckoe zasilje v russkoj narodno-religjoznoj žizni (Perepeč. iz NoNo 17 i 18 „Nižeg. Cerк. Obšč. Vėstnika za 1915 g.) N. Novgor. 1915. Tip. Gub. pravlenija 11×17 26 str. 100 e.
- prof. A. N. Giljarov*, Filosofija v eja suščestvė i značenji i istoriji. Rukov. k izučeniju filosofiji. Tom I. Kjev 1916. Tip. Akc. obšč. N. T. Korčak-Novickago 18×27 XXIV+644 str. 4, 50 2.400 ə.
- B. Gladkov*, Opyt razrabotki voprosa o poslėdovateljnosti evangeljskix sobytij 1916. Tip. Kolokol. 16×23 73 1000 ə.
- B. Ī. Gladkov*, Graf L. N. Tolstoj kak Bogoiskatelj. Spb. 1914. Izd. avt. 14×20 64 3000 ə.
- svjašč. A. A. Glagolev*, Zakony užičestva ili leviratnyj brak u drevnix evreev. Kjev 1914. Tip. P. Barskij 17×24. 22 str. 165 ə.
- prof. S. S. Glagolev*, Posobie k izučeniju Osnovnogo Bogoslovija. M. 1912 III+285 1 r. 50.
- prof. S. Glagolev*, Estestvenno-naučnye voprosy v ix otnošenji k xristiansk. mĵroponimaniju. S. Pos. 1914. Izd. Elova 17×26 224 1,30 600 ə.
- prof. S. Glagolev*, Borjba za svjatoe (Ott. Bog. V 1914 sent.) SPos 1915 18×26 27 600 ə.
- prof. S. Glagolev*, Drevo znanija i drevo žizni. SPos. 1916. Izd. kn. m. Elova. Tip. Lavr. 17×24 82 0,70 550 e.

- Kto Glava Cerkvi?* (Listki dlja Galicij No 9). SPos. 1914. 15×23 4 25.000 ə.
- A. A. Glazunov*, Materijaly dlja istorii ruskoj ikonopisi. Vyp. I. Dva izobr. sv. Aleksija — Čeloveka Božija, angela carja Aleksija Miħajloviča v Zvenigorodskom Savvino-Storoževsk. monast. M. 1914. Tip. Rus. Peč. 16×24 11 str.+2 l. ris. 500 ə.
- prof. N. N. Glubokovskij*, O vtorom poslanii sv. Ap. Pavla k Tessalonikijcam. PG 1915. Tip. Merkuševa 16×24 117 1,50 200 ə.
- prof. N. N. Glubokovskij*, Xodataj Novago Zaveta. Ekzegetičeskij analiz Evr. I. 1—5. (Ott. iz jubil. sbornika I. Mosk. Duħ. Ak.) S. Pos. 1915. Tip. Serg. L. 16×24 47 str. 200 ə.
- prof. N. N. Glubokovskij*, O Kvirinievskoj perepisi po svjazi eja s roždestvom Xristovym. K. 1913 59 0,60 17×24 150 ə.
- N. N. Glubokovskij*, Pravoslavie po ego suščestvu Spb 1914. 16×25 23 250 ə.
- prof. N. N. Glubokovskij*, Blagovestie Sv. Ap. Pavla po c. pr. i s. Kn. 3-ia Spb. 1913 80 2 r. (rec. Bronzov in Xr. Čt. 1913 1509—14).
- prof. N. N. Glubokovskij*, Vysokopreosv. Smaragd (Kryžanovskij) aep. Rjazanskij († 1863 XI, II). Ego žizn' i dčiat. Spb. 1914. Tip. Merkuševa 17×25 558 s portr. 200 ə.
- G. K. Goloskevič*, Evsevjevo evangelie 1283 goda. Opyt istoriko-filologičeskago izslėdovanija. Izd. Otděl. russk. jazyka i slovesn. Imp. Ak. N. Spb. 1914. 67 str. 0 65 (= Izsl. po russk. jaz t III vyp 2)
- prot. Aleksandr Golosov*, Cerkovnaja žizn' na Rusi v polovine XVII. v. i izobraženie eja v zapiskaħ Pavla Alepskago Č. I. Zapiski arxid. Pavla kak cerkovno-istorič. dokument. Žitom. 1916. Tip. X. Šveca 18×26 VI+310 str. +1 karta 2 r. 460 ə.
- A. P. Golubev*, Sbornik statej po liturgikė i cerk. arħeologii. SPos. 1912 144 1 r.
- Aleksij Golubev*, Nėskoliko slov o žizni i cerkovno-obščestvennoj dčiatel'nosti sv. Kirilla, aep. Aleksandrjjskago M. 1913. 29 str.
- prof. S. Golubev*, Licemėrie, kak osnovnaja čerta našix mističeskix sekt — xlystov i skopcov Ott. iz Gol. Cerk. No. 3. M. 1914. 16×24 28 100 ə.
- S. T. Golubev*, Kievo-Vydubickij monastyrj (domong. vremja). Kie v 1913. Tip P. Barskij 16×24 98 178 ə.
- P. Gopeus*, K vospominaniju o prosvėtitelė Galickoj Rusi o. prot. joanne Naumovičė. Kie v 1914. Tip. Akc. O. Korčak-Nov. 15×23 10 s ris. 100 ə.
- D. V. Goroxov*, Buddizm i xristianstvo. Opyt istoriko-apologetič. izslėdovanija. K. 1914. Tip. Akc. Obšč. P. B 18×27 9 isp. + LVI+463 str. 4 r. 350 ə.
- prot. Gorškij*, Drevne-xristianskaia praktika pričaščenija Sv. Tain, po pam. pišmen. i iskusstva. S. Pos. 1914. 15×22 60 1000 ə.
- S. Gorškij*, Obščestvennaia žizn' po vozrėnėniam xristianskix apologetov. (iz Dušep. Čt. 1914) S. Pos. 1914 14×23 31 100 ə.
- X. I. Goxman*, Novaja formula predėla Grigorianskoj Pasxi i nepravilnostj formuly Gaussa. Odessa 1914. Tip. Texnik 15×22 8 str. 1200 ə.
- čerom. Nikolaj Gračev*, O sovremennyx bogoslužebnyx činopoloženijax i obrjadax sobludaemyx v Rossijskix i russkix svjatogorskix obiteljax i v soborax Pgdskom Isaakievskom i Moskovskom Uspenskom. Č. I. PG. 1915. Tip. M. P. Frolovoj 17×23 91 str. 500 ə.
- svjašč. P. Gračev*, Besėda so starobriadcami v g. Kazani 10 nojabria 1913 g. (iz Izv. po Kaz. Ep.) Kaz. 1913. 16×24 4 600 ə.
- B. D. Grekov*, Novgorodskij dom Svjatoj Sofii. Opyt izuč. organiz. i vnutrennix otnošč. krupnoj cerkovnoj votčiny. Č. I. Spb. 1914. Tip. Aleksandrova 17×24 XIV+554+127 3 r. 515 ə.
- B. D. Grekov*, Novgorodskij dom Svjatoj Sofii. (Opyt. izuč. organizacii i vnutr. otnošenij krupnoj cerkovnoj votčiny). Č. I. (= Zap. Ist. fil. fakul't. Spb. univ. č. CXX) Spb. 1914. Tip. Aleksandrova 17×24 XII+544+129. 400 ə.
- A. Grigorij*, Istoričeskoe opisanie Moskovsk. Zlatoustovsk. monastyrja. M. 1914. Tip. Efimova 16×24 144 2000 ə.
- arxim. Grigorij*, Pastyrskie zavėty doblestnym russkim voenam. Tom. IV. M. 1916. Izd. na stražė „Pravosl.“ 292+III 2 r.

- arxim. Grigorij*, Sv. Grigorij Bogoslov Nazianzin, kak pastyrj i učitelj pastyrstva. S. Pos. 1916. Tip. Tr. Lavry 18×27 XV+396 3 r. 600 ə.
- prof. A. Dm. Grigorjev*, K istoriji Iabločinskago Svjato-Onufrijevskago monastyria Xolmskoj guberniji (Ott. iz Varš. Univ. Izv. za 1915 g.) Varš. 1915. 17×26 84 str. 400 ə.
- svjašč. Grigorij Maksimovič Karabinovič*, Kratkoe xristianskoe učenje. Učebnik po Zak. Božiju dlja staroobr. škol. M. 1916. Izd. Mosk. star. knjigop. 16×23 283 s ris. 500 ə.
- Arh. Grigorjev*, Murmanskij inok Arximandrit Jonafan. PG 1916. Tip. Sojkina 23×39 17 s ris. 100 ə.
- Ī. V. Grin*, Abort — prestuplenie ili operacija². (Doklad sděl. na XII Pirog. sužždē.) M. 1914. Tip. Levenson. 15×21 61+2 0,50 2000 ə.
- Ī. V. Grin*, Abort — prestuplenie ili operacija. Doklad na XII Pirog. sužždē². M. 1914. Tip. Levenson. 15×22 63 0,50 1000 ə. (148 2000 ə.)
- K. Grinakovskij*, O prostranstvennoj modeli periodičeskoj sistemy elementov v svjazi s razvitijem ponjatija o periodičnosti svojstv materij. Tomsk. Tip. Sib. T-va Peč. D. 18×26 22 150 ə.
- N. Grinakin*, Svjatyj ravnoapostolijnyj knjazj Vladimir i Novoe Kreščenie Rusi. PG 1915. Tip. Kolokol 15×22 72 0,50 1000 ə.
- N. Grinakin*, „Novyj zavēt“ u social-anarxistov, ili „Ustav Golgot'skix Xristian“ pri svētē Xristova Evangelija. PG 1915. Tip. Kolokol. 15×23 70 str 0,50 1000 ə.
- prot. N. Grossu*, K istoriji vizantijskix bogomolov 12 vėka (iz TKDA). Kjev 1903 17×24 24 68 ə.
- prof. N. K. Grunskij*, Lekcii po pedagogikē. S prilož. Ukazatelja literat. po pedagog. Īurjev 1914. Tip. Mattisen 17×24 208+LVIII+1 1 r. 50 3020 ə.
- N. K. Grunskij*, Pedagogičeskija vzgljady L. N. Tolstogo² Īurjev 1914 35 str. 0.30.
- V. Gruzincev*, Palomničestvo v selo Ostolopovo za obrazom sv. Nikolaja čudotvorca. Kaz. 1916. Izd. Zač. Kubareva 15×22 18 s ris. 0,10 2000 ə.
- A. A. Guljaev*, Illustrirovannaja Ufa. (Ufa v prošlom i nastojaščem). Ufa 1914. Tip. Solovjev 11×17 236 0,40 2100 ə.
- I. V. Guljbinskij*, Boris Nikolaevič Čičerin, M. 1914.
- N. Gumilevskij*, Razbor osnovnyx položenijs xlystovstva. Kjev 1914. Tip. Korč.-Nov. 16×25 79 2000 ə.
- svjašč. Īl. Gumilevskij*, Učenje Sv. Apostola Pavla o duševnom i dušovnom čelovėkē. S. Pos. 1913. Tip. Iv VIII+209 1,25. 50q ə. (rec. N. Smirnov Kjev 1914 22).
- A. V. Gurevič*, Filosofskija izslėdovanija i očerki. Posm. izd. kn. Trud 19×24 XXXI+311 2, 50 1000 ə.
- am. Gurij*, Zabytaja žatva. Missionerskaja dēiatel'nostj sredi privolžskix kalmykov (K vopr. o metodač mission. vozdējstvija na lamaitov). Kaz. 1914. Tip. Centr. 16×24 49.
- arxim. Gurij*, Očerki po istoriji i rasprostranenijs xristianstva sredi mongol'skix plemen T. I. Kalmyki č. 2 Rasprostr. xristianstva sredi Kalmykov. Kaz. 1915 700+XVII. (121—233 de Nikodim Lenkēvič 236—337 de Ivan Nepluev).
- svjašč. Vikt. Gurjev*, Otčet eparxial'nago nabljudatelja o sostojaniji cerkovnyx škol kazanskoj eparxii za 1914—5 Kaz. 1916. Tip. Centr. 16×23 82 150 ə.
- A. Gurliand*, D-r German Kogen i ego filosofskoe obosnovanie evrejstva. Kritič. oč. PG 1915 15×20 XXIV+109 0,85 3000 ə.
- Novyja idei v biologiji*. Sborn. 4. Naslėdstvennostj I. Spb. 1914 Izd. Obraz. 15×24 IV+149 0, 80 4250 ə.
- Novyja idei v filosofiji*. Pod red. N. O. Losskago i Ī. L. Radlova. Sb. 1-j. Teorija poznanija i točnyja nauki. Spb. 1913, 136 0,80; Sb. 6-j. Suščestvuetli vnēšnij mjr. Spb. 1913 136 0,80; Sb. No 7 Teorija poznanija. Spb. 1913 157 0,80; Sb. No 8 Duša i tēlo Spb. 1913, 143 0,80; Sb. No 9 Metody psihologii. Spb. 1913 111 0,80; Sb. No 10 Metody psihologii. Spb. 1913 0,80; Sb. No 14 Ėtika I. Spb. 1914 171 0,80; Sb. No 15. Bezsoznatel'noe. Spb. 1914 144 0,80; Sb. No 17 Sovremennye metafiziki II. Spb. 1914 Izd. Obrazovanie 16×22 4200 ə.

- Novyja idej v matematikē.* Pod red. prof. A. V. Vasiljeva. Mat-ka i filosofija II. Sbornik No 10. PG. 1915. Izd. Obr. 148 str. 80 k, 2200 ə.
- Novyja idej v pravovēdēnii.* Sborn. 1-j. Cēli nakazanija. Sost. prof. P. Ī. Lublinskim. Spb. 1914. Izd. Obr. 15×21 135 0,80 4250 ə. Sborn. IV. *Filosofija prava i npravstvennosti* (Psihologičeskaja teorija npravstvennosti) Pod red. prof. A. Ī. Petražickago. Špb. 1915. Izd. Obrazovanje. Tip. Pečatnyj Trud. 15×21 137 0,80 4200 ə.
- Novyja idej v sociologii.* Sb. No 3. Čto takoe progress? 1. Spb. 1914. Izd. Obraz 17×23 155 0,80 3200 ə. N. 4 Genetičeskaja sociologija Spb. 1914. Izd. Obrazovanje 14×20 136 0,80 3000 ə.
- ĭerom. Ignatij.* V poiska x Živago Boga. Izd. Rel. f. b. SPos. 1913, 78+II 0,50 r. svjašč. A. A. Ignatijev, Bogoslužebnoe pēnje pravoslavnoj russkoj cerkvi s konca XVI. do načala XVIII. vēka po kriukovym i notno-linejnym pēvčim rukopisjam Soloveckoj biblioteki. Kaz. 1916. Tip. Centralnaja 17×25 554+X str. 300 əkz.
- Žirovickaja čudotvornaja Ikona Božiej Materi i Žirovickaja Obitelj²* Viljna 1915. Tip. B. A. Kleckina 13×21, 24 str. 3000 ə.
- prof. V. S. Īkonnikov,* Maksim Grek i ego vremja. Ist. izslēdovanje². Kĭev 1915 Izd. O-va N. T. Korčak-Novickago 18×27 IV+II+604+21+7. 4, 50. 1000 ə. (rec. Ī. V. 1916 I. 565—8).
- Ikonomografija sv. knjazja Vladimira.* Kaz. 1916. Tip. Centr. 17×24 8 str. 100 ə. am. *Īlarion,* Edinstvo ideala Xristova. (Pisjmo k drugu) (Ott. iz ž. Xristianin 1915 I.) S. Pos. 1915 16×23 44 400 ə.
- am. *Īlarion,* Kraeugoljnyj kamenj Cerkvi. S. Pos. 1914 17×25 23 100 ə.
- am. *Īlarion,* Svjaščennoe Pisanje i Cerkovj. (Ot. iz Gol. Cerk. No 3). M. 1914 Tip. Snegir. 16×24 39 500 ə.
- am. *Īlarion,* Zamēčanija, popravki i dopolnenija k „Pravosl. Dogm. Bogosl.“ prot. N. P. Malinovskago (tt. III i IV), S. Pos. 1914 16×23 97 300 ə.
- Ī. A. Īljin,* Dušovnyj smysl vojny (vojna i kuljtura). M. 1915. Tip. Sytina 15×20 48 0,25 3000 ə.
- G. A. Īljin^{skij},* O xridskie glagoličeskije listki. Otryvok dr.-c.-slav. evang. XI v. PG 1915. Izd. Otč. rus. jaz. i sl. Imp. A. N. 20×26 31 str. 0,60 615 ə.
- svjašč. Pav. Īljin^{skij},* Kakoju bylu pervonačaljnju verxu Zolotyxu voroty (ot. iz XV. kn. Trud. Vlašim. Učen. Arx. Kom.) Vladim. 1914 Tip. Gub. 17×25. 8 str. + 3 lista ris. 50 ə.
- prot. S. Īljin^{skij},* O joann Kronštadskij — putevodnaja zvēzda Russkix pastyrej. Sarat. 1914 16×26 8 75 ə.
- Ianov Īljin^{skij},* Svratitelj Aťanasij III. patr. kp., Patelarij. Kĭev 1915 160+XV 1,50 (rec. Ī. V. 1916 III. 774—6).
- I. F. Īljaščenko,* „Ključi premudrosti“, Īasnoe ponjatje ob istinē, o sudjībē mĭra i čelovēčestva i o poslēdnem vremeni. N. Novg. 1915. Tip. Ī. Sērkinia. 14×22 30, 1000 ə.
- D. Ī. Īlovajskij,* Vērojatnoe proisxoždenje sv. knjagini Oljgi i novyj istočnik o knjazē Olegē. M. 1914. Tip. Mašistova 18×26 13 350 ə.
- Imjaslavje.* Bogoslovskie materijaly k dogmaticeskomu sporu ob Imeni Božrem po dokumentam Imjaslavcev. Spb. 1914. Izd. „Ispovēdnik“. 15×21. 188 str. 1,25 3000 ə.
- Instrukcija Cerkovnym Starostam.* PG 1916. Tip. Sinod. 14×21 13 0,10 6000 ə.
- am. *Īsidor.* Žiznj ego i pravednaja končina. Sarat. 1914. Tip. So. Peč. D. 17×26 5 s ris. 1000 ə.
- Pr-j S-n,* Ispovēdj svjaščennika pred mĭrianami. Kĭev 1916. Tip. 1-j Kĭev Art. Peč. Dēla 16×23 47 str. 0,50 400 ə.
- prot. Grigorij Istomin,* Ukazatelj svjatynj i dostoprimečateljnostej Moskovskago Boljšogo Uspenskago sobora⁶. Serg.-Pos. 1916. Tip. Sv. Tr. Serg. Lavry 74 str. s ris. 1500 ə.
- Istorija evrejskago naroda.* T. XI. Istorija evreev v Rossii. M. 1914 Izd. T-vo Mir. 18×26 III+526 str.+30 ris.+3 karty. 5800 ə.
- Istorija vostočnoj i zapadnoj cerkvej poslē ix razdēlenija.* M. 1915. Izd. Mosk. Staroobr. Instit. Tip. Rjabuš. 18×27 68 0,50 1200 ə.

- Istorija Xristianskoj Cerkvi. Ot vremen apostoljskiŭ do razdĕlenija cerkvi na Vostočnuju i Zapadnuju. M. 1915. Izd. Mosk. Starobr. Inst. 208 1,30 1200 ə.*
- V. T. *Īvanickij*, ĵudejsko-aramejskĕ papirusy s ostrova Ėlefantinyi iŭ značenĕ dĕla nauki Vet.ŭ. Zavĕta (Ott. TrĖKDA) Kĭev 1914. 16×24 95 0,75 115 ə.
- A. *Īvanov*, Novozavĕtnyja pisanija po novĕjšemu vozstanovleniju iŭ podlinnago teksta... (Ott. iz Tr KDA) Kĭev 1916 17×24 30 50 ə.
- A *Īvanov*, O čudesax i znamenijax v Cerkvi Xristovoj (Ott. iz žurn. „Gol. Cerkvi“) M. 1916. Izd. Mis. sov. pri Sv. Sin. 17×25 51 200 ə.
- A. *Īvanov*, O čudesax i znamenijax v Cerkvi Xristovoj (Bogosl.-apol. oĕ. pr. sekt. racĕon. i mistikov) (Iz. No No 23., 24 i 25. Vladim. Ep. Vĕd.) Vladimĭr 1914 18×26 32 50 ə.
- A. V. *Īvanov*, Rukovodstvo k izučeniju svjaščĕn. pisanija Nov. Zav.³ Spb. 1914. Izd. Tuzova 16×23 549+VI+16 2 r. 50 4000 ə.
- ~ P. Ar. *Īvanov*, Reforma priŭoda. Tomsk 1914. Tip. D. Trudol. 181+III. 1 r. 300 ə.
- svjašč. P. Ar. *Īvanov*, „Otkrovenĕ v grozĕ i burĕ“ Kritičeskĭj razbor knigi N. Morozova. Tomsk 1916. Tip. priŭta i d. Trudol. 16×22 44 0,50 250 ə.
- svjašč. P. *Īvanov*, Zamĕčanija po proektu učreŭdenija Tomskoj Duŭxovnoj Akademii. Tomsk 1914 Tip. D. trudol. 11×22 25 25 ə.
- ~ P. A. *Īvanov*, Kakija prava moguť prinadleŭatĭ mĭrjanam v stroenii cerkovno-priŭodskoj ŭizni (Doklad na pastyrskom sobr. 21. apr. 1916) Tomsk 1916. Tip. D. trudol. 16×23 12 0,15 50 ə.
- M. G. *Īvanov*, Otvĕt našemu kritiku (Ott. iz Pravosl. Sobes. 1915) Kaz. 1916 87+1 str. 50 k. 250 ə. ŕf. P. K. *Źuze*: Nĕskolĭko slov po povodu „otvĕta našemu kritiku“. M. G. Ivanova. Kaz. 1916. Spb. Centralnaja 17×25 48 str. 300 ə.
- K. Aleks. *Īvanov*, Srednevĕkovoe papstvo i ego predstaviteli PG 1915. 300 str.
- S. *Īvanov*, „Kulĭt tĕla“ v sovrem. russkoj ŭudoŭestv. literaturĕ s Xristianskoj toĕki zrĕnija. S. Pos. 1914 Tip. Lav. 16×24 24 0,10 500 ə.
- prot. N. D. *Īzvĕkov*, Istoričeskĭj oĕerk poluvĕkovoj ŭizni i dĕjatelĕnosti Moskovskago obšč. ĭubit. duŭ. prosv. (1863—1913) M. 1913. Tip. Snegirevoj 16×24 250+VII s portr. i ris. 1,20 325 ə.
- N. D. *Īzvĕkov*, Ukazatelĭ statĕj soderŭavšixsja v ŭurnalĕ „Ėtenija v Obšč. I. d. pr.“ s 1880—94 i s 1910—12 gg. M. 1913 Tip. Snegirevoj 17×25 58 300 ə.
- Izvĕstija* otdĕl. russk. jaz. i slov. Imp. Ak. Nauk 1913. 1914 T. XVIII. XIX. (XIX. 2: V. V. Sipovskĭj, Evoluĕcija xristianstva; N. M. Bagrĭj, Ėudo sv. Nikolaja; XVIII 3: A. Ī. Īacimirskĭj, K istorii loŭnyŭ molitv v ruŭnoslavjanskoj pisĭmennosti; N. M. Petrovskĭj, Pisĭmo patriarŭa Konstantinopol. Teofilakta carju Bolgarii Petru).
- Izvĕstija* Pedagogičeskago instituta imeni P. G. Ŗelaputina v gor. Moskvĕ. Kn. V Pod red. direktora instituta A. N. Īasinskago. V. S. Preobraŭenskĭj, Bojskauty. Praktičeskoe vospitanie v Anglii po sistemĕ Baden-Pouellija. M. 1916. Tip. A. Snegirevoj 17×25 232 s. s ris. 400+290 ə.
- Izvĕstija* permskago eparĭĭalnago cerkovno-arĕeol. obščestva. Vyp. I. Perm. 1915 140+46 1r. (rec. A. Nalimov in Ī. V. 1916 III 521).
- Īzvolĕčĕnie iz ŭurnalov Sovĕta* Imp. Kĭevskoj Duŭ. Akad. za 1912—13 uĕ. god. Kĭev 1914 Tip. Petr B. 17×25 694 150 ə.
- ĭerosĭmonax o. Gerasim*, ustroitelĭ Nikolaevskoj ŭenskoj obščiny v Medynskom uĕzdĕ. Kal. gub. M. 1913. Tip. Mašistova 15×23 32 3000 ə.
- ĭezuizizm i ĭezuity* (po ĭu. T. Samarinu). (Relig.-filos. bibl.) Serg. Pos. 1914. Tip. Ivanova. 12×18 139 str. 0,45 2400 ə.
- V M. *ĭonov*, Duŭ — ŭozraim lĕsa u ŭakutov. Bai ŭara tya iĕĕitĕ Bai Bajanaĭ Bai Barylax. (Sbornik muzeja antropologii i etnografii pri Imp. Akademii Nauk. Tom IV 1) PG 1916. Tip. Imp. Ak. Nauk 21×30 43 s. 50 k. 685 ə.
- V M. *Iablonskĭj*, Rukovodstvo k izučeniju Zakona Boŭija² Spb. 1912 ĕ. 1—2. C. 75+65. A. Bronzov in X Ėt. 1912 I 130—3.
- prof. *Īv. Īv. Īagodinskĭj*, Filosofija Lejbnica. Proces obrazovanija sistemy. Pervyj per. 1659—1672. Kaz. 1914. Izd. art. 17×25 XV+432 3 r. 200 ə.

- prof. Īv. Īv. Īagodinskij*, Neizdannoe sočinenie Lejbnica. Ispověď filosofa. Kaz. 1915. Izd. avtora. Tip. Universit. 17×25 15+93 1 r. 50 700 ə.
- prof. Īv. Īv. Īagodinskij*, Predislovie k sočinen. Dekarta. Kaz. 1914 XIV. 600 e.
- prof. Ī. Ī. Īagodinskij*, Naše „ja“ 1914.
- arxim ĵakov*, Nравstvennaja svoboda čelovĕka v xristianstvĕ i dr. statji. M. 1914. Tip. Myslj 10×25 128+3 1 r. 25. 400 ə.
- Īa. Īakušev*, Žitje sv. Velikomučenicy Varvary. (Ott. iz. ž. „Trudy Imp. K. d. a.) Kjev 1916. Tip. Akc. Obsč. P. B. 17×25 127 s. 500 ə.
- prof. A. Ī. Īarockij*, Aljtruističeskaja moralj i eja individualističeskoe obosnovanie. Īurjev 1914. Tip. Mattisen 17×24 VI+54 0,50 500 ə.
- A. Ī. Īarockij*, Čĕnnostj religii s biografičeskoj točki zrĕnĕja. Īurjev 1915. 0.60 r.
- prof. V. G. Īarockij*, Kurs lekcij političeskoj ōkonomji. Vyp. 1-j PG. 1916. Tip. M. A. Aleksandrova 17×26 10+1+476 str. 3 r. 1000 ə.
- B. Īaruševič*, O propovĕdničeskoj improvizacii. K voprosu o živom slovĕ i normativnyx metoda x propovĕdničestva. (Gomiletič. ōtjud Čĕrnigov 1913. Izd. Br. sv. Mi xaila, kn. Čĕrnig. Tip. Gub. Pravl. 16×24 32 str.
- An. Īazykov*, 666 tĕtraks. Penza 1914. Tip. Gub. 11×20 2 0,10 300 ə.
- Ī. M. A.* „Dvadcatipjatilĕtnij jubilej prof. bogosl., protojer. Nikolaja Semenoviča Stelleckago (29-VI i 22-XI 1914 g.) Ott. iz Past. i pastva. Xarj k. 1915. Tip. epar x. 15×23 19 s 1 portr. 50 ə.
- Tridcatipjatilĕtnij jubilej svjaščennika pogosta Kamenki, Tverskago u., A. G. Krestnikova. Tverj 1914 Tip. Blinova 15×22 19. 200 ə.
- prof. P. Īungerov*, Knigi XII maly x prorokov v russkom perevodĕ s greč. teksta LXX, s vvedenĕm i primĕčanĕjami. Kaz. 1913 Tip. Centr. 16×24 VIII+132 400 ə.
- P. Īungerov*, Kniga jova v russkom perevodĕ s grečesk. teksta LXX, s vved. i primĕč. Kaz. 1914 Izd. Du x. Ak. 16×24 92 1 r. 400 ə.
- P. Īungerov*, Psaltyri v russkom perevodĕ s greč. teksta LXX s vvedenĕm i primĕčanĕjami. Kaz. 1915. Izd. avt. Tip. Centr. 16×24 XIV+223 str. 2 r. 600 ə.
- P. Īungerov*, Knigi „Ėkklesijast“ i „Pĕsnj Pĕsnej“ v russkom perevodĕ s grečeskago teksta LXX s vvedenĕm i primĕčanĕjami (Otd. ott. iz „Prav. sobes.“ Kaz. 1916. Izd. Du x. Akad. Tip. Centraljnaja 16×24 66 400 ə.
- V. Īungerov*, „Otkrovenie v grozĕ i burĕ“ Opyt kritič. razbora knigi N. Morozova). Čĕrnig. 1913. Izd. Br. sv. Mi x. kn. Čĕrnig. 16×24 60 str.
- prot. A. Īurevskij*, K žizneopisaniju svjatitelja j Joanna Maksimoviča. (Ott. iz žurn. „Trudy Imp. Kjev. Du x. Ak.“) Kjev 1916. Tip. Akc. obsč. P. Barskij 17×25 33 125 ə.
- V. Īuško*, Svjatoj Knjaz Vladimir (K devjatisotlĕtiju so dnja ego konč.) Istorič. xarakteristika. Odessa 1915. Tip. Ė. Xrisogelosa 17×25 32 s 2 list. ris. 0,45 1200 ə.
- S. V. Īuškov*, Očerki iz istorji pri xodskoj žizni na sĕverĕ Rossji v XV—XVII vv. Spb. 1913. Tip. Aleksandrova 18×27 V+134 150 ə.
- Ī. A. Kablukov*, Očerk razvitja našj svĕdĕnĕj o stroenji materji (iz otč. Imp. M. Univ. za 1914 g.) M. 1915. Tip. Snegir. 15×23 119 600 ə.
- A. S. Kačorovskaja*, Gipoteza rosta, razvitja, razmnoženja i prodlenja žizni. S predisl. prof. Žakova PG. 1915. Tip. P. P. Geršunina 14×23. 46, 0,40 1000 ə
- N. Kadmin*, Filosofija ubijstva. M. 1913 162 1 r. (rec Ī. V. 1914 I 326.)
- Evg. Kagarov*, Kuljt. fetišej, rastenij i životny x v drevnej Grecji. Spb. 1913. Tip. Senatsk. 17×26 VIII+326 2,50 400 ə. (rec. Ī. V. 1914 I 300-1; N. Novosadskij in ŽMNP 1914 fevr. 387—396).
- M. S. Kalinin*, Pravo na žiznj, kak edinenie čelovĕčestva. Smolensk 1914. Tip. Kalinina 13×22 38 0,20 1000 ə.
- E. N. Kalinovič*, Opisanie ikony Presv. Bogorodicy (mĕstnoj), na xodiaščej sja v Uspenskom xramĕ g. Žitomira, počit. izd. čudotv. i imenuemoj Podoljskoj, s ukaz. nĕk. č. isc . . . Žitom. 1914. Tip. Vol. gub. 15×21 8 1020 ə.
- M. Kalinev*, Nesostoateljnostj učenja katolikov o vidimom (papskom) glavenstvĕ Cerkvi, pred sudom Slova Božija. Ekaterinosl. 1914. Tip. Baranovsk. 16×23 15 1010 ə.

- M. Kal'nev*, Prisoedinenie k Pravoslaviju russkix galičan greko-katolikov (uniatov) v gor. Odessē 3. apr. 1916 g. Odessa 1916. Tip. Ep. D. 16×25 16 s ris. 3000 ə.
- M. Kal'nev*, Vtoroe prisoedinenie k pravoslaviju russkix galičan greko-katolikov (uniatov) v g. Odessē 19go maja 1916 g. Tip. Ep. doma 17 s ris. 1500 ə.
- I. Kamanin*, Zvērineckija peščery v Kļevē (ix drevnostj i svjatostj) s 24 ris. i čet. planami. K. 1914. 166+II+IV 1,50 (rec. Iv. Juvačev in I. V. 1915 III. 617-8).
- A. Kamenskaja*, Anketa v srednej školē po voprosam religioznonravstvennym. Spb. 1913. Tip. Gorodskaja 16×23 11 32 ə.
- V Ia. Kanelj*, Voprosy vospitanija v svētē socialnoj gigieny (gigiena tēlesnoj i duševnoj žizni rebenka). Č. II. Graždanskoe vospitanie. Polovaja žiznj dētej. Obščedostupnye kursy po doškol'nomu vospitaniju. M. 1916. Izd. k-vo „Praktičeskoe Znanie“. Sivcev-Vražek⁶. Tip. A. Mamontova 18×28 78 1,10 3000 ə. (Č. I. Obščedostupnye kursy po doškol'nomu vospitaniju. M. 1916 48 str. 1 r. 40 3000 e.
- prof. N. T. Kapterev*, Patriarx Nikon i ego protivniki Priloženie: Otvēt professoru Subbotinu². S Pos. 1913 VIII+271; 2 r.
- N. T. Kapterev*, Patr. Nikon i carj Aleksěj Miħajlovič VII+547 XX+XL 3 r.
- N. T. Kapterev*, Patriarx Nikon i ego protivniki². Serg. Pos. 1913 VIII+271 2 rub. (rec. Jugie EO 1913, 383-4).
- P. Kapterev*, Teleologija neolamarkistov. S. Pos. 1914. 17×24 116 100 ə.
- P. T. Kapterev*, Istorija russkoj pedagogiki². PG 1915. Tip. V. Bezobrazov i Ko 17×24 XXI.+746 3,25 3000 e.
- P. T. Kapterev*, Pedagogičeskaja psihologija³ Spb. 1914 489 3 r.
- P. T. Kapterev*, Novaja russkaja pedagogika, eja glavnějšija zađači, napravlenija i dējateli². Pgd 1915 1,25.
- Aleksandr Karašev*, Otnošenie xristian pervyx trex vėkov k voennoj službē.² Rjaz. 1914. Tip. Br. sv. Vasil. 17×26 IV.+91+I 0,70 1000 e.
- Pravoslavnaja Karelija*. Očerk. PG 1914. Tip.-Gosudarstv. 17×26 143 2000 ə.
- N. Karėev*, Istorika (Teorija istoričeskago znanija). Iz lekcij (po obščej teorii istorii. Č. I.)- 1916. Tip. M. M. Stasuleviča 15×21 VI+28 1, 50 1500 ə.
- N. Karėev*, Suščnostj istoričeskago processa i rolj ličnosti v istorii². Spb. 1914 XI+574 3r.
- prof. N. I. Karėev*, Sobranie sočinenij. T. III. Kritika ekonomičeskago materjalizma (starye i novye etudy). Spb. 1913 224 1 r. 50.
- M. Karinskij*, Raznoglasie v školē novago empirizma po voprosu ob istinax samoočevidnyx. (Izvlčeno iz Žurnala M. Nar. Prosv. za 1914 g.) PG 1914. Tip. Senatskaja 17×26 565 str. 200 ə.
- svjašč. K. Karpinskij*, O krestovyx pōpax v Malorossijskix eparxijax. Černig. 1913 (sic). Tip. gub. pravl. 17×25 17 str.
- S. M. Karpov*, Evgenij Bolxovitinov, kak mitrop. Kļevskij (Ott. iz TKDA) Kļev 1914 17×25 VI+273 2,50 200 ə.
- L. Karsavin*, Katoličestvo PG. izd. „Ogni“ 1917.
- S. P. Karsavin*, Osnovy srednevėkovoje religioznosti v XII.—XIII. vėkax, preimušč. v Italji. Zap. ist.-fil. fak. Imp. Pgd. univ. Č. CXXV. PG 1915 Tip. Naučnoe. d. 18×27 XVI+360. 3 r. 1000 ə. (rec. Istorič. Vėstnik 1915 IV 660.)
- V. A. Kartašev*, Spravočnaja kniga po Tomskoj eparxii. Tomsk 1914. Tip. Pečatnaja 17×25 VIII+594+25+XXI 1500 ə.
- A. R. Kartašev*, Reforma, reformacija i ispolnenie cerkvi. PG 1916. Izd. iz-va Korablj. Tip. Iakorj. 17×25 66 str. 1 r. 25. 1200 ə.
- Katalog missionerskix, polemicheskix i apologetičeskix izdanij*. V. M. Skvorcova, imėruščixsja v sklādē red. žurn. Mission. Obozrēnē. Spb. 1913. Tip. Kol. 16 23000 ə.
- Katalog Sinodalnyx drugi x izdanij*. Spb. 1914. Tip. Sinod. 11×19 104. 2000 ə.
- Sistematičeskij katalog knig fundamentalnoj biblioteki Tomskoj Du x Seminarji*. Tomsk 1915. Tip. Orlovj 18×26 195 150 ə.

- prof. N. T. Katanov*, Něskoljko slov o rasprostraněni xristianstva v Persii, Mesopotamii, Srednej Azii, Mongolii Kitaĕ. (Rĕč) Kaz. 1916.-Centr. 17×25 20 200 ə.
- prof. A. L. Katanskij*, Vospominanija starago professora. Vyp. I. PG 1914 224. 1 r. (rec. Ī. V. 1915 III. 264).
- P. Ī. Kazanskij*, O sověsti. Serg. Pos. 1913 g. 0,40 49 str. (rec. Str. 1913 II 157).
- P. Ī. Kazanskij*, Žitje i čudesa prepodobnago i bogonosnago otca našego Sergija Radonežskago. Izd. M. S. Elova. Serg. Pos. 1913 104+ list risunkov 0,30.
- S. F. Kečekjan*, Ėtičeskoe mīrosozercanje Spinozy. M. 1914. Izd. Putj 14×21 XIV+337 1 r. 1000 ə.
- prof. V. A. Kerenskij*, K voprosu o soedinenii rimsko-katoličeskoj i pravoslavnoj cerkvej. Kaz. 1914. Izd. Duḡ. Ak. 17×25 29 0,15 200 ə.
- Vl. Kerenskij*, K izuġnasneniju vĕroispovĕdnyḡ raznostej meḡdu Rimsko-Katolič. i Pravosl. Cerkvami Xarjĕ. 1914. Tip. Ėp. 14×23 16 200 ə.
- prof. V. A. Kerenskij*, S. Žapada. Očerki zapadno-cerkvnoj žizni. Kaz. 1913. 180 str. 1 r.
- V. Kerenskij*, O Pirling kak zaščitnik Papskoj sistemy. (Oč. ott. „Vĕra i R.“) Xarjĕkov 1915. Tip. Ėp. 13×23 29 str. 150 ə.
- Suv. Kirill i Meġodij* prosvĕtiteli slavjan¹³. M. 1914 Izd. Sytina 12×18 32 12000 ə.
- prot. A. Kirillov*, Monastyri sv. Arḡistratiga Miḡaila v gor. Arḡangeljĕsk.ĕ (Iz Arḡ. Ėp. Vĕd. 1898 g.) Arḡang. 1914. Tip. Žavoroḡina 15×22 62 1000 ə.
- Ī. Kirillov*, Tretij Rim. Očerki istoričeskago razvitija idej russkago messianizma. M. 1914. Tip. Mašistova 17×27 100 0,50 1000 ə.
- P. G. Kirĕev*, Kosjmo-Damjanovskij ženskij monastyri v Krymu. Īalta 1913 0,20 (Str. 1913 II. 317).
- R. Kistanov*, Istoričeskij sbornik o bezpreryvnom potomstvĕ istinnyḡ pravosl. xristian, (naz.) staro-pomorskago soglasija M. 1915. Tip. Pečatnaja 14×22 85 1000 ə.
- B. A. Kistiakovskij*, Socialnija nauki i pravo. Očerki po metodologii socialnyḡ nauk i obščej teorii prava. M. 1916. Izd. Sabašnikovyḡ. Tip. Kušner. 17×24 IV+704 2000 ə.
- Očerednaja *kleveta* na pravoslavnoe duḡovenstvo. Simferop. 1914. Tip. Tavr. gub. 16×24 155—166 210 ə.
- Ī. Klenov*, O kreščēnii mladencev. Tiflis 1915. Tip. kanceljarĕi Namĕstnika E. Ī. V. 17×25 19 100 ə.
- Sviaščennaja *kniga* Tora. Vilikje Arkany. T. Absolutnija načala sintetičeskoj filosofii ekzoterizma. Opyt kommentarija Vladimira Šmakova. M. 1916 Tip. Gorodsk. 23×30 510 10 r. 1000 ə.
- Pamjatnaja *knizka* Imp. S. Peterburgskoj Duḡ. Akad. na 1913-4 učebnyj god. Spb. 1913. Tip. Leontjeva 14×20 57 200 ə.
- Pamjatnaja *knizka* S. Peterb. Duḡ. Akademii za 1913 g. Vyp. IV Spb. 1914 Izd. Obšč. vzaimopom. byv. pitomcev. Tip. Merkuševa 17×25 149 600 ə.
- Pamjatnaja *knizka* missjonerskiḡ kursov v g. Kazani 1913-4 učebnyi god. Kaz. 1914. Tip. Xaritonova. 13×16 50 70 ə.
- Blagovĕrnaja Velikaja *Knjaginja* Solomonija (Saburova), vo inočestvĕ Sofija. Vladimir 1916. Izd. igum. Melitiny. 15×24 27 s ris. 1000 ə.
- N. N. Knorring*, Mīrosozercanje gr. A. K. Tolstogo (Otd. ott. iz sbron. Xarjĕk. istoriko-filolog. ob-va v čestj prof. V. P. Buzeskula) Xarjĕkov 1914. Tip. Pečatnoe Dĕlo 18×26 34 str. 200 ə.
- Īa. D. Koblov*, Konfessionalnija školy kazanskiḡ tatar. Kaz. 1916. Tip. Centr. 17×25 119 100 ə.
- prot. V. Kolačev*, O položenii pridvornago duḡovenstva v XVIII vĕkĕ. Istorič. spravka. PG. 1914. Tip. M. Merkuševa 15×21 22 str. 100 ə.
- Īu. A. Kolemin*, Avtoritet v voprosax vĕry. Serg. Pos. 1915. Izd. Rel.-filos. Bibl. (Lav.) 16×23 26 str. 20 kop. 1200 ə.
- Īu. A. Kolemin*, Rimskij duḡovnyj cazarizm pered licom sobornoj pravoslavnoj Cerkvi. Otvĕt Avreliju Paljmeri na ego polemič. trud „Theol. dogm. orth. . 1911“ Spb. 1913. Izd. Tuzova 330. 1 r. (rec. in Cerk. Pravda 1913 No 7 p. 194).

- svjašč. *Ī. Kolosov*, Novotoržskij Borisogljēbskij monastyrj³. Tverj 1913. Tip. N. Š. Rodionova 17×26 100+2 s ris. 2000 ə.
- M. Kolokoljnikov*, O cēnnosti čelovēčeskoj žizni (Po pov. sovrem. samoubijstv). Čern. 1913. Izd. Br. sv. Miḡ. kn. Černig. Tip. gub. Pravl. 17×25 30.
- G. *Ī. Komissarov*, Smysl mīrovoj istorii (Bogoslovsko-filosofskij traktat). Ufa. 1916. Izd. avt. Tip. gubernskaja 11×18 51 str. 20 k. 500 əkz.
- N. P. *Kondakov*, Ikonografija Bogomateri. Tom. I. Spb. 1914. Izd. Otd. R. Īaz. i Slov. ĪAN. 20×28 387 str. 240 ris. i 7 tabl. 3 r. 2013 ə.
- Miḡ. *T. Konovskij*, Kratkij Ist. Očerki i opisanie Arzemasskoj Vysokogorskoj Voznesenskoj mužskoj Obščezitelnoj pustyni Nižegorodskoj eparġii. N.-Novg. 1914. Tip. Muratova 9×16 22 1000 ə.
- svjašč. *Dim. Kononov*, Očerki prav.-xristiansk. npravoučenija. Orenburg 1914. Tip. Turg. pravl. 17×25 64 0,40 600 ə.
- N. M. *Korinskij*, Slavjanskaja paleografija. PG 1915 Izd. Nauka i Ž. 18×26 56 s tabl. 1000 ə.
- S. *Korobkin*, Savvin Storoženskij monastyrj v ego prošlom i nastojaščem³. M. 1914 Tip. Efimova. 15×22 32 s ris. 4000 ə.
- N. *T. Koroljkov*, Soloveckaja obitelj PG 1915. Izd. postojan. kom. nar. čt. M. N. P. 14×19, 62 str. S ris. 0,8 14000 ə.
- prot. *jo. Koroljkov*, Pamiati vysokopreosv. Antonija. mitrop. Petrogradskago i Ladožskago (Bibliografič. obozrēnie knigi M. B. o mitropolitē Antonie) Kĭev 1916. Tip. akc. obšč. P. Barskij 17×24 43. 0,60 500 əkz.
- P. P. *Korovin*, Božestvennye kanony i ugolovnye zakony v sovremennyx staroobriadčeskiyx obščinayx. M. 1915. Izd. avtora. Tip. T-va A. Mamontova 16×24 32 str. 0,20 1000 ə.
- Grig. *Korsun*, Poltavskie-missionerskie kursy 1914 g^a PG 1915. Izd. V. M. Skvorcova 16×24 67 0,30 1000 ə.
- prot. *V V Kosathin*, Dmitrijevskij sobor v gub. gor. Vladimīrē. Vladim. 1914. Izd. Vlad. uč. Arḡ. Kom. Tip. Gub. Pr. 16×26 XVI+39+7 list. ris. ×1 port. 130 ə.
- S. *Ī. Kostrov*, K voprosu soderžitsja li eresj Pavla Samosatskago v 16-m začalē Evangelija ot joanna po sovremennomu sinodaljnomu izdaniju N.-Novg. 1914 Tip. Vladimīrskago 15×22 47 2400 ə.
- A. *T. Kots*, Ėtudy po teorii evolucii. Vyp. II. Rulje i Darvin. Dvē xarakteristiki. M. 1914. Tip. V. Ī. Voronova. 15×22 20 s portr. 0,25 1000 ə.
- E. *Kovalev*, Tolkovanie o vērē staroobriadčeskoj drevne-pravoslavnoj cerkvi Balta 1914. Tip. Dorfa 11×16. 18 str. 100 əkz.
- prof. P. *Ī. Kovalevskij*, Biblija i npravstvennostj¹⁴. PG 1916 Tip. M. Akinfiĕva 10×17 63 str. 40 k. 1000 əkz.
- N. *Kovin*, Upravlenie xorom. Posobie dlja regentov. PG 1915. Izd. ž. Xorovoe i Reg. Dēlo. Tip. Birkenf. 16×25 25 0,70 3000 ə.
- N. *Ī. Košanovskij*, Ėkonomika i ĕkonomičeskij princip v iḡ otnošenii k obščej sistemē socijalnyx nauk. Vladivostok 1915. Izd. i Tip. Vostočn. Instituta 16×23 XVI+724+XXV str. 5 r. 715 ə.
- svjašč. *Ī. Kozlov*, V pomoščj missioneru, pastyrju i revnitelju pravoslavija. Posobie po novējšej polemikē s rask. PG 1915 Tip. PGr. odin. tŭrmy 20×21 571+XVII 3 r. 1500 ə.
- V *Koževnikov*, Indusskij asketizm v dobuddijskej period. (Ott. iz Bog. V.) Serg. Pos. 1914 18×26 100 300 ə.
- V A. *Koževnikov*, Buddizm v sravnenii s xristianstvom I. II. PG. 1916 Tip. M. Merkuševa (Nevskij 8) 16×26 IV+633; XI+756 str. 910 əkz.
- V. *Koževnikov*, Religija čelovēkobožija u Fejerbaḡa i Konta Izd. Rel. fil. bibl. SPos. 1913 49 0.35
- M. *Kramarenko*, Zapadno-russkija cerkovnyja bratstva, iḡ proisḡ. i značenē. Kĭev 1913. Tip. Barskij 17×24 141 95 ə.
- T. Krasnorēckij*, Sakramentalnij ĕlement v xristianskom bogosluž. v pervye tri vēka (iz Prav. Sob. 1913) Kaz. 1915 16×24 114 200 ə.
- Al. *Kraskovskij*, Borjba protivu unii v zap. Rossii v 1648—68 gg. 245 Vitebsk 1914.
- svjašč. V *Krasnopoljskij*, Mēstno-čtimyj obraz svjätitelja Nikolaja v selē Top-

- črevkē, Kozeleckago uēzda, Černigovsk. gub. Černig. 1913. Tip. Gub. Pravl. 17×25 7 str.
- M. E. Krasnožen, Osnovy cerkovnago prava. Īurjev. 1913. 158. (ex Uč. Zap. Imp. Īur. Univ. za 1913 g. kn. 5.)
- P. Kratirov, Socīalizm i xristīanstvo v ix vzaimnyx otnošenīiax. Xarjĳk. 1916. Tip. Eparx. 16×23 27 300 ə.
- Īu. N. Kremlev, Čto govorit razum o svobodē voli. PG. 1916 Tip. Suvorina 16×23 80 0,80 1000 ə.
- Ī. P. Krevin, Russo istočnik novējšix tečenij v nēmeckoj pedagogikē. PG. 1915. Tip. M. M. Stasuleviča 18×26 92 str. 70 ə.
- V. Īa. Kriukovskij, Okolo Bursy. Vospominanīia o Tambovskoj duxovnoj školē 60x godov, v svīazi s očerkom togdašnīago seljskago duxovenstva. Svenčiany 1914. Izd. Lebedinskago 14×22 78 1500 ə.
- A. V. Kruglov, Druzīia pošty. A. S. Xomjakov. Bīografīia i xarakteristika. M. 1914. Izd. A. S. Panafidinoj 14×21. 51. 7000 ə.
- T. Kruglov, Publicnyj „Disput“ o staroobriadčestvē v Moskvē s učastīem professorov ustroennyj voždīami raskolo-avstrījsk. tolka. Spb. 1914. Izd. Skvorcova 16×24 23 1000 ə.
- T. Kruglov, Ispravlenīe knig v XVII stolētīi pri byvšem patr. Nikonē. Spb. 1914. Izd. V. M. Skvorcova. 16×24 29 5000 ə.
- T. Kruglov, Razsmotrenīe napečatannoj staroobriadcami-popovcami knigi Cerkovī Xristova vremenno bez episkopa. Č. II. Spb. 1 r. 25.
- T. Kruglov, O staroobriadčeskoj propovēdi. Spb. 1914. Izd. Skvorcova 16×24 17 0,05 1000 ə.
- A. S. Krylovskij, Sistematičeskij katalog knig Biblioteki Imp. Kīev. Dux. Ak. T. IV vyp. 12. Kīev. 1913 Tip. P. Barsk. 17×25 372 3 r. 420 ə.
- Kodr. Krymskij, Izloženīe suščnosti konfucīansk. učeniīa². Pekin 1913 Tip. Usp. monast. 21×31 45.
- Īa. N. Ktitarev, Voprosy religīi i morali v russkoj xudožestvennoj literaturē². Č. II. (Dostoev. Tolst., Fet, Majkov, Polonskij, Tjutčev, Nadson, Pleščeev, Korolenko, Gorjĳkij, Čexov, Dekad.) Spb. 1913 Izd. Spb. Učebn. Mag. Tip. Frolovoj 16×23 221, 1,25 3000 ə.
- K. D. Kudrjavcev, Čto takoe teosofīia i teosofičeskoe obščestvo². Spb. 1914 Tip. Gorodsk. 16×24 102 0,70 700 ə.
- P. Kudrjavcev, Svīaz s otcami v serdcē i mysli Vladimīra Solovjēva Kīev 1916. Izd. žurn. Xrist. Mysl. Tip. 1 j. Kīev. Arteli Peč. Dēla 18×25 34 str. 400 əkz.
- V. D. Kudrjavcev-Platonov, Sočinenīia. Tom. I. Izslēdovanīia i statji po vvedeniīu v filosofīiu i po gnoseologīi². Vyp. 3. S. Pos. 1914 Izd. Br. Serg. 18×27 367 1 r. 50. 1000 ə.
- Īul. Kulakovskij, K voprosu o datē vozvraščeniīa Kresla Gospodnīa v ĳerusalim iz persidskago plēna. Xarjĳk 1913 0·15 r.
- prof. Īul. Kulakovskij, Istorīia Vizantīi (395—518)². T. I. Kīev 1913 19×28 XVI+552 str. 3 r. Tip. S. V. Kuljženko 1.200 ə.
- prof. Īulian Kulakovskij, Istorīia Vizantīi. Tom. III 602—717. Kīev 1915. Tip. Š. V. Kuljženko 19×28 XIV+431+1., 3,50 1000 ə.
- M. Kulikovskij, Po povodu knigi Ī. O. Kuzjmina: Materīaly k vopr. ob obvineniīiax evreev v rit. prestupl. Spb. 1913. Tip. L. Ginzburga 17×25 14 100 ə.
- svīašč. A. Kulasov, Prixod sela Alat Kazanskago uēzda. (Ist.-statist. opis. cerkvej i prixodov Kaz. eparxīi. Vyp. III. Kaz. uēzd) Kaz. 1916. Tip. Centr. 16×24 54 s ris. 150 ə.
- M. A. Kupletskij, Zamētki po teorīi religīoznago vospitanīia. PG 1915. Tip. O. P. Rēznikova 15×21 136 str. 50 k. 1500 ə.
- V. Kurbatov, Peterburg. Xudožestvenno-istoričeskij očerki obzor Xudožestvennago bogatstva stolicy. S 315 illjustracījami Izd. obščiny sv. Ēvgenīi 1913 VIII+664 (658+6)+32 3.50 r. (rec. A. Brok in ŽMNP 1914 sent. 125-6.
- S. V. Kurganovič, Dīonisij Žabokrickij, ep. Luckij i Ostrožskij. Istorīč.-bīogr. očerki. Kīev 1914. Tip. Petr. B. 17×25 4+VII+363 2 r. 50 320 e.

- svjašč. jo. Aleksēev Kušnev*, Bogootkrovennaia religija. Drevne-Evrejskaia i Novo-
judejskaia religii Pravoslavnoe Xristianstvo. Orel 1914. Tip. A. S.
Zajceva. 16×24 643 str. 2 r. 50 500 ə.
- Missionerskie kursy* v gor. Simferopolē. Simferop. 1914 Tip. Tavr. Gub.
17×25 39 110 ə.
- Ī. O. Kuzjmin*, Materialy k voprosu ob obvinenija evreev v ritualnyx prestuple-
nija. Spb. 1913. (rec. P. Bezobrazov i ŽMNP 1914 fevr. p. 400—402;
Bronzov in Xr. Čt. 1913 1375-9.)
- I. I. Kuznecov*, Svjatye blažennye Vasilij, joann Xrista radi iurodivye Moskovsk-
kie čudotvorcy. 494+6+IV 5 rub. (rec. A. Ī. Sobolevskij in Izv. o. r.
jaz. i sl. 1913 XVIII 3).
- K. A. Kuznecov*, Očerki po teoriji prava. Odessa 1915 0,60.
- D-r L. A. Landau*, Moisej. Analiz ego psihičeskoj žizni Īurjev 1913. Tip.
G. Cirka 13×21 89+130+11—18 0,60 1000 ə.
- svjašč. E. V. Landyšev*, Voprosy duxa i žizni. Spb. 1914. Izd. i Tip. P. Sojkina
14×20 189 3000 ə.
- prof. M. N. Lapinskij*, O razvitii ličnosti u ženščiny. Kiev 1915. Tip. S. V. Ku-
ljuženko.
- V. V. Latyšev*, Neizdannye grečeskie agiografičeskie teksty. Izdal s vvedenjem.
Spb. 1914 LVI+152 str. 2 r. (= Zap. Imp. Ak. N. po istoricko-filol.
otd. T. XII. No 2).
- V. V. Latyšev*, Vizantijskaia Carskaia mineia. PG 1915 326, 2,50 (rec. Ī. V.
1916 III. 521-3).
- L. Lavrentjev*, Sibirskaia duhovnaia akademija. Tomsk 1914 48+3+3+3+34 str.
- P. Lazarev*, Izslėdovanija po žonnoj teoriji vozbuždenija. Č. I. Teoriji i zakony raz-
draženij myšč, nervov, i koncevyx apparatov organov čuvstv. Mosk. Nauč.
Inst. M. 1916. Tip. Russk. Peč. 17×26 II+169 2 r. 1000 ə.
- prof. A. F. Lazurskij*, Programma izslėdovanija ličnosti³. PG 1915. Izd. V Kles-
tova (Nevskij 55). Tip. Viktorija 32 0,20 3000 ə.
- A. Lazurskij*, Očerk nauki o xarakterax³. PG 1917. Izd. Rikera 17×26 X+386
2,80 2600 ə.
- A. Lebedev*, Aep. ĭakov (Večerkov) M. 1915. Tip. Sinod. 18×27 179—208 100 ə.
- svjašč. D. Lebedev*, Sv. Aleksandr aleksandrijskij i Origen. (Ott. iz Trudy I. K.
D. A.) Kiev 1915. Tip. akc. obšč. Petr B. 17×25 II+55 str. 150 ə.
- A. Lebedev*, Religiozno-nravstvennoe vospitanie v srednej škole. M. 1915. Tip.
G. Lissnera i D. Sobko 16×23 7 str. 25 ə.
- Aleks. Lebedev*, Rukopisi cerkovno-arheologičeskago muzeia Imp. Kievskoj Duḡ.
Akad. T. I. Saratov 1916. Tip. Volga 18×27 472 str. 3 r. 50 k. 590 ə (rec.
Ī. V. 1916 IV 770-1).
- A. V. Lebedev*, Istoričeskoe izučenie cerkovno-latinskago jazyka. Kaz. 1916-
Tip. Centr. 17×25 36 30 ə.
- svjašč. D. A. Lebedev*, Iz epoxi arjanskiḡ sporov. Pavlin i Zinon episkopy tirskie.
Īurjev 1913 128 (e Viz. Vr. XX-1—56; 117—188).
- svjašč. D. Lebedev*, K istoriji vremjaščislenija u evreev, grekov i rimljan PG 1914.
Tip. Senatsk. 17×25 142+VI 120 ə.
- svjašč. D. Lebedev*, Vopros o proisxoždenii arjanstva. Serg. Pos. 1916. Tip. Lavr.
17×25 32 120 ə.
- M. E. Lebedev*, Īstorija Porḡovskago duhovnago učilišča (1814—1914). Spb.
1914. Tip. Štaba Ogr. Str. 17×25 III+204 700 ə.
- P. Lebedev*, Nauka o bogosluženii pravoslavnoj cerkvi. Č. II. M. 1913. Izd. V.
V. Dumnova 15×23 X+162. C. 2 č. 2 r. 1025 ə.
- V. V. Lebedev*, Svjatitelj Pitirim Tambovskij. Tamb. 1913. Tip. Moskaleva
16×24 47 s ris. 0,15 10000 ə.
- Vas. Lebedev*, Čudotvornaia Kazanskaia Svjatogorova ikona Božiej Materi, v Vos-
kresenskoj Svjatogorovoj cerkvi, Griazoveckago uēzda, Vologodskoj ep.
i opisanie cerkvi, v kotoroj ona naḡoditsja². Vol. 1916. Tip. Cvětova
13×17 37+2 s ris. 2000 ə.
- prot. Vitalij Lebedev*, Biblejskija sobstvennyia imena v ix religiozno-istoričeskom
značenii. Istoriko-apolog. izslėdovanie. PG 1916 Tip. Sinodalnaja 17×26
VIII+307+1, 3,50 10.000 ə.

- prof. P. Z. Lejkfelid*, Psihologija. Kratkoe izvlečenje iz čitannago v *Ĥarikovskom Imper. univers.* v 1914-5 godu. *Ĥarikov* 1915. Tip. S. Ivančenko 18×27 176 str. 100 ə.
- P. Ĥ Lejkfelid*, Srednevėkovaia i novaia filosofija Kr. izvl. iz lekcij. v *Ĥar. univ. Ĥar.* 1914. Tip. Ivačenko 17×27 112 100 ə.
- Lekcii po Sviaščennomu Pisaniju Nov. Zavėta*, čitannaja professorom S. M. Zarinyim studentam II (LXXV) kursa Imp. Duĥ. Ak. v 1915-6 akad. godu. PG 1916 Izd. V. Knjaževa. Tip. Markova 19×29 175 100 ə.
- B. Leman*, Sen Marten, neizvėstnyj filosof, kak učenik doma Martineca de Pasqualis. M. 1917. Izd. iz. Duĥov. znanie. 14×18 116 1,25.
- V. L. Lenskij*, Tajna žizni. Spb. 1914. Izd. Osvoboždenie. Tip. Viktorija. 11×15 125 0,10 3000 ə.
- E. N. Leonov*, O pogrėšnostiaĥ v bogoslovii i eresiaĥ Bėlokrinickago ustava. Dogm. izslėdov. Saratov 1914. Izd. red. Ščit Vėry. Tip. Ėnergija 18×28 90 0,50 500 ə.
- V. V. Lesevič*, Sobranie sočinenij T. I. Statji po filosofii 1915. Kn-stvo pisatelej v Moskvė. 647 str. 3 r. T. II. Statji po filosofii 1915 663 str. 3 r. (rec. P. Ĥuškevič v V. E. 1915 X. p. 398—404.)
- Bibliografičeskaja Lėtopisj*. Izd. Imp. Obšč. Ljub. Drevnej Pisjmennosti I. Spb. 1914 VII+147 [recenset quae de litteris et arte veteris Russiae — usque ad XVIII. saec. incl. — scribuntur (rec. A. Arĥangeljskij ŽMNP. 1914 nojabrij 147—151).
- V. Levickij*, Ėgumen Josif Saevič i pereĥod Počaevskoj Lavry v uniiju (Ott. iz Tr. KDA) K. 1916 17×25 38 200 ə.
- prot. K. Levitskij*, Stefan Veremčuk. Stradalec za Vėru, Caria i Otečestvo. Žitomir 1916. Izd. Volynsk. Vladim.-Vasil brat. Tip. Šveca 14×22 28 0,25 5000 ə.
- prot. P. P. Levitskij*, Protoierej Joann Iljič Sergiev Kronštadtskij PG 1916. Izd. Skvorcova. 16×23 78 0,35 1000 ə.
- prof. Pav. Levitskij*, Po rodnym svjatynjam. Palomničestvo zakonoučitelja s učenikami v Arseniev Konevskij i Spaso-Preobraž. Valaamskij monastyri. Spb. 1914. Tip. Obšč. Trezv. 11×16 35 100 ə.
- S. F. Librovič*, Istorija knigi v Rossii. So snimkami s drevnix rukopisej, obrazcami pervopečatnyĥ knig... Izd. Tovarišč. M. O. Volj. Spb. i M. 1913. 224 str. 1 r.
- Boris Ličkov*, Granicy poznaniia v estetvennyĥ naukaĥ. Ėstestvoznanie i filosofija. Kėv 1914. Izd. Samonenko. 16×24 257. Sklad Idzikovsk. 1,25 1620 ə. (rec. S. in Vėst. Evr. 1915 II. 439).
- prof. prot. M. Lisicyn*, Religioznoe sostojanie sovremennago obščestva i neobĥodimostj religioznago obrazovanija. Spb. 1914. Tip. Al.-N. O. Trezv. 17×24 30 1000 ə.
- St. St. Lisovskij*, Poljskaja literatura, istorija i drevnosti v 1912-13 gg. Bibliografija Pgd. 1915.
- N. M. Lisovskij*, Russkaja periodičeskaja pečatj 1703—1900 gg. (Bibliogr. i grafič. tablicy). Vyp. IV. (dopolnit.) PG 1915. Izd. avt. Tip. Šumaĥer i Br. 24×35 XIV+193—267+16 list. 250 ə.
- N. M. Lisovskij*, Russkaja periodičeskaja pečatj 1703—1900 gg (Otd. I. Otd. II. vyp. 4. Spb. 1915. 5 r. (rec. Ė. V. 1915 I. 302).
- Efrem Livotov*, Kratkoe iskazanie o Ĥolmskoj čudotv. ikonė Bož. Materi i byvšix ot neia čudesax². Ĥolm 1913. Izd. Ĥolmsk. Sv.-Bogorodsk. bratstva 15×22 44 0,05 10.000 ə.
- M. N.* Za kogo počital Ljva Tolstogo Vladimir Solovjev? M. 1913. Tip. Snegirevoj 13×17 14+2 0,15 1000 ə.
- Tim. Ė. Ljaščenko*, Sv. Kirill, arĥiep. Aleksandrijskij. Kėv 1913 XXIV+550 3,50 (rec. Jugie EO 1913, 568-9; I. Baranovskij in Katolič. Obozr. 1914 116-121).
- V. G. Ljaskoronskij*, Glavnėjšija čerty obščestvenno-političeskoj i cerkovno-religioznoj dėjatelnosti knjazia Vladimira Svjatogo i ego zaslug v otnošenii Russkoj Zemli. Nėžin 1916. Tip. Pečatnik 18×27 23 str. 600 ə.
- Pavel Ljubopytnyj*, Istorič. slovarj 86 ocev i katalog ili biblioteka starovėrčeskoj cerkvi. Saratov 1914. Izd. V. Z. Ĥaksanov. Tip. Sotr. šk. 11×17 186 s portr. 0,50 100 ə.

- svjašč. M. V. *Ljupersoliskij*, Sovremennoe meĭaničeskoe mirovozzrēnie i dokazatel'stva Suščestvovanija Božija. Č. I. II. Nolin'sk 1914. Tip. Šuljatevoj 17×24 263 500 ə.
- Ī. *Ljutostanskij*, Talmud i evrei⁴. Kn. I. Spb. 1914. Tip. Svēt. 17×25 XV+358 s ris. 2 r. 1000 ə.
- svjašč. A. *Lobačevskij*, Religioznyja objazannosti učaščiχsja i škola. Doklad Kievskomu Pedagogič. sūēzdu 1916 g. Kiev 1916. Tip. Iva. Ī. N. Kušnerev i Ko 18×27 16 str. 210 ə.
- Konstantin Locos*, Soderžanie duĭhovenstva. Ukazatel' uzakonenij, rasporyaženij i razyjasnenij po rasĭodovaniju i kontrolirovaniju summ, assignuemyĭ iz kazny po smētē Sv. Šinoda na soderž. pravosl. duĭrov. PG 1914 Tip. Trej. 11×15 42 1000 ə.
- M. V. *Lodyženskij*, Mističeskaja trilogija. T. II. Svēt nezrimyj². PG 1915. (¹PG 1912.) Tip. Ekaterinskaja 16×24 VIII+304 1,50 5000 ə. (cf. Str. 1913 III 318.)
- N. A. *Loganov*, Unjatskija dēla v vospominanijaĭ A. T. Koni i v dējstvitel'nosti. Sēdlec 1913. 97 str. 50 k.
- Logos*. Meždunarodnyj ežegodnik po filosofii kul'tury. 1913 g. Kn. III. i IV. M. 1914. Izd. Musaget 20×26 373+7 3,50 1000 ə.
- Ī. S. *Lomakin*, Mudrosti' iogov i ĭristianskie idealy Evropy. M. 1914. Izd. progr. izd. Dziubenko. Tip. S. K. Popova 16×24 67 0,65 625 ə.
- Īr *Loparev*, K činu carskago koronovanija v Vizantii. (Dem. Tom. Kobeko). Spb. 1913 p. 1-11 (rec. A. H. in Byz. Z. 1913 (22) p. 601-2.)
- A. P. *Lopuĭin*, Biblejskaja istorija pri svētē novējšiĭ izslēdovanij i otkrytij². Vetĭ Z. T. I. Spb. 1914. Tip. Trej. 18×27 III.+337 s ris. 4000 ə. (bezpl. pril. ž. Strannik 1913).
- I. *Lopuĭin*, Masonskie trudy. I.-Duĭrovnyj rycari'. II. Nēkotoryja čerty o vnutrennej cerkvi. M. 1913. 1 r. 50 k.
- N. *Losskij*, Īntuitivnaja filosofija Bergsona². M. 1914. Izd. Puti' 14×20 116+2+III 0,70 1500 ə.
- N. *Losskij*, Materija v sistemē organičeskago mirovozzrēnija. M. 1916. Izd. G. A. Lemana i S. I. Saĭarova 16×21 30+1 kn. mag. Nauka (Nik. 10) 0,50 1100 ə.
- Klavdija Lukaševič*, Sēiatel'. II.-III. g. obučenija v školē i semjē⁷. Spb. 1914. Tip. Sinod. 18×26 260; 462+IV+8; s ris. 0,35+0,50 100.000 ə.
- G. K. *Lukomskij*, Vologda v eja starinē. Opisanie pamiatnikov ĭudožestv. i arĭitekt. stariny, sostavl. i izd. pri. uč. členov Sēvern. Kružka ljubitelej izjaščnyĭ iskusstv. Spb. 1914. Tip. Sirius 14×19. 363 3,75 2000 ə.
- G. K. *Lukomskij*, Pamiatniki starinnoj arĭitektury Rossii v tipaĭ ĭudožestvennago stroitel'stva. Č. I. Russkaja provincija². PG. 1916. Izd. Šipovnik. Tip. Senatskaja. 24×31 393+XXV s ris. 10 r. 500 ə.
- G. K. *Lukomskij*, Starinnyja cerkvi kostromskoj gubernii. Uēzdy: Bujskij, Galičskij, Soligaličskij i Čuĭlomskij. PG. 1916. Tip. Petr. Gradonačal'stva 8⁶ 19×25 57 str. s ris. 2, 75 700 ə.
- G. K. *Lukomskij*, Vologda v eja starinē. PG. 1914 364 3 r. (rec. VI. Knjažnin in Ī. V. 1915 III. 959-60).
- G. *Lundberg*, Merežkovskij i ego novoe ĭristianstvo. Spb. 1914. Tip. Šumaĭera i Br. 18×23 192 1 r. 2000 ə. (rec. V. Evr. 1915 II. 438).
- V. V. *Lunkevič*, Odnā iz mīrovyyĭ zagadok. Žizni' i klētka⁸. Spb. 1914. Izd. V. Īakovenko. 16×25 V+255 s 150 ris. 1 r. 50 3100 ə.
- N. N. *Lupov*, Īristianstvo u votĭakov v pervoj pol. XIX v. (rec. svjašč. N. Pisarev. Kaz. 1914 11 50 ə.
- N. V. *Lysogorskij*, Mosk. mitrop. Platon Levšin kak protivoraskol'nič. dēiatel' 1913 4,25
- N. V. *Lysogorskij*, Edinovērie na Donu v XVIII. i XIX. v. (po 1883 g.) S. Pos. 1915. Tip. Sv. Tr. Serg. Lavry 18×27 800 str. 400 e. (rec. D. Roždestenskij in Bog. Vēstn.).
- L. *Maculevič*, Fragmenty stēnopisi v soborē Snētogorskago monastyria. PG-1914 Tip. Aleksandrova 20×28 25+3 tab. 90 ə.
- K. *Mačavariani*, Žitie sv. blagov. carja gruzinskago Davida Vozobnovitelja (1089—1125 gg.) Suĭum 1913 10×17.

- K. Mačavariani*, Žitie prepod. otca naš. ĳoanna Zedaznijskago i ego učenikov prepod. Šio Mgvimskago, Davida Goredžijskago i ĳosifa Alaverdskago. Sušum 1913 10×17 32.
- prot. V Magnitskĳ*, ĳeromon. Platon (Levšin), vposlĳdstvĳi mitrop. mosk., kak zakonoučitelĳ Cesareviča Pavla Petroviča Černig. 1913. Tip. Gub. pravl. 17×25, 22 str.
- prot. V Magnitskĳ*, Cerkovĳ vo imĳa prepodobnyĳ Sergĳa i Germana, Vilaamskiĳ čudotvorcev, pri kadetskom korpusĳ Imper. Aleks. II v Petrogradĳ. PG 1914 Tip. T-va ĳudož. Pečati 14×20 22. 1.500 ə.
- prot. V Magnitskĳ*, Priĳodskĳe i sobornye ĳramy na Rusi i iĳ cerkovno-ist. značenĳe. Černig. 1913. Tip. Gub. Pravl. 17×25 78 str.
- prot. V Magnitskĳ*, Religioznyĳa čuvstvovanĳa. Vopros ob osnovnom čuvstvĳ v otoj gruppĳ. PG 1914. Tip. Aleks.-Nevsk. o-va trezv. 17×24 33. 200 ə.
- prot. Viač Magnitskĳ*, Vopros o pobuždenĳaĳ, po kotorym russkĳ knĳazĳ Vladimĳr prinĳal sv. kreščenĳe sam i krestil svoj narod. Černig. 1915. Tip. Eparĳ. 15×22 19 str. 100 ə.
- V Majskĳ*, ĳnzis, Velox, Marksizm i voprosy vojny i mira. Vyp. I PG 1916. Izd. iz-va Kniga (Stremĳannaĳa, 11). Tip. Petr. Gradonačalĳstva 16×23 81. 0,70 3.100 əkz.
- Nik. Makurenko*, Putevyĳa zamĳtki i nabroski o russkom iskusstvĳ. Vyp. I. Bĳlozerskĳ kraj. PG 1915 58 (rec. ĳ. V. 1915 III 951).
- mitrop. Makariĳ*, Polnoe sobranĳe propovĳednič trudov (1884—1913) S. Pos. 1914. Izd. Larvy 16×27 1135 s port. 2,50 1000 ə.
- svĳašč. Aleksĳ Makariĳin*, Istoriko-statističeskĳ očerk sela Goloj-Pristani i Nikolaevskago priĳoda (s 1894 po 1914 g.) Simferop. 1916 Tip. Tavr. g. 15×23 22 110 ə.
- A. ĳ. Makarova-Mirskaja*, Dva dnĳa v Kurĳanskom monastyrĳ. ĳarĳk. 1913. Tip. Mirn. Tr. 14×22 43 s ris. 300 ə.
- A. P. Makarova*, Apostoly Altaĳa. Sbornik razskazov iz žizni altajskiĳ missĳonеров² 1914 Tip. Mirn. Tr. 17×26 XII+306 1 r. 1200 ə.
- Aleks. Makovĳskĳ*, Dosokratiki. Pervye greč. mysliteli. Č. I. Doeleatovskĳ perĳod. Kaz. 1914 Izd. Golubeva 18×28 XL+211 2 r. 670 ə.
- A. Makovĳskĳ*, Vvedenĳe v filosofĳu, Č. 2. III. Problema bytĳa. IV Probl. ocĳnki, Kaz. 1916. Izd. Golubeva. 17×25 67+1 0,65 800 ə.
- Girš Benjaminovič Makovskĳ*, Nravoučĳenĳe v Talmudĳ². M. 1915. Tip. Mamon-tova 16×23 56 1000 ə.
- V. Malaĳieva Mirovič*, Slavĳanofily i iĳ učenĳe M. 1915. Izd. K. F. Nekrasova 14×18 31 0,10 3000 ə.
- Aleksandr Malaĳov*, Žrebĳ Ammona (Purim). Korrektiv k ĳudejskoj knjĳĳ „Esfirĳ“ Odesa 1914 Tip. Skarlato 17×23 31 0,15 1000 ə.
- prot. A. Malevanskĳ*, Zakony pravila i formy dlĳa duĳovnyĳ slĳedovatelej². Spb. 1914 Izd. Tuzova 15×22 178+14 1 r. 4000 ə.
- N. V Malickĳ*, Istorĳa Pereĳaslavskoj Eparĳĳi (1741—88) Vyp. (Otd. ot. iz XIII. kn. Trud. Vlad. učen. Arĳ. Kom.) Vladimĳr na Klĳazĳimĳ 1913 Tip. Gub. Pravl. 18×27 407+CII+XXI 200 ə.
- P. ĳ. Malickĳ*, Istorĳa ĳrist. cerkvi. Vyp. I. Pervye tri vĳeka. S prilož. geografič. ukazatelĳa³. S. Pos. 1916 Tip. Lavr. 17×24 IV+207+IV str. +1 1,50 3000 ə.
- P. ĳ. Malickĳ*, Istorĳa ĳristĳanskoj cerkvi. Vyp. 3. Ot razdĳelenĳa cerkvej do nastoĳašč. vremeni (1054—1912)² Tula 1913 Tip. Družininoj 17×25 VIII+401 1,50 3000 ə.
- Vas. Mansvetov*, Vynosnye cerkovnye fonari XVII. stolĳtĳa (Ot. iz Čten. v O. Lĳub. D. Pr. 1916 I) M. 1916 16×23 12 s ris. 300 ə.
- Vas. Marakulin*, Formalĳnaĳa logika, kak prikladnaĳa nauka k polemikĳ s ras-kolom glagolemago starobriĳadčestva, a takže i sektantstva. Vĳatka 1916. Tip. M. Šklĳaevoj 15×22 80 0,20 200 ə.
- N. F. Marcenko*, P. I. Čajkovskĳ v našej cerkovnoj muzikĳ. Muzikalĳno-kri-tičeskĳ očerk. Izd. Odesskiĳ regentskiĳ kursov. Odessa 1913. 30 str. 0,20 r.
- ĳv Markov*, Dekartovo ontologičeskoe dokazatelĳstvo suščestvovanĳa Boga (Ot. iz ĳristĳanin, mart) S. Pos. 1914 Tip. Lav. 16×23 27 100 ə.

- V. S. *Markov*, K istoriji raskola-starobrižadčestva vtoroj poloviny XIX stolětija. Perepiska prof. N. I. Subbotina, kak materijal dlja istoriji raskola i otnošenij k nemu praviteljstva. (1865—1904 gg.) 943 str. (Čten. v Imp. Obšč. Ist. i Drevn. Ross. pri Mosk. univ. 1915 kn. I.) M. 1914 Tip. G. Lissner 18×27 943 5 r. 1000 ə.
- prot.* V. S. *Markov*, Xram Xrista Spasitelja v Moskvě. M. 1914 Tip. Russk. Pečatnja 13×17 72 str. s ris. 0,30 k. 1000 ə.
- N. *Marr*, Opisanije dvorcovoj cerkvi v Azii. PG 1916. Izd. Anglijsk. muz. drevnostej. Tip. Dresslera 19×27 38 s ris. 2 r. 500 ə.
- T. A. *Martinson*, Ukazatelj k katalogu xranjaščagosja v Imperat. publ. bibl. sobranija slavjano-russkix rukopisej P. D. Bogdanova (Opisanija russkix rukopisnyx sobranij. Vyp. 2) PG 1916 Otděl. russk. jaz. i slov. Im. Ak. N. Tip. Imp. Ak. N. 19×27 189 1 r. 516 ə.
- svjašč.* M. *Martynov*, Vypiski iz raznyx knig k voprosu o pričinax otděl. ot cerkvi raskol'nikov-strarobrižadcev. Penza 1913. Tip. Rapoport 15×22 74+1.
- Petr Maslov*, Kapitalizm. C. I. Naemnyj Trud i zarabotnaja plata. Spb. 1914 Izd. Žiznij i Znanije XIV+357+32 2 r. 3200 ə. (rec. A. Faresov in I. V. 1915 III 953—4).
- P. *Maslov*, Nravstvennaja filosofija Ekkleziasta i pessimizm (Iz Tavrič. Ep. Věd. 33. 35. 36). Simferop. 1913 16×23 26 40 ə.
- P. *Maslov*, Učenije ĩisusa Xrista o Carstvě Božiem (izvl. iz NoNo 29. 30. 31. Tavrič. Eparx. Věd. 1914 g.) Simferopolj 1914 Tip. Tavr. g. 14×22 31 40 ə.
- P. *Maslov*, Uspěxi xristianstva na Rusi vo dni Ravnoapostoljnago knjazja Vladimira. Simferopolj 1915 Tip. Tavričeskaja gub. 14×21 16 str. 35 ə.
- S. I. *Maslov*, Gramoty Stefana ĩavorskago Něžinskomu Blagověščenskomu monastyru 1717 g. Kjev 1914. Tip. xudož.-remesl. 26×33. 16 str. 100 ə.
- Masonstvo v ego prošlom i nastojaščem.* Pod red. S. P. Meljgunova i N. P. Sidorova. ĩzd. „Zadrugi“ i K. F. Nekrasova. T. I. 255; T. II. p. 265 M. 1915 (3. t. 21 r.) (rec. V. Evr. 1915 I 412—4; T. Sokolovskaja in I. V. 1916 II 245—6).
- D. T. *Maškevič*, O xristianskom prosvěščeni i russkom obrazovanii inorodcev Vostočnoj Rossii. Odessa 1914. Izd. avt. (Ufa). 18×26 72 1 r. 500 ə.
- Materialy k sporu o počitanii Imeni Božija*². M. 1913. Tip. Snegir. 15×22 104 0,65 1200 ə.
- Materialy po arxeologii Kavkaza.* Vyp. XIV Pod red. gr. P. S. Uvarovoj, A. S. Xaxanova i E. S. Takajšvili. Adyšskoe evangelije. Predislovie E. S. Takajšvili. M. 1916. Tip. L. Lissnera i D. Sobko 29×38. 24 str. + 200 tabl. 600 ə.
- Materialy po istorii russkago masonstva XVIII v.* Vyp. 1—j Masonskie trudy ĩ. V. Lopuxina. I. Dušovnyj rycarij. II. Někotoryja čerty o vnutrennej cerkvi. M. 1913 Izd. V. T. Savodnika. Tip. Mamontova 18×24 VI+63+72 1,50 750 ə.
- Dan. *Matvėev*, Obličenie novovėrĳia. O krestnom znamenii. O kreščeni oblivaateljnomo. O suguboj alliluĳi. O dvoučastnom i trisostavnom krestě i proč. Razsmotrėnĳe knig: „Žezla“ Simeona Polockago, „Uvėta“ patr. ĩoakima i „Skrižali“ Pitirima nižegorodskago. (Starobrižadč. bibl. Vyp. 1) Saratov. 1915. Tip. Sotrudnik školy (B. Gornaja 134) 18×23 IV+128 str.
- S. K. *Maħaev*, Podvižnicy miloserdĳa. Russkĳa sestry miloserdĳa. M. 1914. Tip. Lissnera i S. 17×26 143+1 s 6 ris. 1 r. 3025 ə.
- ĩ. ĩ. *Mečnikov*, Sorokų lėty iskanĳa racionaljnago mĳrovozvrėnĳia². M. 1914 izd. Naučnoe Slovo. Tip. Kušnerev. 333 str. 18×25 2 r. 20. 3000 əkz.
- Siljv. Medvėdev*, Izvėstie istinnoe. M. 1914 izd. Starobr. Myslj 19×24 89 0,50 3000 ə.
- A. P. *Medvėdkov*, Kratkaja istorija russkoj pedagogiki Spb. 1913. VI+188 str. 0,80 Izd. ĩa Bašmakova i Ko Tip. M. Volkoviča 15×22 3200 ə.
- A. P. *Medvėdkov*, Kratkaja istorija russkoj pedagogiki v kul'turno-istorič. osvėdčeni dlja samoobrazovanĳa i specialjno-pedagogičeskago xaraktera školy³. PG 1916 Izd. i Tip. ĩa. Bašmakova 17×27 VI+247 1 r. 30. 3000 əkz.

- A. P. Medvėdkov, Pedagogika. Pgd 1914 VI+362 1,35.
- V. A. Meliřov, Kulřt imperatorov v Rimskoj pocřti zolotago vėka. Ğarřkov 1915. 52 o,40.
- V. A. Meliřov, Nikolaj Nik. Glubokovskij — prof. Spb. Duř, Akad. Ğarřkov 1914. Tip. M. Trud 18×26 18 str. i 1 portr. 500 ə.
- V. A. Meliřov, Otvėt „Russkoj Mysli“ na eřa otzyv ob řudeiař v rimskoj istorii po izslėdovaniiu Ğ. Renana. Ğar. 1913. Tip. Mirn. Trud 17×25 16 o,10 200 e.
- A. Meliřov, Iz istorii řudejsko-rimskiř gonenij na řristian. Ğarřkov 1913. Izd. avt. Tip. Eparř. 17×29 34 400 ə.
- V. A. Meliřov, Nepredpriiatnyj kritik iz Russkago Bogatstva i moe izslėdovanie. „Iz istorii řudejsko-rimskiř gonenij na řristian“ Ğarřkov 1914. Tip. M. Trud 17×26 9 str. 10 k. 300 ə.
- B. Melioranskij, Iz lekcij po istorii i vėroučeniiu drevnej řrist. cerkvi (I—VII v.) Vyp. 3-j. (posl.) Spb. 1913 0,70.
- Miřail Melinikov, Prořitye dni nastojatelja Lužecko-Ĥerapontovoj obiteli svjařeno-arřimandrita Venřamina (Averkėeva). Vyp. 1-j M. 1916. Tip. Ī. Efimov, N. Źelukova i K^o 15×23 72 str s ris. i portr. 0,35 1000 əkz.
- T. E. Melinikov, O staroobřadčeskom svjařčenstvė do mitropolita Amvrosia. (Kakoe bylo na st. svjařč. kreřčenje) M. 1915. Tip. Rabuř. 17×25 24 o,10 1200 ə.
- T. E. Melinikov, Vormožno-li obyėdinenie staroobřadčestva v odnu cerkovj? Izd. staroobr. bratstva Čestn. Kresta M. 1913 309 str. 0,60.
- T. E. Melinikov, Sovremennye zaprosy staroobřadčestvu. M. 1915. Tip. Rřabuř. 15×24 98 500 ə.
- T. Melinikov, Konec somnėniiam v zakonnosti staroobřadčeskoj řerarřii M. 0,35.
- T. E. Melinikov, Izslėdovanie o kreřčenii i svjatiteljskom dostoinstvė mitropolita Amvrosia. V treř čast. M. 1914. Tip. Rřabuř. 16×24 210+1 pr. 2000 ə.
- T. E. Melinikov, Moi nablřudeniã i vpečatlėniiã ot poėzdok na missionerskiiã besėdy. M. 1914. Tip. Rřabuřinskago 15×23 54 15 k. 500 ə.
- Iv. Mendelėev, Ot kriticizma k etičeskoj gnoseologii. Oproverřenie kriticizma A. I. Vvedenskago. Vvedenie v etičeskiiu gnoseologiiu. Klin 1914. 112 str. 0,80.
- D. S. Mereřkovskij, Začėm voskres? Religioznaã ličnostj i obřčestvennostj. PG 1916. Izd. t.-vo Korablj 16×24 19 0,40 2200 ə.
- D. S. Mereřkovskij, Zavėt Bėlinskago. Religioznostj i obřčestvennostj ruskoj intelligencii PG 1915. Izd. Promatej 16×22 43 0,30 3100 ə.
- K. V Merkurjev, Istoriiã muřammedanstva. Orenb. 1913. Izd. avt. 16×24 104. 0,50 1000 ə.
- prot. V. Metallov, Očerki istorii Pravosl. Cerkovnago pėniiã v Rossii⁴. M. 1914. Izd. T-va Ī. D. Sytina 18×22 101 s ris. 0,60 3000 ə.
- Milosti svjatitelja Pitirima, tambovskago čudotvorca, řavlennyã v Petrogradė. PG 1916. Tip. Obřč. raspr. rel.-nравstv. prosv. 16×23 8 str 2000 ə.
- řč. Nik. Milovanov, „Proslavlenie patriarřa Ermogena“ (Po pov. st. raskol. pisat. řalaeva.) Spb. 1914. Izd. Skvorcov 15×24 27 0,10 1000 ə.
- prot. N. Milovskij, Moskovskaã Rizpolořenskaã bliz Donskago monastyriã cerkovj. Istor. očerki M. 1916. Tip. Russk. peč. 13×18 16 str. i ris. 0,20 220 e.
- P. Miluřkov, Očerki po istorii ruskoj kulřtury. Častj II. Cerkovj i řkola (vėra, tvorčestvo i obrazovanie)⁵. PG 1916. Tip. Glavn. Upr. Udėl. 16×23 398+VIII str. 1,75 3000 ə.
- P. Minďulev, Molenie Danřila Zatočnika i svjazannye s nim pamjatniki. Uč. Zap. I. Kaz. Un. g. 80 Kaz. 1914 328+XXXIII str.
- P. Minin, Misticizm i ego priroda SPos. 1913. Tip. Ivanova 17×25 57+1 0,40 500 ə.
- Pav. Mira, Čto nynė govoriãt o Bogė, duřė religii i progressė. Č. I. Vilina 1915. Tip. Rutkovskago 13×17 45 0,10 3000 ə.
- P. Mironosickij, O porřadkė cerkovnyř čtenij Evangeliiã. PG 1916. Tip. Sino-daljnaiã 12×17 47 0,30 260 ə.
- P. Mironosickij, Cerkovno-Slavjanskij slovarj. Posobie pri čtenii učebnyřu cerkovno-slavjanskiřu knigu². Spb. 1914. Izd. Učiliřč. Sovėta pri sv. Sinodė. Tip. Sinod. 11×15 56 str. 5 kop.

- prof. A. M. Mironov*, *Xudožestvennyja iskanija norm čelovečeskoj krasoty*. Kaz. 1914. Tip. Centr. 18×27 20 str. +6 list. ris. 50 ə.
- prof. A. I. Mironov*, *Istorija xristianskago iskusstva*. Kaz. 1914. Tip. Universit. 17×25 198 1250 ə.
- D. P. Mirtov*, *Učenie Lotce o duḡe čelovečeskem i Duḡe Absolutnom*. Spb. 1914. Tip. Smirnova 17×24 CXLVII+518+7 3,50 300 ə.
- Mistika Cerkvi* (po sravneniju s mistikoj katoličeskoj) Religiozno-filosof. biblioteka. Vyp. XXXVII S. Pos. 1915. Tip. Ivanova 11×17 83+5 0,30 2400 ə.
- Mitrofan*, *Kak život naši umeršje i kak budem žiti i my po smerti*. Po uč. estestv. religii, po predstavleniju obščeečeloveč. duḡa i vyvodom nauki³. T. II. PG 1915. Izd. I. L. Tuzova. Tip. Svēt 16×24 V+520 2 r. 2000
- arxim. Mitrofan*, *Razbor Rimskago zabluzdenija o glavenstvė i nepogrešimosti papy Xarijkov* 1916. Izd. Xarijkovsk. Prikarpatskago Komiteta. Tip. Eparḡ. 15×23 32 5000 ə.
- arxim. Mixail* (*Mixail Uroševič*), *Polnoe sobranie sočin. M.* 1915 etc.
- K. N. Mixajlov*, *Imper. Aleksandr I Starec Teodor Kozimič. Istorič. izslėd.* Spb. 1913 15×21 295 s ris 1,50 3100 ə.
- prof. ĭ. V. Mixajlovskij*, *Očerki filosofii prava*. Tom I. Tomsk 1914. Izd. Posoḡina. 18×27 604+XV 4 r. 1250 ə.
- V Mjasoėdov*, *Fragmenty freskovej rospisi Svjatoj Sofii Novgorodskoj*. Spb. 1914. Tip. Aleksandrova 20×28 20+3 tabl. 90 ə.
- V Mjasoėdov*, *Kratiry Sofijskago sobora v Novgorodė*. Spb. 1914. Tip. Aleksandrova 20×28 14+5 tabl. 90 ə.
- ep. Modest*, *Voprosy Osnovnogo, Dogmatičeskago i Nravstvennago Bogoslovij-M* 1915. Tip A I Snegirevoj 18×28 228 1 r. 1000 ə.
- N. Molčanov*, *Žizneopisanie Svjatitelja Pitirima, Ep. Tambovskago²*. Tambov 1914. Tip. Moskaleva 15×22 208 10.000 ə.
- E. V. Molostvova*, *ĭegovisty. Žizni i sočinenija k. N. S. Iljina. Vozniknovenie sekty i eja razvitie*. Zap. Russk. geogr. obšč. t. XXXVIII Spb. 1914. Tip. Statul. 17×25 298 s 10 ris. 1400 ə.
- Bolḡovskoj Bogorodično-Vsesvjatskij vtoroklassnyj obščeežiteljnyj ženskij monastyri*. Orelj 1914 17×25 89 s ris. 2200 ə.
- Bogorodickij Tiḡvinskij monastyri* Kurskoj gubernii osnov. feljdmarš. gr. B. P. Šeremetevym 1713—1913 g. Po soḡran. dokum. domašn. i mēstn. arḡ. M. 1914. izd. gr. Serg. Šeremeteva v Spb. Tip. Sinod. 18×27 334 2 r. 50 400 ə.
- Stavropigialjnyj voskresenskij „Novyj ĭerusalim“ imenuemyj monastyri* (Istorič. opisanie)⁶ M. 1914. Tip. Strėlic. 13×17 63 s ris. 5000 ə.
- Nik. Morozov*, *Proroki. Istorija vozniknovenija biblejskix proročestv, iḡ literaturnoe izloženie i ḡarakteristika*. M. 1914. Tip. Sytina 17×24 307 s ris. 1,75 3000 ə.
- R. Mott*, *Nravstvennaja i duḡovnaja atrofiija II. Religija preimuščestvenno dēlo voli*. Spb. 1914. Izd. Stud. ḡr. kr. 11×18 31 0,07 5000 ə.
- P. Muratov*, *Drevnerusskaja ikonopisij v sobranii I. S. Ostrouḡova*. M. 1914. Izd. K. F. Nekrasova 29×37 40 str. + 43 l. ris. 16 r. 500 ə.
- A. N. Muravjev*, *Zapiska o sostojanii Pravoslavnoj cerkvi na vostokė* (Iz arḡ. A. V. Muravjeva) (ott. iz. Stariny i Novizny XVII 1914). M. 1914. Tip. Sin. 19×28 30 100 ə.
- ĭ. V. Musienko*, *Nakazuemaja neostorožnostij v pečati* (Sravnenie russkix, francuzskix i nēmeckix zakonov o pečati). Odessa 1915. Tip. S. N. Škarlato 18×21 242+2 str. 3 r. 500 əkz. (193—242 str. kinematogr. kart. 0,10 1000 ə.)
- N. Muḡin*, *Otnošenie xristianstva k rabstvu v rimskoj imperii. Cerkovno-istorič. izslėdovanie*. Kĭev 1916. Tip. akc. o-va „Petr Barskij“. 17×26 10+VII +503+I. 4 r. 250 ə.
- Načalo i konec našego zemnogo mira*. Opyt. raskrytija proročestv apokalipsisa³. Č. I. II. Spb. 1914. Izd. Tuzova 15×23 432 1 r. 4000 ə.
- N. Nazarevskij*, *O bezsmertij duši*. (Otd. ott. iz ž. Ekaterin. Blagov. za 1915 g. Ekaterinoslav 1915. Tip. S. I. Baranovskago 16×24 48 str. 0,20 1000 ə.

- P. Nečaeu*, Teizm, kak problema razuma German Ul'rici. K voprosu o metodologii naučno-filosofskago obosnovanija teizma. S. Pos. 1916. Izd. kn. mag. M. S. Elova. Tip. Sv. Tr. Serg. lavry. 18×27 XVI+IV+542+II. s portr. 3, 50 900 ə.
- D. Nedovič*, Apokalipsis Džurera (Otd. ott. iz zap. Imp. Mosk. Aržeol. Institut.). M. 1915. Tip. A. Snegirevoj 18×26 21 str. + 7 tabl. ris. 100 ə.
- Joann Nedzěl'nickij*, Pravoslavnaia Rus' v Sēvernoj Amerikē (Obzor ruskoj žizni i raboty za 1913 g.) Odessa 1913. Tip. R. Rēč 12×18 16 500 ə.
- Evg. Nedzěl'skij*, Radost' v stradanii. M. 1915 1 r.
- N. Nefedjev*, Sviaščennaja byl' na Volgē. Skazanie o javlenii Tolgskoj ikony Božiej Materi preosv. Proxoru, v sximē Trifonu, ep. Rostovskomu 1314 8 avg. Spb. 1914. Tip. Kolokol 14×21 37 (7 ris.) 20 k. 1100 ə.
- E. Neofil*, Podvižnik arximandrit (Troickaia narodnaia besēda kn. 76.) Serg. Pos. 1915. Izd i tip. Tr.-Serg. lavry 13×17 23 str. s 1 portr. 5 k. 5000 ə.
- Joan. Nēmcev*, Kruz zemli nepodvižen, solnce xodit. Dokaz. iz Sv. Pis. i iz tv. sv. otc.² Balaħna 1914. Tip. Volkova 15×21 20 500 ə.
- Epif. Nesterovskij*, Liturgika⁴. Č. I. (obšč.) M. 1914 Izd. Kljukina 15×23 224 1 r. 3000 ə.
- arxim. Nikanor*, Ideia Logosa v Evangelii Ap. Joanna (iz V i R. 1914) Xar'kov 1914. Tip. Eparx. 19×27 42 100 ə.
- arxim. Nikanor*, Morali' osnovannaia na demografii. Xar'kov. 1914. Tip. Eparx. 17×25 32 120 ə.
- V. P. Nikiforov*, Novgorodskij i SPB-skij mitropolit Grigorij (Postnikov) i ego zaslugi dlia duhovn. prosvēščeniia. Istoriko-biograf. očerk. PG 1916. Tip. M. Merkuševa 16×24 141 str. 0,75 200 ə.
- ep. Nikodim*, Sviatitelj i čudotvorec joasaf, ep. Bělgorodskij i Obojanskij i ego pričtenie k liku sviatyx Pravoslavnoj Cerkvi. Cerk-ist. izsl. Xar'kov 1916. Tip. Mirn. Trud. 18×27 IX+299+CXLVI s ris. 300 ə.
- P. P. Nikolaev*, Duhovno-monističeskoe ponimanie mīra. Vyp. VIII-a. M. 1914. Izd. Zelen. paločka. 14×22 113 60 k. 2000 ə.
- N. Nikolaeva*, V M. Vasnevov (in Letučaia Enciklopediia Iskusstvo. Živopisi) M. 1913 48 o.15 r. (de Vasnevov picture; pinxit Strašnyj sud in cerkovij Malicova etc.).
- N. Nikolaeva*, M. A. Vrubel'. M. 1913 46 o.15 r.
- N. Nikolaeva*, N. N. Ge. M. 1913 48 o.15 r.
- N. Nikolaeva*, A. A. Ivanov 1913 47 o.15 r. (pinxit javlenie Xrista etc.).
- Vysokopreosv. Nikolaj*, Aep. Vladimīrskij Suzdal'skij. Vladimīr 1914. Tip. Koilj 17×25 24 2 ris. 200 ə
- K. P. Nikolin*, Očerki po dogmaticeskomu bogosloviju (uč. kurs) I. II. (IV+217 +II.+419) M. 1912 1,25 r.
- K. P. Nikolin*, Čto npravstvennost'?' 1912 146 0,60.
- A. Nikolj'skij*, Žitie Sviatitelja Teodosija Uglickago, aep. Černigovsk. novojavlen-nago Čudotvorca. M. 1914. Izd. Sytina 12×18 32 12000 ə.
- A. Nikolj'skij*, Kratkij očerk istorii cerkovnago pēn'ia v period I.—X. vv. PG 1916. Izd. Xorovoe i Reg. dēlo. Tip. Birkenfel'd 16×22 35 1200 ə.
- A. Nikolj'skij*, Formy russkago cerkovnago pēn'ia. Razbor form napēvov na „Gospodi vozzvaħ“ i zapēvov pered stixirami znamen'nago raspēva. PG 1916. Izd. žurn. Xorovoe i regentskoe dēlo. Tip. K. Birkenfel'da 16×24 32 0,40 1200 ə.
- A. I. Nikolj'skij*, Restavraciia ikon i nastēnnoj ikonopisi v Mosk. soboraħ v 1770-3 gg. Spb. 1913 17×25 12 100 ə.
- A. I. Nikolj'skij*, Sinodal'nyj nadzor v oblasti ikonopisan'ia v XVII. v. Spb. 1913. Tip. Sinod. 17×25 14 100 ə.
- N. Nikolj'skij*, Sočinen'ia Soloveckago inoka Gerasima Firnova po neizdannym tekstam. (K istorii sēverno-r. literatury XVII. v.). Pamjatniki drevnej pis'men. i iskusstva) PG 1916. Tip. M. A. Aleksandrova 19×28 XLIII+233 450 ə.
- Nik. Nikolj'skij*, Podčinenena li duševnaia žizn' zakonu podčinen'ia energii. (Otd. ott. iz ž. V, i R. za 1914 g.). Xar'kov 1914. Tip. Eparx. 16×23 40 str. 50 ə.

- N. I. Nikoljskij*, *Vozzrěnĭe V. S. Solovĭeva na katoličestvo*. *Ĥarĭk*. 1914. Tip. Eparĭ. 15×23 IV+145 50 ə.
- N. K. Nikoljskij*, *Rukopisnaja knižnostĭ drevnerusskiĭ bibliotek (XI—XVII vv.)*. Vyp. I. A-B. (Pam. dr. pisĭm. CXXXII) 1914. XLIV+163. (rec. I. V. 1915 I. 984-5).
- N. M. Nikoljskij*, *Drevnĭj Vavilon*. Populĭarno-naučnye očerki po istorĭi kulĭtury Šumera, Vavilona i Assura. Izd. Tva. Mir. Tip. Levenson 14×20. M. 1913 434+VI. 2 r. 3000 ə.
- N. V. Nikoljskij*, *K istorĭi ĭristĭanskago prosvěščenĭa čeremis v XIX. v.* Kaz. 1914. Tip. Kaz. univers. 17×25 II+77 str. 50 ə.
- prof. P. A. Nikoljskij*, *Učebnik političeskoj ĕkonomĭi*. Kaz. 1916. Izd. Baškakovyĭ. 17×26 VIII+508 2,75 1250 ə.
- prot. Simeon Nikoljskij*, *Igumenĭa Serafima (Sabĭnina)*. Stavrop. Kavk. 1915. Tip. T. M. Timoteeva. 11×25 II str. 300 ə.
- V. A. Nikoljskij*, *Město npravstvennosti v rĭadu drugiĭ ĭavlenĭj čelovĕčeskago duĭa*. Kaz. 1914. Tip. Centr. 17×25 16 100 ə.
- V. A. Nikoljskij*, *Značenĭe idej zagrobnago suščestvovanĭa dlja npravstvennoj ŭizni*. Kaz. 1914. Tip. Centr. 16×24 22 100 ə.
- aep. *Nikon*, *Imebožniki*. S. Pos. 1914. Tip. Lavr. 14×19 138 0,25 6300 ə.
- aep. *Nikon*, *Moi dnevniki*. Vyp. I. 1910. (iz Troick. slova No 1—50). S. Pos. 1915 18×27 174 0,60 1200.
- aep. *Nikon*, *Moi dnevniki*. 1913. Vyp. IV (Iz Troick. Slova No 151—200) S. Pos. 1914. Tip. Lav. 18×27 205 0,60 1200 ə.
- V. E. Nikonovič*, *Naučnye i filosofskĕ opyty*. Č. 2-ĭa. M. 1916. Tip. Prosvěšč. 15×23 52+6 0,75 10.000 ə.
- ĭerom. Nil*, *O molitvĕ*. Kaz. 1914. Izd. Duĭ. Ak. 16×23 21 150 ə.
- S. Nilus*, *Velikoe v malom*. Bliz grĭaduščĭj Āntiĭrist. Vyp. I. II. 1912 (XV+335+220) 1,50 r.
- Bobdĭjskij Sv.* *Ravnoapostolĭnoj Niny ŭženskĭj monastyriĭ* (K 25-l. ŭub. mon.) Tiflis 1914. Izd. mon. Tip. Kanc. Nam. 16×24 20 s ris. 500 ə.
- Grigor. Norlin*, *Šžatoe izloženĭe Istorĭi Filosofĭi prava*. Kant-Gegelĭ. Sost. po kursu prof. Šeršeneviča. Kĭev 1914. Tip. Krinskago 16×23 31 0,50 500 ə.
- S. G. Noskov*, *Opisanĭe falĭšivyĭ čudes baptistov i istinnyĭ čudes pravoslavĭta*, neoproverŭimo dokazyvajuščĭĭ sektantskoe zabluŭdenĭe. Balašov. 1915. Tip. A. G. Buĭanovskago 11×18 32 str. 6 k. 3000 ə.
- M. A. Novoselov*, *Zabytyj putĭ opytnago Bogoslovĭta³*. Priloženĭe. Mističeskoe dokazatelĭstvo bytĭta Boŭĭta. (Rel.-f. bibl. Vyp. 1) M. 1912 98 str.
- Obraščenie staroobriadčeskago protoĭereta Aleksĕja Starkova k popečitelĭam Bĕglopopovskago ĭrama pri derevnĕ Kaverinoj*, Rĭaz. gub. Rĭaz. 1914. Tip. Ĥudorovskago 11×17 30+4+17 250 ə.
- Katoličeskoe obozrĕnĭe*. Vyp. II. Spb. 1914. Tip. Stasĭul. 16×25 89 1 r. 1000 ə.
- Očerki po istorĭi Vizantĭi*. Vyp. IV. Pod. red. prof. V. N. Beneševiča Spb. 1914. Izd. studenč. izdat. kom. pri istor. filol. fak. Spb. univ. Tip. V. T. Kiršbauma 16×24 154 2000 ə.
- Kratkĭj istoričeskĭj očerk i opisanĭe Arzamasskoj Vysokogorskoj Voznesenskoj mužskoĭ obščezitelĭnoj pustyni Nižegorodskoj eparĭĭi*. Arzamas 1916. Tip. Porošenkova 11×17 23 1000 ə.
- I. I. Ogĭenko*, *Otgoloski sovremennosti i mĕstnyĭa čerty v „Ključĕ Razumĕnĭia“ ĭoannikĭa Galĭatovskago*, ŭžno-russkago propovĕdnika XVII vĕka. Varš. 1914 12 str.
- I. I. Ogĭenko*, *Legendarno-apokrifičeskĭj ĕlement „V nebĕ novom“ ĭoannikĭa Galatovskago*, ŭžno-russk. propov. XVII v. Kĭev 1913. Tip. Mejnandera 17×26 60 100 ə.
- A. Okolo-Kulak*, *Administrativnoe ustranenĭe ot pastyrskoj dolŭnosti v katolič. kanonič. pravĕ*. PG 1916. Tip. Akc. ob. tip. dĕla 15×22 X+112 1,50. 1000 ə.
- M. T. Oksĭuk*, *Ėsĭatologĭja sv. Grigorĭja Nisskago*. Kĭev 1914. Izd. K. D. Ak. Tip. P. Barskĭj 18×27 4+XX+666 5 r. 365 ə.
- M. T. Oksĭuk*, *Učenĭe sv. apost. Pavla ob opravdanĭi (izŭiasn. Rim 3, 21—6)* (Ot. Tr. KDA) Kĭev 1914 16×24 58 0,40 100 ə.

- N. Okunev, Křeščajinja Sofijskago sobora v Křevě PG 1915. Tip. M. A. Aleksandrova 20×28 25. S VIII tabl. 100 ə.
- prof. M. Olesnickij, Nравstvennoe bogoslovie ili xristianskoe učenje o нравstvennosti⁶. PG 1915. Izd. Tuzova. Tip. Frol. 15×22 281+VI+16, 1,40 5000 ə.
- mon. Onufrij, Blagočestivya vozdyxanija duši k Bogu. Kak spastisj? Sotvori sebē pri životē pamiatij⁶. Permij 1915. Izd. Tavorskoj pustyni, Osimskago u., Permsk. gub. Tip. Gub. Pravl. 11×17. 123 str. 8000 ə.
- Stefan Opatovič, Uničizenie na zemlē Gospoda našego ĩisusa Xrista⁷. Spb. 1913 32 str. 0.08 r.
- Opisanie dokumentov i dēl xranjaščixsja v arxivē Sv. Pravitel'stv, Sin. Tom. XXXIV (1754 g.) PG 1912 VIII+944. T. IX (1729 g.) PG 1912 VI+814+106+166 3 r. — T. XIX (1739 g.) PG 1913 VII+998 3, 25. — XXI (1741 g.) 1913 VIII+1488 5 r. — T. XXIX (1749) 1913 XI+1036 3,25. — T. XXII (1742) M. 1914 IX+1300 4.50. — T. XVIII (1738) PG 1915 VI+2628 7 r. — T. XXXII (1752) PG 1915 VII+1312 4.50. — T. L (1770) PG 1914 VII+1150 3,25 (rec. Ī. V. 1916 II 783—4.) 21×31. 900 ə.
- Opisanie rukopisnyx sobranij. Vyp. 1—j. G. P. Georgievskij, Rukopisi T. T. Boljšakova, xranjaščijasja v imper. mosk. i Rumjanc. muzej. Izd. Otd. r. ĩaz. i slov. IAN PG. 1915 2,90 (rec. Al. Lebedev in Ī. V. 1916 I 885-6).
- Opisanie Vvedenskago dēvičijago vtoroklassnago monastyria v Tixvinē. Tixv. 1914 Tip. Blagovēščenskoj 14×21 43 s ris. 2000 ə.
- Opyt normaljnago kataloga knig religiozno-nравstv. soderžanija dlja bibliotek v svetskix srednix učebnyx zavedenijax. Tomsk 1916 Tip. D. Trudol. 16×23 28 100 ə.
- Novyj opyt obyjasnenija Božestvennoj liturgii. Obyjasnenie svjašč. obrjadov i polnago teksta liturgii (so vključ. svjaščenn. molitv) po tainstvennoj istoričeskoj storonē s ukazaniem i istolkovaniem raznostej arxier. liturgii Vyp. 1-j Křev 1915. Izd. žurn. Propov. Listok. Tip. Akc. obšč. N. T. Korčak-Novickago 17×25 99 str. 1 r. 200 ə.
- A. S. Orlov, ĩisusova molitva na Rusi v XVI v. Pam. dr. pisjm. isk. CLXXXV Spb. 1914 18×28 32 475 ə.
- F. Orlov, Legenda o mitropolitē Filaretē v Varšavē (1614—1914). Po pov. broš. M. P. Ustimoviča: Mitrop. Filaret i Carj Vasilij Šujskij v poljskom plēnu. Spb. 1914 Tip. Suvorina 13×20 48. 30 k. 1000 ə.
- F. Orlov, Legenda o mitropolitē Filaretē v Varšavē (1614—1914). Po pov. broš. M. P. Ustimoviča: „Mitrop. Filaret i carj Vasilij Šujskij v poljskom plēnu“². PG 1915. Tip. Suvorina 13×20 63+1 0,40 800 e.
- P. Orlovskij, Sv. Sofija Křevskaja, nynē Křevo-Sofijskij katedralnyj sobor. Křev 1915. Izd. Křevo-Sofijskago Katedralnago sobora. Tip. Křevo-Peč. La. 15×23 78 str. 40 k. 200 ə.
- prot. Vas. Orlovu, Istoričeskoe opisanie Serapionovoj Pustyni. Vladimir 1914. Tip. Koilj 17×26 12 str. 1420 əkz.
- A. N. Ostrogorskij, N. Ī. Pirogov i ego pedagogičeskie zavēty. Spb. 1914. Tip. Stasuleviča 16×25 VI+179 1 r. 1000 ə.
- svjašč. A. Ostrovskij, Bygovskaja pustynj i eja značenje v istorii starobr. raskola. Petrozavodsk 1914 Tip. oloneck. gub. 18×26 137 500 ə.
- K. E. Ostrovskij, Objedinenie religii i nauki, školy i žizni. Křev 1916. Tip. Ī. Ī. Čokolov 17×25 54 0.30 1000 ə.
- prot. Stef. Ostroumov, Iz istorii pjanstva na Rusi. Spb. 1914. Izd. Al.-N. o-va. trezv. 15×21 37 8 k. 5000 ə.
- prot. S. Ostroumov, Mysli o čudesax. Křev 1916. Izd. žurn. Xrist. Myslj (Vološsk. 4) 17×26 47 0,50 500 ə.
- N. P. Ostroumov, Islamovēdēnie. Vvedenie v kurs Islamov. Taškent 1914. Izd. Turkest. Vēdom. 16×26 216 1, 50.
- Otčet Křevskoj Marjinskoj obščiny sester miloserdija za 1913 g. Křev 1914. Tip. Kuljženko 18×26 130 300 ə.
- Vsepoddanějšij Otčet Ober-Prokurora Svjat. Sinoda po vēdomstvu pravoslavn. ispovedanija za 1911-2 gody. Spb. 1913. Tip. Sinod 18×26 XIII+336+230 str. 3,50 640 ə.

- Godovoj otčet Rossijsk. Teosofič. Obščestva. 1 sent. 1913 g.—1 sent. 1914 g. PG 1914. Tip. B. M. Volifa 15×22 15 500 e.
- Otčet o dějatel'nosti Saratov. pravosl. cerkovn. bratstva sv. Kresta v 1912 g. Saratov 1913. Tip. Sořuza peč. d. 14×21 90 100 e.
- Otčet Saratovskago Eparxial'nago komiteta pravoslavnago missiõnerskago obščestva za 1913 g. Saratov 1914. Tip. So. Peč. D. 17×26 46 200 e.
- svjašč. V Palimpsestov, Poēzdka na Tverskie cerkovno-arxeol. kursy (s 28-go Maia po 8-o ĵiul. 1912 g.). Saratov. Izd. Uč. Arx. Kom. 17×26 78 950 e.
- N. Palimov, Nēkotoryia svēdēnīa o katolikosē Īmertinskom i Abxazskom Maksimē II. (iz TKDA) Kļev 1913 16×24 23 70 e.
- N. Palimov, O činax postrizenīia v monašestvo po pamiatnikam Grečeskoj Cerkvi (Ott. iz TKDA) Kļev 1914 17×25 10 100 e.
- N. Palimov, K materīalam dlja žizneopisanīia sviatit. ĵosifa ublennago Mitrop. Astrax. i Terskago († 11 maia 1671 g.) Vyp. 2. Kļev 1914. Tip. Petr B. 17×24 50 140 e.
- N. Palimov, Postrizenīe v mōnašestvo. Činu postrizenīia v mon. v greč. cerkvi. Istor.-arxeolog. izslēdov. Kļev 1914. Tip. Čokolova 18×27 XV+346+70+IV str. 5 r. 160 e.
- N. Palimov, Molebnyia pēnīia o darovanīi pobēdy vo vremena Caria Aleksēia Miĵajloviča⁴. Kļev 1914. Tip. P. Barskij 17×25 35 65 e.
- prof. Ī. Palimov, Nravstvennaia ličnost' ĵoanna Gusa i ego istoričeskoe dēlo. PG 1916. Tip. obšč. raspr. relig. npravstv. prosv. 14×16 39 str. 100 e
- Pamiatī o Aleksandra Raeva, svjašč. Trexusvīatitel'skoj cerkvi v N. Novgorodē. N.-Novg. 1914. Tip. V Rojskago 14×20 12+1 port. 500 e.
- Pamiatī v Bozē Počivšago Vysokopr. Arsenīia, Aep. Xar'k. i Axtyrskago. Xar'k. 1914. Tip. Eparx. 16×24 56 s portr. 200 e.
- Pamiatī protofer. ĵoanna Iliča Tixomirova. Spb. 1914. Tip. Usova 17×25 57 s ris. 300 e.
- Na pamiatī o narečenīi i svjaščennoj xirotonīi Preosvjašč. Serafima, pervago episk. Bēl'skago i vikariīa Xolmskoj eparxīi 2-3 apr. 1916 g. M. 1916. Izd. Xolmskago sv.-Bogorod. Br. 18×25 38 s 1 portr. 300 e.
- Kratkaia pamiatka o Borkolabovskom ženskom monastyrē. PG 1914 Tip. Frolovov 13×19 16 s ris. 500 e.
- B. A. Pančenko, Latinskij Konstantinopol' i papa Īnnokentij III. Odessa 1914. Tip. Īkon. 18×27 60 100 e.
- Pandekt monaxa Antioxa. Po rukopisi XI. vēka, prinadležaščej Voskresenškomu monastyrju. Pod nabludenīem O. M. Bodjanskago. Izd. Imp. Obšč. Ist. i Dr. Rossijskix M. 1913 48 p.
- ĵ. Pantelejmon, Antropologīia po tvorenīiam sv. ĵoanna Damaskina (iz Bog. V. 1914 mt) S. Pos. 1914 15×24 30 300 e.
- A. A. Papkov, Pravda o cerkovnom preobrazovanīi Petra Velikago. Spb. 1914. Tip. Suvorina 15×21 36 s ris. 0,30 2000 e.
- prof. N. N. Parfentjev, Nēkotoryia sobraženīia ob odnom ideal'nom ne-evklidovom mīrē. Kaz. 1916. Tip. Universiteta. 17×25 8 str. 100 e.
- svjašč. ĵ. Parvickij, Nēskol'ko zamēčanij na knigu „Vēčnaia pravda,“ bezpopovščinskago nastavnika A. Komissarova. Vladim. 1914 17×26 42 200 e.
- Vl. Parxomenko, Cerkovnaia politika Īaroslava Mudrago (ott. iz V i R. 1913) Xar'k. 1913 17×25 7 25 e.
- Vl. Parxomenko, Kļevskij knjaz' Vladimīr svīatoj i ego značenīe v russkoj istorii.² Tiflis 1915. Izd. Kavk. Učebn. okr. 17×26 13 s 1 ris. 1500 e.
- Vl. Parxomenko, Načalo xristianstva na territorīi nynēšnej Rossii. Xar. 1913. Tip. Eparx. 17×25 10 50 e.
- Vl. A. Parxomenko, Načalo xristianstva Rusi. Poltava 1913 Tip. Markeviča 17×25 III.+191 1,50 500 e.
- V A. Parxomenko, V kakoj mērē bylo tendenciozno ne soxranivšeesia drevnejšee „Žitīe Antonīia Pečerskago“? Pgd 1914. 5 str.
- Vladimīr A. Parxomenko, Načalo xristianstva na Rusi. Očerki iz istorii Rusi IX—X vv Poltava 1913 (Rec. A. Šaxmatov v ŽMNP 1914 Avg. p. 334—354; cf. 1915 430—3).

- Dóbrýj Pastyrj.* Vpečatľnŕŕa bogomoljca v xramŕ dorogogo batjuški o. jony Moiseeviča Atamanskago nastoŕatelja sv. Nikolaevskoj portovoj cerkvi v g. Odessŕ². Odessa 1916. Izd. ŕerom. Nikodima. Tip. Eparxŕaljnago Doma 13×17 16 str. s 2 portr. 4000 ŕkz.
- Soloveckŕj *Paterik.* Spb. 1914. Tip. Sinod. 17×26 VIII+296 str. + 1 ris.
- ŕerom. Pavel,* Protoŕerej gor. Bŕľjska Grodnenskoj g. O. Aleksandr Aleksŕeviĉ Spasskŕj (k polugodovŕĉ. so dnja konĉiny). Viľna 1915. Tip. Kleckina 14×22 7 100 ŕ.
- M. A. Pavlova,* Praktiĉeskoe rukovodstvo k izuĉenŕju liĉnosti rebenka pri pomoŕĉi metodov ŕksperimentaljn. izslŕdovanŕja. Odessa 1916. Izd. Ivasenko. 15×23 II+84+2 str. + 12 tabl. 1 r. 1100 ŕ.
- Ī. F. Pavlovskŕj,* Poltavcy ŕerarxŕi, gosudarstvennye i obŕĉestvennye dŕŕateli i blagotvoriteli. Opyt kratk. bŕograf. slovarja Poltavskoj gub. s pol. XVIII v. Polt. 1914. Izd. Polt. uĉ. arx. kom. Tip. Peĉ. D. 17×25 XV+294 s 182 portr. 1,50 600 ŕ. (rec. B. Modzalevskŕj in Ī. V. 1915 II 298—9.
- Ī. F. Pavlovskŕj,* K istorii Poltavskoj eparxŕi. Istoričeskŕe i bytovye oĉerki, zamŕtki i perepiska. Po arxŕivnym dannym. Polt. 1916 Izd. Polt. Duŕovnoj Kom. 17×26 I+182 1 r. 600 ŕ. (rec. Ī. V. 1916 IV 777—8).
- prof. j. Pavlucĉkŕj,* O proisŕoŕdenŕi drevnerusskoj ikonopisi. Kŕev 1914. Tip. Korĉak-Nov. 18×25 16 str. + 3 tabl. 200 ŕ.
- mon. Paŕomŕj,* Īstorŕja Aŕonskoj smuty ili imtaboŕskoj eresi. Spb. 1914. Tip. Sodruŕestvo. 16×23. 135 str. 35 kop. 1200 ŕ.
- K. A. Paŕitnov,* Razvitie socialistiĉeskiŕ idej v Rossŕi T. Ī. Xarŕkov 1913 III+273 2 r.
- S. A. Pereselenkov,* Sistematiĉeskŕj ukazatelj statej, napeĉatannyŕ v neoficialnoj ĉasti „Pedagogiĉeskago Sbornika za 50 lŕt (1864—1914 gg.) PG 1915. X+288 1.20 (rec. Ī. V. 1916 III 785).
- prof. V. N. Peretc,* Iz lekcŕj po istorii drevne-russkoj literatury ĉ. I. Drevnŕjšŕj perŕod (XI—XIII vv.)² Kŕev 1914. Tip. Eljnika 18×27 326+2 2,75 250 ŕ.
- akad. V. N. Peretc,* Otĉet ob ŕkskursŕi seminarŕja russkoj fil. v Kŕevŕ 30 maŕa — 10 ŕjuna 1915 g. S priloŕenŕem opisaniŕa drevniŕ rukopisej i staropeĉatnyŕ knig Kŕevo-Vydubeckago monastyŕja. Kŕev 1916. Tip. Akc. Obŕĉ. N. T. Korĉak-Novickago 18×27 221+9 1,50 300 ŕ.
- svjaŕĉ. N. V. Pereverzev,* Spravoĉnaŕa kniga o priŕodaŕ i monastyŕjaŕ Volynskoj. eparxŕii ŕitom. 1914. Īzd. Vol. Vlad.-Vasil. Bratstva 23×31 444 3 r. 1500 ŕ.
- Iv. Perov,* Rukovodstvo k obliĉiteljnomu bogoslovŕju⁸. Tula 1914 Tip. Sokolova 16×22 168 1 r. 1200 ŕ.
- N. G. Pervuŕin,* Cerkovj Īľi Proroka v Īaroslavŕ. (Fotogr. Ī. Lazareva. Ris. obl. A. Krasotina) Izd. K. F. Nekrasova M. 1915 67 16 r. (rec. Ī. V. 1916 II 777—9).
- S. Peŕĉanskŕj,* Svidŕteljstvo Īisusa Xrista o Svoem Boŕestvŕ po pervym trem Evangelŕjam. Kaz. 1913. 293 str.
- N. P. Peterson,* O religŕoznom ŕarakterŕ uĉenŕja. N. ŕ. ŕedorova. M. 1915. Tip. A. Snegirevoj 15×22 30 0,20 300 ŕ.
- prof. L. j. Petraŕickŕj,* O ŕenskom ravnopravŕi. PG. 1915. Tip. Merkuŕeva 16×22 16 0,15 5000 ŕ.
- svjaŕĉ. Vasil. Petrov,* Dobryj pastyrj. Pastyrjskaŕa ŕrestomatŕja. Sbornik statej, uŕasniŕuŕĉiŕ sluŕenŕe pastyrja prav. cerkvi. Vŕp. I S. Pos. 1914 Tip. Lav. 17×24 371+II 1,25 200 ŕ.
- svjaŕĉ. prof. N. Petrov,* ŕiznj poslŕ smerti². Kaz. 1916 Īzd. Markelova i ŕaronova. Tip. Univ. 17×25 102 0,90 850 ŕ.
- svjaŕĉ. N. Petrov,* O ŕuridiĉeskoj i npravstvennoj teorŕjaŕ iskuplenŕa (Ot. Prav. Sob. 1915) Kaz. 1915 16×24 12 100 ŕ.
- svjaŕĉ. prof. N. Petrov,* Zakony mŕra i bytŕja Boga (Nomologiĉeskoe dokazateljstvo bytŕja Boŕŕja)². Kaz. 1916 Tip. Centr. 17×25 16 50 ŕ.
- N. Petrov,* ĉernigovskoe cerkovnoe zodĉestvo XI—XII vv. ĉernigov 1915. Tip. Eparx. 15×22 52 50 ŕ.
- svjaŕĉ. N. V. Petrov,* Ob antiŕristŕ². Kaz. 1916 Tip. Centraljnaga 17×24 32 str. 400 ŕ.

- svjašč. N. Petrov*, Žizni posle smerti. Kaz. 1915. Tip. Centr. 18×28 88 str. 300 ə.
- prof. sv. N. Petrov*, Zakony mira i Boga (Nomologičeskoe dokazatel'stvo bytija Božija) (Otd. ott. ž. Věst. obrazov i vospitanija 1914 No 9) Kaz. 1914. Tip. Centr. 17×27 15 200 ə.
- N. I. Petrov*, Preosv. Teodosij, ep. Orenburgskij i Turgajskij († 26go jūlia 1914 g.) (Ott. iz TKDA 1914) K'iev 1914. 16×24 15 200 ə. 16×23 20 50 ə.
- prof.-prot. A. V. Petrovskij*, Kniga jova i vavilonskaia pēsni' stražduščago pravednika. PG 1916. Tip. Merkuš. 16×24 17 250 ə.
- prof. E. V. Pētuxov*, Russkaia literatura. Istorič. obzor. glavnějšix literaturnyx javlenij drevnjago i novago perioda. Drevnij period. I. Vveden'e II. Drevnējšaja epoxa. III. Sredn'e v'eka. IV. Perehodnoe vremja³. PG. 1916. Tip. Tov. A. S. Suvorina XXVIII+476 str. 5 r. 3000 ə.
- prot. prof. V. G. Pēvcov*, Lekcii po Cerkovnomu pravu. Spb. Tip. Odinočnoj t'urmy 16×24 240 500 ə.
- prof. V. T. Pēvnickij*, O zagrobnoj žizni. Čto ožidaet nas za grobom?² K'iev 1913. Izd. K'iev. prav. relig.-prosv. O-va. Tip. Barskij 12×20 76 0,40 1220 ə.
- V. I. Pičeta*, Iurij Križanič, ekonomičesk'e i političesk'e ego vzgljady. Spb. 1914. 126 0,90 r. (rec. V. Val'denberg in ŽMNP 1914 nojabrij 151—155).
- prot. joann Pičeta*, Pamiati preosvjaščennago Ilariona, episkopa Poltavskago. Xar'kov 1914. Tip. Eparx. 17×25 61 0,20 2000 ə.
- arxim. Pimen*, M'esto religii v žizni kul'turnējšix gosudarstv i naša stalostj v etom otnošenii. Perm 1916. Tip. Grebnera 11×17 8 1000 ə.
- Nikol. Pisarev*, Otzyv o sočin. A. j. Uspenskago „Carsk'e ikonopiscy i životopiscy XVII. v.“: Kaz. 1914 Izd. Dux. Ak. 16×24 18 50 ə.
- svjašč. N. N. Pisarev*, Aleksandr Aleksandrovič Subbotin, svjašč. i zakonoučitelj Kaz. Rodionovsk. instituta. († 24 fevr. 1914). Kaz. 1914. Izd. Dux. Ak. 52 str. 750 ə.
- E. Pisareva*, O razvitii psihičeskix sil čelov'eka (Ott. iz V'ěst. Teosof. No 4) Spb. 1914 16×23 24 35 ə.
- Pisjma knjazja Dimitrija Aleksandroviča Xilkova*. Vyp. II. M. 1916. Izd. Relig.-filos. b-ki. Tip. Lavr. 16×24 56 0,60 1200 ə.
- Pisjma o. protoier. Valentina Nikolaeviča Amfiteatrova k Ekaterin' Miħajlovn' i k o. am. Serapionu Myškinym*. (Ott. iz Bog. V. 1914 jūnij). S. Pos. 1914. 16×24 52 100 ə.
- Pisjma portugaljskoj monaħini. P'erevod i predislov'e Andreja Levinsona*. PG 1916 Izd. M. I. Semenova. (Tip. Peč. trud., Pračešnyj per. 4) 13×20 87 str. 1 r. 2100 ə.
- Iv. Piatnickij*, Russkij sektant — v svoej istorii (iz ž. Strannik 1884 No No 5-6). Perm' 1914. Tip. Čerdynceva 15×24 43 500 ə.
- A. T. Platonova*, Svjatitelj Xristov Pitirim, ep. Tambovskij. Spb. 1914. Izd. Uč. Sv. Sin. 14×18 56 0,08 2000 ə.
- A. Platonova*, Apostolj Japonji. Očerk žizni aep. japonskago Nikolaia. PG. 1916 Izd. uč. sov. pri Sv. Sin. Tip. Voščinskoj 13×20 94+2 0,25 20.000 ə.
- A. F. Platonova*, Svjatyj Apostol Petr. PG. 1915. Izd. Učil. Sov'eta pri Svjat. Sinod'e. Tip. P. T. Voščinskoj 13×20 75 str. 0,21 20.000 ə.
- svjašč. Ven'jamin Platonov*, Pov'ěstvovan'e Evangelija sv. Joanna o proščeni Gospodom ĩisuum Xristom ženy gr'ěšnicy (7, 53—8, 11) Istoriko-tekstologičeskoe i kritiko-ekzegetičeskoe izsl'ědovan'e. S. Pos. 1916. Tip. Sv.-Tr. Serg. 18×28 39+V. 3 r. 300 ə.
- K. Plotnikov*, Istorija i obličen'e russkago sektantstva (mističeskago i racionalistič.)² PG. 1914. Tip. Akinf'eva 16×24 340+IV 1,80 2000 ə.
- K. Plotnikov*, Istorija i obličen'e russk. sektantstva (mistič. racionalistič.)³ PG. 1916. Tip. Leont'eva 17×25 V+328 1,50 2000 ə.
- A. T. Platonova*, Svjatyj Apostol Pavel. PG. 1915. Izd. Učil. Sov. pri Sv. Sin. Tip. Voščinskoj 14×20 93 0,25 20.000 ə.
- Podvižnica blagočestija: Aleksandra Nikolaevna Subina i osnovannyj eju Voskresensko-Teodorovskij ženskij obščezitel'nyj monastyrj*. M. 1916. Tip. L. Seligerovoj 17×25 96. S ris. i portr. 1000 ə.

- A. Pogoskaja*, Idealy truda kak osnova sčastlivoj žizni. Kaluga 1914. Tip. gub. 11×20 127 2000 ə.
- prof. Pogodin*, Īazyk kak tvorčestvo (rec. A. V. Vetuxov in Bog. V nojabrĭ 1913).
- prof. A. L. Pogodin*, Voprosy teorii i psixologii tvorčestva. Tom. IV Īazyk kak tvorčestvo. Proisxoždenĭe ĭazyka. Xarĭkov 1913 560 2,50. (rec. T. Rajnov v ŽMNP. 1914 apr. p. 369—380.)
- A. A. Pokrovskĭj*, Drevnoe Pskovsko-Novgorodskoe pisĭmennoe naslĕdĭe. Obozrĕnĭe pergamennyx rukopisej Tipografskoj i Patrĭaršej bibliotek v svĭazi s voprosom o vremeni obrazovanĭja etix knigoxranilišč. M. 1916 Tip. Sinod. 27×36 190+XCI str. 100 ə.
- A. Ī. Pokrovskĭj*, Graždanskĭj i cerkovnyj braki drevnix xristĭan. Kanoniko-liturg. očerk. (Ott. iz ĭubilejn. sbornika I. M. D. Ak.) SP. 1915. 17×26 46 str. 50 k. 500 ə.
- A. Ī. Pokrovskĭj*, Sobjory drevnej cerkvi epoxi pervyx trex vĕkov. SPos. 1915 XX+807 (rec. M. Krasnožen in Ī. V 1915 III 944—6).
- prot. ĭ. G. Pokrovskĭj*, Svĭtatelĭ Teodosĭj Uglickĭj, aep. černigovskĭj³. PG 1916 Izd. postoran. kommissĭi nar. čtenĭj. Tip. Leontĭeva 13×18 39 str. s 1 ris. 0,10 3000 ə.
- prof. Ī. M. Pokrovskĭj*, Russkoe duxoventstvo, ego patriotizm i dĕjatelĭnostĭ v zaščitu pravoslavĭja i zakonnoj nacionalĭnoj carskoj vlasti v smutnoe vremĭa i pri izbranĭi na r. carskĭj prestol bojarina Mix. Teodoroviča Romanova. Kaz. 1913. Izd. Kaz. D. Akad. 16×24 56 200 ə.
- prof. Ī. M. Pokrovskĭj*, Russkĭja eparxĭi v XVI—XIX vv. ix otkrytĭe, sostav i predĕly. T. II (XVIII v.) Kaz. 1913 Izd. avt. Tip. Centr. 17×25 892+XVI+48 5 r. 350 ə. (rec. V. Ė. Den in RM 1916 ĭulĭ 4—5).
- N. V. Pokrovskĭj*, Drevnĭaja Sofĭjskaja riznica v Novgorodĕ M. 1913 XII+21 4 +35 str. XXIII+XVII tabl. (rec. Viz. Vr. XX 102—3); II Spb. 1914 35+XVII.
- N. V. Pokrovskĭj*, Konspektivnoe izloženĭe čtenĭja po xristĭanskoj arxeologii². Novgorod 1916 Izd. Novgorodsk. obšč. ĭub. drevn. Tip. Gubernskaja 12×17 35 str. 300 ə.
- prof. N. V. Pokrovskĭj*, Zamĕtki o pamiatnikax Pskovskoj cerkovnoj stariny. M. 1914. Izd. žurn. Svĕtilĭnik. Tip. Levenson 24×31 37+XXIII tabl. ris. 3,50 200 ə.
- P. P. Pokryškin*, Ikony Moskovskago pridvornago sobora Spasa na Boru. I. Ikony pisannyja rannĕe načala XVII. v. Spb. 1913. Tip. Ėnergĭja 28×36 16 str. +XIV tab. 3,50 1000 ə.
- prot. Dim. Polikarpov*, Tolkovanĭja Svĭatyx Otcov i Učitelej Cerkvi i Bogosluž. Pĕsnopĕnĭja na Messĭanskĭja mĕsta Biblii. Vyp. I. Kn. zakonopol. i istor. Spb. 1914 Tip. Sinod. 17×26 XVIII+180+VII 0,75 2000 ə.
- svjašč. A. Poljevktov*, Na sovremennyja temy. Vologda. 1914. Tip. Gub. 16×23 62 500 ə.
- Aleks. Polĭakov*, Razuščdenĭe o staroobrĭadčeskix obščinax. M. 1915. Tip. Pečatnĭa 14×22 46 1000 ə.
- S. N. Polĭakov*, O značenĭi matematiki kak osnovĕ myšlenĭja i obščago obrazovanĭja. S. Pos. 1914. Izd. Elova. 14×22 52 2000 ə.
- E. Polĭanskĭj*, Religĭja i iskusstvo (Psixologič. etĭud). Černigov 1913. Izd. Br. sv. Miخaila, kn. Černig. 17×25 88 str.
- prot. ĭ. Polĭanskĭj*, Pravda li, čto imĭa Spasitelĭa dolžno proiznositiĭ tolĭko ĭsus i nikak nelĭzĭa proizn. ĭsus? (protiv V. G. Usova)². M. 1914. Tip. Russk. Peč. 15×22 82 + 1 0,30 3000 ə.
- K. Poltnikov*, Istorĭja i obličĕnĭe russkago sektanstva. Vyp. II. Istorĭja i razbor učenĭja russkix racionalističeskix sekt. Spb. 1913 II+236 1,30.
- K. Ponomarev*, Netĕnĕe sv. moščej i značenĭe ix dlĭa xristĭanstva. Černigov 1915 Tip. Eparx. 15×22 25 50 ə.
- A. Popov*, Tablicy po istorĭi filosofĭi. Tablica II. Srednevĕkovaĭa filosofĭja. Tabl. IV Postĕ-Kantovsk. fil. PG. 1915. Tip. K. P. Šreder 77×90 2 tabl. 700 ə.
- A. Ī. Popov*, Rimsko-katoličeskĭj kostel nazываемyj kapliceju pri Rovenskom Realĭnom učiliščĕ v svĭazi s polĭskim voprosom v ĭugo-Zapadnom kraĕ. Kĭev 1914. Tip. Ī. Kušnerev 17×25 107+2 tab. 150 ə.

- A. N. Popov*, Meloči arxierejskoj žizni XVII—XVIII v (iz prošlago Arxang. eparxii) (iz Izv. Arx. O. Izuč. R. Sēv. 1914 No 7). Arx 1914 17×25 14 60 ə.
- prot. D. Popov*, Pravoslavno-Xristianskoe učenie ob istinnoj vērē i žizni. Xarjkov 1915. Tip. Eparx. 16×24 238 1 r. 3000 ə.
- Ī. V. Popov*, Ličnostj i učenie Blažennago Avgustina. Tom I č. I i II. Sergiev Posad 1916. Tip. Sergievoj Lavry 18×27 619 1200 e.
- P. N. Popov*, Grēxi rozmaitiĭ maloizvēstnoe sočinenie ĩoannakĭja Galiatovskago K. 1915 17 (I. V. 1916 II 547).
- svjašč. T. D. Popov*, Sv. Tixon Zadonskij kak npravoučitelj. Voronež 1914. Tip. Kravcov 17×25 272 s. ris. 1,50 500 ə.
- svjašč. Tixon Popov*, Svjätitelj Tixon Zadonskij i ego npravoučenie M. 1916. Tip. T-va Kušnerev 16×25 411+2 5 r. 250 ə.
- V. Popov*, Proces Karransy aep. Toledo (Ott. iz Tr. KDA). Kĭev 1915. 16×25 78 50 ə.
- V. Ī. Popov*, Zapiski ximika. Osnovnye voprosy filosofii ximiĭi. Vyp. I. Elementy. Osnovnyĭa postoĭannyĭa. Vitebsk 1914. Izd. Ī. D. Abmorševa. Tip. Ėnerg. 13×20 114 1 r. 1000 ə.
- G. G. Popovič*, Efod (Ott. iz ž. TKDA 1914). Kĭev 1914 17×25 26 100 ə.
- G. Popovič*, Značenie ĩerusalimskago xrama v vetxozavētnoj teokratii (iz TKDA). Kĭev 1913. 17×24 13 68 ə.
- E. Poseljanin*, Prepod. Evfrosinĭja knjažna Polotskaĭa². PG 1916. Izd. Uč. Sov. Sv. Sin. Tip. Voščinskoj 13×20 32 0,06 5000 ə.
- E. Poseljanin*, Na molitvē v tišinē i burē (Iz oblasti žizni i vēry). PG 1916. Izd. Tuzova 17×24 576 2 r. 3000 ə.
- Poslanie* pastyrej drevnĭago blagočestĭja Bēlokrinickoj mitropolji Permsko-Toboljskoj eparxii k staroobriadcam časovennym. Ekaterinb. 1914. Tip. Šaravjevoj 14×22 30 7000 ə.
- Velikij post*. Očerki iz statiki i istorii pravoslavn. obrjada². (Ott. iz Propov. List 1916). Kĭev 1916. 15×22 32 100 ə.
- Postanovlenĭja* syēzda cerkovno-školinyx dēĭatelej Tavričeskoj eparxii 11—15 ĩunĭa 1912 g. Simferop. 1913. Tip. Tavr. gub. 16×23 79 110 ə.
- L. N. Postaveljskij*, Bog ili priroda? Popul. očerki. Vyp. II. Duḡ tēlo. M. 1913. Izd. avt. 12×18 41 0,20 2000 ə.
- L. Ī. Postaveljskij*, „Bog ili priroda?“ Pop. očerki. V 20 vyp. Simvoly i obrjady III. vyp. M. 1914. Izd. avt. Tip. Myslj 12×19 115 0,50 2000 ə.
- G. N. Potanin*, Erke. Kuljt syna neba v Sēvernoj Azii. Materĭaly k turko-mongolskoj mitologii. Tomsk 1916. Izd. A. M. Grigorevoj. Tip. Sib. Tov. Peč. D. 15×21 129+2 0,75 200 ə.
- prot. Savva Potēxin*, Bibliĭa i evrei 1. Dēlo Bejlina 2. Talmud 3. Vetxoz. pravednostj 4. Vetx. ritual. Spb. 1914. Izd. Skvorcova 16×24 35 0,15 1000 ə.
- A. Potresov*, Internacjonalizm i kosmopolitizm. Dvē linji demokratičeskoj politiki. PG 1916. Izd. iz-va Kniga. Tip. Imp. Nik. voen. Ak. 15×22 90+4 0,75 3100 ə.
- S. Povarnin*, Logika otnošenij, eĭa suščnostj i značenie. PG 1917. Izd. O. V. Bogdanovoj. Tip. Īakuševa 15×22 144 1,50 530 ə.
- ĭ. E. Pranaĭtis*, Ėkspertiza „Tajna Krovi“ u evrēev. Dēlo o ritualnom ubijstvē Andriušĭ ĩuščinskago. Spb. 1913. Izd. Russk. Nar. Sojuza im. Miḡ. Arxang. Tip. Četvertkova 15×22 40 5000 ə.
- Xristianskie prazdniki*. Vsestoronnoe osvēščenie každygo iz velikix prazdnikov so vsēm ego bogosluženiem. Kn. 4. Roždestvo Xristovo. Pod red. prof. M. Skaballanoviča. Kĭev 1916. Izd. žurn. Propovēdničeskij Listok. Tip. Akc. obšč. Petr Barskij (Kreščatik 10) 200 s. 4000 ə.
- Cerkovnaĭa Pravda*. Zaključitelnyj vypusk. Posvjaščaetsja o protoiereju Aleksēju Petroviču Malicevu. Serg. Pos. 1916. Tip. Ivanova 23×30 40 str. s ris. portr. 200 ə.
- Pravda Pravoslavnaĭa*. Vyp. I. PG 1915. Izd. Sov. pri Sv. Sin. 16×21 137 0,45 5000 ə.
- Pravila* priema v Duḡovnyĭa seminarji slušatelej bogoslovskix predmetov. Saratov 1914. Tip. Feokritova 12×18 16 300 ə.

- I. V. Preobraženskij**, Konstantin Petrovič Pobēdonoscev, ego ličnost i dēatel'nost' v predstavlenii sovremennikov ego končiny². Spb. 1914. Tip. Kolokol 17×25 136+V 0,75 1600 ə.
- N. I. Privalov**, Očerki slavjanskoj mifologiji pō različnym istočnikam. PG 1916. Tip. T-va Xudož. Pečati 13×20 19 str. 200 ə.
- M. D. Priselkov**, Očerki po cerkovno-političeskoj istorii Křevskoj Rusi X—XII vv. Spb. 1913 (zap. Ist. fil. fak. Spb. U. č. CXVI) 16×25 XV+414 2,50 300 ə. rec. Al. Korolev in ŽMNP 1914 okt. 387—400.
- M. D. Priselkov**, Xanskije parlyki russkim mitropolitam (Zap. ist.-fil. fak. Petr. un. C. CXXXIII) PG 1916 17×25 116 600 ə.
- Problema pola i meča* N. Krašeninnikova. (Po žurn. i gaz. kritičeskim očerkam). M. 1914. Tip. Zemlja 15×21 XXIV str. 300 ə.
- I. S. Prodan**, Filosofija i zdravij smysl (Kritič. etjud) Xar'k. 1914. Tip. Mirn. Trud 15×23 21 0,20 500 ə.
- I. S. Prodan**, Poznanje i ego obyekt (opravdanje zdravago smysla). Xar'kov 1913 XXV+473 (rec. ŽNNP. 1914, okt., p. 370—387: V Karinskijj).
- P. S. Prodan**, Pravda o Kantē (Tajna ego uspēxa). Xar'k. 1914. Tip. Eparx. 18×21 86+1 1 r. 500 ə.
- Teof. Prokopovič**, Opravdanje polivatelnago kreščenija M. (1913?) 1 r.
- P. A. Prokošev**, Didascalia Apostolov i pervyja šestj knig Apostol'skix Postanovlenij. Tomsk 1913. 17×24 XVII+462+III+V+195 4,50 1000 ə. (cf. R. J. in Etudes 1913 T. 137, p. 433; rec. Bronzov in Xr. Čt. 1913, 1259—62).
- Provočestvo ĵisusa Xrista* ili Priznaki konca vremena. Razumiasnenie 24. gl. ot Mattered. Riga 1914. Tip. Vjulifing 15×22 85+1 str. 8000 əkz.
- svjašč. A. I. Prostoserdov*, Volkovskoe edinovērceskoe kladbišče. K stolētiju ego Blagovēščenskoj cerkvi 1816—1916. PG 1916. Tip. obšč. raspr. rel.-nprav. prosv. 21×27 64 st. S ris. 400 ə.
- Preščanie Volyni* s aep. Antoniem. Žitomir 1914. Izd. Vol. Ep. Vēdom. 15×22 86 112 ə.
- D. Protasov**, Materijaly dlja ikonografii Voskresenija Spasitelja (Izobr. Sv. Groba) (Ott. iz NoNo. 3—5 Bog. V. za 1913) S Pos. 17×25 76 0,75 300 ə.
- N. D. Protasov**, Sv. Ap. Pavel na sudē u Festa i Agrippy. M. 1913. Rus. Peč. 17×24 IX+388 2,75 300 ə. (rec. Vl. N. Strašov in Bog. V. 1915 nojabrij.)
- Protokoly* missijnerskago suēzda duhovstva Ekaterinosl. Eparxii 1913 g., ĵunija, 10 dnja. Ekaterinosl. 1914. Tip. S. A. Baranovsk. 17×24 153 710 ə.
- Protokoly* zasēdanij Sovēta Imperat. Kazanskoj duhovnoj akademiji za 1913 g. Kaz. 1914. Tip. Centr. 17×25 408+441+62 100 ə.
- Oljga Proxasko*, Nēskoljko myslej o religioznom vospitanii. Křev 1916. Izd. kn-va I. I. Samonenko (Kreščatik 29). Tip. Per. Křev. arteli peč. dēla 16×23 19 s. 0,25 750 ə.
- Grig. Proxorov**, Otzyv o rukopisnom sočinenii svjašč. Ia. N. Ktitareva „Voprosy religii i morali v russkoj xudožestv. literaturē XIX v.“ (str. 1—323) predstavl. na soisk. step. mag. bogoslovija PG 1914. Tip. Merkuševa 16×24 28 25 ə.
- Gr. Proxorov**, Pamiati Preosv. Kiprijana, Ep. Serdobol'skago PG 1915. Tip. Merkuševa 28 s 1 port. 200 ə.
- A. S. Prugavin**, Leontij Egorovič i ego poklonnicy. M. 1916. Tip. Rjabušinskix 13×19 110+2 Skl.: T-vo Zadruga 1 r. 1500 ə.
- Psixologija* dētskago vozrasta. Zapiski po lekcijam čitannym prof. A. E. Ianševskim na Odesskix frebelevskix kursax v 1915—6 uč. g. Od. 1916. Tip. Grinera 15×23 63 100 ə.
- V. Pylaev**, Staraja Russa. I. Istoričeskij očerok goroda. S. Pos. 1916. Tip. Ia. 17×24 247+3 str. S ris. +1 tab. 1 r. 20 2000 ə.
- A. N. Pypin**, Religioznija dviženija pri Alēxandrē I. Predislovie i primēčanie N. K. Piksanova. PG 1916. Izd. izd-va Ognj. Tip. Glavn. Upr. Udēlov 18×25 IX+483 str. c. 4 r. 3100 ə.
- E. L. Radlov**, Filosofskij Slovarij² M. 1913. Izd. G. A. Lemana VI+698 14×20 2 r. 5000 ə. (rec. A. Bronzov in Xr. Čt. 1913 1140-5.)
- E. L. Radlov**, Vladimir Solovjev. Žiznij i učenje. M. 1913. Izd. k-va Obrazovanie (Spb., Nikol. 9). Tip. Myslij 14×20 266×3 l. ris. 2200 ə.

- ieromon. Rafail*, O silē stradanīi stradanījami Xristovymi i nagradē za niḡ. Po sviaščennomu i svjatootečeškomu pisanīju. Kaz. 1916. Tip. I. N. Xaritonova. 10×14 7 str. 2000 ə.
- Grig. Rasputin*, Moi mysli i razmyšlenīja. Kratkoe opisanīe putešestvīja po svjatytm mēstam i vyzvannyja imi razmyšlenīja po relig. voprosam. Č. I. PG 1915. Tip. V. D. Smirnova 18×23 55 2 portr. 1300 ə.
- V. V. Raḡmanov*, Psiḡologīja, kak nauka o ličnosti. Spb. 1914. Izd. Osvoboždenīe 16×22 109, 0,80 1200 ə.
- A. Remezov*, Nēskolīko slov o novoj knigē po sektovēdēnīju. Rec. na kn. V. V. Rozanova „Apokaliptič. sekta“. S. Pos. 1914 16×24 19 100 ə.
- sviašč. Remizov*, Pravoslavno-xristīanskaja teosofīja. Xarīk. 1915. Tip. ep. 16×24 228 150 ə.
- sviašč. N. Remizov*, Obščīj umstvennyj krugozor drevniḡ lūdej po knigē ĵova iz ČODPr. apr.-sent 1914. M. 1914. Tip. Snegirevoj. 16×23 20 50 ə.
- Nīkol. Remorov*, Svjatileĵ Pitirim i ego čudesa. Spb. 1914. Tip. Al.-N. ob. trezv. 13×16 42 s ris. 100.000 ə.
- prof. E. K. Rēdin*, Xristīanskaja topografīja Kozīmy Indikoplova po grečeskim i russkim spiskam. Pod red. D. V. Ajnalova. Častī I. M. 1916. Tip. G. Lissnera i D. Sobko 26×35 XV+366 str. s ris. +XXXII listov s ris. 800 ə. (r. I. V 1916 III 781-2.)
- prof. V. I. Rēzanov*, Školnyja dramy poljško-litovskiḡ ĵezuitskiḡ kollegīj. Nēžin. 1916. Tip. Pečatnik 18×27 312+II 2 r. 400 ə.
- A. E. Rjabčenko*, Otkrytoe pišimo Ober-Prokurora Svjateĵšago Sinoda o nuždaḡ cerkovnoj žizni. PG 1916. Tip. P. P. Sojkina (Stremjannaja 12) 14×21 88 str. 50 k. 2000 ə.
- T. A. Rjazanovskij*, Demonologīja v drevne-russkoj literaturē. M. 1915. Tip. Snegirevoj 18×27 126 300 ə.
- I. S. Romancev*, Opisanīe Novgorodskago Sofījskago katedralnago sobora (ott. iz II t. Trudov XV arḡeol. su. v Nogorodē) M. 1914. Tip. Sin. 27×36 81 50 ə.
- sviašč. D. Romaškov*, Pamjati arḡim. Grigorīja, v mīrē N. I. Borisoglēbskago (Ott. Dušep. Čt. sent.) S. Pos. 1914 15×22 15 100 ə.
- S. Romodanovskij*, Starickij Marīinskij ženskij monastyrī. Starica 1916. Izd. I. Krylova 15×22 8 a 1 portr. 200 ə.
- T. M. Rossejkin*, Pervoe pravlenīe Fotīja. S. Pos. 1915 III+491 2,50 (rec. I. V. 1916 II 539-42).
- T. M. Rossejkin*, Vostočnyj papizm v IX vēkē. S. Pos. 1915 0,40 (rec. I. V. 1916 III 227-8).
- M. Rostovcev*, Antičnaja dekorativnaja živopisī na tūgē Rossīi. Tekst. T. I. PG 1915 537 s 98 ris. Atlas tablic I—CXII. 40 r. (rec. St. Cybuljskij in I. V. 1915 II 306-8).
- N. P. Rozanov*, Moškovskij mitropolit Platon (1737—1812 g.) Izd. o-va revn. istor. prosv. v p. I Al. III. Tip. Sin. 17×26 III+90 1200 ə.
- V. V. Rozanov*, „Angel ĵegovy“ u evreev (Istoki Izrailja). Spb. 1914. Tip. Suvorina 15×23 24 0,30 3050 ə.
- V. V. Rozanov*, Apokaliptičeskaja sekta (xřvsty i skopcy) Spb. 1914. Tip. Vajsberga 18×24 207 2 r. 2400 ə. (rec. A. V. Remezov in Bog. V. 1914 II 181—197.)
- V. V. Rozanov*, Obonjatelnoe i osjzatelnoe otnošenīe evreev k krovī. Spb. 1914. Tip. Suvorina 15×23 VIII+302 2,50 3000 ə.
- sviašč. Dim. Roždestvenskij*, Preosv. ĵoanu ep. Smolenskij. S. Pos. 1914 17×26 98 0,80 100 ə.
- N. A. Rubakin*, Sredi knig. Opyt obzora russkiḡ knižnyḡ bogatstv v svjazi s istorīej naučno-filosofskiḡ i literaturno-obščestvennyḡ idej². T. III. Č. I. M. 1915. Izd. kn-va Nauka 18×27 200+10 +12 str. 2 r. 5500 ə.
- M. M. Rubinštejn*, Istorīja pedagogičeskiḡ idej v eja osnovnyḡ čertax. M. 1916. Tip. I. Ivanova. S. Pos. 16×24 VI+267+1. Sklad kn. mag. A. M. Miḡajlova 2,50 3000 ə.
- gr. Rūdikov*, Marīja Zagorovskaja (Nēskolīko novyḡ dannyḡ k voprosu o eja ličnosti i borībē s I. Potēem iz- za cerkvi pror. Ilīi v g. Vladimir-Volynskē). Blagovēščensk. 1916. Tip. T-vo Dḡo 16×22 7 str. 500 ə.

- Ia. M. Rudman*, Žeňščina po talmudu. Vyp. I. M. 1916. Tip. Mosk. tr. art. 17×26 16 1000 ə.
- M. Rudnev*, Bogoslovskaja ženskaia cerkovno-učitel'skaja škola, Kaširskago uēzda. Tul'skoj gub. PG 1915. Tip. Sinod. 17×26 152+12+44 str. 1 r. 2000 ə.
- Rukovodstvo* dla svjaščennosluzhitelej cerkovnosluži+telej priχodov i vybornyχ ot priχodov staroobriadčeskoj Tomskoj eparχii. Tomsk 1914. Tip. Gub. 11×17 55 300 ə.
- Ivan Rumiancev*, Nikita Konstantinov Dobrynin („Pustosvjat“). Istoriko-kritič. očerk. S. Pos. 1916. Tip. Lavr. 17×25 385+IX+X+XI str. + 4 tabl. 7 r. 1000 ə.
- N. Rumiancev*, Problema polovogo vospitanja s psihologičeskoj točki zrenja Izd. žurn. „Obnovlenje školy“ Spb. i Varš. 1914 61 str. 0,30 r.
- S. G. Runkevič*, Aleksandro-Nevskaia lavra 1713—1913. Istorič. izslēd. S 277 portretami i snimk. Spb. 1913. Tip. Sin. 20×31 17+999+62+45 2000 ə.
- S. G. Runkevič*, Priχodskaja blagotvoritel'nost' v S.-Peterburgē. K vopr. o priχodē. Spb. 1914. Tip. Sinod 17×25 19 100 ə.
- S. G. Runkevič*, Svjatoj Velikij knjazij Vladimir Ravnoapostol'skij i suščnostij istoričeskago ego značenja PG 1915. Tip. Sinod. 13×20 30 str. 2200 ə.
- S. G. Runkevič*, Velikaia otečestvennaia vojna i cerkovnaia žiznij. Istoričeskie očerki. Kn. I. Rasporjaženja i dējstvja Svjatējš. Sinoda za 1914—1915 gg. PG 1916. Tip. Sinod. 13×18 2+358 2000 ə.
- A—s— Russkij*, O vozroždenij pravoslavnago priχoda. M. 1916. Tip. Ī. Mašistova 14×22 16 0,20 1000 ə.
- prof. Ī. E. Rybakov*, Duševnyia bolēzni. M. 1916. Izd. M. M. Anikina i A. S. Mokrousova. 18×26 VI+486 4,50 700 ə.
- Vl. Rybinskij*, Otzyv o sočinenij M. A. Kaljneva: Obličenje lžeučenja russkij sektantov-racionalistov. (Ott. TrKDA) Kjev 1914 17×25 25 65 ə.
- prof. Vl. P. Rybinskij*, Samarjane. Obzor istočnikov dla izučenja samarjanstva. Istorija i religija samarian. Kjev 1913. XXII+550+30+V str. 3 r. 50.
- N. Rybnikov*, Idealy gimnazistok. Očerk po psihologii junosti. (Bibl. pedagogič. muzeja učitel'skago dēla v M.) M. 1916. Izd. k-va Praktičeskija Znanija (Sivcev Vražsk, 6). Tip. Myslij 50+2 str. 0,60 r. 2800 ə.
- prof. A. Ī. Sadov*, Obzor jazyka papy Grigorija I. (Po ego pisimam) PG 1916. Tip. Merkuševa 16×24 26 50 ə.
- prof. A. Ī. Sadov*, Vopros o mēstnoj latyni v svjazi s eja vlijanjem na latinskij jazyk drevnij zapadnyχ xristian. Spb. 1914. Tip. Merkuševa 16×24 37 50 ə.
- D. Sadovskij*, Cerkovnyj svjaz, ego neobχodimostij i značenje. Vlad. 1914. Tip. Koilij 17×25 12 str. 200 ə.
- A. Sagarda*, Po voprosam cerkovno-obščestvennoj žizni. Vyp. I-j. Spb. 1913. Tip. M. Merkuševa 15×23 96 100 ə.
- prof. Nikolaj Sagarda*, Vēra i žiznij xristianskaia po učenju svjatyχ otcov i učitelej cerkvi. Vyp. IV. O Bogē-Tvōrcē i Promyslitelē mīra. PG 1916. Izd. učil. sov. Sv. Sin. 14×20 152 0,30 20000 ə.
- P. N. Sakulin*, Iz istorii russkago idealizma. Knjazij V. Ī. Odoevskij. Myslitelij. Pisatelij. T. I. Č. 2. M. 1913. 479 str. C. za obē časti 5 r. 50.
- inž. A. Saljko*, Naznačenje čelovēka v prirodē. Saratov 1914. Tip. S. M. Panina 13×21 7 150 e.
- S. Savinskij*, Nauka i religija. Černig. 1913. Tip. Gub. Pravl. 16×22 33 str.
- S. Savinskij*, Za svjatyni cerkvi, za sv. Rusij. Podvig sovremennago pastyrja v borj bē za Vēru i Rodinu. (Dēlo o. M. Štuckago.) Černigov 1915. Tip. Eparχ. 16×24 25 str. 40 ə.
- Mysl'bor Sazavskij*, Slavjanskaja pisimennostij i liturgija v IX—XI vēkē na zapadē. (Vvedenje v istoriju češkago jazyka.) Nižnij-Novgorod 1914. 28 str. (rec. ŽMNP 1914 maj 185.)
- dr. I. V. Sažin*, Psihologičeskija osnovy alkogolizma i roli duxovenstva v borj bē s nim. Spb. 1914. 14×20 30 5 k. 5000 ə.
- Sbornik* statej v čestij D. A. Korsakova. Kaz. 1912-13. Str. XIV+524 3,90 r.: inter alia: P. P. Mindalev de nova redactione legendae de s. Mercurio, V. Z. Zavitnevič de poēsi Xomjakovii; Ivanovskij de intuitivismo.

- Missionerskij protivomusuljanskij *sbornik* pri Imper. Kaz. dux. ak. Vyp. XXIV-Kaz. 1914. Tip. Univ. 17×25 XXXII+308 1,75 600 ə.
- Pedagogičeskij *Sbornik*. Vyp. I. Pgd 1915.
- B. L. *Segalij*, Istorija Evrejskago naroda (po biblijskij period), Č. II.³ Odessa 1914. Tip. Kvasvick. i Baršaḡa 18×24 IV+187 o, 75 1920 ə. (rec. I. V 1915 I 984-5.)
- A. *Selivanov*, Molitva. Eja suščnostj i značenje v žizni xristjanina. (Otd. ott. iz žurn. „Golos Cerkvi“) M. 1916. Tip. A. I. Snegirevoj 16×24 52 str. 50 ə.
- N. *Semejnik*, N. T. Berlinskij, byvšij učenik i učitelj Kjevskoj Dux. akademiji i ego učeno-literaturnaja dēiatel'nostj. (Ott. iz ž. Trudy I. K. d. Ak.) Kjev 1916. Tip. Akc. obšč. Petr Barskij (Kreščatik 40) 17×25 2+230. 2 r. 250 ə.
- prot. N. V *Semenovskij*, V plēnu u nēmcev. Vospominanija nastojatelja Kališskago sobora (Ott. Varš. eparx. list.) S. Pos. 1915 14×22 95 300 ə.
- V *Senatov*, Vavilon, Izrail i Germanija (Istoriko-filosofskoe obūrasnenie sovremennoj vojny). PG 1916. Tip. T-va A. S. Suvorina (Ertelev 13) 12×19. 93 str. 75 k. 2000 əkz. (rec. I. V 1916 III 771-3).
- arxim. *Serafim* (Zvezdinskij), Inočeskij byt v opisanii prep. Nila Sinajskago (Ott. iz Gol. Cerk. 1915). M. 1915. Tip. Snegirevoj 17×24 43 100 ə.
- aep. *Serafim*, Obraščenje k duhovenstvu eparxii, po voprosu o vozroždenii prixodskoj žizni. Tverj 1915. Tip. M. V Blinova 15×23 107 str. 1400 ə.
- arxiep. *Serafim*, O vozroždenii prixodskoj žizni. Obraščenje k duhovenstvu Tverskoj eparxii (Bezplatnoe prilož. k „Prihodskomu listku“) PG 1916. Tip. Sinodal'naja 15×22 48 str.
- arxim. *Serafim* (Zvezdinskij), Angely (Ott. iz Dušepol. Čt. 1915 No 6). M. 1916 15×22 40 150 ə.
- igum. *Serafim*, Georgievskij ženskij monastyrj imenuemyj „Sv. Kustiki“ v Ufimskoj eparxii, Birskom uēzdē. Kungur 1914. Tip. Letunova 17×26 54 1000 ə.
- Vl. *Serafimov*, Razskaz o čudesnom iscēlenii otrokovicy Anny Pixarevoj ot eja neizlēčimoj bolēzni. Simferop. 1914. Tip. Tavr. gub. 16×23 12 310 ə.
- N. E. *Serebrenikov*, Zakony o pravoslavnom duhovenstvē i učreždenijax duhovnyx. M. 1913. Tip. Rjabušinsk. 17×25 454 2,50 3000 ə.
- Sergij Pavlovič Preobraženskij* († 30 dek. 1912). Kaz. 1913. Izd. Dux. Ak. 16×23 23 s portr. 1260 ə.
- N. Gr. *Serpovskij*, Nakanunē vojny u galickix greko-unijatov (Iz počzdki po Galiciji) PG 1915. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. Kol. M. 16×23 76 str. 50 k. 1500 ə.
- M. *Sēdlov*, Cezari Lombrozo i spiritizm. Istoričeskij i kritičeskij očerk. Izd. „Muzaget“ M. 1913 62 o.85 r.
- N. *Sēdyx*, Očerki istorii Permskoj duhovnoj seminarzi za 1877-84 gg. Perm. 1915. Tip. N. Kamenskago 17×26 VIII+254+1 300 ə.
- ĭ. *Sibircev*, O starinnom ustrojstvē derevjannyx cerkvej na Sevērē v idejnom i estetičeskom otnošenijax. (Iz No 13 Izv. Arx. o-va izuč. Russk. Sēvera za 1914) Arxang. 1914. Tip. Gub. 17×25 16 35 ə.
- Čudotvornaja sila molitv batmuški o joanna. Vyp. III. Spb. 1914. Izd. joannovsk. monast. 15×22 40 5000 ə.
- arx. *Simeon*, Sxi-arximandrit Gavržil, stavec. Spaso-Eleazarovskoj pustyni. Kratkoe žizneopisanie (Ott. iz Psk. Eparx. Vēd.). Pskov 1916 18×26 126 500 ə.
- prot. A. *Sitkevič*, U našix vragov i u nas. Nēskoljko paralelej iz sovrem. žizni v relig.-filosofskom osvēščēnii. S. Pos. 1916. Tip. Lavr. 15×22 46 100 ə.
- M. *Ī. Sizov*, Snovidēnija. (Znanie dlja vsēx No 3) PG 1916. Izd. P. P. Sojkina 18×26 32.
- M. *Skaballanovič*, Iz monumental'nago bogoslovija. Pamjati Rejmskago sobora. Kjev 1914. Tip. Korčak-Nov. 17×25 8 100 ə.
- prof. M. N. *Skaballanovič*, Tolkovyj Tipikon. Obūrasnitel'noe izloženie Tipikona s istorič. vvedenjem. Vyp. II K. 1913 XIV+335.
- Skazanie o* Pskovo-Pečerskoj čudotvornoj ikonē Božiej Materi „Umilenie“ Riga 1914. Tip. G. Gempelj i K⁰ 12×16 22 s ris. 0,05 2000 ə.
- Skazanie o* žitii svjatit. Filipa mitrop. Mosk. M. 1915. Tip. Sytina 16⁰ 32 12000 ə.

- G. A. Skvorcov, Patriarx Adrián, ego i žizn' i trudy v svyazi s sostojan'iem russkoj cerkvi v posleđnee desjatiljtie XVII. v. Kaz. 1913. VI+369 str. 2 r.
- G. A. Skvorcov, Rjčij pred zaščitoj magisterskoj dissertacii „Patriarx Adrián. Ego žizn' i trudy v svyazi s sostojan'iem Russkoj Cerkvi v posl. desjatiljtie XVII v.“ Kaz. 1914 16×24 12 1000 ə.
- Grig. Skvorcov, Rimskie papy i vselenskie sobory. Saratov 1914. Tip. Sojuz Pečatn. D. 17×26 32 100 ə.
- Ī. V. Skvorcov, Zapiski po pedagogikj. 18 Č. I. obščaja pedagogika. Spb. 1914. Izd. Bašmakova 14×20 XIII+203 1 r. 10.000 ə.
- prot. N. A. Skvorcov, Arxeologija i topografija Moskvy. 1913. Tip. Snegirevoj 18×28 493+II 600 ə.
- prot. N. A. Skvorcov, Arxiv Moskovskoj Sv. Sinoda kontory. Materijaly po Moskvj i Moskovskoj eparxii za XVIII vjėk. Vyp. II. 1914. Tip. T-va Rjabuš. 19×28 VIII+811 3 r. 900 ə. (= Čt. v I. Obšč. Ist. i Dr. Ross. pri M. Un. 1914 kn. 4.)
- V M. Skvorcov, Cerkovnyj svjt i Gosudarstvennyj Razum. Opyt cerkovno-polit. xrestomatii. Vyp. II. Spb. 1913. Tip. Kolokol 16×25 138 2000 ə.
- A. Skvoznikov, O molitvennom prizvanii svjatyx Spb. 1914 Izd. Skvorcova 17×23 28 0,10 1000 ə.
- A. Skvoznikov, O pervorodnom grjxj. Spb. 1914 Izd. Skvorcova 16×24 52 0,25 1000 ə.
- prof. P. R. Sljzkin, Xristianskij Studenčeskij sojuz na russkoj počvj (ott. iz No 5 Studenč. listok za 1913 g.) Spb. 1913 Tip. A. M. Lassmana 14×11 8 1000 ə.
- Russkij Biografičeskij Slovarj. Izd. Imp. Russk. Ist. O-va 20×28 (L: 846 p. 5 r.) 1250 ə.
- 50-ljtie sluzenija v svjaščennom sanj Preosv. Gavriila, Ep. b. Omskago i Semi-palatsinskago. Žitomir 1914. Tip. Šveca 16×24 102 150 ə.
- svjašč. M. Sluckij, Religioznoe vozroždenie mıra. V carstvj sovrem. dum, myslej i nastroenij. Xar. 1916 Tip. Eparx. 15×23 24 100 ə.
- Smertj i bezsmertie Spb. 1914 Izd. Obrazov. 149.
- Smertj i zagrobnaia žizn' jelovjka. Izd. E. I. Fesenko. Odessa 1913 Str. 16 0,05.
- Smjty prixoda i rasxoda po soderžaniju eparxialnyx učreždenij Saratovskoj eparxii na 1915 g. Saratov 1914. Tip. Š. Peč. D. 16×23 225 120 ə.
- prot. A. Smirnov, Buduščnostj xristianstva. Publicnoe bogoslovskoe čtenie². PG 1914. Tip. Seljsk. Vjstn. 15×23 38 0,35 1000 ə.
- prot. A. Smirnov, Istorija flotskago duxovenstva. PG 1914 Tip. Seljsk. Vjst. 16×23 76 0,60 500 ə.
- Ia. P. Smirnov, Ustjužskoe izvažanie Svjat. Georgija Moskovskago Boljšogo Uspenskago sobora (Ott. iz XXV t. „Drevnostej“) M. 1915 Tip. G. Lissn. i D. Sobko 26×34 118 str. + 3 tabl. ris. 100 ə.
- K. A. Smirnov, Immanentnaia filosofija xristianstva (o M. M. Tarjevj). [iz R. Myslj] PG 1914. Izd. avt. Tip. Kušnerev 16×24 49+1 0,60 250 ə.
- N. Smirnov, K izužasneniju joan. 2,23—3,21. (Ottisk iz žurn. Trudy Imp. Kiev. dux. akad. 1916 g.) Kiev 1916 Tip. Akc. Obšč. Petr Barskij (Kreščatik 40) 17×25 27 str. 100 əkz.
- N. Smirnov, Obščecerkovnoe pjnje kak sredstvo dlja vozroždenija prixoda. M. 1914 Izd. Br. Sv. Mosk. 16×23 32 0,20 1500 ə.
- svjašč. N. Smirnov, Gorgievskij, djet'skij kružek kak mjra borjby s škol'nymi porokami M 1914. 17×25 23 0,10 600 ə.
- svjašč. N. Smirnov, Logika vjry. (iz V. i R. 1914). Xarjėk. 1914. Tip. Eparx. 18×26 22 100 ə.
- prot. Petr Smirnov, Istorija xristianskoj Pravosl. cerkvi³. PG 1916 Tip. Frolovoj 16×22 295 1,25 40.000 ə.
- prof. S. Smirnov, Drevne-russkij duxovnik. Izd. Obšč. Ist. i Drevn. Rossijskix pri Mosk. univ. M. 1912 568 str.
- T V Smirnov, Evxaristija ili Tainstvo Sv. Pričaščenija po učeniju o. joanna Kronštadtskago. PG 1916 Tip. Kolokol 15×20 32 s 1 portr. 0,20 1000 ə.
- Ī. L. Smolenskij, Ītudy 1. Styd i različnye slučai ego projavlenija v žizni. II. O vnjšnix projavlenijax čuvstva styda. III. Styd v živopisi i skul'pturj. IV. Mysli moego trupa. S risunkami Vyp. I 1914. 72 str. 0,75 r.

- Ī. L. Smolenskij*, *Ĥtudy o polovom stydē*. Vyp. II. Odessa 1913 Tip. akc. Luž.-Rus. O. 18×25 75—151+1 Sklad Suvorina „N. Vr.“ 0,75 1000 ə.
- ĵ. Smolin*, *Missionerskaja pamjatka po voprosam pravoslavnoj vėry i cerkvi prerekaemym sektaniami, s kratkimi istorič. svėd. o r. sektaḡ i ix vėrouč.*² Spb. 1914 Tip. Tov. Svėt 11×28 VIII+172+46+IV 0,50 5000 ə.
- A. Smoljaninov*, „Predskazanje“ veličajšix istoričeskix sobytij do 1933 goda PG 1915. Tip. T-va Ekatering. Peč. Dėlo 14×20 18 0,05 10000 ə.
- E. K. Snigirev*, *Na čem osnovany molitvy za umeršix*. Spb. 1913 (contra evangelicos) Izd. O-va pam. o. ĵ. Kronšt. Tip. Al.-Nevsk. O-va Trezv. 14×20 32 0,10 2000 ə.
- Čudesnoe snovidėnė* poslušnicy Tixvinskago Vvedenskago monastyria Tekly. M. 1913. Tip. Strėljcova 12×19 24 12000 ə.
- Polnoe sobranje* postanovlenij i rasporjaženij po vėdomstvu pravoslavnago ispo- vėdanija Rossijskoj Imperii. T. IV (1753—28go ĵulija 1762 gg.) PG 1912 VI+619+24 3,50. — t. II (1773—1784 gg.) PG 1915 IV+549+42 3 r. — t. III (1785—1796 gg.) PG 1915 VIII+537+44 3 r. — t. za vremja carstvov. imp. Pavla I. (1796—1801 gg.) PG 1915 VIII+703+77 6 r. — t. I (s 12. dek. 1825—1835 gg.) PG 1915 X+939 7 r. (rec. I. V 1916 III 780—1.)
- A. N. Sobolev*, *Zagrobnyj mjr po drevne-russkim predstavlenijam* (Lit.-istor. opyt izslėd. drevne-russk. narodn. mjrsozercanija. SPos. 1913. Izd. Elova 208 0,75. (rec. A. Vetuxov in Bog. V. 1913 fevr. Str. 1913. I. 636—7.)
- sv. Aleksėj Sobolev*, *Obriad proščanija s zemlej pred ispovėdiju. Zagovory i dux. stixi*. Ot. iz XVI kn. Trud. Vladim. Učen. Arx. Kom. Vladimjr 1914. Tip. Gub. 17×25 40 str. 70 ə.
- P. G. Sobolev*, *Strannik po Novgorodu i Staroj Russė*: s risunkami i planami Spb. 1914. Izd. Suvorina 12×18 127 1 r. 1000 ə.
- Akad. A. Ī. Sobolevskij*, *Russkija freski v St. Poljšė*. M. 1916 6+3 fott. tabl. 0,75 (cf. Ī. V. 1916 IV 517).
- svjašč. V. Sokoljskij*, *Čelovėk i obezijaana*. (Lekcija-ėtjud). Černig. 1913. Izd. Br. sv. Mix., kn. Černig. Tip. Gub. Pr. 17×24 44 str.
- prot. Vas. Sokoljskij*, *Neobxodimostj i neprenėnjaemostj Xristianskago Pastyrstva*². Černigov 1915 Tip. Eparx. 16×24 217 150 ə.
- prof. Ī. Ī. Sokolov*, *Eparxialnoe upravlenie v pravė i praktikė kpoj cerkvi nastojaščago vremeni* PG 1914 657 (rec. Ī. V. 1915 III 949—50).
- prof. Ī. Ī. Sokolov*, *Eparxii Kpoljškoj cerkvi nastojaščago vremeni* PG. 1914. Sinodaljnaja 12×18 115 str. 200 ə.
- prof. Ī. Ī. Sokolov*, *Izbranė patriarxov Aleksandrjskoj cerkvi v XVIII XIX stolėt*. Ist. oč. PG 1916. Tip. Merkuševa 16×24 360 4 r. 150 ə.
- prof. Ī. Ī. Sokolov*, *Patriarxija i xramy v Konst-polė ot vtoroj polov. XV v. do nastojašč. vremeni*. PG 1915 Tip. Senatsk. 17×26 81 1 r. 200 ə. (rec. I. V 1916 III 228.)
- prof. Ī. Ī. Sokolov*, *Posobie oo. blagočinnym, nastojaateljam starostam cerkovnym k sostavleniju godovyḡ otčetov po prihodnym knigam*. Tverj 1914. Tip. N. A. Prjanišnikova 14×22 41+1 2000 ə.
- prof. Ī. Ī. Sokolov*, *Pravoslavnyj grečeskij vostok*. Spb. 1913 75 kop.
- prof. Ī. Ī. Sokolov*, *Pravoslavnyj grečeskij Vostok*. Vyp. 3 PG 1916 IV+124 1 r. (rec. I. V. 1916 III 779.)
- Ī. Ī. Sokolov*, *Russkij baptizm, ego proisxoždenie, obščij xarakter i učenje o kreščenii*. Spb. 1914 Tip. Sel. Vėst. 17×25 30 300 ə.
- L. A. Sokolov*, *Vėčnyja cėnnosti čelovėčeskoj žizni*. Kėv 1913. 0.80 r.
- L. A. Sokolov*, *Zavėty Sv. Ravnoapostoljskago Knjazja Vladimira*. Kėv 1915 0.25 r.
- P. Sokolov*, *Istorija pedagogičeskix sistem*². PG 1916. Izd. Klestova 18×26 II+708 s ris. 3,50 2500 ə.
- P. Sokolov*, *V poiskax pravdy žizni*. Sbornik filosofskix ėtjudov po voprosam Žizni i Religiji². Spb. 1914. Tip. Bezebrazova. 17×24 232 1,50 1500 ə.
- svjašč. P. Sokolov*, *Skepticizm i putj k pobėdė nad nim*. (Ott. iz V. i R.) Xar. 1916 15×23 32 100 ə.

- Pl. Sokolov*, Russkij arxijerej iz Vizantii i pravó ego naznačenija do načala XV. v. Kíev 1913. Tip. Čokolova 18×27 577 4,50 400 ə.
- prof. V. K. Sokolov*, Katoličeskaja cerkovj i gosudarstvo v Germanii vo vtoroj polovině XIX. st. Kaz. 1912 2 r.
- svjašč. Vas. Sokolov*, Zaveršenie Vizantijskoj xristologii posle Leontija Vizantijskago. (Rěč i otd. ott. iz ž. Pr. Sobes.) Kaz. 1916. Tip. Centr. 17×25 48 str. 100 ə.
- svjašč. V. Sokolov*, Leontij Vizantijskij. Ego žiznj i literaturnye trudy. S. Pos. 1916. Tip. Ivanova 17×25 VIII+488+II 3,50 400 ə.
- VI. P. Sokolov*, Jazyk drevne-russkoj ikonopisi. Kaz. 1916. Tip. Centr. 17×24 16 100 ə.
- prot. Aleksěj Sokolovskij*, Otčet ob Alatyrskiŭ missionerskiŭ protivosektantskiŭ i protivoraskoljnič. kursaŭ byvsix s 16 po 30. ĵunja 1914 g. Simbirsk 1914 Izd. Simb. ep. miss. sověta. Tip. Tokareva 16×24 27 100 ə.
- prot. Sollertinskij*, Posobie k izučeniju i prepodavaniju tretjeje časti pravoslavno-xristianskago katiŭizisa. PG. 1916. Tip. Sinodalnaja.
- A. K. Solonina*, Idealizm i ego logika v svjazi s xristianskim mirovozzrēnienem. PG. 1916. Tip. Golike i Viljborg 16×23 60 0,50 1000 ə.
- protoier. Solovjev*, Obětovanija i proročestva o ĵisusě i ego sv. Cerkvi v knigaŭ Vetŭ. Zav. M. 1913. 276 str. 1 r. 25 (rec. Str. 1913 II. 156).
- N. M. Solovjev*, „Naučnyj“ ateizm. Sbornik statej o prof. Gekkelě, Mečnikově i Timiriževě. M. 1915. Izd. „Tvorč. Mysli“ Tip. Kušnerev 16×22 93 0,60 2000 ə.
- N. M. Solovjev*, Sovremennaja vojna v eja otn. k relig. sozn. M. Sv. M. Tvorč. Mysl. 1917 25 kop.
- S. Solovjev*, Abbatstvo Pontinji. (Ott. iz V vyp. Věstn. Xariŭk. ist.-fil.-obšč.) Xariŭkov 1914 21×30 7 100 ə.
- Sergěj Solovjev*, Bogoslovlovskie i kritičeskie očerki. Sobranie statej i publičnyŭ lekcij. M. 1916. Tip. Kušnerev 16×23 VI+295+I 2 r. 1000 ə.
- VI. Solovjev*, Vladimir Svjatoj i xristianstv. gosudarstvo Otvět na Korrespondenciju iz Krakova. Perev. s franc. G. A. Račinskago s priloženiem otryvka pisjma ep. Štrossmajera i predislovien kn. E. I. Trubeckogo. M. 1913 51 0,75.
- Vlad. Serg. Solovjev*, Sobranie sočinenij. Pod red. i s priměč. S. M. Solovjeva i Z. L. Radlova.² T. X. (1897—1900). Spb. 1914. Izd. Prosvěščenie 16×23 LIV+527 s portr. 2 r. 3000 ə.
- Svobščenie ob arxivě zapadno-russkiŭ uniatskiŭ mitropolitov*. PG. 1915. Tip. Sinod. 12×18 17 50 ə.
- Sostav Svatějšago Pravitelstvuruščago Vserossijskago Sinoda i Rossijskoj cerkovnoj ĵerarxii na 1915 g.* PG. 1915. Tip. Sin. 13×19 363+VIII. 0,30 790 ə.
- svjašč. E. T. Sosuncov*, Sputnik zakonouč. Osnovn. pravila didaktiki i metod. Zak. Bož.² Kaz. 1914. Tip. Dombrovsk. 14×19 35 10 k. 1500 ə.
- M. S. Gosudarstvennoe sožitie* kak forma npravstvennago obščeniija. Vnutrenniija otnošenija. PG. 1916. Tip. Brokg.-Efron 15×22 91 1 r. 1200 ə.
- Spasenie i věra* po učeniju katoličeskomu i protestantskomu. Rel.-fil. bibl. Vyp. XXXII. M. 1913 12×18 116 0,40 2400 ə.
- A. Spasskij*, Istorija dogmatičeskiŭ dviženij v epoxu vselenskiŭ soborov. T. I. Trintarnyj vopros.² Serg. Poš. 1914. Izd. Elova 18×27 648+II 4 r. 2200 ə.
- E. Spektorskij*, Proisxoždenie protestantskago racionalizma. Varš. 1914. Tip. Učeb. Okr. 16×25 67+I 0,40 400 ə.
- Spinoza*, Traktat ob očiščeni intelektualta i o puti k istinn. pozn. veščej. Perevod s latinsk., s vvedeniem i priměčanijami V N. Polovcovej = Trudy Mosk. Psiholog. Ob.-va. Vyp. VIII. M. 1914. Tip. Kušnerev 15×23 188 1 r 1200 s.
- E. V. Zamalčivaemaja spravka* k reformě pravoslavnago cerkovnago prixoda na Rusi. (Ott. iz No 17 ž. „Pastyrj i Pästva“ za 1916 g.) Xariŭkov 1916. Tip. Eparŭ. (Kapl. 4) 16×24 5 str. 50 ə.
- Istoričeskaja spravka* o čudotvornoj ikoně Bogomateri Troeručicy, naŭođjaščejsja v Petropavlovskom xramě gor. Berdianska, Tavrič. gub., s kratkim opisaniem nekotoryŭ čudes do 1915 g. Berdiansk. 1915. Tip. F. Ševčenko i Ko 11×18 40 str. 5000 ə.

- V. *Srebnickij*, Po svjatoj Rusi. O ruskoj kuljturē. Odessa 1914 15×21 42 str. 100 ə.
- V *Ī. Sreznevskij*, Opisanje rukopisej i knig, sobrannyx dlja Imper. Akad. Nauk v Oloneckom kraē. Spb. 1913 XXVIII+688 3.60 r.
- V *Ī. Sreznevskij* i A. L. Bem, Izdanija cerkovnoj pečati vremeni Imperatricy Elisavety Petrovny 1741—61. Imper. Akad. Nauk. PG. 1914. Tip. Imp. Akad. N. (V O. 9. lin 12) 19×25 XXXIX+557 str. S ris. 543 ə.
- N. N. *Svētenskij*, Lejbnic i Dekart (Kritika Lejbnicem obščix načal filosofii Dekarta). Kaz. 1915. Tip. Univers. 18×27 119 1 r. 200 ə.
- Novgorodskaja Cerkovnaja *Starina*. Tom. I. Novgorod 1914. Tip. Gub. 18×27 III+198+LII 11 ris. 2 r. 1300 ə.
- Simbirskaja cerkovnaja *starina*. Vyp. 1-j. Pod red. A. T. Žukova. Simbirsk 1914. Izd. Eparx. cerk. arx. ob. 17×24 6+72+2 1000 ə.
- Simbirskaja Cerkovnaja *Starina*. Izd. simb. ep. c. obšč. Vyp. II. Simbirsk 1915. 114+44 (rec. A. Nalimov in I. V 1915 IV 942-3).
- Voronežskaja *Starina*. Vyp. XIII. 1914 109+243+115 2,50 (Olejnikov, Materijaly po istorii Valujskago, Uspenskago Nikolaevskago monastyria; Ovšanikov, Sv. Tixon Zadonskij kak blagoustroitelj cerkovnoj žizni Kazjmin, Čudotvornaja ikona Božiej materi ; G. Zemljanska; Polikarpov, O čudotvornyx ikonax sv. Nikolaja, mirlikijskago čudotvorca ; Ovšjannikov, Bulavinskij bunt, kak raskolničeskoe dviženje na Donu (rec. A. Nalimov in I. V 1915 IV. 649—50).
- prof. prot. N. *Steleckij*, Iz. lekcij po npravstv. bogosl. (Prolegomena) Xarjkov Tip. Eparx. 17×25 260 2400 ə.
- prot. prof. N. *Stelleckij*, Opyt npravstvennago pravoslavnago bogoslovija v apologetičeskom osvęščenii. T. I. Predisl. Vved. Č. I o vnutrennoj suščnosti npravstvennosti voobšče i ob obščix načalax npravstvennosti xristjanskoj. Xarj. 1914. Tip. Eparx. 17×25 XXVIII+500+2. 2 r. 50. 600 ə. Tom. II. č. II. Xarjkov 1916. Tip. Eparx. (Kaplun.) 16×24 672 s. 3 r. 50 k. 500 ə. (rec. Tarčev, resp. N. Stell. Věra i Raz. 1915. Po povodu recenzentskoj zamētki. . 52 str. 50 ə.)
- D. *Stranden*, Germetizm. Spb. 1914 izd. A. I. Vcronec 15×23.
- prof. P. *Straxov*, Zlo Germanii i ego religiozno-filosofskija pričiny. M. 1915. Tip. T-va Kušnerev i Ko 12×18 48 str. 35 k. 1000 ə.
- prot. *Sergij Straxov*, Izslēdovanie voprosa o vremeni obščecerkovnoj kanonizacii prepodobnago Savvy Storoževskago (Otd. ošt. iz ž. Čtenija v ob-vē Ljub. Duḡ. P. za okt.-dek. 1915 g) M. 1915. Tip. A. Snegirevoj 16×23 10 str. 100 ə.
- Vladim. *Straxov*, Věra v blizosti „Parusii“ ili vtor. prišestvija Gospoda v pervoxristianstvē i u sv. Apostola Pavla (Ott. iz ljub. sbor. I M. Duḡ. Ak.). S. Pos. 1914 16×23 54 0,50 100 ə.
- prot. j. *Strēljibickij*, Lētopisi Odesskoj Duḡovnoj Seminarii (1838—85). Č. I. Odessa Tip. Št. Voен. Okr. 18×27 362+XXIV 3 r. 620 ə.
- šč. M. *Struminskij*, Suščnostj žizni (Otd. ottiski iz ž. „Věra i Raz.“ za 1914 g) Xarjkov 1915. Tip. Eparx. 85 0,60 360 ə. 16×23 174 str. 30 ə.
- M *Ī. Stružencov*, Xristjanskaja ljubovj k otečestvu. Po povodu sovremennoj velikoj vojny. M. 1916. Izd. Kom. po organ. obščeoobr. čt. d. raboč. 18×26 80 s ris. 0,40 4000 ə.
- Miḡ. *Stružencov*, Bogoslovje. Čt. dvēnadcatoe. O Biblii. Svjašč. kn. N. Z. Obščeoobr. čt. dlja fabr.-zav. rabočix g. Moskvy.² M. 1914. Izd. kom. čt. d. f.-z. r. Tip. R. Tov. peč. i izd. d. 14×18 64 1200 ə.
- prot. A. *Sulockij*, Žizni svjatelja Filoteja, mitropolita sibirskago i toboljskago, prosvētitelja sibirskix inorodcev.³ Šamordino. 1915. Izd. M. D. Usova. Tip. Kazanskoj Amvros. žen. pustyni 15×23 71 str. s 1 portr. 2000 ə.
- Nik. *Suḡanov*, Naši napravlenija. Marksizm i „narodničestvo“ PG 1916. Izd. kn. byvš. M. V Popova 15×22 121+7, 0,90, 2100 ə.
- V V *Suḡanov*, Pervoe sobornoe poslanje sv. ap. Petra. (Istoričeskoe i ekzegetičeskoe izslēdovanie). Č. I. Isagogičeskija svēdēnija. Kaz. 1916. Tip. Centralnaja. 16×24 II+120 str. 400 ə.

- Šuzdalj i ego dostopamjatnosti. Trudy Vladimirskoj Učenoj Arx. Kommissij. Kn. 14. M. 1912: rec. P. Žukovič Xr. Čt. 1912. 134—7.
- Očerednoj eparxial'noj syēzd staroobriadčeskoj Nižegorodsko-Kostromskoj eparxii, 20-go avg. 1913 g. N. Novg. 1913. Tip. Šelemet'jeva 14×21 38 150 ə.
- prof. prot. P. Ia Svētlov, Buduščnostj zemli po učeniju xristjanskoj religii. PG 1915. Izd. V M. Skvorcova (Nevskij 153). Tip. Kolokol. Nevskij 227 16×23 8 str. 1000 ə.
- Ia. Svētlov, Mnimoe nesoglasje vėry v čudo s naukoj. PG. 1915. Tip. Kolokol 14×20 8 3000 ə.
- P. Ia. Svētlov, Religija i nauka. Spb. 1913. Tip. Al. Nev. ob. trezv. 15×21 216 1,20 300 ə.
- prot. P. Ia. Svētlov, Religija i nauka. PG. 1914. Izd. i tip. P. P. Sojkina 173 0,50 3000 ə.
- prof. prot. P. Ia. Svētlov, Xristjanskoe vėroučenie v apolog. izloženji.⁴ I. K'jev 1914. Tip. S. V. Kul'ženko 17×24 XXIII+722+VI 3,50.
- V Svētlov, Xristianstvo, gumanizm i soc'ializm, kak faktory istorii. M. 1913. Tip. Snegir. 16×24 65 100 ə.
- P. Ia. Svētlov, Xristjanskoe vėroučenie v apologetič. izloženji.² I. II. K'jev 1912. XXVI+778 3 r. 50.
- V Svētlov, Xristianstvo, gumanizm i soc'ializm, kak faktory istorii. M. 1913. Tip. Snegir. 16×24 65 100 ə.
- svjašč. M. Sviderskij, Nravstvennoe učenje Evangelija i Vetxozavėtnyj zakon M. 1913. Tip. Snegirevoj 17×24 51 100 ə.
- M. Sviderskij, Vopros o cerkovnom prixodě v predsobornom prisutstvii i v russkoj literaturė XX v. K'jev.
- Svidetel'stva o čudnyx iscėlenijax po molitvam svjatitelja Pavla, mitrop. Tobol'skago. K'jev 1913. Izd. K.-Peč. Usp. L. 15×22 4 50.000 ə.
- Svjaščennik Dimitrij Ljvovič Kantov (Nekrolj: iz No 21 Vladim. Ep. Vėd.) Vladim. 1914. Tip. Koilj 17×26 17+1 120 ə.
- Svjaščennik sela Pokrovskago, Kašinskago uēzda, joann Georgievič Krestnikov († 1911 g. m. 9. dn.). Nekrolog. Tverj 1913. Tip. Rodionova 17×25 15 + portr. 200 ə.
- Svjaščennik Teodor Petrovič Borisovskij. Vladim'ir 1913. Tip. Koplj 17×25 10 75 ə.
- K 50-lėtiju svjaščennosluženija sv. cerkvi Xristovoj joannikiija, ep. byvšago arxangel'skago. S. Pos. 1914. 16×24 28 50 ə.
- Svjatitelj — stradalec. Posvjaščaeťsja p'atidesjatil'itnemu jubileju končiny Bėlokrinickago mitrop. Amvrosija: 1. Krestnyj putj, 2. Svjatoj vladyka, 2. Na Bosn'jskoj katedrė, 4. Na čužom kladbiščė, 5. Jerarxi staroobr. cerkvi. 6. Samoosaždenie, 7. Priloženija. M. 1914. Izd. Knigozd. Mosk. Br-va Čestn. Kresta. Tip. Rjabuš. 17×25 107+1 s ris. i portr. 0,30 1500 ə.
- Svjatitelj Xristov joann, Aep. Novgorodskij. M. 1914. Izd. Sytina 12×18 32 12.000 ə.
- N. P. Syčev, Drevlexranilišče pamjatnikov russkoj ikonopisi i cerkovnoj stariny imeni Imperatora Nikolaja II pri Russkom muzeė Imperatora Aleksandra III. PG. 1916. Izd. Žurn. Starye Gody. Tip. Sirius (Rynočnaja 10). 18×27 35 str. s ris. + 14 list. ris. 1800 ə.
- N Syčev, Ikona sv. Troicy v Troice—Sergievskoj lavrė PG 1914. Tip. M. A. Aleksandrova (Nadežd. 43) 20×28 19 str. s 4 tabl. ris. 100 ə.
- E. A. Sysoeva, Žiznj i podvigi Innokentija, propovėdnika Evangelija na Aleutskix ostrovaax. Spb. 1914. Tip. Razcvėt 14×23 66 20 k. 5000 ə.
- X. Šapošnikov, Vozmožnoe značenje tak nazyvajemyx „ukrašen'ij“ u nėkotoryx ptic („Boevaja okraska“). (Ott. iz Izv. Kavk. Muz.). Tiflis 1914. Tip. Kanc. Namėšt. 16×24 17 225 ə.
- Šarakan, Bogoslužebnye Kanony i pėsnj Armjanskoj Vostočnoj cerkvi. Per. N. Ėmin. Pod red. K. j. Kostanjanca.² M. 1914. Izd. Lazarev. Inst. XXVIII +449+14 s ris. 2,50 1000 ə.
- Aleksėj Šarapov, K voprosu o jazykė originala 2 kn. Ezdry i eja proisxoždenij (Otvėt prof. S. Ī. Sobolevskomu). S. Pos. 1914. 16×23 53 0,30 100 ə.
- Al. Šarapov, Vtoraja Kniga Ezdry. Ist.-krit. vvedeniė v kn. S. Pos. 1912. XII+277 1 r. 50.

- N. D. Šašovskaja*, V monastyrskoj votčině XIV—XVII v. (Šv. Sergij i ego xó-zrajstvo). M. 1915 Izd. i tip. K. F. Nekrasova v Jaroslavlě. 14×18 130. 40 k. 3000 ə. (rec. I. V. 1916 II. 532.)
- A. M. Šerbina*, Metodologija Ėtiki. M. 1914. Tip. I. Kušnerov 17×25 30 0,25 500 ə.
- K. Šerockij*, Sofijskij sobor v Polockě. PG 1915. Tip. M. A. Aleksandrova (Nadeždin. 43) 19×27 14 str. 100 ə.
- prof. S. Šestakov*, Lekcii po istorii Vizantii. Kaz. 1913. Izd. slušatelnic vysš. ž. k. Vojdinovoj i Laptevoj. Tip. Ereměev 17×25 376 500 ə.
- V. S. Šikharškij*, Timologičeskij metod v istorii filosofii (Opyt obosnovanija). T. I. Iurjev 1916. Tip. K. Mettisena 16×24 2+438 str. 5 r. 400 ə.
- B. A. Šiškovskij*, Priměnenie teorii stroenija atomov i molekul Dž. Dž. Tomsona v ėimii. PG. Tip. M. P. Frolovoj (Gavernaia, 6) 16×23 89 str. s čert. 50 ə.
- Pravoslavnyia narodnyia školy v Pribaltijskix gubernijax. Istoričeskoe značenie ix i sovrem. bėdstv. polož. Spb. 1914. Izd. Pribalt. Pravosl. Bratstva 17×24 66 2000 ə.
- prof. I. A. Šlapkin*, Ikonografija sv. Blagověrnago Velikago knjazia Aleksandra Nevskago. PG. 1915. Tip. M. A. Aleksandrova (Nad. 93). 20×28. 21 str. 150 ə.
- I. I. Šmit*, Mozaiki monastyria prepodobnago Luki (iz Sborn. Xarišk. ist.-fil. obščestva v č. Buzeskula). Xarišk. 1914. Tip. Peč. D. 17×25 19 200 ə.
- Iu. A. Šmotkin*, Učenie o naslėdstvennosti s točki zr. novějšej nauki i dannyia po etomu vopr. Biblii i Talmuda. Minsk. 1914. Tip. Kaplana 17×25 29+1 tabl. 100 ə.
- svjašč. I. Špačinskij*, Poučeniia ob obščestvennom Bogosluženii. Kėv 1913. Tip. Korč.-Nov. 15×24 96 50 ə.
- A. Ia. Špakov*, Gosudarstvo i cerkovj v ix vzaimnyx otnošenijax v Moskovskom gosudarstvė. Carstvovanie Teodora Ivanoviča. Učreždenie patriaršestva v Rossii. Odessa 1912. XXII+399 str.; prilož. I. V+161+IX str č. II. VII+200 str. 2 r.
- G. Špet*, Iavlenie i smysl. Fenomenologija kak osnovnaja nauka i eia problemy. Knigoizd. „Germes“ M. 1914. 219 str. 1.60 r.
- S. A. Ščeglov*, Virši prazdničnye i obličitelnye na arian. konca XVI načala XVII v. Pamjatniki r. pisim. i isk. CLXXXII. Spb 1913 Tip. Aleksandrova 18×28 X+114 450 ə.
- svjašč. S. Ščukin*, Božeskoe i čelověčeskoe. Sbornik statej. M. 1916. Izd. Putj. Tip. T-va A. I. Mamontova (Arbatskaja pl., Filippovskij per. 11). 13×20 168 str. 1.30 r. 10.000 ə.
- svjašč. S. Ščukin*, Okolo cerkvi. Sbornik statej M. 1913. 164 str. 1 r.
- prof. M. M. Tarėev* Filosofija žizni, (1891—1916 gg.). Serg. Pos. 1916. Tip. Lavr. 17×25 302 2,25 1535 ə.
- M. M. Tarėev*, Iz istorii ėtiki. Socjalizm I. S. Pos. 1913 218 1,40.
- K. Tahtarev*, Socjologija kak nauka o zakonomėrnosti obščestvennoj žizni (Bibl. estestvovėdėnija Kn. 24). PG 1916. Izd. Kn-va Žizn i Znanie (Fontanka 38). Tip. Naučnoe Dėlo (Zagorodnyj, 74) 17×24 81+8 str. 1 r. 1250 e.
- prot. Nikandr Temnomėrov*, Učenie o Bogosluženii pravosl. cerkvi.¹⁴ Spb. 1914. 15×22 141 50 k. 2500 ə.
- Vl. N. Terleckij*, Očerki izslėdovanija i statji po sektantstvu.² Polt. 1913. Vyp. I—III 255 1,20+196 1 r. +307 1,30.
- V. Terleckij*, Xilističeskija tečenija v russkom sektantstvė. Spb. 1913. Izd. V. M. Skvorcova 17×26 65 0,25 1000 ə.
- N. M. Ternovec*, Mysli mırjanina o reformač v russkoj cerkvi. M. 1916. Tip. Levenson 14×22 11 200 ə.
- S. Ter-Ovannesjanec*, Liturgija armjano-grigorjanskoj cerkvi. Kislovodsk 1916. 84 1 r. Izd. avt. 3000 ə.
- prof. Teodor Titov*, Svjatitelj Pavel, mitrop. Toboljskij i Sibirskij (1705—70 g.). Kėv 1913. Izd. K. Peč. L. 17×25 140 s ris. 1700 ə.
- Teorija narodonaselenija i maljužianstvo* 1914. 154 str. Spb. 0,80. Izd. Obrazov.
- N. S. Timašev*, Religioznyia prestuplenija po dėjstvujuščemu russkomu pravu. PG 1916. 16×24. 104 1 r. 250 ə.

- prof. B. Titlinov*, O neobχodimosti uluščeniĭa položenĭa duχovnyĭx akademij PG. 1916. Tip. Sin. 17×25 14 200 ə.
- prof. P. V. Titlinov*, Gavriil Petrov, Mitropolit Novgorodskĭj i Sanktpeterburgskĭj (Rod. 1730 g. † 1801 g.). PG 1916. Tip. M. Merkuševa (Nevskĭj 8). 16×25 V+1197 str. s 1 portr. 7 r. 250 ə.
- A. Titov*, Opisanĭe slavjano-russkiĭx rukopisej, naχodjaščĭxsia v sobranĭi A. I. Titova T. VI. M. 1913. Izd. avtora. Tip. Snegir. 18×28 VIII+405 200 ə.
- T. Titov*, Otzyv o pečatnom sočineniĭi prot. Milĭja Čefranova pod zaglavĭem „Blažennyj Sofronĭj, 3-j Episkop Irkutskĭj (M. 1907). Kĭev 1914. Tip. Petr B. 17×24. 10. 50 ə.
- T. I. Titov*, Aep. Dimitriĭj Kovalĭnickĭj (Nekrolog). Čtenĭa v Cerk.-istor. i arχeol. o-vĕ pri Imp. Kĭev. duχ. akad. Vyp. XII. 1914. Tip. P. Barskĭj 17×25 220 400 ə.
- T. I. Titov*, prof.-prot., K istorĭi Kĭevskoj Duχ. Akad. v XVII—XVIII vv. III. Vospitanniki Akademĭi na službĕ v Kĭevo-Pečerskoj Lavrĕ, v svjazi s biografĭej Sofronĭja Terkaviota. Kĭev 1913 181 str. 1 r. 20 k.
- T. I. Titov*, Russkaja pravosl. cerkovĭ v Polĭsko-Litovskom gosudarstvĕ v XVII—XVIII vv. Tom. III. Zagraničnye monastyri Kĭevskoj eparχĭi v XVII—XVIII vv. Č. I. Obščĭja svĕdĕniĭa o zagraničnyĭx monastyriax Kĭevskoj eparχĭi v XVII—XVIII vv. Kĭev 1916. Tip. I. I. Čokolov (B.-Žitomĭrskaja, 20) 18×27 II+172 str. + 1 karta. 2 r. 500 ə.
- prof. prot. T. Titov*, Russkĭj Carstvujuščĭj Dom Romenovyĭx v otnošenĭax ego k Kĭevo-Peč. Lavrĕ. 1613—1913 gg. Kĭev 1913. Izd. K.-Peč. L. 22×30 172+CXIV+XVIII+18 str. s ris. i port. 1200 ə.
- A. Tiχomirov*, Dopustimo-li predpoloženĭe o životnom proisχoždĕniĭi čelovĕka? M. 1912. Str. 71. 40 k.
- A. Tiχomirov*, Samoobrana v naukĕ i iskusstvĕ.² M. 1914. Tip. Žur. Voin i Paχarĭ. 17×26. 42 3000 ə.
- A. Tiχomirov i K. Pobĕdonoscev*, Ličnosti, obščestvo i Cerkovĭ.² Relig.-filos. bibl. Vyp. V Serg. Pos. 1913. Tip. Ivanova 11×17 84 0,30 2400 ə.
- D. I. Tiχomirov*, Pereocĕnka cĕnnostej. Uroki vojny russkomu pedagogu. M. 1914 Tip. K. L. Menĭšova 15×22 16 0,10 3600 ə.
- prot. D. M. Tiχomirov*, Kurs osnovn. bogosl.³ 1913. Tip. I. V. Leontĭeva 14×18 156+IV 1 r. 1000 ə.
- T. S. Tiχomirov*, Na priχodĕ. Svjaščenničeskaja ĕnciklopedĭja po vsĕm storonam pastyrskoj dĕjatelĭnosti s vvodnymi statĭjami teoretičeskago χaraktera. Tom. I i II. M. 1915 .Tip. t-va I. D. Sytina (Pĭatnickaja, s. d.). 19×28 452+584 str. 5 r. za oba toma. 3000 ə.
- V. Tiχomirov*, Religĭja radosti i religĭja stradanĭja (psiχologičeskĭj očerĭk). χarĭkov 1916. Tip. Eparχ. (Kaplun. 4) 16×23 102 s. 75 k. 50 ə.
- arχim. Tiχon*, Asketizm, kak osnova russkoj kulĭtury (Otd. ott. iz ž. Golos Cerkvi No 4 za 1915 g.). M. 1915. Tip. A. Snegirevoj 16×24. 32 str. 100 ə.
- Cerkovnoe *Topžestvo* Ėrivani. Tiflis 1914. Izd. Kanc. Ėkz. Gr. 15×19 8 540 ə.
- V. Trelin*, O rastorženĭi bratrov v duχovnyĭx konsistorĭjax. M. 1916. Tip. Sinod. 18×27 28 500 ə.
- M. P. Trebuχov*, Izslĕdovanĭja o pričinĕ staroobriadčeskago dviženĭja i vĕčno-li χristopredano svjaščĕnstvo. Saratov 1914. Tip. Ob. knigopeč. 13×22. 126 0,45 500 ə.
- 30-ĭe učenoj i pedagogič. dĕjatelĭnosti preosv. rektora Imp. Spb. Duχ. Ak. ep. Anastasĭja. Spb. 1914. Tip. Merkuševa 12×16 16 10.000 ə.
- ep. Trifon*, Sv. ĭoann Zlatoust.² M. 1914 (38) 0.20
- Lukĭan Trofimov*, Vysokaja podvižnica i divnaja prozorlivica starica Mariĭja Miχajlovna. Novgor. 1916. Tip. Bogdanovsk. 15×19 12 1000 ə.
- A. Troičĭj*, Pokoĭannaĭa cerkovnaĭa disciplina. Kĭev 1914. Tip. Korčak-Nov. 17 ×25 45 0,40 200 ə.
- A. D. Troičĭj*, Cerkovnoe otlučenĭe i ego poslĕdstvĭja. Kĭev 1913. Tip. Korčak-Nov. 16×24 27 0, 35 200 ə.

- A. D. Troickij*, Evangeljskija blaženstva. Vsestor. izučasn. Xrist. zapovēdej blaženstv. Kĭev 1914. Tip. Korčak-Nov. 16×25 118. Sklad: Red. ž. „Propovēdnīč. listok“ 0,75 400 ə. (2 1916, 128, 1 r. 2000 ə).
- A. D. Troickij*, Izučasnīe trudnyx měst Evangelija. Vyp. 1-j. Kĭev 1915. Tip. Korčak-Novik. 17×26 31 0,40 400 e.
- šč. *Al. Troickij*, Narodnoe palomničestvo v Murom. N. Novgor. 1914. Tip. Gubern. pravl. 11×17 23 300 ə.
- Ī. G. Troickij*, Biblejskaja arĕologija. Spb. 1913. 477 str. 3 r. (Str. 1913 II 316)
- Nicol. Troickij*, Tuljskij Uspenskij ženskij monastyrj. Ist.-arĕ. oč. Tula 1913. Tip. Konyševoj 18×25 95 str. + 14 l. ris. 600 ə.
- S. Troickij*, K istorii borjby s aťonskoj smutoj. (Otvēt V. Īa. Skvorcovu). PG 1916. Tip. Sinod. 12×17 32 0,20 500 ə.
- S. Troickij*, Kak život i stradajut pravoslavnye i unjaty v Avstro-Vengrii. PG. 1914. Tip. Sinodaljnaja 18×26 95 str. 70 k. 1000 ə.
- S. V Troickij*, Ob Imenax Božijx i Īmjaabožnikax. Spb. 1914. Tip. Sinod. 18×26 VIII+20+XXVII 2,50 1200 ə.
- S. V Troickij*, Učenie aťonskijx Īmjaabožnikov ego razbor. Spb. 1914. Izd. Skvorcova 16×25 22 0,10 4000 ə.
- S. Troickij*, Učenie Sv. Grigorija Nisskago ob Imenax Božijx i „otnositeljnoe“ poklonenie. Spb. 1914. Tip. Aleks.-Nevsk. Ob. Īrezv. 12×19 16 300 ə.
- S. V Troickij*, Zaščita xristianstva na Zapadē. Spb. 1913. X+291 1 r.
- V Troickij*, Istorija plaščadnicy. S. Pos. 1913 58 0,40.
- V. Ī. Troickij*, Slovarj. Mastera-xudožniki zolotogo serebrjanago dēla,almazniki i susaljniki, rabotavšje v Moskvē pri patriaršem dvorē v XVII vĕkē. T. XXXVI. M. 1914. Izd. Mosk. Arĕol. Inst. Tip. Snegirevoj 18×27 194 s ris. 100 ə.
- Ī. Ī. Trojanovskij*, Pedagogičeskje etudy. M. 1916. Tip. Sytina 14×21 128 0,60 3000 ə.
- E. Trubeckoj*, Mirosozercanie Vl. S. Solovjjeva 1913 (rec. Bog. V. 1913 ĭulj-avg.).
- kn. Eug. Trubeckoj*, Dva mĭra v drevne-russkoj ikonopisi. M. 1916. Izd. avt. Tip. Mamontova 15×23 0,30 3000 ə.
- kn. S. N. Trubeckoj*, Kurs istorii drevnej filosofii.³ Č. 2-ja M. 1915. Tip. Kušne-
rev 17×24 166+61 1 r. 4000 ə.
- Trudy Bessarabskago Cerkovnago Istoriko-Arĕol. Ob-va. IX. vyp. V pamjatj stol. Kišinevskoj eparĕji. Pod red. Vas. Īurdinovskago. Kišinev 1914. Tip. Eparĕ. 16×24 VIII+366+48+33+35+VIII 3 r. 350 ə.*
- Trudy poltavskoj učenoj arĕivnoj komissji. Polt. 1914. VII+211+110: S. T. Sirotenko, Cerkovnoe pēnje v drevnej Rusi (X—XVI vv.) (cf. P. R. in I. V 1915 I. 290).*
- prot. Īoann Truxmanov*, Pēnje, vospitateljnoe ego značenje i narodno-pēvčeskoe dēlo (Otd. ottisk. iz Ekaterinoslav. eparĕjaljn. vēdomostej za 1916 g.). Ekaterinoslav 1916. Tip. S. I. Baranovskago (Theodosijskaja 9.). (17×25) 12 str. 15 k. 500 ə.
- A. Tuberovskij*, Sladostj bytja (Protiv samoubjstv). Izd. Rel.-fil. Bibl. S. Pos. 1913. (63) 0,40 r.
- A. Tuberovskij*, Vnutrennij svēt. S. Pos. 1914. 16×24. 24 15 k. 1200 ə.
- A. Tuberovskij*, Voskresenie Xristovo (Opyt mističeskoj ideologii pasĕaljnago dogmata). Serg. Pos. 1916. Tip. Lavr. 17×25 340+IV 2,75 1000 ə.
- T. S. Tulupov*, Spasovcy. Istoriko-dogmaticeskij očerk o proisĕoždēnii staro-obriadčeskago Spasovskago ili Nētovskago soglasija (Staroobriadč. bibli Vyp. 8.). Saratov 1916 Tip. Sotrudnik školy 17×22 11 str 15 k. 200 ə.
- T. Tulupov*, Ob Avstrijskoj ili Bĕlokrinickoj ĩerarĕii. Bibl. „Ščit vĕry“ Saratov 1914. Tip. Sotr. školy 8×12 66 0,20 1200 ə. (1913. Tip. Energija 17×27 32 300 ə.)
- N. L. Tunickij*, Sv. Kliment, ep. Slovenskij. S. Pos. 1913 17×24 1+2+XI+290 +II+IV tabl. 2,50 300 ə. (rec. Petrovskij, ŽMNP. 1914 mart. (L) p. 126—152; Lavrov ibid. ĭulj 168—177. Jugie EO 1914, 149—152.).

- V N. *Turčaninov*, Besědy o ličnosti jĕsusa Xrista. (Soderž.: I Vopros o ličnosti Xr. III. Byl-li takim, kakim on izobr. v evang. VI. Kto byl j. X.). Xariĭkov 1914. Izd. V. F. Lukijančenko. 17×25 VIII+440 i r. 70 1200 ə.
- Tvorenĭja svĭatĕjšago Germogena, patriarxa mosk. i vseĭa Rossĭi*. M. 1912. — VI+110 str.
- prot. N. *Tavorov*, Rukovodstvo k cerkovn. sobesĕdovanĭju ili gomiletika.¹² Kĭev 1914. Izd. Ogloblina 16×24 181+VI 80 k. 2500 ə.
- svjašč. A. *Tavorskĭj*, Bogoslovĭe. Čt. odinadc. O Biblii Sv. kn. Vetx. Z. 14×18 32 o, 10 1200 ə.
- ep. *Teodor*, Cerkovno-bogoslužebnaja praktika po „Postanovl. Apostolĭskim“ M. 1914. Tip. Snegirevoj 18×24 20 50 ə.
- ep. *Teodor*, O duĕovnoj istinĕ. Opyt pravoslavnoj Teodicej svjašč. P. Florenskago. S. Pos. 1914. 16×24 44 100 ə.
- ep. *Teodor*, O duĕovnoj žizni (iz ŭb. sb. M. Duĕ. Ak.) S. Pos. 1914. 16×23 24 100 ə.
- N. *Teodorov*, Religiozno-nravstvennoe mĭrovozzrĕnĭe drevnerusskago naroda i vlijanĭe ego na usvoenĭe russkim narodom xristĭanstva S. Pos. 1914 15×22 24 50 ə.
- Slovo prep. Teodosĭja*, igum. Pečersk., k Kĭevsk. knjazju Izjaslavu o vĕrĕ xristĭanskoj i latinskoj. Stoite k vĕrĕ! Kĭev 1913. Izd. K.-Peč. Usp. L. 15×22, 4 3000 ə. (⁵ = Svĕt Pečerskĭj N. 12. Kĭev 1914. 4 s ris. 10.000 ə.)
- ep. *Teofan*, O vĕčnosti mučenĭj. Vzĭato iz pisem k raznym ličam o raznyx predmetax Vĕry i žizni. Pisĭmo I. i II⁵. M. 1914. Izd. Aĕ. Rus. Pant. mon. 15×23 23 0,5 10.000 ə.
- ep. *Teofan*, Čudo Xristĭanskaja vĕra v nego i eja opravdanĭe. Opyt Apologetičeski-ĕtičeskago izslĕdov. PG. 1915. Tip. Sin. 18×27 XII+552+XVI+61+III. 1000 ə.
- ep. *Teofan*, Tolkovanie vtorogo poslanĭja sv. Apostola Pavla k Korintĭanam. (V sokraščennom izloženĭi). Ott. iz Troickago Slova. Serg. Pos. 1916. Tip. Sv. Tr.-Sergĭevoj lavry. 16×24. 209 str. 5000 ə.
- arĕidiaĕon *Toma* (Dibu-Maluf), Emesskaja eparĕĭja v Sirĭi. Istorič. oĭud. PG. 1916. Tip. V. T. Kiršbauma (d. M-va Finansov) 16×23 27 str. 362 ə.
- prot. P. *Tomĭn*, Cerkovnyja drevnosti Xariĭkovskago kraja (Istoriko-arĕeol. očerĕk). Vyp. I. Xariĭkov 1916. Tip. Eparĕ. (Kapl. 4.) 15×23 4+187 s. i r. 100 ə. (rec. Ĭ. V. 1916 III 521).
- prot. P. *Tomĭn*, Očerĕki po istorĭi xristĭanskoj ikonopisi. Vyp. I. Xariĭkov 1916. Tip. Eparĕ. (Kaplunovskaja 2) 15×23 156 str. 100 ə.
- Russĕie učenye o ĕvrejskom vĕroučenĭi. Zaključenĭja professorov P. K. Kockovcova, P. V. Tiĕomirova i Ĭ. G. Troickago na processĕ Bejlisa. Spb. 1914. Tip. Ganzburga 17×25 XVI+79 25 k. 10.000 ə.
- svjašč. Dim. *Udimov*, Kurs osnovnogo ili apologetič. bogoslovĭja. Č. I. Spb. 1914. Tip. Polĭza 17×25 164 800 ə.
- Ukazanija i rasporiženĭja Vysokopreosv. Serafima Aep. Tversk. i Kašinskago po Tverskoj eparĕĭi*. Tverĭ 1914. Tip. M. V. Blinova 17×26 104+III 1250 ə.
- Metodičeskĭja rukovodstvennyja ukazanija po prepodavanĭju i postanovkĕ učbnyx predmetov v cerkovno-priĕodskĭx školax russkĭx i inorodčeskĭx Pođ red. svjašč. D. T. Maškeviča. Orenburg. 1916. Tip. N-cy Breslina. 17×25 236+2+2 i r. 15. 1000 ə.
- A. Ĭ. *Uspenskĭj*, Carsĕie ikonopiscy i živopiscy 17 v. M. 1913 (rec. in ŽMNP. 1914 mart (L) p. 196—198).
- A. Ĭ. *Uspenskĭj*, Carsĕie ikonopiscy i živopiscy XVII v. T. III (Zap. I. M. Arĕ. I. t. XXXII). M. 1914. 27×36 400+II s ris. 500 ə.
- L. *Uspenskĭj*, O družbĕ, kak dobrodĕteli političeskoj (K voprosu o socialnoj solidarnosti) (Iz ĭuridič. Vĕstn. 1916 kn. XIV). M. 1916. 17×26 9 50 ə.
- N. A. *Uspenskĭj*, Putevoditelĭ po svĭatynĭam drevnĭago Rostova Velikago.² S. Pos. 1915. (Serg. L.) 9×14 40 str. 5 k. 1000 ə.
- svjašč. P. *Uspenskĭj*, Bratstvo cerkovno-xristĭanskago vospitanĭja dĕtej pri Spb, Ekaterininskoj Ek. cerkvi. Otč. za 1913 g. Spb. 1914. 16×23 39 1000 ə.
- P. D. *Uspenskĭj*, Iskanĭja novoj žizni. Čto takoc ioga. Spb. 1913. 41 str.

- T. I. Uspenskij*, Istorija Vizant. imperii t. I. Spb. 1913. Izd. Brokgauz Efron 23×30 XIV+872 2100 ə.
- Ustav Kjevsckago Tovariščestva Xudožnikov Religioznoj Živopisi.* Kjev 1913. Tip. Kulženko 16×23 8 500 ə.
- Ustav Simbirskago eparxialjn. cerkovn. arxeologič. obščestva.* Simb. 1913 8 100 ə.
- Ustav soruza dlja vozstanovlenija prav litovskago jazyka v Rimsko-Katolič. cerkvač.* PG. 1914. Tip. A. F. Markova 11×17 8 200 ə.
- K. D. Ušinskij*, Čelovēk kak predmet vospitanija. Opyt pedagogičeskoj antropologii. Tom II.¹³ PG. 1916. Tip. Merkuševa 16×22 XIV+444 3 r. 1500 ə.
- Konst. Dmitrijev. Ušinskij*, Sobranie pedagogičeskič sočinenij.⁵ T. I. PG. 1916. Tip. Merkuševa 16×22 IV+584 2,50 1500 ə.
- A. F. Vančakov*, Na rēkač Vavilonskič. Istolkovanie ps. 136-go. Spb. 1914. Tip. Sinod. 12×17 36 100 ə.
- ep. Varlaam*, O xristianskom vospitanii dētej.³ Mogilev 1914. Tip. Klaza 11×17 61 20 k. 3000 ə.
- am. Varsonofij*, Besēdy so starobriadcami bezpopovcami raznyč sekt. Novgor. 1914. Tip. Truženik 17×24 57 2000 ə.
- Svjatitelj Varsonofij*, ep. Tverskoj Kazanskij čudotvorec. Osnovatelj i pervyj nastojatelj Kazanskago Spaso-Preobraženskago monastyria (Otd. ot. iz Izv. po Kaz. eparxii za 1900 g. ?]. Kaz. 1916. Tip. A. D. Aleksēva (Puškinskaja, d. Brisliakova) 14×18 20 str. 1000 ə.
- Ierom. Vartolomej*, Kniga proroka Avvakuma. Vvedenie i tolkovanie. S. Pos. 1913. Tip. Iv. 18×27 III+244+II 1,75 300 ə.
- N. Varžanskij*, Dobroe isповēdanie (Pravosl. protivosekt. učebnik red. Antoniem aep. Volynskim.)⁴ M. 1914. Izd. Ljubinova 13×18 360 0,50 5000 ə.
- am. Vasilij*, Xristianskaja religija i buddizm. Č. II 1915. Izd. Skvorcova 16×25 48 1000 ə.
- prof. A. A. Vasiljev*, Arabskaja versija žitija sv. jo. Damaskina. Spb. 1913. Tip. Merkuševa 16×25 22 100 ə.
- Parizskija pisima prot. josifa Vasiljeviča *Vasiljeva* k oberprokuroram Sv. Sinoda i drugim licam s 1846 po 1867 gg., izd. L. K. Brodskim PG. 1915 322 2,50 (rec. I. V. 1916 II 253—5).
- N. I. Vasiljev*, Čudesa Božija v naši dni. Vospominanija iz živ. o. jo. Kronštadtsk. Spb. 1913. Izd. I. A. Aleksēva. Tip. Kolomenskaja 16×22 16, 0,05 10.000 ə.
- M. N. Vasiljevskij*, Gosudarstvennaja sistema otnošenij k starobriadč. raskolu v carstvov. Imper. Nikolaia I. Kaz. 1914. Tip. Centr. 17×27 254+V 300 ə.
- S. Vaškov*, Religioznoe iskusstvo.² M. 1914. Tip. Levenson 25×32 12+188 1. ris. 100 r. 300 ə.
- N. Vavin*, Priroda i poniatie dogovornoj cessi v sovremennyč zakonodatelstvjač. (Otd. ott. iz ž. Īuridič. Vēstn. 1916 Kn. XIII, 1). M. 1916 Tip. G. Lissnera i D. Sobko (Vozdviženka, Krestovozdviženskij per. 9) 17×28 30 str. 50 ə.
- P. Vaxterov*, Osnovy novej pedagogiki². T. I. M. 1916. Izd. i tip. t-va I. D. Šytina 15×23 591 str. s ris. 1 r. 75 k. 3000 ə.
- svjašč. Mič. Vedenjapin*, Prizyv k poznaniu istinnoj vēry i ukazanija k ubēždeniju v istinnosti vēry. Penza 1915. Tip. Rapoport 11×17 21 0,15 100 ə.
- S. A. Vengerov*, Kritiko-bjogr. slovarj russkič pisatelej i učenyč, ot načala russkoj obrazovannosti do našič dnej.² T. I. vyp. 1—3 Predvariteljnij spisok russkič pisatelej i učenyč i pervyia o nič spravki (Aaron-Kulikov). S 18 tablicami gruppovyč portretov. Pgd. 1915. 436 pag. 6 r. (rec. A. Kaufman in I. V. 1915 III. 266—8.)
- prof. S. A. Vengerov*, Kritiko-bjografičeskij slovarj russkič pisatelej i učenyč. t. II. Vyp. 4. Predvariteljnij spisok russkič pisatelej i učenyč i pervyia o nič spravki. (Kulikov-Monse)². PG. 1916. Tip. Tov. Xudož. Pečati (Ivanovskaja 14) 20×28 128 str. s 6 tabl. 2 r. 3200 ə.
- S. A. Vengerov*, Istočniki Slovarja russkič pisatelej. T. III. Karamyšev-Lomonosov. PG. 1914 Tip. Imp. Akad. N. 17×24 524 3,50 1013 ə.

- arxim. Veniamin*, Nagľadnyj sposob usvoenija religioznyx istin (K svēd. zakonouč., prepod., propov.). PG. 1916. Izd. Skvorcova. 16×24 45 0,25 1000 ə.
- aep. Veniamin* (Irkutskij), Pisjma k Kazanskomu aep. Vladimiru 1862—89 gg. s predisl. i primēč. prof. K. V. Ćarlampoviča. M. 1913. Izd. O-va Ist. i Drevn. Ros. pri M. Un. 17×28 218 900 ə.
- E. A. Verigin*, Oršin Voznesenskij monastyri. Istorič. opisanje. Tverj 1913. Izd. Tverskoj učenoj arx. komm. Tip. Kodionova 16×24 40+II 1000 ə.
- svjašč. V. Verjužskij*, Pamjati blažennjše Josifa I., bolgarskago əkzarxa († 20-go ijun. 1915 g.). PG. 1915. Tip. Merkuševa 15×23 9 100 ə.
- prof.-svjašč. V. M. Verjužskij*, Istoričeskaja rolj bolgarskago duhovenstva v narodnoj i političkoj žizni Bolgarji (Izvlač. iz ž. „Xr. Čt.“ 1916 g.). PG. 1915. Tip. M. Merkuševa (Nevskij pr. 8) 17×23 40 str. 100 e.
- A. N. Veršinšskij*, Mikulinskij sobor, kak pamjatnik drevne-russkago zodčestva. Ist.-arxīt. očerk Tverj 1914. Izd. Tv. uč. arxivn. kom. Tip. Gub. 17×22 II+33 str. +VI tabl. ris. 1000 ə.
- prof. V. P. Verxovskij*, Suščnostj i xarakter cerkovnoj vlasti, Serg. Pos. 1916. Tip. Ivanova 11×18 15 200 ə.
- prof. P. V. Verxovskij*, Učreždenje dux. kollegji i duhovnyj reglament. K vopr. ob oin. cerk. i gos. v Ros. Tom I. Izslėdovanje Tom II. Materjalj. Rostov n. D. 1916. Izd. avt. Tip. Guzman 19×30 CLXXVII+686+1 tab. 157 +154+104 10 r. 960 ə.
- prof. P. Verxovskoj*, O neobxodimosti izmėnitj russkje Osnovnye Zakony v poljzu zakonodatelnoj nezavisimosti pravoslavnoj russkoj cerkvi. Berl. 1913. 10 kop.
- P. V. Verxovskoj*, K voprosu o „falšifikacii“ Duxovnago Reglamenta. PG. 1914. Tip. Senatskaja 16×25 17 str. 600 ə.
- A. Vetuxov*, Osnovy vėry i znanija (religji i nauki) po dannym jazyka. Ćarjkov 1915. Tip. Eparx. 15×23 108 str. C. 1 r. 200 ə.
- A. V. Vetuxov*, Zamėtki po povodu knigi prof. Pogodina „Jazyk kak tvorčestvo“. Serg. Pos. 1913. Tip. Lav. 17×29. 86 0,45 100 ə.
- Vėdomostj o cerkovnyx školax Saratovskoj ep. za 1913 gražd. god Sarat. 1914.* Tip. So. peč. d. 16×24 24 150 ə.
- Vėdomostj Tomskago eparx. učilišcnago sovėta o cerk. školax za 1913 g. Tomsk 1914* 10 str.
- S. G. Vilinskij*, Žitje sv. Vasilija Novago v russkoj literaturė. Odessa Č. II. Teksty žitija 1913. 1019 str. (č. I+II 8 rub.) (rec. V. Istrin v ŽMNP. 1914 ijunij. p. 365—369; V. Petrin ibid. sentjabri 179—208).
- D. N. Vinogradov*, Pedagogičeskaja psihologija v svjazi s obščej pedagogikoj. Izd. O-va pri ist.-filos. fak. Mosk. vysš. žen. kurs. 16×24 367+I 700 ə.
- svjašč. Nikol. Vinogradov*, Kniga pror. Aggei. Isagogiko-əkzegetičeskoe izslėdov. S. Pos. 1914. Tip. Ī. Ivanova. 18×27 II +256+II 1,75 300 ə.
- A. D. Vinogradov*, Pedagogičeskaja psihologija, v svjazi s obščej pedagogikoj. Lekcii po zapisjam slušatelnic. Č. II. M. 1916. Izd. o-va pri ist. filos. f. V. ž. k. Tip. V. I. Voronova (Moxxovaja, d. kn. Gagarina) 16×24 256 str. C. za 2 č. 3 r. 75 k. 700 ə.
- M. N. Vinogradov*, O pereselenji Zarubežnyx staroobrjadcev v Zakavkazje. Tiflis 1914. Tip. Kanc. Nam. 18×26 12 100 ə.
- S. Vinogradov*, Iskanje istiny. PG. 1915. Izd. Stud. xrist. kružka. Tip. Vatsar 15×22 39 0,15 4000 ə.
- V. P. Vinogradov*, Naslėdje Mitropolita Platona v istorji Moskovskoj Dux. Akad. Rėč. (ott. iz Bog. V. No. 10—11 1914). S. Pos. 1914 16×23 26. 300 ə.
- V. P. Vinogradov*, Platon i Filaret, mitropolity Mosk. S. Pos. 1913, 64 0,45.
- V. P. Vinogradov*, „Poslėdnij iz mogikan“ epoxi velikix reform. Istoriko-gomiletič. očerk (De Ambrosio archiep. Ćarjkov.). S. Pos. 1912 (32), 0,30.
- V. P. Vinogradov*, Straž mira xristianskago. (De Ambr., aep. Ćarj.) 1912 IV+89 0,80.
- Vladim. Višniakov*, Imperator Pavel Pervyj. Opyt primėnenija principov Pravoslavija k istoričeskim izslėdovanijam. PG. 1916. Izd. i tip. Seljskago Vėstnika (Mojka, 32) 16×22 16 str. 25 k. 2010 ə.

- N. Vitaševskij*, Věrovanija pervobytnago čelověka. Spb. 1913. Izd. Slēpcovoj 13×19 60 s ris. 0,15 2575 ə.
- E. de Vitte*, Masonstvo v Avstrii i Germanii. Šamordino. 1914. Tip. Kaz. Amvr. žensk. pust. 16×23 74 1000 ə.
- Vizantijskoe obozrēnie*, izdavaemoe pri istoriko-filolog. fak. Imp. Īurjevskago Universit. pod red. V. Ė. Regelja. Tom I. Vyp. 1—2. 1915. Īur. 1916. Tip. Mattisena 18×26 V+224+73+122 500 ə.
- mon. Vjačeslav*, Ščastlivyj poslušnik (Pamjati poslušnika Damjana). Kĭev 1916. Izd. i tip. Kĭevo-Peč. Lavry 15×23 4 str. 300 ə.
- mon. Vjačeslav*, Pamjati svjätitelja Flaviana, mitrop. Kĭevskago († 4-go nojabrja 1915 g.). Kĭev 1916. Izd. i tip. Kĭevo-Peč. Lavry 16×24 4 str. s 1 portr. 500 ə.
- mitrop. Vladimir*, Rimskij amfiteatr i xristianskie mučeniki. PG. 1915. Izd. Uč. sov. Sv. Sin. Tip. Voščinskoj 13×20 64 s 10 ris. 0,20 20.000 ə.
- Ī. S. Vladim'vskij*, Antropologija i kosmologija Nemezija ep. Emesskago v ij otnošenii k drevnej filosofii i patrističeskoj literaturē. Žitomir 1912. X + 451 2,50.
- Teodor Vladim'vskij*, Vnušenje, ego social'noe i pedagogičeskoe značenje i Eksperimetal'no-pedagogič. metody izslēdovanija vnušaemosti dētej. Īarĭk. 1914. Tip. Eparĭ. 15×23 50 50 ə.
- D. Ī. Vladykov*, Svjašč. Rukovodstvo dlja besēd s advent., bapt., paškovcami i drug. Vyp. 3. Axtyrka 1914. Tip. Rastorguevoj 17×25 160 1 r. 21.000 ə.
- P. Vlasov*, Iz istorii staroobriadčeskoj ĩerarĭii (Po neizdannym dokumentam) III. M. 1916. Tip. Rjabuš. 15×24 40 0,25 2000 ə.
- P. Vlasov*, Pišjma staroobriadčeskiĭ dējatel'ej. Vyp. I. (Materialy dlja istorii staroobriadčestva IIoj pol. XIX st.) M. 1915. Tip. Mašistova 18×27 VI+77 s 3 portr. 0,45 800 ə.
- A. M. Volgina*, Žizni i religioznoe pereživanie Pgd 1915. 15 kop.
- E. Volkov*, Mitropolit Filipp. Istorič. očerk. PG. 1915. Izd. Vjatsk. t-va Nar. Bibl. Tip. P. P. Geršunina 14×19 106 6100 ə.
- Ī. M. Volkov*, Aramejskie dokumenty judejskoj kolonii v Ėlefantinē V. vėka do R. X. S 10 ris. M. 1915 81 0,70 (rec. Ī. V. 1916 I. 289—91).
- P. Volkov*, Īubilej 25go služenija v svjašč. sanē pri Sv.-Troickoj cerkvi g. Ekaterinoslava nastojat. eja prot. Vasilija Georg. Razumova. Ekaterinosl. 1914. Tip. L. Satanovsk. 13×19 20 s portr. 200 ə.
- A. S. Volžskij*, V obiteli prepod. Serafima M. 1914. Izd. Puti 14×21 115 s ris. 0,35 3000 ə.
- Voprosy teorii i psihologii tvorčestva*. Tom. V. I. Teorija tvorčestva II Mitotvorčestvo. Īarĭkov 1914. XVI+564 str. 2,50 r.
- Petr Vorobjev*, Razskaz o moej žizni v raskolē i prisoedinenii k svjatoj sobornoj i apostoljskoj cerkvi Xristovoj (Otd. ott. iz NoNo ž. Bratskoe Slovo za 1890(?) g.). Vladimir 1915. Tip. V. A. Porkova 15×22 22 str. 250 ə.
- E. N. Voronec*, Kak i gdē moliti Boga ob usopšix xristianaĭ ne pravoslavnoj cerkvi. Īarĭk. 1914. Tip. Mirn. Tr. 15×23 24 700 ə.
- P. N. O.*, Kratkija vospominanija o starcē Pantelejmonē, osnovatelē Staro-Kostyčevskoj obiteli Ott. iz No 16 Simbirsk. eparĭ. vėd.). Simbirsk 1915 15×22 2000 ə.
- Aleksēj Voskresenskij*, Svjato-Troickij, Pavlo-Obnorskij tretjeklassnyj obščēžiletijnyj mužskoj monastyrj Vologodskoj eparĭii. Istor. oč. 1414—1914. Vologda 1914. Tip. Cvēt. 18×27 223+XV s ris. 1000 ə.
- prof. Gr. A. Voskresenskij*, Pravoslavnye slavjane v Avstro-Vengrii. I. Karloveckaja mitropolija. II. Bukovinsko Dalmatinskaia mit. III. Bosno-Gercegovinskaia mitr. S prilož. karty pr-yĭ slavjanskiĭ eparĭij v Avstro-Vengrii. Izd. S.-Petb-go slavjanskago blagotvoriteljnago obšč-a. Spb. 1914. VIII+206. 1,50 r. (rec. M. in Srp. Svešt. 1914 91—4; V. M. Verjužskij in C. Vėst. 1914, 220).
- prot. Ī. Vostorgov*, Socializm pri svētē xristianstva I. II. 3 r.
- prot. Ī. Ī. Vostorgov*, Polnoe sobranie sočinenij. T. I.—II. Propovėdi i poučit. statii na religiozno-nravstv. temy. 1901—5 gg. M. 1914. Izd. Vėrnostij. Tip. Russk. Peč. 19×27 390 s port.; IV+533+V 2,50+2,50 3000 ə.

- svjašč. Vladim. Vostokov*, Golos pastyrja. Slova, rěči, besědy i pouč. na voskr., prazdničnye dni vs. goda i na raznye slučai sem., prix., obšč. žizni. M. 1914. Tip. Levenson 16×24 445+III s portr. 1,25 4000 ə.
- K. Voznesenskij*, Pastyrskaja dušepopečitel'nost' Xrista i Apostolov. Xarižkov 1914. Tip. Eparx. 17×25 112 70 ə.
- bar. N. N. Vrangelj*, „Madonna Bena“ Leonardo da Vinči. Spb. 1914. Tip. Sirius 19×28 29 s ris. 200 ə.
- B. Vrevskij*, Smysl žizni i era razumnago xristianstva. Spb. 1913. 0,60 rub.
- A. Všivcev*, Xristianskaja obščina i graždanskaja vlast' v ix vzajmootnošenijax, po učeniju Sv. Pisanija. Sv. otec i po istorii cerkvi. Rostov n.-D. 1914 Tip. Ter.-Abramiana. 16×23. 36. 300 ə.
- prof. A. G. Vulijius*, Val'denskoe dviženie v razvitii religioznago individualizma. Kritičeskoe izslėdovanie. PG. 1916. Tip. A. E. Kollins (M. Dvorjanskaja 19) 17×24 XI+279 str. 5784 ə.
- sv. A. Vvedenskij*, K komu odnositsja proročestvo o roždenii Emanuila (ot. TKDA 1913). K'ev 1913 16×24 28 50 ə.
- prof. A. I. Vvedenskij*, Analiz idei prostranstva. S. Pos. 1913. 17×25 45 250 ə.
- prof. A. I. Vvedenskij*, Lekcii po drevnej filosofii. Listy 1—24. Spb. 1913. Tip. Bogdanova 19×30 376 500 ə.
- prof. A. I. Vvedenskij*, Psihologija bez vsjakoju metafiziki.³ PG. 1916. Izd. Stasuleviča 18×26 359 str. + 12 list. ris. 3 r. 4000 ə. (¹ 1914 VII+348 1700 ə.) (rec. Radlov in ŽMNP. 1914 okt. p. 322—348.)
- Aleksandr Vvedenskij*, Bor'ba s sektantstvom. Odessa 1915. Tip. Eparx. D. 16×25 412 2 r. 2120 ə.
- Aleksandr Vvedenskij*, Religioznye somnėnija našix dneju. Tom. I. Odessa 1914. Tip. Nitče 17×25 334 2 r. 1100 ə.
- Aleks. Vvedenskij*, Sektanty o sektantax. Odessa 1915. Tip. Eparx. Doma. (Aleksandrovskej per. 6) 16×26; 190+2; 1 r. 25; 2100 ə.
- D. I. Vvedenskij*, Patriarx Josif i Egipet. S 63 snimk. v t. i s 17 otd. tabl. S. Pos. 1914. Tip. Lavry 17×25 XXI+445 3,50 600 ə.
- prof. D. Vvedenskij*, Avraam i Sarra v stranė faraonov. S. Pos. 1914 18×26, 16 0,25 100 ə.
- D. N. Vvedenskij*, Religija i sovremennoe čelovėčestvo (Ottisk publičnoj lekcii). Ranenburg 1916. Tip. br. Kolpakovyx 16×24 36 str. 30 k. 500 ə.
- N. A. Vyrušov*, Svjatoj Satir — Florentijskaja legenda. Opyt priloženija psihoanaliza (Ott. iz Psihoterapija 1914 No. 5—6). M. Tip. Štaba Mosk. Voenn. Okr. 17×26 7 40 ə.
- N. G. Vysockij*, Pervyj pečatnyj trud o skopcax. (Otd. ott. iz Russk. Arxiva 1914 g.) M. 1914. Tip. Sinodal'naja 18×27 16 str. 30 ə.
- N. Vysockij*, Pervyj skopčeskij process. Materjali odnosjaščiesja k načalnoj istorii skopčeskoj sekty. M. 1915. Tip. A. M. Snegirevoj 18×27 (XIX+346+1), 2 r. 200 ə. (rec. I. V 1915 IV 279—81).
- N. G. Vysockij*, Materjali iz istorii duxoborčeskoj sekty. S. Pos. 1914 (18×26) 56 0,75 300 ə.
- N. G. Vysockij*, Somnitel'noe „učenoje“ izdanie (Ajvazov, Materialej dlja izslėdovan. russkix mistič. sekt). M. 1916. Tip. Sinodal'naja 18×26 28 str. 150 ə.
- B. Vyšeslavcev*, Ėtika Fichte. Osnovy prava i npravstv. v sist. transcendental'noj fil. M. 1914. Tip. Snegir. 18×26 XIII+437 3 r. 350 ə.
- S. N. S.*, Xristianskij vzgljad na udovol'stviya. M. 1914. Tip. Snegir. 17×25 31 300 ə.
- D. Xadžinov*, Otnošenje drevnej cerkvi k tjažkim grėšnikam. K'ev 1913. Tip. 1913. N. Korčak-Nov. 16×25 12 25 ə.
- I. Xvali*, Ne smuščajtes! K voprosu o svobodė voli. PG. 1916. Tip. Akc. obšč. Izd. Dėla Brokgauz-Efrosic (Pračešnyj, 6) 17×25 32 str. 80 k. 450 ə.
- K. Xarlampovič*, Bibliografičeskaja zemėtka. Aleksandro-Nevskaja Lavra. 1713—1913 g. (Ott. iz Prav. Sob. 1914). Kaz. 1914 16×24 8 25 ə.
- K. Xarlampovič*, Bibliografičeskaja zemėtka. N. M. Petrovskij. Pis'mo Patr. kp. Teofilakta carju Bolgarii Petru (Ott. iz Prav. Sob. 1914). Kaz. 1914. 17×24 10 50 ə.

- K. V. *Xarlampovič*, Malorossijskoe vlijanie na velikoruskuju cerkovnuju žizn'. T. I. Kaz. 1914. XXIV+878+LXVI 7 rub.
- K. *Xarlampovič*, Materijaly istoričeskije. Iz cerkovnyx arxivov Iadrinskago uězda (Ott. iz 5—6 v. XXIX t. Izv. ob. arxeol., ist. i etn. pri Kaz. un.). Kaz. 1916. 16×24. 12 50 ə.
- prof. K. V. *Xarlampovič*, Otzyv o sočinenii „Russko-grečeskita cerkovnyia otnošenija do-mongol'skago perioda pri svētē novějšix teorij (M. Priselkova i V. Parxomenka). Kaz. 1915. Tip. Univ. 16×24 8 200 ə.
- Í. *Xolopov*, Ideologija cerkovnoj reformy. K'iev 1916. Izd. Ž. Xrist. Myslj 17×26 13 0,20 300 ə.
- Í. *Xolopov*, Kak povysiti religioznoj urovenj v svētskoj školē. PG. 1914. Tip. Markuševa. 16×22 15 25 ə.
- N. *Xolopov*, Xristianstvo i filosofija istorii. PG. 1916. Tip. M. Merkuševa (Nevskij 8) 15×24 42 str. 50 ə. (e Xr. Čt.).
- A. S. *Xomiakov*, Polnoe sobranie sočinenij.⁴ T. III. M. 1914. Izd. Kušnerova 16×24 VIII+482+11 str. + 2 tab. 600 ə.
- svjašč. *Xorošunov*, Prazdnik trezvosti v selē Nevo-Vasiljevke Berd. uězda. Simferop. 1914. Tip. Tavr. Gub. 16×22 7 110 ə.
- Xristianskij Vopros*. Serija, posvjaščennaja izučeniju xristianskoj kul'tury narodov Azii i Afriki. Tom III. Vyp. I. PG. 1914. Izd. i tip. Imp. Ak. Nauk 20×26 117 str. + 11 tabl. ris. 1,35 530 ə.
- G. B-čkij, Xristos Voskrese! (Psihologič. štud). Černigov 1913. Izd. Bratstva sv. Miħ. kn. Černig. Tip. Gub. Pravlennja 17×26 24 str.
- O. D. *Xvolison*, Princip otnositel'nosti. Obščedostupnoe izloženie.² Izd. knigoizdat. Estestvoispytatelj. Spb. 1914 15×22 61+8. 0,50 r. 2100 ə.
- O. D. *Xvolison*, Soxranenie i razumiasnenie energii.² PG. 1914. Izd. Estestvoispyt. Tip. Peč. Tr. 15×22 23 0,25 2275 ə.
- prof. O. D. *Xvolison*, Znanie i vera v fizike. PG. 1916. Izd. F. K. Ferterlejna (V. O., 9 lin., 24). Tip. E. F. Meks (Zabalkansk. 22), 16×22 16 s. 3200 ə.
- prof. V. M. *Xvostov*, Ženščina i čelovečeskoe dostoinstvo. Istor. sud'by ženšč. Prir. ž. Ženskij vopr. M. 1914. Izd. Lemana i Pl. 16×21 VIII+510 3 r. 10.200 ə.
- Í. *Zajcev*, Xoziajstvenno-etičeskije vzgljady Otcov Cerkvi. M. 1913. X+332 2 r.
- Aleks. Zakržeuskij*, Religija, Psihologičeskija paralleli. Dostoevskij, Gippius, D. S. Merežkovskij, N. M. Minskij, S. Bulgakov, N. A. Berdjaev, V. V. Rozanov, Andrej Běl'ij, Vjač. Ivanov, Aleks. Blok, Aleks. Dobroljubov. K'iev 1913. Izd. ž. Iskusstvo. Tip. A. M. Ponomareva 18×27 VII+473. Sklad kn. mag. L. Idzikovsk. 2 r. 2000 ə.
- V. Í. *Zaluckij*, Izumiasnenie četveroevangelija i knigi Dējanij Apostol'skix. Spb. 1913. 824 str. 3 r.
- Zamētki* po povodu knigi prof. Pogodina: „Jazyk kak tvorec“ S. Pos. 1915. C. 45 kop.
- N. A. *Zaozerskij*, Čto estj pravosl. priħod i čēm on dolžen bytj. S. Pos. 1912. (IV+106) 0,60.
- Zapiska* o novootkrytyxu v predmēstij gor. K'ieva „Zvěrincē“ drevnixu inočeskiXu peščeraXu. K'ievu 1914. Tip. Arteli P. D. 16×24 15 str. 15 k. 2000 ə.
- Zapiski* A. A. Iakovleva, byvsago v 1803 g. ober-prokuratorom Sv. Sinoda. M. 1915. Izd. V. A. Akurova. Tip. A. Í. Snegirevoj. 18×27 55 str. 300 ə.
- Zapiski* Imp. Mosk. Arħ. Inst. Imeni Imp. Nikol. II., izd. p. red. A. Í. Uspenskago t. XXXIX: A. Í. Uspenskij, Carskie ikonopiscy i živopiscy XVII. v. t. IV. M. 1916. Tip. Snegir. 27×36 VI+512 st. + 57 tabl. 500 ə.
- Zapiski* Petrogradskago religiozno-filosofskago obščestva 1914-6 gg. PG. 1916. Tip. Pravda 17×23 V+136 2,25 1200 ə.
- S. *Zarin*, Xristianin v svoem otnošenii k sobstvennosti. (Iz Gol. cerk.) M. 1913 17×24 34.
- prof. S. M. *Zarin*, Zapovědi Blaženstva PG. 1915 Tip. Sin. 12×18 109 150 ə.
- prof. S. M. *Zarin*, Sovremennija otkrytija v oblasti papirusov i nadpisej v ix otnošenii k Nov. Zavētu. Spb. 1914. Tip. Merkuševa 16×24 130 150 ə.

- V *zaščitu* Pravoslavnoj vĕry. (Otvĕt katoliĕskomu polemistu N. A. Zabužnomu). (Biblioteka 11 kn. 5.) PG. 1916. Izd. Sovĕt pri Sv. Sinodĕ. Tip. Sinodal'naja (12×19) 481+II str. 1 r. 75 k. 1000 ə.
- V *Zavitneviĕ*, M. D. Priselkov. Oĕerki po cerkovno politič. istorii Kĕvskoj Rusi X—XII vv. Spb. 1913. (Ott. iz TKDA.) Kĕv 1914 17×24 24 115 ə.
- prof. V. Z. *Zavitneviĕ*, Aleksĕj Stepanoviĕ Ćomjakov. Tom II. Sistema filosofsko-bogoslovskago mĕrovozzrĕnĕja Ćomjakova Kĕv 1913. XVII+306 2 r.
- K. Ia. *Zdravomyslov*, 200-lĕtie Aleksandro-Nevskoj Svjato-Troickoj Lavry 1713 — 1913 gg. Spb. 1914. Tip. Sinod. 17×25 17 s ris. 50 ə.
- D. K. *Zelenin*, Russkaja mitologĕja PG. 1918 4 r.
- V *Zemcev*, Ostatki feodalnago stroja v Pribaltĕjskom kraĕ. II. Organizacĕja dvorjanskiĕ obščestv Pribaltĕjskiĕ gubernĕj. Stroj evangeliĕsko-lŭteranskoj cerkvi. Iurjev 1916. Tip. Cirk (Rycarskaja 26) 14×21 76 2. Sklad: kn. mag. A. Valĕtera, Ia. Rappa i K^o 60 k. 500 ə.
- V. *Zĕnjkovskĕj*, Rossija i Pravoslavĕ. Kĕv 1916. Izd. Ćrist. Myslj. 17×26 55 300 ə.
- V. V. *Zĕnjkovskĕj*, Problema psiĕiĕeskoj priĕinnosti (Ot. iz Universit. Izv. za 1914 g.). Kĕv 1914. Tip. Korĕ.-Nov. 18×27 VII+435. Sklad kn. mag. Ogloblina 2.50 500 ə.
- V V *Zĕnjkovskĕj*, Volny vĕĕnosti v russkoj ĕudoĕestvennoj literaturĕ. Izd. Kĕvsk. rel.-filos. obšč. Kĕv 1914. 503 str. 2.25 r.
- G. *Zinovjev*, V. Ilĕin i Iu. Kamenev, Marksizm i likvidatorstvo. Ć. II. Spb 1914. Izd. „Priboj“ 16×24 IV+212 40 k. 5000 ə.
- svjašč. N. *Znamenskĕj*, Nĕskolĕko slov o tak nazyvajemoj nastojatelĕskoj in-strukcĕi. Pavlovo, Niĕeg. gub. 1914. Tip. Nevskoj 14×26 14 50 ə.
- svjašč. *Vladim. Znamenskĕj*, Otĕet o sostojanĕi cerkovnyĕ škol Saratovskoj eparĕĕi v uĕebno-vospitatelĕnom otnoĕenĕi za 1913-4 uĕebnyj god. Saratov 1916. Tip. Sozua Peĕ. Dĕla 16×24 81 str. 200 ə.
- Agn. *Zvonickaja*, Opyt teoretĕeskoj sociologĕi. Tom I. Socijal'naja svjazĕ. Kĕv 1914. Izd. Samonenko 15×22 IX+294 2 r. 500 ə.
- svjašč. V. I. *Zykov*, Biblejskĕj patriarĕ Avraam. Bibl.-istoriĕ. apologetiĕ. oĕ. Uĕ. Trudy I. PGr. Duĕ. Ak. Vyp. 4 PG. 1914. Tip. Merkuĕeva 17×24 VII+606 s 2 kart. 300 ə.
- A. L. *Ždanov*, Iz ĕtenĕj po Svjaščĕn. Pisanĕju V. Z. Vyp. I. Pod red. i s primĕĕ. prof. D. V. Roĕdestvensk. S. Pos. 1914 17×26 200 1,25 300 ə.
- A. I. *Želobovskĕj*, Svjatyje Kirill i Metodĕj, prosvĕtiteli slavjan.⁴ Spb. 1913. 40. 0.08 r.
- N. D. B., *Žertvy izuvĕrnoj religĕi*. Spb. 1914. Tip. Userdĕe 13×20 64 30 k. 20000 ə.
- kn. N. D. *Ževaĕov*, Ćudesa Svjätitelja ĕoasafa. Kn. II. PG. 1916. Izd. kom. Bratstva sv. ĕoasafa. Tip. Sinod. 15×22 47 str. 1 r. 1000 ə.
- N. D. *Ževaĕov*, Svjätitelj ĕoasaf. Kn. I. II.² Izd. Kommissĕja brat. sv. ĕoasafa. Tip. Sinodal'naja 14×22 48+47 str. 1+1 r. 3000 ə.
- ĕ. *Žilov*, Ćto govoriat znamenitye Iŭdi o Biblii.² Iur. 1913 96 str. 45 k. (Str. 1913 II 318).
- svjašč. I. *Žilov*, Pravoslavnyj ĕristĕanskĕj katiĕizis v zvukaĕ poezĕi. S kartinami Iurjev 1914 XXXVIII+256 1.50 r.
- A. V. *Živkeviĕ*, *Žiznj vo Ćristĕ starca Zosimy v mĕrĕ Dm. Rašina*. Vilĕna 1 r. 25.
- Žitie protopopa Avvakuma* im samim napisannoje (Ottisk iz pervoj knĕgi Pamjatnikov ist. staroobr. XVII. v.) PG. 1916. Izd. Imp. arĕeogr. komissĕi. Tip. Ia Baĕmakov i Ko (Nadeĕdinskaja 43) 20×30 VII+254. 1 r. 1000 e.
- Žitie* sv. Pravednago Simeona Verĕoturskago. M. 1914. Izd. Sytina 15×22 125 s ris. 5000 ə.
- Žitie* Svjätitelja ĕoanna (Maksimoviĕa) Mitropol. Tobolĕskago i vseĕa Sibiri. Tob. 1916. Izd. Tob. kat. sobora. Tip. Ep. Brat. 17×22 40 0,30 10.000 ə.
- Žitie* Theodosĕja igumena Peĕerskago. Po spisku XII. v. Moskovskago Uspenskago sobora.² M. 1913. 72 p.
- Žizneopisanĕ* sĕimonaxini Ardalĕony, podvizavĕjsĕja v Ustĕ-Medvĕdickom Preobraĕzenskom dĕviĕĕjem monastyrĕ, Donskoj oblasti. S. Pos. 1914. 15×23 38 200 ə.

- Žizni vo slavu Božiju*. Kratkoe skazan'e o žizni i dējan'iax starca peščer Getsemanskago skita, ierom. Varnavy. K 50 l. osnovannago starcem Iverskago Vyksunskago monastyria 1864—1914 g. N.-Novgor. 1914. Tip. Mašistova 14×22 47 s ris. 3000 ə.
- prof. A. A. Žizilenko*, Nakazan'je. Ego ponjat'je, otlič'je ot drugi x pravoo xranitel'ny x sredstv. PG. 1914. Tip. Pravda 18×28 VII+676 4,50 r. 600 ə.
- V. A. Žukovskij*, Orleanskaia dēva. So vstupit. stat'ej i primēčan'ijami P. N. Sakulina. Istoriko-Lit. bibl. Pod red. Ivanova-Razumnika No 28. PG. 1915. Tip. Stas'ul. 13×17 XIX+192+3 nen. str. 35 k. 5000 ə.
- A. Žurakovskij*, K voprosu o vēčny x muka x. K'iev 1916. Tip. 1-j K'iev Arteli Peč. Dēla (Tre xsviatitel'skaia, 5) 17×26 35 str. Adr. skl. kn. mag. N. Ia Ogloblina (Kreščatik 33) 0.35 400 ə.
- Žurnaly Eparxial'nago sūēzda* oo. upolnomočanny x du xovenstva Saratovskoj ep. oktjabrijskoj sess'i 1913 g. Sarat. 1914. Tip. So. peč. d. 15×23 126 900 ə.
- Žurnaly sūēzda* du xovenstva i predstavitelej cerkovny x starost Viatkoj eparxii za 1913 g. Viatka 1913. Tip. Avvakumova 15×22 400+XVI.
- Žurnaly sobran'ij Sovēta Imp. Moskovskoj Du x. Akadem'i* za 1913 g. S. Pos. 1914. 17×25 712 100 ə.
- Žurnaly zasēdan'ij* Iaroslavskago XIX obščeparxial'nago sūēzda du xovenstva 1914 g. Iarosl. 1914. Tip. Vaxramēeva 17×24 XLV+69+III. 2000 ə.
- P. Žuze*, K pervonačal'noj istorii Xanaana. Kazan'j 1914. Izd. Du x. akad. Tip. Centr. 16×24 43 str. 50 ə.

Externa de Slavis

- Eva Amendola*, Il pensiero religioso e filosofico di F. Dostoevsky: Bilychnis 1917 ian. febr.
- E. Lo. Gatto*, La Russia e il suo problema religioso: Bilych: 1921 mai.
- Nik. N. Glubokovskij*, Orthodox Russia and its Orthodox Priesthood: Constr. Qu. 1917 mart.
- B. Grassl*, Der sel. Hroznata. Pilsen 1917.
- Thomas C. Johnson*, Religion in Russia, Past, Present and Future: Union Seminary Review 1919 iul.
- Clarence A. Manning*, Russian Literature and the Orthodox Church: Amer. Church M. 1921 oct.
- John K. Mott*, Recent Religious Developments in Russia: Methodist Rev. 1918 I.
- A. Palmieri*, The Russian Polemical Literature on Russian Baptists: Rev. and Expos. 1915 oct.
- Aur. Palmieri*, Russian Missions and Missionaries in Siberia: East and West 1916 iul.
- D. S. Schaff*, John Huss — His Life, Teachings and Death. N. Y. 1915 XV +349 8 2,50.
- Walter W. Seton*, Some new sources for the life of blessed Agnes of Bohemia. Aberdeen 1915. 176 p. = Brit. Soc. of Franc. Stud. Vol. VII.
- J. W. Simpson*, Religion in Russia To-Day: Hibb. Journ. 1916 I.
- Leonid Turkevič*, Hopes for the Orthodox Church of Russia: Constr. Qu. 1918 dec.

Co rrigencā.

- P 131 infra l. 8 loco 1200 s. lege 1200 ə.
- P 132 infra l. 15 dele 85 0,60 3600 ə.
- P 132 infra l. 18 loco Letopis'i lege Lētopis'i.
- P 132 infra l. 28 post 15×23 adde 85 0,60 3600 ə.
- P 133 med. loco iscēlen'ia x lege iscēlen'ia x.
- P. 134 infra l. 17 loco Žizn lege Žizni.
- P. 134 infra l. 27 loco r. piš'jm. lege dr. piš'jm.
- P. 135 supra l. 1 loco uluščēn'ia lege ulučšen'ia.

E COMMENTARIIS NOBIS MISSIS.

The Christian East. Vol. IV. No 1: The Lord Bishop of Gibraltar: Some points of contact. — Prince Mestchersky: The archpriest Smirnoff. — The Rev. C. Dobson: The Smyrna Holocaust. — N. G. (a Russian Theologian): The Orthodox Church of Georgia. — The Rev. J. A. Douglas: Indian Moslems, the Turk and the Christian Rayah. — J. C. Thomson: Justice for Greece. — Chronicle and Causerie. — Letters (Constantinople; Jerusalem; Cairo; Athens; Assyria). — Our Bookshelf (The Life and Letters of W. J. Birkbeck; Rev. George Napier Wittingham, The Home of Fadeless Splendour, or, Palestine of To-day).

The Princeton Theological Review Vol. XXI N. 3: R. D. Wilson: The Influence of Daniel. — C. M. Mackay: The City of Ezekiel's Oblation. — Finley Du Bois Jenkins: Is Harnack's History of Dogma a History of Harnack's Dogma? — Earnest E. Eells, Protestantism and Property, II. — Reviews of Recent Literature. — Survey of Periodical Literature.

Internazionale Kirchliche Zeitschrift XIII 2: H. Koch: Die karthagische Ketzertaufsynode vom 1. Sept. 256. — E. Stuiber: Eine griechische Stimme zur Frage der kirchl. Wiedervereinigung. — A. Küry, Kirchliche Chronik: Bezieh. zw. den Kirchen des Ostens und des Westens. Die tschechoslowakische Nationalkirche; Die hussitische, tschechische, altkatholische Kirche. — Bibliographie.

ΘΕΟΛΟΓΙΑ. T. I. N. 1—2 (Ath. 1923): Polukarpou Sunodinou: Peri ton hierakerukon. — K. I. Duobouniotou: Teodosios Zugomalàs. — Dem. Sim. Mpanlanou, Ho archiepiskopos Surou, Tenou kai Melou Alexandros Lukourgos (1827—1875). — Amilka S. Alibizatou: He musteriate ennoia tou Mysterion tes teias Eucharistias para tois Agglíkanois. — Adam. N. Diamantopoulou: Hai kata ton I E' aiona apopeirai pros henosin ton Ekklesion. — Dem. Kr. Doukake: Episkope Reontos kai Prastou. — Gregoriou Papamihael: He Teologike Skole tou Panepistemiou kai ho Metrop. Atenon. — Kritikon kai bibliografikon deltion. — Bibliografika semeiomata.

EKKLESIASTIKOS PAROS. Tom. KB'. Apr. — Ioun.: Arhim. Krusost. Papadopolou: Epistolai pros Rosous kata ton IΣT' kai IZ' aiona. — Eugeniou Mihaelidou: To prosopon tou Icsou kata to Koranion. — Icannou Pokulidou, Antiochos Monachos ho kai Strategos. — Euaggelou P. Papanoutsou: Ho Houmanismos e Pragmatismos. — Parteniou K. Polake: Loudobikos Pasteur.

Academiae Velehradensis

mittenda curantur

Kroměříž, Riegrovo náměstí, číslo 168.

Ibidem veneunt

A. PALMIERI, Nomenclator litterarius theologiae orthodoxae. Vol. I. fasc. 1—2	30.— Kč
FR. SNOPEK, Konstantinus Cyrillus und Methodius. Kremsier 1911.	10.— Kč
FR. SNOPEK, Die Slavenapostel, Kremsier 1918.	20.— Kč
FR. GRIVEC, Pravoslaví. 1921.	15.— Kč
KAR. JINDŘICH, Vladimír Sergějevič Solovjev. 1921.	20.— Kč
A. POPOV, Christlicher Katechismus. 1920.	2.80 Kč

Slavorum Litterae Theologicae

Annus I (1905) f. 2—5 singuli pro	6.— Kč
II (1906) fc. 1—4 sing. pro	6.— Kč
III (1907) fc. 1—4 sing. pro	6.— Kč
IV (1908) fc. 1—4 sing. pro	6.— Kč
V (1909) fc. 1—4 sing. pro	6.— Kč
VI (1910) fc. 1—4 sing. pro	6.— Kč

Acta Academiae Velehradensis

Volumen VII	30.— Kč
VIII	30.— Kč
IX	30.— Kč
„ X .	90.— Kč
Acta I. Conventus Velehradensis	15.— Kč
Acta II. Conventus Velehradensis	15.— Kč
Acta III. Conventus Velehradensis	15.— Kč
Труды II. велеградскаго богословскаго съѣзда	20.— Kč
Труды III. велеградскаго богословскаго съѣзда	20.— Kč

Argumentum huius fasciculi:

Praefatio p. 1—5. — P. Gaime, De vi consensus universae ecclesiae p. 6—16. — E. Hocedez, Quomodo Mtt 16, 18 Anglicani interpretentur 17—27. — De novis libris 28—48. — Varia 48. — *Litterae theologiae Slavorum*: N. Glubokovskij, Conspectus litterarum russicarum theologiarum 49—77. — Bohemica 78—80 (Hanuš, Farský, Pertold, Patera, Jež, Kunte, Osvěta). — Russica 80—136 (Bertenson, Glubokovskij, Gurij, Fetisov, Četyrkin, Glubokovskij, Florenskij, ŽMNP, VE. Libri a. 1913—1917 editi).

Les articles, les ouvrages dont on désire un compte rendu, les Revues en échange et en général tout ce qui regarde la Rédaction doit être envoyé au Directeur:

Villa 17° 14' 36'' — 49° 35' 20''

Olomouc, Nová ul. čp. 295, Rép. Tchécosl.;

les abonnements seulement à l'Administration:

Kroměříž, Riegrovo nám. 168, Rép. Tchécoslov.

Prix de ce Numero: 35 couronnes tchécoslovaques.

**On peut s'abonner à Prague chez G. Franci, Melantrichova 536;
à Paris chez G. Beauchesne, rue de Rennes 117.**

JUDICIA QUaedam DE AAV. VOL. X

„Au demeurant, presque tous ces travaux, j'entends ceux de la première partie aussi bien que de la seconde, sont remarquables par la richesse extraordinaire de la documentation, par la variété et la précision des références.“
J. Forget: Revue d'Hist. ecclés. p. 122—3.

„Die 18 Abhandlungen von besondern Verfassern behandeln die strittigen Probleme mit einer historischen und bibliographischen Gründlichkeit, die den Wert dieser Abhandlungen weit hinaushebt über das enge Gebiet der Dogmatik, und so für den Kulturhistoriker und Historiker, der tiefer in die Dinge zu sehen bestrebt ist, reichste Belehrung bietet.“ *R. Ganszyniec: Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher I 418.*

„In its immense erudition and in the accuracy and impartiality of its information, this collection of essays, which provides an exhaustive exposition of all the chief dogmatic special points concerning the nature of man and original sin, the treasure of merits, „schism“, the Church, the evolution of dogmas, the Holy Scriptures, the Holy Spirit, the ascension of the Mother of God, and the Holy Sacraments, acts in many respects as an excellent aid to mutual accurate knowledge, giving as it does, objective explanations and guiding indications.“ *N. N. Glubokovskij: The Christian East III 22.*